

विश्वकर्ता तूंचि होसी । हेळामात्रे^१ सृष्टि रचिसी । आम्हां तुवां दिसतोसि । मनुष्यरूप धरूनि ॥ १७ ॥ वणावया तुझी
 महिमा । स्तोत्र करितां अशक्य आम्हां । तूंचि रक्षिता केशव्योमा^२ । चिन्मयात्मा जगदुक ॥ १८ ॥ येणेपरी श्रीगुरुसी ।
 स्तोत्र करी तो बहुवसी । श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । आश्वासिती तये वेळी ॥ १९ ॥ संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । तया रायाते पुसती ।
 आम्ही तापसी असो यति । अरण्यवास करीतसो ॥ २० ॥ काय कारण आम्हांपाणी । येणे तुम्ही संधर्मेसी^३ ।
 कलब्रपुत्रसहितेसी । कवण कारण सांग मज ॥ २१ ॥ ऐकोनि श्रीगुरुचे वचन । राजा विनवी कर जोडून । तूं तारक
 भक्तजना । अरण्यवास काय असे^४ ॥ २२ ॥ उद्धरावया भक्तजना । कीजे अवतार नारायणा । वसे जैसे भक्तमना । संतुष्टावे
 तेणेपरी ॥ २३ ॥ ऐशी तुझी द्वीदख्याति । वेदपुराणे वाखाणिती । भक्तवत्सल तूंचि मूर्ति । विनति माझी अवथारी ॥ २४ ॥
 गाणगापुर महास्थान । स्वामी करावे पावन । नित्य येथे^५ अनुष्ठान । वास करणे ग्रामांत ॥ २५ ॥ मठ करूनि तये स्थानी ।
 असावे आम्हां उद्घारोनि । म्हणोनि लागे श्रीगुरुचरणी । भक्तिपूर्वक नरेश्वर ॥ २६ ॥ श्रीगुरु मनी विचारिती । प्रकट होणे
 आली गति । क्वचित्काळ येणे रीती । वसणे घडे इये स्थानी ॥ २७ ॥ भक्तजनतारणार्थ । पुढे असे कारणार्थ । राजवाचे
 मनोरथ । पुरवूं म्हणती तये वेळी ॥ २८ ॥ ऐसे विचारोनि मानसी । निरोप देती नराधिपासी । जैसी तुझ्या मानसी । भक्ति
 असे तैसे करी ॥ २९ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोनि । संतोष झाला बहु मनी । वैसवोनि मुखासनी^६ । समारंभे निधाला ॥ ३० ॥
 नानापरीचीं वाजंतरेसी । गीतवाद्ये मंगळ घोषेसी । मृदंग काहाळ^७ निर्भीरसी । वाजताति मनोहर ॥ ३१ ॥ याने^८ छत्रपताकेसी ।
 गजतुरंगशुंगारेसी । आपुले पुत्रकलंबेसी । सर्वे चालती सेवा करीत ॥ ३२ ॥ वेदधोष द्विजवरी । करिताति नानापरी ।
 वाखाणिती वंदिकारी^९ । द्वीद तया त्रिमूर्तीचे ॥ ३३ ॥ येणेपरी ग्रामाप्रती । श्रीगुरु आले अतिप्रीती । अनेकपरी आरति ।
 घेऊनि आले नगरलोक ॥ ३४ ॥ ऐसा समरंभ थोर । करिता झाला नगरेश्वर । संतोषोनि श्रीगुरु । प्रवेशले नगरांत ॥ ३५ ॥

१. लोके २. वोगवेश ३. माणवे गंभीर ४. समारंभाने ५. वक्षासाठी ६. संगमाचा ७. यात्रावृत्त ८. चाहने ९. नीरंतरात १०. भाव

तथा ग्रामी पश्चिमदिशी । असे अन्वयत्थै उच्चतेसी^१ । तथाजवली गृह वोसी^२ । असे एक भयानक ॥ ३६ ॥ तथा बृक्षावरी एक । ब्रह्मराक्षस भयानक । वसतसे तेथें एक । समस्त प्राणिया भयंकर ॥ ३७ ॥ ब्रह्मराक्षस महाक्रूर । मनुष्यमात्रां करी आहार । त्याचे भय असे थोर । म्हणोनि वोस गृह तेथें ॥ ३८ ॥ श्रीगुरुभूति तथा वेळी । आले तथा बृक्षाजवली । ब्रह्मराक्षस तात्काळी । येऊनि चरणी लागतसे ॥ ३९ ॥ कर जोडूनि श्रीगुरुसी । विनवीतसे भक्तीसी । स्वामी मातौ तारौ एसी । घोरांधारी^३ बुडालौ ॥ ४० ॥ तुझे दर्शनमात्रेसी । गेले माझे आज्ञव दोषी । तू कृपाळू सर्वभूतांसी । उद्धरावे आपणातै ॥ ४१ ॥ कृपाळूभूति श्रीगुरु । त्याचे मस्तकीं ठेविती कर । मनुष्यरूपे होऊनि येह । लोळतसे चरणकमळी ॥ ४२ ॥ श्रीगुरु म्हणती तथासी । त्वरित जाई संगमासी । स्नान करितां मुक्त होसी । पुनरावृत्ति^४ नव्हे तुज ॥ ४३ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोन । करी राक्षस संगमी स्नान । कलेवर^५ सोडून । मुक्त इगला तत्कर्णी ॥ ४४ ॥ विस्मय कमिती सकल लोक । म्हणती होईल मूर्ति एक । हरि-अज-पिनाक^६ । हाचि मत्य होईल ॥ ४५ ॥ राहिले श्रीगुरु तथा स्थानी । मठ केला तत्कर्णी । नराधिपशिरोमणि । भक्तिभावे वळगतसे^७ ॥ ४६ ॥ भक्ति करी तो नरेश्वर । पूजा नित्य अपरापर । एरोपरी वाजंतरु । गीतवाचौ पूजीतसे ॥ ४७ ॥ श्रीगुरु नित्य संगमासी । जाती अनुष्टानकालासी । नराधिप भक्तीसी । सैन्यासहित आपण जाय ॥ ४८ ॥ माध्यानहकाळी परियेसी । श्रीगुरु येती मढासी । सैन्यासहित आनंदेसी । नमन करी नराधिप ॥ ४९ ॥ एखादे समयी श्रीगुरुनाथ । बैसवी आपुलिया आंदोलिकैत^८ । सर्व दल-सैन्यासहित । घेऊनि जाय चनांतरा ॥ ५० ॥ भक्तवत्सल श्रीगुरुभूति । भक्ताधीन आपण असती । जैसा संतोष त्याचे चिन्ही । तेणोपरी राहाटती देखा ॥ ५१ ॥ समारंभ होय नित्य । ऐकती लोक समस्त । प्रकाश इगला लौकिकमते । ग्रामांतरी^९ सकलं जना ॥ ५२ ॥ 'कुपसी' म्हणिजे ग्रामासी ।

^१. पिंड २. फा. उच ३. ओम ४. चोर अतामाप्तकाग ५. पुनर्जन्म ६. शरीर ७. विष्णु-ब्रह्मलेख-सकर ८. येवा करी ९. गालमुत १०. दूसर्या गालांतही चीति प्रमाणी

होता एक तापसी^१ । 'विविक्रमभारती' नाम त्यासी । वेद तीन जाणतसे ॥ ५३ ॥ मानसपूजा नित्य करी । सदा ध्याय नरहरी । त्याणे गेकिले गाणगापुरी । असे नरसिंहसरस्वती ॥ ५४ ॥ ऐके त्याची चरित्रलीला । मर्नी म्हणे दांभिक माळा । हा काय खेळ चातुर्थाश्रमाला^२ । म्हणोनि मर्नी निंदा करी ॥ ५५ ॥ जानमूर्ति श्रीगुरुनाथ । सर्वत्रांच्या मर्नीचे जाणत । यतीश्वर निंदा करीत । म्हणोनि ओळखे मानसी ॥ ५६ ॥ सिद्ध म्हणे नामांकिता । पुढे अपूर्व जाहली कथा । मन करूनि सावधानता । एकचित्ते परिसावै ॥ ५७ ॥ म्हणोनि सरस्वती गंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । एकतां होय मनोहर । सर्वाभीष्टे पाविजे ॥ ५८ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे ब्रह्मराक्षसमुक्तकरणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

॥ अध्याय तेविसावा समाप्त ॥

॥ चोविसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुहम्यो नमः ॥ नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढे कथा वर्तली कैसी । विस्तारुनि
 आप्हांसी । निरोपावे दातारा ॥ १ ॥ शिष्यवचन परिसोनि । मांगते झाले सिद्ध मुनि । ऐक वत्सा नामकरणी । गुरुचरित्र
 अभिनव ॥ २ ॥ एसा विविक्तम महामुनि । जो कां होता कुमसी स्थानी । निंदा करी आपुले मर्नी । दांभिक संन्यासी हा
 महणत ॥ ३ ॥ जानवंत श्रीगुरुमूर्ति । विश्वाच्या मर्नीचे ओळखती । नराधिपासी मांगती । निंदा करितो म्हणोनि ॥ ४ ॥
 श्रीगुरु म्हणती तये वेळी । निघावे आजचि तात्काळी । विविक्तमभारतीजवळी । जाणे असे कुमसीसी ॥ ५ ॥ ऐकोनि राजा
 संतोषला । नाना अलंकार करिता जाहला । हस्ती-अश्व-पायदळा । श्रुंगारिले तये वेळी ॥ ६ ॥ समारंभ केला थोरु ।
 आंदोळिकांत^१ बैमवी श्रीगुह । नानापरी वाजंतरे । गीतवाद्यासहित देखा ॥ ७ ॥ ऐसेपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया कुमसी-ग्रामासी
 जाती । विविक्तम महायति । करीत होता मानसपूजा ॥ ८ ॥ मानसपूजा नरहरीसी । नित्य करी भावेसी । स्थिर नव्हे तया
 दिवसी । मानसी मूर्ति नर-केसरीची^२ ॥ ९ ॥ चिंता करी मर्नी यति^३ । कां पां न ये मूर्ति चित्ती । वृथा जाहले तपसामर्थी ।
 काय करणे म्हणतसे ॥ १० ॥ बहुत काळ आराधिले । कां पां नरसिंहे उपेक्षिले । तपफळ वृथा गेले । म्हणोनि चिंती मनांत
 ॥ ११ ॥ इतुके होतां अवसरी । श्रीगुरुतें देखिले दूरी । येत होते नदीतीरी । मानसपूजेचे मूर्तिरूपे ॥ १२ ॥ सर्व दळ^४
 दंडधारी । तयांत एकरूप नरहरि । भारती देखोनि विस्मय करी । नमन करीत निघाला ॥ १३ ॥ साषांगी नमोनि । जाऊनि
 लागे श्रीगुरुचरणी । सर्वंचि रूपे झाला ग्राणी । दंडधारी यतिरूप ॥ १४ ॥ समस्तरूप एकेपरी^५ । दिसताति दंडधारी । कवण
 लघु^६ कवण थोरी । न कळे तया विविक्तमा ॥ १५ ॥ भ्रमित झाला तये वेळी । पुनरपि लागे चरणकमळी । ग्रहा-विष्णु-
 चंद्रमीली । विमूर्तिच तूं जगद्गुरु ॥ १६ ॥ न कळे तुझे स्वरूपज्ञान । अविद्यामाया वेष्टोन । निजस्वरूप होऊन ।

१. पालतीत २. नृसिंहाची ३. विविक्तमभारती ४. मौल्य ५. एकसात्ती ६. लहान

कृपा करणे स्वामिया ॥ १७ ॥ तुड्हे स्वरूप अवलोकितां । अशक्य आम्हां गुरुनाथा । चर्मचक्रकरुनि आतां । पाहे न शके
 महणतां ॥ १८ ॥ तू व्यापक सर्वा भूतीं । नरसिंहमूर्ति इालासी यति । श्रीनरसिंहसरस्वती । समस्त यति एकरूप ॥ १९ ॥
 कवणाते नमू आपण । कवणापुढे दावू करुणा । त्रयमूर्ति तुंचि ओळखें खूण । निजरूपे द्वावैं स्वामिया ॥ २० ॥ तप केले
 बहुत दिवसी । पूजा केली तुज मानसी । आजि आली गा फळासी । मूर्ति साक्षात् भेटलासी ॥ २१ ॥ तू तारक विश्वासी ।
 म्हणोनि भूमी अवतरलासी । उद्धरावया आम्हासी । दावीं विश्वरूप चिन्मय^१ ॥ २२ ॥ ऐसेपरी श्रीगुरुसी । स्तुती करी तो
 तापसी । श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । जाहले निजमूर्ति एक ॥ २३ ॥ व्यक्त पाहे तये वेळी । दिसो लागले सेन्य सकली । तयामथ्ये
 चंद्रमीली । दिसे श्रीगुरु भक्तवरद ॥ २४ ॥ श्रीगुरु महणती यतीसी । नित्य आम्हां निंदा करिसी । 'दंभ-दंभ' नाम ऐसी ।
 महणसी तू मंदभतीने ॥ २५ ॥ याकारणे तुजपाणी । आलो तुड्ह्या भक्तीसी । पूजा करिसी तू मानसी । श्रीनृसिंहमूर्तीची
 ॥ २६ ॥ दंभ महणजे कवणेपरी । सांग आतां सविस्तारी । तुड्हे मर्नी वसे हरि । तोचि तुज निरोपील ॥ २७ ॥ ऐकोनि
 श्रीगुरुचे वचन । यतीश्वर करी नमन । क्षमा करी मढूह-राणा । अविद्यास्वरूप आपण^२ एक ॥ २८ ॥ तू तारक विश्वासी ।
 त्रयमूर्ति-अवतार तुंचि होसी । पज वेष्टनि अज्ञानेसी । मायारूपे वर्तविसी ॥ २९ ॥ मायामोह-अंधकारी । बुडालो
 अविद्यासागरी । नोळखें परमात्मा निर्धारी । दिवांध^३ इालो स्वामिया ॥ ३० ॥ ज्योतिःस्वरूप तू ग्रकाशी । स्वामी माते
 भेटलासी । क्षमा करणे सेवकासी । उद्धारावै दातारा ॥ ३१ ॥ अविद्यामाया-समुद्रांत । होतों स्वामी आपण पोहत । न दिसे
 पैलपार अंत । बुडतसे स्वामिया ॥ ३२ ॥ ज्ञानतारवी^४ वैसवोनि । करुणावायु प्रेरुनि । पैलथडी निजस्थानी^५ । पाववी
 स्वामी कृपासिंधु ॥ ३३ ॥ तुड्ही कृपा होय ज्यासी । त्यासी कैचें दुःख दोषी । तोचि जिकी कलिकाळासी । परमाथी ऐक्य
 होय ॥ ३४ ॥ पूर्वी कथा एको श्रवणी । महाभारती विस्तारोनि । दाविले रूप अर्जुना नव्यनी । ग्रसन्न होऊनि तयासी ॥ ३५ ॥

१. जड विच हे निम्बव करून तापतां २. मी ३. पुष्टपाराख्या डोळे असून अघाळा ४. डावरूप नोकल ५. स्वरूपसाळा

तैसे तुम्हीं आजि मज। दाविले स्वरूप निज। अनंत महिमा जाहले चोज़ै। भक्तवत्सला गुरुनाथा ॥ ३६ ॥ जय जया
जगद्गुरु। तूं तारक भवसागर। ब्रह्ममूर्तीचा अवतार। नरसिंहसरस्वती ॥ ३७ ॥ कृतार्थ डालौं आजि आपण। दर्शन जाहले
तुझे चरण। न करितां सायास प्रवत्न। भेटला रत्नचितामणि ॥ ३८ ॥ जैसी गंगा सगरांवरी। कडे^२ करी भवसागरी। जैसा
विष्णु विदुराघरी। आला आपण कृपावंत ॥ ३९ ॥ भक्तवत्सल तुझी कीर्ति। आम्हां दाविली प्रचीति। वर्णावया नाही
मति। अनंतमहिमा जगद्गुरु ॥ ४० ॥ येणेपरी श्रीगुरुसी। करी स्नोब्र बहुवरी। श्रीगुरुमूर्ति संतोषी। दिघला वर तये वेळी
॥ ४१ ॥ वर देती त्रिविक्रमासी। “तुष्टलो तुझ्या भक्तीसी। तुज यद्वति होईल भरंवरी। पुनरावृति नाही तुज ॥ ४२ ॥
तुज लाधेल परमार्थ। होईल ईश्वरी ऐक्यता”। ऐसे म्हणोनि श्रीगुरुनाथ। निघाले आपुले निजस्थाना ॥ ४३ ॥ वर देवोनि
भारतीसी। राहविले तथे कुमसीसी। क्षण न लागतां परियेसी। आले मागुती गाणगापुरा ॥ ४४ ॥ सिद्ध म्हणे नामधारका।
श्रीगुरुमहिमा ऐसी ऐका। ब्रह्ममूर्ति तोचि देखा। नरसूपे वर्ततमे ॥ ४५ ॥ ऐसा परमपुरुष गहन गुरु। त्यातें जे का महणती
नह। तेचि पावती यमपुरु। सप्तजन्मवरी देखा ॥ ४६ ॥ गुरु-ब्रह्मा गुरु-विष्णु। गुरुचि होय गिरिजारमण। वेदशास्त्रे
पुराणे। बोलताति प्रसिद्ध ॥ ४७ ॥ याकारणे श्रीगुरुसी। निश्चयावे त्रिमूर्ति ऐसी। विश्वास माडिया बोलासी। लीन छावे
गुरुचरणी ॥ ४८ ॥ अमृताची आरवटी^३। घातली असे गोमटी^४। जानी जन भरती घोटी^५। गुरुचरित्रकामधेनु ॥ ४९ ॥
गंगाधराचा नंदन। सांगे गुरुचरित्र विस्तारून। भक्तिपूर्वक ऐकती जन। लाधे पुरुषार्थ चतुर्विध ॥ ५० ॥ इति
श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे त्रिविक्रमभारतीविश्वरूपदर्शनं नाम
चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

॥ अध्याय चौविंशता समाप्त ॥

॥ ज्ञानकाण्ड समाप्त ॥

१. नवल २. उद्धार ३. गोमटी ४. गोमटी ५. पोट भरतात

॥ पंचविसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ जय जया मिद्योगि मुनि । तृचि नारक शिरोभणि । साक्षी
 येतसे अंतःकरणी । बोधिला मातौ परमार्थ ॥ १ ॥ ऐसा कृपालू सर्वेश्वर । आपण जाहला अवतार । येरां दिमतसे नर । ज्ञानी
 जनां प्रत्यक्ष ॥ २ ॥ तथा विविक्षमभारतीसी । दाविलै रूप प्रत्यक्षोसी । पुढे कथा वर्तली कैसी । तै निरोपावै दातारा ॥ ३ ॥
 मिद्द म्हणे ऐक बाळा । श्रीगुरुची अगम्य लीळा । सांगतां होय बहुकाळा^१ । साधारण सांगतसे ॥ ४ ॥ समस्त महिमा
 सांगतां । विस्तार होइल बहु कथा । याचिकारणे तुज कचिता । निरोपीतसे बालका ॥ ५ ॥ पुढे चर्तलै अपूर्व एक । ऐक
 शिष्या नामधारक । 'विदुरा' नाम नगर एक । होता राजा यवनवंशी ॥ ६ ॥ महाकूर ब्रह्मदेवी^२ । सदा करी जीवहिसी ।
 चर्चा करवी ब्राह्मणांसी । वेद म्हणवी आपणापुढे ॥ ७ ॥ विश्रांसी म्हणे तो यवन । जे कां असती विद्वजन । आपुल्या
 सभेसी येऊन । वेद सर्व म्हणावे ॥ ८ ॥ त्यांते देईन द्रव्य बहुत । सर्वामध्ये ते मान्यवंत । जे कोण सांगतील वेदार्थ । विशेष
 त्याची पूजा करू ॥ ९ ॥ ऐसे ऐकूनि ज्ञानी जन । नेणो म्हणतो 'मतिहीन' । जे कोण असती जानहीन । कांक्षा करिती
 द्रव्यावरी ॥ १० ॥ जाऊनि तथा म्लेच्छापुढे । वेदशास्त्रे वाचिती गाढे । म्लेच्छामनी असे कुडे^३ । ऐके अर्थ यजकांड ॥ ११ ॥
 म्हणे विप्र यज्ञ करिती । पशुहत्या करणे रीती । आम्हां म्लेच्छांत निदिती । पशुवधी^४ म्हणोनियां ॥ १२ ॥ येणोपरी
 ब्राह्मणांसी । निदा करी बहुवसी । योग्यता ज्या हिजवरांसी । अपार द्रव्य देता होय ॥ १३ ॥ येणोपरी तो यवन । देतो द्रव्य
 म्हणोन । ऐकते जाहले सकळ जन । देशोदेशीचे विप्रकुळ ॥ १४ ॥ वेदशास्त्री अति निपुण । द्रव्यावरी करूनि मन । भेटते
 जाहले त्या यवना । वेद म्हणती त्यापुढे ॥ १५ ॥ ऐसे मंदमति विप्र । त्यांची जोडी यमाचं नगर । मंदोन्मत दुराचार ।
 कलियुगीचे तेचि इष्ट ॥ १६ ॥ येणोपरी वर्तमानी । वर्तत असतां ऐके दिनी । मंदभाष्य^५ विप्र दोनी । येऊनि भेटले रायासी ॥ १७ ॥

१. सांग लागले तर पुकळत वेळ लागेल २. ब्राह्मणदेवा ३. कपट ४. पशुवध करणारे ५. कमळशिवावे

वेदशास्त्र अभिज्ञाती^१ । तीन वेद जाणो म्हणती । तथा यवनापुढे कीर्ति । आपली आपणचि सांगते झाले ॥ १८ ॥ विष्र
 म्हणती रायासी । कोणी नाही आम्हांसरसी । वाद करावया वेदासी । नव्हती या चारी राष्ट्रांत ॥ १९ ॥ असती जरी तुड्या
 नगरी । त्वरित तेथें पाचासी । आम्हांसवे वेद चारी । चर्चा करवी त्या द्विजांसी ॥ २० ॥ विष्रवचन ऐकोनि । राजा पडे
 साभिमानी । आपुले नगरीचे द्वाद्याण आणोनि । समस्तांते पुसतसे ॥ २१ ॥ राजा म्हणे समस्तांसी । चर्चा करा तुम्ही यांशी ।
 जे जिकिती तकेसी । अपार द्रव्य देऊ म्हणे ॥ २२ ॥ ऐकोनियां जानी जन । म्हणों लागले त्या यवना । ऐसी योग्यता आहे
 कवणा । जे यांते पराभविजे ॥ २३ ॥ आम्हांमध्ये हेचि श्रेष्ठ । विष्र दोन्ही महासुभट^२ । यांते करोनियां प्रकट । मान द्यावा
 महाराजा ॥ २४ ॥ ऐसे म्हणती द्विज समस्त । ऐकोनि राजा मान देत । वस्त्रे भूषणे विचित्र । गजावरी आरूढ करी^३
 ॥ २५ ॥ आरूढोनि हस्तीवरी । मिरवा म्हणे आपुले नगरी । नव्हती विष्र यांचे सरी^४ । हेचि राजे विप्रांचे ॥ २६ ॥ आपण
 राजा यवनांसी । द्विज राजे हे द्वाद्याणांसी । ऐसे भूसुर^५ तामसी । म्लेंछापुढे वेद म्हणती ॥ २७ ॥ महातामसी द्वाद्याण ।
 द्विजांते करूनियां दुष्टण^६ । राजे म्हणविती आपण । तथा यवनराज्यांत ॥ २८ ॥ ऐसे असतां वर्तमानी । विष्र मदांथे
 व्यापूनि । राजापुढे जाऊनि । विनविताति तथासी ॥ २९ ॥ विष्र म्हणती रायासी । आम्हां योग्यता बहुवसी । न मिळे
 एखादा वादासी । बुथा झाले शिकोनियां ॥ ३० ॥ आमुचे मरीं बहु आतां^७ । करणे वाद वेदशास्त्रार्था । निरोप द्यावा जाऊं
 आतां । विचारूं तुड्या राष्ट्रांत ॥ ३१ ॥ जरी मिळेल एखादा नकु । तथासवे चर्चा करूं । न मिळे तैसा द्विजवर । जयपत्र
 घेऊं गांवोगांवी ॥ ३२ ॥ राजा म्हणे तथांसी । जावे राष्ट्र त्वरितेसी । पराभवावे द्वाद्याणांसी । म्हणोनि निरोप देतसे ॥ ३३ ॥
 यवनाचे आज्ञांसी । निघाले द्विजवर तामसी । पर्याटण करितां राज्यासी । गांवोगांवी विचारिती ॥ ३४ ॥ गांवोगांवी हिंडती ।
 जयपत्रे लिहून घेती । ऐसी कवणा असेल शक्ति । तथांसन्मुख उभा होय ॥ ३५ ॥ समस्त नगरे हिंडतां । गेले तथा दक्षिणपंथा ।

१. जावणारे २. अलिशव विटान ३. हवीलट वसविले ४. सारणे ५. द्वाद्याण ६. तुड्या मानून ७. उलंगता

भीमातीर असे ख्याता । 'कुमसी' ग्राम उत्तम ॥ ३६ ॥ तेथें होता महामुनि । 'त्रिविक्रमभारती' म्हणोनि । त्यासी येती
वेद तीनी । अनेकज्ञास्त्री अभिज्ञ ॥ ३७ ॥ महामुनि कीर्तिवंत । म्हणोनि सांगती जन समस्त । ऐकती द्विज मदोन्मत्त । गेले
तया मुनीपाणी ॥ ३८ ॥ जाऊनि म्हणती तयासी । त्रिवेदी ऐसे म्हणविसी । चचां करावी आम्हांशी । अथवा द्यावें हारीपत्र
॥ ३९ ॥ विप्रवचन ऐकोनि । म्हणतसे त्रिविक्रममुनि । आम्ही नेणो वेद तीनी । अथवा नेणो वेद एक ॥ ४० ॥ जरी जाणतो
वेदशास्त्र । तरी कां होतो अरण्यपत्र । वंदन करिते राजे समग्र । तुम्हांसादृश्य भोग भोगितो ॥ ४१ ॥ नेणो म्हणोनि
अरण्यवासी । वेष धरिला असे संन्यासी । आम्ही भिक्षुक तापसी । तुम्हांसमान नव्हे जाणा ॥ ४२ ॥ हारी अथवा जितून ।
नाही त्याचा साभिमान । तुम्ही उत्कृष्ट विद्वज्जन । आम्हांसवै काय वाद ॥ ४३ ॥ ऐकोनि मुनीचें वचन । तबका आले^२
ते ब्राह्मण । आम्हांसवे वाद कवण । करणार ऐसा भूमंडळी ॥ ४४ ॥ हिंडत आलीं सकल राष्ट्र । आम्हांसमान नाही
नर । म्हणोनि दाविती जयपत्र । असंख्यात परियेसा ॥ ४५ ॥ येणेपरी आपणांसी । जयपत्र द्यावें विशेषी । अभिमान असेल
मानसी । करीं गा वाद म्हणताति ॥ ४६ ॥ अनेकपरी त्या ब्राह्मणांसी । सांगे मुनि विनवेसी । न ऐकती द्विज महा तामसी ।
मागती जयपत्र आपुले ॥ ४७ ॥ त्रिविक्रम महामुनि । विचार करी आपुले मनी । यांते न्यावे गाणगाभुवर्नी । शिक्षा करणे
द्विजांते ॥ ४८ ॥ विप्र मदांधें व्यापिले । अनेक ब्राह्मण धिक्कारिले । यांते उपाय करणे भले । म्हणोनि योजना करीतसे
॥ ४९ ॥ त्रिविक्रम म्हणे त्या ब्राह्मणांसी । चला गाणगापुरासी । तेथें देईन तुम्हांसी । जयपत्र विस्तारे ॥ ५० ॥ तेथें असती
आमुचे गुरु । तयांपुढे देईन पत्र । अथवा तुमचे मनीचा भारू^३ । करू शमन म्हणती देखा ॥ ५१ ॥ ऐशी निगुती^४ करूनि ।
निघाला त्रिविक्रम महामुनि । सवे येती विप्र दोनी । आंदोलिके वैसोनिया ॥ ५२ ॥ मूढ ब्राह्मण अज्ञानी ।
यतीश्वरांते चालवोनि । आपण वैमले सुखासनी । म्हणोनि अलपायुषी जाहले ॥ ५३ ॥ पातले तया गाणगापुरा ।

२. भीमातीराचा 'कुमसी' नावाचे गाव ३. इत्याचे पत्र ४. ईश्वीस पठले ५. गवे, मान ६. मूली अथवा करार

जे को स्थानी श्रीगुरुवर । स्थ स्थान भीमातीर । वास नृसिंहसरस्वती ॥ ५४ ॥ नमन करूनि श्रीगुरुसी । विनवी मुनि
भक्तींसी । कृपामूर्ति व्योमकेशी । भक्तवत्सल परमपुरुषा ॥ ५५ ॥ जया जया जगद्गुरु । निर्गुण नू निर्विकारु । व्रयमूर्तीचा
अवतारु । अनाश्रांचा रक्षक ॥ ५६ ॥ दर्शन होतांचि तुड्हे चरण । उद्धरे संसार भवार्ण । नेणती तुज अज्ञानजन । अधोगतीचे
तेचि इष्ट ॥ ५७ ॥ सद्गुरुदित कंठ जाहला । रोमांचल उठियेला^१ । नेवी बाष्प आनंद-जला । माथा ठेविला चरणांवरी
॥ ५८ ॥ नमन करितां मुनीश्वराते । उठविले श्रीगुरुनाथे । आलिंगोनि करुणावक्रे । पुसता जाहला वृत्तांत ॥ ५९ ॥ श्रीगुरु
पुसती यतीश्वरासी । आलेति कवण कार्यासी । विस्तारूनि आम्हांसी । निरोपावे मुनिवरा ॥ ६० ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोनि ।
मांगतसे त्रिविक्रम मुनि । मदोन्मत्त विप्र दोनी । आले असती चर्चेसी ॥ ६१ ॥ वेदशास्त्रादि मीमांसे । म्हणती चर्चा करूं
हर्षे । वेद चारी आपुले वस्य । म्हणती मूढ विप्र दोनी ॥ ६२ ॥ जरी न कराल चर्चा आम्हांसी । पत्र माणती हारी ऐसी ।
अनेकपरी तयांसी । सांगतां न ऐकती उन्मत्त ॥ ६३ ॥ म्हणोनि आलों तुम्हां जवळी । तूचि स्वामी श्रीगुरुमीळी^२ । तुड्हे
वाक्य असे बळी^३ । तेणैपरी निरोपावे ॥ ६४ ॥ मुनिवचन ऐकोनि । श्रीगुरु बोलती हास्यवदनी । आले होते विप्र दोनी ।
त्यांते पुसती वृत्तांत ॥ ६५ ॥ श्रीगुरु म्हणती विप्रांसी । आलां तुम्ही कवण कार्यासी । वाद काय असे तुम्हांसी । काय
लाभ येणैगुणे ॥ ६६ ॥ आम्ही तापसी संन्यासी । आम्हां हारी-जित सरसी । काय थोरीव तुम्हांसी । जय होतां यतींसवे
॥ ६७ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोनि । बोलते जाहले विप्र दोनी । आलों पृथ्वी हिंडोनि । समस्त विप्र जिकीत ॥ ६८ ॥ नव्हे कोणी
आम्हां सन्मुख । वेदचर्चा-प्राङ्मुख । म्हणोनि पत्रे अनेक । जयादिके दाखविली ॥ ६९ ॥ येणे रीती आम्हांसी । पत्र देतां
काय सायासी । कोप आला त्रिविक्रमासी । घेऊनि आला तुम्हांजवळी ॥ ७० ॥ जरी असेल साभिमान^४ । तुम्हांसहित
दोघेजण । वेदशास्त्रादि व्याकरण । चर्चा करा म्हणती विप्र ॥ ७१ ॥ आम्ही जाणौ वेद चारी । नव्हती कोणी आम्हांसरी ।

१. अंगाचा रोमांच उपे राहिले २. गुरुथेषु ३. महालाने ४. साभिमान

तुम्ही दोधे यतीश्वरी । काय जाणाल वेदांत ॥ ७२ ॥ श्रीगुरु म्हणती विग्रांसी । गर्वे नाश समस्तांसी । देवदानवादिकांसी ।
 गर्वे मृत्यु लाधला जाणा ॥ ७३ ॥ गर्वे बळीसी काय जाहले । बाणासुरा काय पावले । लंकानाथ, कौरव गोले । वैवस्वत
 क्षेत्रासी? ॥ ७४ ॥ कवण जाणे वेदान्त । ब्रह्मादिकां नकळे पंश? । वेद आदिअनंत? । गर्व वाया तूं कां गा करिसी
 ॥ ७५ ॥ जरी विचारिसी आपुले हित । तरी सांडिजे गर्व ध्रांत । काय जाणसी वेदान्त । चतुर्वेदी म्हणविसी ॥ ७६ ॥
 श्रीगुरुवचन ऐकोनि । गर्वे दाटले बहु मर्नी । जाणो आम्ही वेद तीनी । साङ्क संहिता परियेसा ॥ ७७ ॥ येणॉपरी श्रीगुरुसी ।
 बोलती ब्राह्मण गर्वेसी । मिळू म्हणे नामधारकासी । अपूर्व* पुढे वर्तले ॥ ७८ ॥ या वेदांचे आद्यन्त? । श्रीगुरु ब्राह्मणांसी
 निरोपित । सांगेन ऐका एकचित । म्हणे मरस्वती गंगाधर ॥ ७९ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी
 श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने मिळूनामधारकसंवादे विग्रआत्मप्रशंसानाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

॥ अध्याय पंचविंशती समाप्त ॥

॥ सत्त्वसाक्षा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुहायो नमः ॥ श्रीगुरु महणती ब्रह्मणांसी । नका भ्रम् रे युक्तिसी । वेदान्त न कले ब्रह्मयासी । अनंत वेद आहेति देखा ॥ १ ॥ वेदव्यासाएसा मुनि । नारायण अवतरोनि । वेद व्यस्त करोनि । 'व्यास' नाम पावला ॥ २ ॥ तेणेही पूर्ण नाही केले । साधारण सांगितले । शिष्य होते चौधे भले । प्रख्यात नामे अवधारा ॥ ३ ॥ तयां शिष्यांची नामे देखा । सांगेन विस्तारे ऐका । 'पैल' 'वैशंपायन' निका । तिसरा नामे 'जैमिनी' ॥ ४ ॥ चौथा 'सुमंतु' शिष्य । करीन महणे वेदाभ्यास । त्यांसी महणे वेदव्यास । अशक्य तुम्हां शिकतां ॥ ५ ॥ एकेक वेद व्यक्त शिकतां । पाहिजे दिवस कल्पांता । चारी वेद केवी वाचितां । अनंत महिमा वेदांची ॥ ६ ॥ या वेदांचे आद्यांत । सांगेन ऐका एकचित । पूर्वी भारद्वाज विख्यात । ऋषि अभ्यास करीत होता ॥ ७ ॥ ब्रह्मकल्प तीन फिरले । वर्षे शत वाचले । ब्रह्मचर्य आचरले । वेद पूर्ण शिको म्हणूनि ॥ ८ ॥ लबलेण आले त्यासी । पुनरपि करी तपासी । ब्रह्मा प्रसन्न झाला परियेसी । काय मागसी म्हणोनि ॥ ९ ॥ भारद्वाज महणे ब्रह्मयासी । स्वामी मज प्रसन्न होसी । वेद शिकेन आद्यांतेसी । ब्रह्मचर्य आश्रमी ॥ १० ॥ वेदान्त मज दावावे । सर्व माते शिकवावे । ऐसे वर मज व्हावे । म्हणोनि चरणी लागला ॥ ११ ॥ ब्रह्मा महणे भारद्वाजासी । मिति नाही या वेदांसी । सर्व केवीं शिको म्हणसी । आम्हांसी वेद अगोचर ॥ १२ ॥ तुज दाखवीन पाहे सकळ । करोनियां मन निर्मळ । शक्य झालिया सर्वकाळ । अभ्यास करी भारद्वाजा ॥ १३ ॥ ऐसे म्हणोनि ऋषीसी । ब्रह्मा दाखवी वेदांसी । दिसताति तीन राशि । गिरिरूप होवोनि ॥ १४ ॥ ज्योतिर्मय कोटि सूर्य । पाहतां ऋषीस जाहले भय । वेदराशी तीन गिरिमय । केवीं शिकु म्हणोनि ॥ १५ ॥ ब्रह्मकल्प तीनवरी । आचरलॉ आश्रम ब्रह्मचारी । शिकलॉ वेद तावन्मात्री । एवढे गिरि कधीं शिको ॥ १६ ॥ म्हणोनि भयभीत झाला । ब्रह्मयाचे चरणी लागला । म्हणे स्वामी अशक्य केवला ।

१. वेदांचे विभाग करून २. मविसत्त वेद ३. कल्पे नाहीत ४. पर्वतप्राय

क्षमा करणे महणोनि ॥ १७ ॥ या वेदांचे आद्यंत । आपण पहावया अशक्त । तूचि जाणसी जगवाथ । जे देसी ते घेऊन
 ॥ १८ ॥ तू शरणागता आधार । माझे मर्नी वासना थोर । वेद शिकावे अपार । महणोनि आलो तुजपाशी ॥ १९ ॥ वेद
 आहेति अमित । इतके शिकावया अशक्त । येऊल तुमच्या चित्तांत । तितुके द्यावे आम्हांसी ॥ २० ॥ ऐसे वचन ऐकोनि ।
 ब्रह्मदेव संतोषोनि । देता इगाला मुष्टी तीनी । अभ्यास करी महणोनि ॥ २१ ॥ तीन वेदांचे मंत्रजाळ । वेगळे केले तात्काळ ।
 ऐसे चारी वेद प्रबळ । अभ्यास करी 'भारद्वाज' ॥ २२ ॥ अजून पुरते नव्हे त्यासी । केवी शिंकू पाहतां वेदांसी । सांगेन तुम्हां
 एकेकासी । चौधे वाचा चारी वेद ॥ २३ ॥ पूर्ण एकेका वेदास । शिकतां होऊल अति ग्रयास । सांगेन थोडे तुम्हांस ।
 अभ्यास व्यक्त करावया ॥ २४ ॥ शिष्य महणती व्यासासी । एक एक वेद आम्हांसी । विस्तारावा आद्यंतेसी । जे शक्य
 आम्हां ते शिंकू ॥ २५ ॥ ऐसे विनविती चौधेजण । मुनि थरिती व्यासचरण । कृपा करी गा गुरुराणा । नारायणा व्यासराया
 ॥ २६ ॥ करुणावचन ऐकोनि । व्यास सांगे संतोषोनि । 'पैल' शिष्याते बोलावोनि । ब्रह्मवेद निरोपीत ॥ २७ ॥ एक पैल
 शिष्योत्तमा । सांगेन क्रावेदमहिमा । पठण करी गा धर्मकर्मां । ध्यान पूर्वी करोनि ॥ २८ ॥ पैल म्हणे व्यासासी । वर्खे
 विस्तारावे आम्हांसी । ध्यानपूर्वक लक्षणोसी । भेदाभेद निरोपावे ॥ २९ ॥ त्यांत शक्य जे आम्हांसी । तूचि शिको भक्तीसी ।
 तू कामथेनु आम्हांसी । कृपा करी गा गुरुमृति ॥ ३० ॥ व्यास सांगे पैलासी । क्रावेदध्यान परिवेसी । वर्ण रूप आहे कैसी ।
 भेदाभेद सांगेन ॥ ३१ ॥ क्रावेदाचा उपवेद । असे ग्रख्यात आयुर्वेद । अत्रिगोत्र म्हणा सदा । ब्रह्मा देवत जाणावे ॥ ३२ ॥
 गायत्रीचे छंदासी । रक्तवर्ण परिवेसी । नेत्र पद्मपत्रसदृशी । विस्तार-ग्रीवा-कंठ^१ असे ॥ ३३ ॥ कुचित^२-केशी-श्मशू^३,
 प्रमाण^४ । द्विअरती 'दीर्घ'^५ जाण । क्रावेद ऐसे रूपधारण । मृति ध्यावी येणूपरी ॥ ३४ ॥ आतां भेद सांगेन ऐका । प्रथम
 'चर्चांश्रावका' । द्वितीय 'चर्चंक श्रवणिया' ऐका । 'पार' 'क्रम' दोनी शाखा ॥ ३५ ॥ 'जटा' 'शक्ट' शाखा दोनी ।
 सातवा 'दंड' महणोनि । भेद सप्त निरुणी । पांच भेद आणिक असती ॥ ३६ ॥ 'शाकला' 'बाष्कला' दोनी ।

^१ १. स्व-मान च गळा २. चुरले, फिल्डर ३. मिशा ४. धर्माण ५. मायोज्ञा टो-कापवैत पुरे दोन हात उंच

‘आश्वलायनी’ ‘शांखायनी’। पांचवी ‘मांडूकेया’ म्हणोनि। ऐसे भेद द्वादश ॥ ३७ ॥ श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणांसी। व्यासे सांगितले शिष्यासी। ऐसे या क्रग्वेदासी। द्वादश भेद विस्तार ॥ ३८ ॥ या कलियुगाभीतरी। म्हणविसी वेद चासी। वायां करिसी थोरी ॥ ‘अथापक’ म्हणोनियां ॥ ३९ ॥ तया द्वादश भेदांत। एक शाखा असे विख्यात। सलक्षण^२ व्यक्त^३। कवण जाणे सांग मज ॥ ४० ॥ नारायण व्यासमुनि। शाखा द्वादश विस्तारोनि। सांगितल्या संतोषोनि। पैल म्हणिजे शिष्यासी ॥ ४१ ॥ क्रग्वेदाचे भेद ऐसे। सांगितले वेदव्यासे। श्रीगुरु म्हणती हर्षे। मदोन्मत्त द्विजांसी ॥ ४२ ॥ यजुर्वेद विस्तार। सांगेन एका अपार। ‘वैशंपायन’ शिष्य थोर। अभ्यास केला परियेसा ॥ ४३ ॥ व्यास म्हणे शिष्यासी। एक एकचित्तेसी। ऐसे या यजुर्वेदासी। उपवेद धनुर्वेद ॥ ४४ ॥ भारद्वाज गोत्र जाणा। अधिदेवत रुद्र म्हणा। विष्णुपृष्ठं तुम्ही म्हणा। आतां ध्यान सांगेन ॥ ४५ ॥ कृशमध्य^४ निर्धारी। स्थूल-ग्रीवा-कपोल^५ धरी। कांचनबर्ण मनोहरी। नेत्र असती पिंगट ॥ ४६ ॥ शरीर ताघ-अस्तिवर्ण^६। पांच अरली दीर्घ^७ जाण। यजुर्वेद ध्यान प्रमाण। वैशंपायना परियेसी ॥ ४७ ॥ ऐशिया यजुर्वेदासी। भेद असती गायर्णी। सांगेन एका भरंवसी। म्हणे व्यास शिष्याते ॥ ४८ ॥ प्रथम ‘चरका’ ‘आहुरका’। तिसरी नामे ‘कठा’ एका। ‘प्राच्यकठा’ चतुर्थिका। ‘कपिष्ठला’ पांचवी पै ॥ ४९ ॥ सहावी असे ‘चारायण’। ‘वातीतवीया’ सातवी खुण। ‘श्वेत’ म्हणिजे आठवी जाण। ‘श्वेताश्तर’ नवमी ॥ ५० ॥ ‘मेत्रायणी’ असे नाम। शाखा असे हो दशम। तिसी भेद उत्तम। असती सात परियेसा ॥ ५१ ॥ ‘मानवा’ ‘दुंतुभा’ दोनी। तिसरा ‘ऐकेया’ म्हणोनी। ‘वाराहा’ नाम चौथा खुणी। भेद असे परियेसा ॥ ५२ ॥ येरा नाम ‘हारिद्रिवा’। भेद जाणा तुम्ही पांचवा। ‘श्याम’ म्हणिजे महाबा। सातवा ‘श्यामायणी’ जाणा ॥ ५३ ॥ वाजसनेया शाखेसी। भेद असती अष्टादशी। नामे सांगेन परियेसी। श्रीगुरु म्हणती द्वार्हणांते ॥ ५४ ॥ ‘वाजसनेय’ नाम एक। द्वितीय नाम ‘जाबालिक’। ‘बौधेय’ नाम विशेख। चतुर्थ ‘काण्व’ परियेसा ॥ ५५ ॥ ‘माध्यंदिन’ पंचमेसी। ‘शाकेय’ नाम षष्ठेसी। ‘तापनीय’ सप्तमेसी। ‘कापाल’ अष्टम विख्यात ॥ ५६ ॥

^२. शोपणामा गर्व २. मर्व लक्षणांसह ३. निःसंदिग्धपणे ४. वारीक लंबर ५. भोटी मान व गाल ६. काळे ७. वहा हात उन

'पौद्रवत्स' नाम विरल्यात् । 'आवटिक' नामें उत्त्रत । एकादश भेद नित्य । 'परमावटिक' परियेसा ॥ ५७ ॥ 'पाराशर्य'
 द्वादशी । 'वैनेय' नामें ब्रह्मोदशी । चतुर्दश भेद पुससी । 'वैथेय' म्हणती तयाते ॥ ५८ ॥ 'ओंधेय' नाम विशेषी । जाण शाखा
 पंचदशी । 'गालव' म्हणिजे घोडशी । सप्तदशी 'बैजव' नाम ॥ ५९ ॥ 'कात्यायनी' नाम विशेषी । शाखा जाण अष्टादशी ।
 वाजसनीय शाखेसी । भेद असती येणेपरी ॥ ६० ॥ तेजिरीय शाखा भेद दोनी । व्यास सांगे विस्तारानि । 'ओंख्या'
 'कांडिकेया' म्हणोनि । यासी भेद पांच असती ॥ ६१ ॥ 'आपस्तंबी' असे थोर । शाखा असे मनोहर । यज्ञादि कर्म
 आचार । विस्तार असे तयात ॥ ६२ ॥ दुसरा जाणा 'बीधायनी' । 'सत्याषाढी' असे त्रीणी । 'हिरण्यकेशी' म्हणोनि । चौथा
 भेद परियेसा ॥ ६३ ॥ 'ओंखेयी' म्हणोनि नांव । भेद असे पांचवा । अनुक्रमे पढावा । म्हणे व्यास शिष्यासी ॥ ६४ ॥
 पड़गे असती विशेषे । नामें तयांची सांगेन ऐके । 'शिक्षा' 'कल्प' 'व्याकरणिक' । 'निरुक्त' 'छंद' 'ज्योतिष' ॥ ६५ ॥
 यांसी उपांगे असती आणिक । त्यांची नामे तु ऐक । 'प्रतिपद' 'अनुपद' देख । 'छंदस' तिसरा परियेसा ॥ ६६ ॥ 'भाषा'
 'धर्म' पंचम । 'मीमांसा' 'न्याय' सप्तम । 'तक्त' महित अष्टम । उपांगे असती परियेसा ॥ ६७ ॥ परिशिष्टे अष्टादश ।
 असती ऐक विशेष । विस्तार करूनि परियेस । व्यास सांगे शिष्यासी ॥ ६८ ॥ पूर्वी होत्या बेदाशी । शिकतां अशक्य
 मानवांसी । म्हणोनि लोकोपकारासी । व्यासे केला विस्तार ॥ ६९ ॥ शाखाभेद येणेपरी । विस्तार केला परिकरी । जे जे
 मति आपले उदरी^१ । तितुके शिकावे म्हणोनि ॥ ७० ॥ येणेपरी विस्तारी । सांगे व्यास परिकरी । येणंपायन अवधारी ।
 विनवीतसे तये वेळी ॥ ७१ ॥ यजुर्वेद विस्तारेसी । निरोपिला आम्हासी । शाखाभेद अनुक्रमेसी । वेगळाले करोनियां ॥ ७२ ॥
 संदेह होतो आम्हासी । मूळशाखा कवण ऐशी । विस्तार करोनि प्रीतीसी । निरोपावे स्वामिया ॥ ७३ ॥ व्यास म्हणे शिष्यासी ।
 बारवे पुस्तिले आम्हासी । या यजुर्वेदासी । मूळ तुम्हां सांगेन ॥ ७४ ॥ मंत्र-ब्राह्मण-संहिता । मिळोनि पढती मिश्रिता ।

^१. ज्याता बेळी तुरी असेल, तेजवे

तेचि मूळ असे ख्याता । यजुर्वेद महणिजे तया ॥ ७५ ॥ आणिक एक असे खूण । 'संहिता' मिळोनि 'द्वाहण' । तोचि यजुर्वेद मूळ जाण । बरकड शाखा पल्लव ॥ ७६ ॥ यजादि कर्मक्षियेसी । हेचि मूळ परियेसी । अभ्यास करी गा विधीसी । म्हणे व्यास शिष्याते ॥ ७७ ॥ ऐकोनियां वैशंपायन । विनवीतसे कर जोडून । यजुर्वेदमूळ विस्तारोन । निरोपावे स्वामिया ॥ ७८ ॥ व्यास म्हणे शिष्यासी । सांगेन ऐक विस्तारेसी । ग्रंथब्रय^१ असती यासी । अभ्यास करी म्हणतसे ॥ ७९ ॥ सप्त अष्टक संहितेसी । एकेकाचे विस्तारेसी । सांगेन तुज भरवंसी । म्हणे व्यास शिष्याते ॥ ८० ॥ प्रथम 'इषेत्वा' प्रश्नासी^२ । अनुवाक^३ जाणा चतुर्दशी । आठ अधिक विसांसी । पवासा^४ असती परियेसा ॥ ८१ ॥ 'आपउंदंतु' प्रश्नासी । अनुवाक असती चतुर्दशी । चारी अधिक तिसांसी । पवासा तुम्ही जाणाव्या ॥ ८२ ॥ 'देवस्यत्वा' प्रश्नासी । अनुवाक असती चतुर्दशी । एक अधिक तिसांसी । पवासा जाणा विस्तार ॥ ८३ ॥ चौथा प्रश्न 'आददे' ति । षट्चत्वारिंशत^५ अनुवाक ख्याती । पवासा जाणा निरुती । वेदाधिक पवासा^६ ॥ ८४ ॥ 'देवासुर' नामक प्रश्न । अनुवाक एकादश पूर्ण । पवासा असती एकावन । पंचम प्रश्नी अवधारा ॥ ८५ ॥ 'संत्वासिंचा' इति प्रश्न । द्वादश अनुवाक परिपूर्ण । पवासा एकावन । असती सहावे प्रश्नासी ॥ ८६ ॥ 'पाकयज्ञ' नामक प्रश्न । त्रयोदश अनुवाक जाण । पवासा असती एकावन । सप्तम प्रश्नी विस्तार ॥ ८७ ॥ 'अनुषत्य' इति प्रश्नासी । अनुवाक जाणा द्वाविंशी^७ । द्विचत्वारी^८ पवासा त्यासी । प्रथम अष्टक येणोपरी ॥ ८८ ॥ प्रथम आष्टकासी प्रश्न । त्याची संख्या सांगेन । ते ऐका चित्त देऊन । प्रश्न अष्ट जाणिजे ॥ ८९ ॥ एक शत चत्वारी । अधिक सहा^९ निधीसी । अनुवाक असती परिकरी । अंतःकरणी धरावै ॥ ९० ॥ पवासा असती ख्यातीसी । त्रिशताधिक वेचाळिशी^{१०} । प्रथमाष्टकीं जाणा ऐसी । म्हणोनि सांगे व्यासमुनि ॥ ९१ ॥ द्वितीयाष्टकविस्तार ।

१. मंत्र-द्वाश्वल-मंहिता २. ज्युर्वेदावे ज्ये 'अध्याय,' तसे यजुर्वेदावे 'प्रश्न' ३. चां ४. 'पवासा' म्हा. पवासा पवाचा गट ५. त्रेवाळीम् ६. वीपन् ७. वारीम् ८. वेचाळीम् ९. एकवो शेचाळीम् १०. तीनगे वेचाळीम्

सांगेन तुज परिकर । प्रथम प्रश्नाचे नाम थोर । 'वायव्य॑' म्हणावै ॥ १२ ॥ प्रथम प्रश्न विशेष । अनुवाक जाणा एकादश । पांसष्टी असती पन्नासा । एकचित्ते परियेसा ॥ १३ ॥ पुढे असे द्वितीय प्रश्न । नाम 'प्रजापती-गुहान' । द्वादश अनुवाक तुम्ही जाण । दशसप्तक एक^२ पन्नासा ॥ १४ ॥ 'आदित्येभ्यः' प्रश्नासी । अनुवाक जाणा चतुर्दशी । षट् अधिक पंचाशी^३ । पन्नासा तुम्ही वाचिजे ॥ १५ ॥ म्हणतां जाय महापाप । प्रश्न असे 'विश्वरूप' । द्वादश अनुवाक स्वरूप । चारी अधिक सत्तरी^४ पन्नासा ॥ १६ ॥ 'समिधा' नाम प्रश्नास । निरुते अनुवाक द्वादश । दण-सप्तक^५ पन्नासा असती त्यास । एकचित्ते परियेसा ॥ १७ ॥ ऐसे द्वितीय अष्टकासी । सहा प्रश्न परियेसी । पांच अधिक सत्तरीसी^६ । अनुवाक तुम्ही जाणावे ॥ १८ ॥ पन्नासांचिये गणन । सांगेन तुज विस्तारोन । तीन शत अशीति जाणा । वेदाधिक^७ परियेसा ॥ १९० ॥ तिसरा अष्टक सविस्तर । सांगेन तुम्हां मनोहर । वैशंपायन शिष्य थोर । गुरुमुखे ऐकतसे ॥ १ ॥ तिसरा अष्टक प्रश्न प्रथम । नाम 'प्रजापतिरकाम' । अनुवाक एकादश उत्तम । द्विचत्वारी^८ पन्नासा त्यासी ॥ २ ॥ दुसरा प्रश्न असे जाण । नाम 'योवैष्पवमान' । एकादश अनुवाक जाण । षट्चत्वारी^९ पन्नासा त्यासी ॥ ३ ॥ तृतीय प्रश्न बरवी । नाम असे 'अग्रेतेजस्वी' । अनुवाकांची एकादशी । षट्त्रिंशती^{१०} पन्नासा त्यासी ॥ ४ ॥ चौथा प्रश्न 'विवाएत' । एकादश अनुवाक ख्यात । षट्चत्वारी^{११} पन्नासा त्यांत । एकचित्ते परियेसा ॥ ५ ॥ पुढे प्रश्न पंचम । म्हणावै 'पूर्णापक्षात्' नाम । अनुवाक अकरा उत्तम । षट्त्रिंशति पन्नासा त्यासी ॥ ६ ॥ ऐसे पांच प्रश्न तृतीयाष्टकासी । अनुवाक पंचपंचाशी^{१२} त्यासी । द्विशत अधिक सहा^{१३} त्यासी । पन्नासा असती अवधारा ॥ ७ ॥ चौथा अष्टक प्रथम प्रश्न । नामे असे 'युंजान' । एकादश अनुवाक खूण । षट्चत्वारी पन्नासा त्यासी ॥ ८ ॥ प्रश्न 'विष्णोःक्रमोसि' । अनुवाक असती एकादशी । आठ अधिक चत्वारिंशी^{१४} । पन्नासा त्यासी विस्तार ॥ ९ ॥

१. अकाहत्तर २. उपग्रन्थ ३. अद्वेनालीम ४. चौ-याहत्तर ५. सत्तर ६. पंचालज्जर ७. तीनशे चौ-यांत्री ८. वेचालीम ९. शेचालीम १०. ऊनीम ११. शेचालीम १२. पंचालज्जर १३. दोनशे सहा १४. अद्वेनालीम

तिसरा प्रथं उत्तम । नाम जाणा तुम्ही 'अपांत्वेम' । ब्रयोदश अनुवाक नेम । षट्विंशति पञ्चासा त्यासी ॥ ११० ॥ चीथा
 प्रश्न 'रश्मिरसि' । अनुवाक असती द्वादशी । सप्ताधिक तीस त्यासी । पञ्चासा ऐसे तुम्ही जाणा ॥ ११ ॥ 'नमस्ते रुद्र'
 उत्तम । प्रश्न जाणा पंचम । एकादश अनुवाक नेम । सप्ताधिक चौम पञ्चासा ॥ १२ ॥ 'अश्मवृज' प्रश्नास । नव अनुवाक
 विशेष । षट्चत्वारी पञ्चासा त्यास । एकचित्ते परिवेसा ॥ १३ ॥ प्रश्न 'अग्राविष्णु' सी । अनुवाक जाणा पंचदशी । एक
 न्यून चालिसांसी । पञ्चासा त्यासी विस्तरे ॥ १४ ॥ ऐसे चतुर्थ अष्टकासी । सप्त प्रश्न परिवेसी । अनुवाक असती त्यायशी ।
 द्विंशति एक उणे एँशी पञ्चासा ॥ १५ ॥ पंचमाष्टक प्रथम प्रश्न । नामे 'सावित्राणि' जाण । पञ्चासा यही एक उणे ।
 एकादश अनुवाक ख्यात ॥ १६ ॥ 'विष्णुमुखा' प्रश्नासी । अनुवाक असती द्वादशी । चतुःषष्ठी पञ्चासा त्यासी । श्रीगुरु
 महणती द्विंशते ॥ १७ ॥ तिसरा प्रश्न 'उत्सन्न' । द्वादश अनुवाक धरा खूण । पञ्चासांसी द्वय न्यून । पञ्चासा असती परिवेसा
 ॥ १८ ॥ चीथा प्रश्न 'देवायुरा' । अनुवाक असती त्यासी बारा । षष्ठीसी दोन उण्या का । पञ्चासा असती परिवेसा ॥ १९ ॥
 'यदेकेन' नाम प्रश्न । चतुर्विंशति अनुवाक खूण । दोन अधिक षष्ठी जाण । पञ्चासा असती परिवेसा ॥ २० ॥
 'हिरण्यवर्णा' षष्ठ प्रश्न । ब्रयोविंशति अनुवाक जाण । षष्ठीमध्ये सहा न्यून । पञ्चासा असती परिवेसा ॥ २१ ॥ 'यो वा
 आ य था' नामे प्रश्न । षट्विंशति अनुवाक जाण । षष्ठीमध्ये द्वय न्यून । पञ्चासा असती परिवेसा ॥ २२ ॥ पंचमाष्टक
 संहितेसी । सप्त प्रश्न परिवेसी । अनुवाक एकशत त्यांसी । वीस अधिक विस्तरे ॥ २३ ॥ ग्रीणि अधिक चतुःशत ।
 पञ्चासा असती जाणा विख्यात । मन करूनि सावचित्त । एका महणे तये वेळी ॥ २४ ॥ षष्ठमाष्टक संहितेसी । प्रथम
 प्रश्न परिवेसी । 'प्राचीनवंशः' महणा ऐसी । एकादश अनुवाक जाणा ॥ २५ ॥ अधिक सहा सत्रीसी । पञ्चासा त्यासी
 परिवेसी । विस्तार करूनि शिष्यासी । सांगतसे व्यासदेव ॥ २६ ॥ 'यदुभी' नाम प्रश्नासी । अनुवाक जाणा
 एकादशी । एके उणे षष्ठीसी । पञ्चासा असती परिवेसी ॥ २७ ॥ तिसरा प्रश्न 'चात्वाल' । एकादश अनुवाक माळ ।

१. मदतीम २. कमी ३. दोनशे एकोणशी ४. षष्ठीसाठ ५. चौमष्ट ६. अडुचाळीम ७. अद्वावन ८. चामह ९. चार्ये तीन १०. नाहान

पन्नासा पष्टी द्वय^१ स्थूल । तिसरे प्रश्नी परियेसी ॥ २८ ॥ चवथा प्रश्न 'यज्ञेन' । एकादश अनुवाक जाण । पन्नासा एक अधिक पन्न^२ । एकचित्ते परियेसा ॥ २९ ॥ 'हंद्रोवृत्र' नाम प्रश्न । एकादश अनुवाक जाण । द्विचत्वारि^३ पन्नासा खूण । पंचम प्रश्न येणोपरी ॥ ३० ॥ 'सुवर्गांय' प्रश्नासी । अनुवाक असती एकादशी । त्रीणि अधिक चत्वारिंशी^४ । पन्नासा असती परियेसा ॥ ३१ ॥ सहावा अष्टक परिपूर्ण । यासी सहा असती प्रश्न । सामष अनुवाक जाण । त्रयस्त्रिंशत्विंशति^५ पन्नासा ॥ ३२ ॥ सप्तमाष्टक प्रथम प्रश्न । नामे असे 'प्रजनन' । अनुवाक बीम असती खूण । द्विपंचाशी^६ पन्नासा त्यास ॥ ३३ ॥ 'साध्या' जाणिजे द्वितीय प्रश्न । अनुवाक बीम असती खूण । पन्नासा पन्न^७ परिपूर्ण । एकचित्ते परियेसा ॥ ३४ ॥ 'प्रजवं वा' नाम प्रश्नासी । अनुवाक बीम परियेसी । द्विचत्वारि पन्नासा त्यासी । श्रीगुरु महणती ब्राह्मणाते ॥ ३५ ॥ 'बृहस्पतिरकाम' प्रश्न । द्वाविंशति अनुवाक जाण । त्रीण्यधिक पन्न^८ खूण । पन्नासा असती अवथारा ॥ ३६ ॥ प्रश्न असे पंचम । 'गावो वा' नामे उत्तम । पंचविंशति अनुवाक नेम । चत्वारी पंच^९ पन्नासा त्यासी ॥ ३७ ॥ सप्तमाष्टक संहितेसी । प्रश्न पांच परियेसी । एकज्ञत सप्त त्यासी । अनुवाक असती विस्तार ॥ ३८ ॥ द्विशतावरी अधिकेसी । एकावत्र असती पन्नासी । सप्तमाष्टक असे सुरसी । एकचित्ते परियेसा ॥ ३९ ॥ सप्तअष्टक संहितेसी । प्रश्न चतुशत्वारी^{१०} भरंवसी । षट्शत एक अधिकेसी । पन्नास^{११} अनुवाक विस्तार ॥ १४० ॥ द्विउणे शतद्वय सहस्र दोनी^{१२} । पन्नासा तुम्ही जाणोनि । पठण करा म्हणोनि । व्यास सांगे शिष्यासी ॥ ४१ ॥ तीन अष्टक ब्राह्मणात । असती जाण विख्यात । सांगेन ऐका एकचित्त । म्हणे व्यास शिष्यासी ॥ ४२ ॥ प्रथमाष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न आठ परियेसी । नामे सांगेन सुरसी । एकचित्ते परियेसा ॥ ४३ ॥ प्रथम प्रश्न 'ब्रह्मसंधन' । नाम असे विख्यात । अनुवाक दहा विस्तृत । अशीति^{१३} दण्डक असती मनोहर ॥ ४४ ॥ 'उद्धन्य' नाम दुसरा प्रश्न । सहा अनुवाक, दण्डक पन्न^{१४} । वाजपेय अनुसंधान^{१५} । 'देवासुरा' प्रश्न तिसरा ॥ ४५ ॥

१. भासृष्ट २. एकावन ३. बैगालीम ४. बैगालीम ५. तीनशे तेहतीम ६. चावन ७. पन्नास ८. त्रेपन ९. चौपन १०. चत्वेचालीम ११. सहावे एकावन १२. २१९८, १३. ऐजी १४. पन्नास १५. वाजपेय यज्ञ हा विषय

त्यासी दश अनुवाक जाण । पंच अधिक षष्ठि^१ दशक खूण । चौथा 'उभये' नाम प्रश्न । दश अनुवाक मनोहर ॥ ४६ ॥
 संवत्सरगणित सहा अधिका^२ । त्यासी जाण तुम्ही दशका । पांचवा 'अनेःकृतिका' । प्रश्न असे अवधारा ॥ ४७ ॥ त्यासी
 अनुवाक द्वादश । सांगेन ऐका दशक । दोन अधिक पष्ठी विशेष । एकचित्ते परियेसा ॥ ४८ ॥ सप्तम प्रश्न 'अनुमत्य'
 अनुवाक दहा प्रख्यात । पाच अधिक सत्री^३ निरुत । दशक त्यासी अवधारा ॥ ४९ ॥ सप्तम प्रश्न थरा खूण । नाम त्या
 एतद्-ब्राह्मण^४ । दश अनुवाक आहेत जाण । चतुःषष्ठि^५ दशक त्यासी ॥ ५० ॥ आठवा 'वरुणस्य' नाम प्रश्न । अनुवाक
 त्यासी दहा जाण । सप्त अधिक तीस प्रमाण । दशक त्यासी मनोहर ॥ ५१ ॥ प्रथम अष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न आठ
 परियेसी । अष्टसप्तति^६ अनुवाक त्यासी । एकचित्ते परियेसा ॥ ५२ ॥ एक उणे पाच शत^७ । दशक आहेत विख्यात ।
 वैशंपायन ऐकत । गुरुमुखेकरोनि ॥ ५३ ॥ दुसरा अष्टक ब्राह्मणास । प्रथम प्रश्न 'अंगिरस' । अनुवाक जाणा एकादश ।
 साठी दशक मनोहर ॥ ५४ ॥ 'प्रजापतिरकाम' कांड । प्रश्न दुसरा महा गोड । एकादश अनुवाक दृढ । त्रिसप्तति^८ दशक
 त्यासी ॥ ५५ ॥ कांड 'ब्रह्मवादिन' । एकादश अनुवाक जाण । दशक आहेत त्यासी यन्न । एकचित्ते परियेसा ॥ ५६ ॥
 'जुष्टो' नाम प्रश्न ऐक । अनुवाक आठ, अशीति^९ दशक । वैशंपायन शिष्यक । गुरुमुखे ऐकतसे ॥ ५७ ॥ प्रश्न 'प्राणोरक्षति' ।
 अष्ट अनुवाक त्यासी ख्याति । पंच अधिक चत्वारिंशती^{१०} । दशक तुम्हीं ओळखिजे ॥ ५८ ॥ 'स्वादीत्वा' नामे षष्ठम ।
 सीत्रापणि-प्रश्न उत्तम । अनुवाक असती वीस खूण । षडशीति^{११} दशक त्यासी ॥ ५९ ॥ सप्तम प्रश्न 'त्रिवृता' सी ।
 अनुवाक असती आषादशी । सहा अधिक पष्ठीसी । दशक त्यासी मनोहर ॥ ६० ॥ अष्टम प्रश्न 'पीवोअन्न' । अनुवाक असती
 नक जाण । अशीतीसी एक उणा । दशक त्यासी मनोहर ॥ ६१? ॥ द्वितीय अष्टक ब्राह्मणासी । आठ प्रश्न परियेसी । वेद^{१२}
 उणे शतक त्यासी । अनुवाक असती मनोहर ॥ ६२ ॥ पांच शतांउपरी । एक उणे चत्वारी^{१३} । दशक आहेत विस्तारी ।
 १. पांसूह २. सासूह ३. पिंगाहनर ४. चौसूह ५. अदुष्टलोहतर ६. चालो नव्याणाव ७. त्राहतर ८. ऐशी ९. पंगेनालीस १०. शार्णोगी ११. चार १२. वाचगे
 एकूणचालीस

एकचित्ते परिवेसा ॥ ६३ ॥ तृतीयाष्टक ब्राह्मणासी। प्रश्न असती द्वादशी। नामे त्यांची परिवेसी। एकचित्ते अवधारा ॥ ६४ ॥ प्रथम प्रश्न विख्यातु। नाम 'अनिन्देष्यात्'। सहा अनुवाक विख्यातु। श्रीणि अधिक पष्टी^१ दशक ॥ ६५ ॥ 'तृतीयस्य' द्वितीय प्रश्न। अनुवाक दहा असती जाण। पंचाशीति^२ दशक खूण। एकचित्ते परिवेसा ॥ ६६ ॥ तिसरा प्रश्न 'प्रत्युष्टदशक'। अनुवाक असती एकादश। एका उणे ऐशी दशक। एकचित्ते अवधारा ॥ ६७ ॥ चौथा प्रश्न 'ब्रह्मणेष्यमि'। अनुवाक एक परिवेसी। एक उणे विमासी। दशक त्यासी मनोहर ॥ ६८ ॥ पंचम प्रश्न नाम 'सत्य'। ब्रयोदश अनुवाक विख्यात। एक उणे तीस दशक। एकचित्ते परिवेसा ॥ ६९ ॥ सहावा प्रश्न 'अंजनति'। पंचदश^३ अनुवाक ख्याति। अष्ट अधिक विंशति^४। दशक त्यासी जाणावे ॥ ७० ॥ 'अच्छिद्र' नाम प्रश्न। चतुर्दश अनुवाक जाण। तीस अधिक शत खूण। दशक त्यासी मनोहर ॥ ७१ ॥ प्रश्न अश्वमेथासी। 'सांग्रहण्या' ख्यातीसी। अनुवाक असती ब्रयोविंशी। एक-नवति^५ दशक ॥ ७२ ॥ 'प्रजापति' नाम। अश्वमेथ^६ असे उत्तम। ब्रयोविंशति अनुवाक नेम। चारी अधिक अशीति दशक त्यासी ॥ ७३ ॥ 'संज्ञान' म्हणिजे काठका। एकादश अनुवाक असती एका। एका उणे पन्नास दशक। एकचित्ते परिवेसा ॥ ७४ ॥ दुसरा 'लोकोमि' काठक। दश अनुवाक असती एक। दोनी अधिक पष्टी^७ दशक। व्यास म्हणे शिष्यासी ॥ ७५ ॥ द्वादश प्रश्न 'तुभ्य' काठकासी। अनुवाक नव परिवेसी। सहा अधिक पन्नासासी। दशक त्यासि मनोहर ॥ ७६ ॥ तिसरे आष्टक ब्राह्मणांत। द्वादश प्रश्न विख्यात। अनुवाक एक शत षट्चत्वारिंशत^८। सातशत पंचाशीति^९ दशक जाणा ॥ ७७ ॥ तीनी आष्टक ब्राह्मणासी। प्रश्न सांगेन परिवेसी। आठ अधिक विसांसी। एकचित्ते अवधारा ॥ ७८ ॥ श्रीणि शत विसांसी। एक^{१०} अधिक परिवेसी। अनुवाक आहेति विसांसेसी। 'परात्' ब्राह्मणासी परिवेसा ॥ ७९ ॥ दशक संख्या विस्तार। आष्टशत अधिक सहस्र। ब्रयोविंशति उत्तर^{११}। अधिक असती परिवेसा ॥ ८० ॥ आतां सांगेन 'अरण'^{१२}।

१. तीसह २. पंचाशी ३. पंद्रा ४. अडतीस ५. एकादश ६. अश्वमेथ ७. विष्णवाचा ८. जासह ९. एकां लेनांतीस १०. तीनी एकादश ११. एकां जातर आठवो तेसीस १२. भारत्यक

त्यासी असती दहा प्रश्न । विस्तारोनियां सांगेन । एकचित्ते अवधारा ॥ ८१ ॥ 'भद्र' नाम प्रथम प्रश्न । द्वाविंशति^१ अनुवाक खूण । एक शत तीस जाण । दशक त्यासी मनोहर ॥ ८२ ॥ 'स्वाध्याय' ब्राह्मणासी । अनुवाक बीस परियेसी । चतुर्विंशि^२ दशक त्यासी । एकचित्ते परियेसा ॥ ८३ ॥ 'चिन्ती' महणिजे प्रश्नासी । अनुवाक एकविंशी^३ । तीन अधिक पन्नासासी । दशक त्यासी विस्तार ॥ ८४ ॥ असे थोर चवथा प्रश्न । नाम 'मंत्रब्राह्मण' । द्विचत्वारि^४ अनुवाक जाण । पंचाएशी^५ दशक त्यासी ॥ ८५ ॥ 'श्रेष्ठ' ब्राह्मण प्रश्नासी । अनुवाक जाणा द्वादशी^६ । आठ अधिक शतासी । दशक तुम्हीं जाणावे ॥ ८६ ॥ 'पितृमेध' असे प्रश्न । द्वादश अनुवाक परिपूर्ण । सप्तविंशति^७ दशक जाण । एकचित्ते परियेसा ॥ ८७ ॥ 'शिक्षा' नाम प्रश्नासी । अनुवाक असती द्वादशी^८ । तीन अधिक विसांसी । दशक त्यासी मनोहर ॥ ८८ ॥ 'ब्रह्मवल्ली' असे प्रश्न । अनुवाक त्यासी नऊ जाण । चतुर्दश^९ दशक असे खूण । व्यास महणे शिष्यांसी ॥ ८९ ॥ 'भृगुवल्ली' असे प्रश्न । अनुवाक त्यासी दहा जाण । पंचदश दशक जाण । एकचित्ते परियेसा ॥ ९० ॥ दशम प्रश्न 'नारायण' । अनुवाक अशीति असती खूण । एकशत बेद^{१०} जाण । दशक त्यासी परियेसा ॥ ९१ ॥ दहा प्रश्न अरणासी । अनुवाक जाण परियेसी । दोनी शत पन्नासी^{११} । संख्या असे परियेसा ॥ ९२ ॥ पंचशताउपरी । व्याएशी^{१२} विस्तारी । दशक जाणा मनोहरी । महणे व्यास शिष्याते ॥ ९३ ॥ ऐसे ग्रंथव्यायासी^{१३} । प्रश्न असती व्यायशी^{१४} । एकविंशति अधिक द्विशतसहस्रासी^{१५} । अनुवाक जाण मनोहर ॥ ९४ ॥ पन्नासा-दशक-विस्तार । सांगेन तुम्हां परिकर । द्वयशत दोनी सहस्र । द्वयउणे^{१६} पन्नासा असती ॥ ९५ ॥ द्वयसहस्र चारी शत । सहा^{१७} अधिक उत्तर । दशकीं जाण विरुद्धात । ग्रंथत्रय परिपूर्ण ॥ ९६ ॥ ऐशिया यजुर्वेदासी । भेद असती शायशी^{१८} । त्यांत एक भेदासी । एवढा असे विस्तार ॥ ९७ ॥ येणैपरी व्यासमुनी^{१९} । वैशंपायना विस्तारोनि । सांगितले महणोनि । श्रीगुरु महणती द्विजांसी ॥ ९८ ॥ तिसरा शिष्य जैमिनी । त्यासी सांगतसे व्यासमुनि । 'सामवेद' विस्तारोनि ।

^१. चतोस २. चोरीय ३. एकतीस ४. बेंगाळीस ५. चारा ६. सत्तानीस ७. चारा ८. चौका ९. एकशे नार १०. दोनशे पन्नास ११. संहिता, ब्राह्मण १२. अरण यांना १३. चारापां एकतीस १४. दोन हजार एकशे अटठयाण्डे १५. तीन हजार चारशे सहा

निरोपीत अवधारा ॥ १९ ॥ उपवेद गांधर्व अत्र। कश्यपाचें असे गोत्र। विष्णु असे देवत। जगती छंद महणावा ॥ २०० ॥
 नित्यसाक्षी^१ असे जाण। शुचि^२ वरत्र प्रावरण। क्षीमी^३ दान्त^४ चर्मधारण^५। दंडधारी असे रूप ॥ २०१ ॥ नयनवर्ण कांचन^६^७।
 सूर्यासारिखे असे किरण। पठरली दीर्घ प्रमाण^८। सामवेद रूप असे ॥ २ ॥ याच्या भेदा नाही मिति। अखिल सहस्र^९
 बोलती। ऐसी कवणा असे शक्ति। समस्त शिकू महणावया ॥ ३ ॥ नारायणावांचोनि। समस्त भेद नेणे कोणी। एक शिष्या
 जैमिनी। सांगेन तुज किंचित ॥ ४ ॥ प्रथम 'आमुरायणी'। तुसरे 'वामुरायणी'। 'वार्तीतवेय' म्हणोनि। तिसरा भेद
 परियेसा ॥ ५ ॥ 'प्रांजली' भेद असे एक। 'ऋग्वेनविथ' पंचम ऐक। आणि 'प्राचीनयोग्य' गाया। असे सहावा परियेसा
 ॥ ६ ॥ 'ज्ञानवोग्य' सप्तम। 'राणायनी' असे ज्या नाम। यासी भेद नवम। आहेत ऐका एकचित्ते ॥ ७ ॥ 'राणायनी'
 'शाळ्यायनी'। तिसरा 'शाळ्या' म्हणोनि। 'मुद्रुल' नाम जाणोनि। चौथा भेद परियेसा ॥ ८ ॥ 'खल्वला'
 'महाखल्वला'। पह नामे 'लाङ्गला'। सप्तम भेद 'कीशुमा' भला। 'गोतम' म्हणिजे परियेसा ॥ ९ ॥ नवम शाखा
 'जैमिनी'। ऐसे भेद विस्तारोनि। सांगितले व्यासमुर्नी। श्रीगुरु महणती द्विजांसी ॥ २०१ ॥ पूर्ण सामवेदासी। कोण
 जाणे क्षितीमी। तीनवेदी म्हणविसी। मदोन्मत होवोनियां ॥ ११ ॥ 'सुमंतु' म्हणिजे शिष्यासी। सांगतसे व्यास हप्ती।
 अथर्वण वेदासी। निरोपिले परियेसा ॥ १२ ॥ या अथर्वण वेदासी। उपवेद असे परियेसी। 'शस्त्रशास्त्र' निश्चयेमी।
 'वैतान' असे गोत्र ॥ १३ ॥ अधिदेवत इंद्र त्यासी। म्हणावें अनुष्टुप छंदासी। तीक्ष्ण चंद्र क्रूरेसी। कृष्ण वर्ण असे जाण
 ॥ १४ ॥ 'कामरूपी' क्षुद्रकर्म। स्वदारतुष्ट त्यासी नाम। विष्वसृजक साध्यकर्म। जलभूर्ध्नीगालव^{१०} ॥ १५ ॥ ऐसे रूप
 त्यासी। भेद नज परियेसी। सुमंतु नाम शिष्यासी। सांगतसे श्रीव्यास ॥ १६ ॥ 'पैप्पलाद' भेद प्रथम। दुसरा भेद 'दांत' नाम।

१. नित्य माता भाषण वरणारा २. शुद्र ३. गेशमी वस्त्र भारण वरणारा ४. संगमी ५. अविनधारी ६. दीक्षांचा रंग मुख्यांसागळा ७. बाग हात उंच ८. हवागे
 ९. पाटिजे ने रूप धारण करणारा १०. जलाने भालेले गाढगे समतक्षया घेतलेला

'प्रदात' भेद सूक्ष्म । चीथा भेद 'तीत' जाण ॥ १७ ॥ 'ओत' नाम असे एक । 'ब्रह्मदयलाश' विशेष । सातवी शाखा एक । 'शैनकी' म्हणिजे परियेसा ॥ १८ ॥ अष्टम 'वेददर्शी' भेदासी । 'चारणविद्या' नवमेसी । पांच कल्प परियेसी । सांगेन एका एकचित्ते ॥ १९ ॥ 'नक्षत्र'- 'विधि' - 'विधान' कल्प । 'संहिता' 'गांति' असे अल्प । समस्त देव उपांगरूप । व्यास म्हणे शिष्यासी ॥ २० ॥ ऐसे चौधां शिष्यांस । सांगतसे वेदव्यास । प्रकाश केला क्षितीस । भरतखंडी परियेसा ॥ २१ ॥ या भरतखंडांत । पूर्वी होते पुण्य बहुत । बर्णाश्रमी आचरत । होते लोक परियेसा ॥ २२ ॥ या कलियुगाभीतरी । कर्म सांडिले द्विजवरी । लोपले वेद निर्धारी । गौण्य जाहले क्षितीसी ॥ २३ ॥ कर्मभृष्ट इाले द्विज । म्लेच्छांपुढे बोलनी वेदवीज । सत्त्व गेले याचिकाज । मंदमती इाले जाणा ॥ २४ ॥ पूर्वी होते महत्व । ब्राह्मणांसी देवत्व । वेदवळे नित्यत्व । भूमुर' म्हणती याचिकाज ॥ २५ ॥ पूर्वी राजे याचिकारण । पूजा करिती विप्रचरण । मर्वस्व देतां दक्षिणा । अंगीकार नच करिती ॥ २६ ॥ वेदवळे विप्रांसी । त्रैमूर्ति वश होते त्यांसी । इंद्रादि सुरवरांसी । भव होते विप्रांचे ॥ २७ ॥ कामधेनु कल्पतरु । विप्रवाक्य होते थोरु । पर्वत करिती तृणाकार । तृण पर्वत वेदसत्त्वे^१ ॥ २८ ॥ विष्णु आपण परियेसी । पूजा करी ब्राह्मणांसी । आपुले देवत म्हणे त्यांसी । वेदसत्त्वेकङ्गनियां ॥ २९ ॥ (श्रोक) देवाधीनं जगत्सर्वं मंग्राधीनं च देवतं । ते मंग्रा ब्राह्मणाधीना ब्राह्मणो मम देवतं^२ ॥ २३० ॥ (अर्थ) ऐसे महत्व ब्राह्मणांसी । पूर्वी होते परियेसी । वेदमार्ग त्यजोनि सुरसी । अन्यमार्गे रहाटती ॥ ३१ ॥ तेण सत्त्व भंगले । हीन यातीते सेवा करूं लागले । अध्यापन करिती मोले^३ । वेद-विक्रिय परियेसा ॥ ३२ ॥ हीन यातीपुढे देख । वेद म्हणती मूर्ख लोक । त्यांचे पाहं नये मुख । ब्रह्मराक्षस होताति ॥ ३३ ॥ ऐसे चारी वेदांसी । शाखा असती बहुवसी । कवण जाणे क्षितीसी । समस्त गौण्य होउनि गेले ॥ ३४ ॥ चतुर्वेदी म्हणविसी । लोकांसवे चर्चां करिसी । काय जाणासी वेदांसी । अग्निल^४ भेद आहेति जाणा ॥ ३५ ॥

^{१.} भृत्य २. वेदवत्ताने ३. सर्व जग देवाच्या अपीन आहे, कॅ नवाच्या अपीन, ते पूज ब्राह्मणाच्या अधीन, मल्लान ब्राह्मण हे गांडे देवत आहे, (असे भगवान म्हणातान.)

^{४.} इत्य गेझन नेह प्रिकन लागले ५. अनेत

ऐशियामध्ये काय लाभ । घेऊ नये द्विजक्षोभ^१ । कवणे केला तूते बोथ । जाई आतां येथूनि ॥ ३६ ॥ आपुली आपण
स्तुति करिसी । जयपत्रे दाखविसी । त्रिविक्रमयतीपाशी । पत्र मागसी लिहूनि ॥ ३७ ॥ आमुचे बोल ऐकोनि । जावे तुवां
परतोनि । वायां गवै भ्रमांनि । प्राण आपुला देऊ नका ॥ ३८ ॥ ऐसे श्रीगुरु ब्राह्मणांसी । सांगती बुद्धि हितासी । न ऐकती
विग्र तामसी । म्हणती चर्चां करू ॥ ३९ ॥ चर्चा जरी न करू येथे । हारी दिसेल आमुते । सांगती लोक राजयाते । भहत्त्व
आमुचे उरेल केवी ॥ २४० ॥ सिद्ध म्हणे नामांकिता । ऐसे विग्र मदोन्मत्ता । नेणती आपुले हिता । त्यांसी मृत्यु जवळी
आला ॥ ४१ ॥ गंगाधराचा नंदनु । सांगे गुरुचरित्र कामधेनु । वेद-विवरण ऐकतां साधनु । होय समाधान श्रोतेजना
॥ २४२ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे वेदविस्तारकथनं
नाम षड्विंशोऽस्यायः ॥ २६ ॥

॥ अध्याय संक्षिप्ताचा समाप्त ॥

॥ सत्ताविसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक शिष्य सगुण । लागे सिद्धाचिये चरण । विनवीतसे
 कर जोडून । एका श्रोते सकलिक ॥ १ ॥ जय जया मिद्द योगी । तुं तारक आम्हां जगी । ज्ञानप्रकाश करणलागी । दशंन
 दिथलें चरण आपुले ॥ २ ॥ चतुर्वेद विस्तारेसी । श्रीगुरुंनी निरोपिले विप्रांसी । पुढे कथा वर्तली कैसी । विस्तारावे दातारा
 ॥ ३ ॥ शिष्यवचन ऐकोनि । सांगता इाला मिद्द मुनि । एक शिष्या नामकरणी । अनुषम्य महिमा श्रीगुरुची ॥ ४ ॥ किती
 प्रकारे त्या ब्राह्मणांसी । सांगती श्रीगुरु हितासी । न ऐकती द्विज तामसी । महणती वाद का पत्र देणे ॥ ५ ॥ विष्ववचन
 ऐकोनि । कोप करिती श्रीगुरु मुनि । जैसी तुझे अंतःकरणी । तैसी मिद्द पाव महणती ॥ ६ ॥ सर्पाच्या पेटारियासी । कोरुं
 जाय मृषक^१ कैसी । जैसा पतंग दीपासी । करी आपुला आत्मघात ॥ ७ ॥ तैसे विप्र मदोन्मत्त । श्रीगुरुमूर्तीस नोळखत ।
 घलें आपुले प्राण देत । दिवांधापरे^२ देखा ॥ ८ ॥ इतुकिया अवसरी । श्रीगुरु देखती नरासी दूरी । शिष्याते महणती पाचासी ।
 कवण जातो मार्गस्थ ॥ ९ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोनि । गेले शिष्य धांवोनि । त्या नराते पाचासोनि । आणिले श्रीगुरुसन्मुख
 ॥ १० ॥ श्रीगुरु पुसती तयासी । जन्म कवण यातीसी^३ । तुझा वृत्तांत सांगे कैसी । महणोनि पुसती तये वेळी ॥ ११ ॥
 श्रीगुरुवचन परिसोन । सांगे आपण यातिहीन । 'मातंग'^४ नाम महणोन । स्थान आपुले बहिग्रामी^५ ॥ १२ ॥ तुं कृपाळू सर्वां
 भूती । महणोनि पाचारिले ग्रीती । आपण इालों उद्धारगति । महणोनि दंडवत नमन करी ॥ १३ ॥ ऐसा कृपाळू परमपुरुष ।
 दृष्टि केली मुथागस । लोखंडासी लागतां परीस । मुवर्ण होतां काय वेळ ॥ १४ ॥ तैसी तया पतितावरी । कृपा केली
 श्रीगुरु-नरहरी । दंड देवोनि शिष्याकर्ती । रेखा^६ सप्त काढविल्या ॥ १५ ॥ श्रीगुरु महणती पतितासी । एकेक रेखा लंघी
 रे ऐसी । आला नर चाक्यामरसी^७ । इालें ज्ञान आणिक तया ॥ १६ ॥ श्रीगुरु महणती तयासी । कवण कुळी जन्मलासी ।
 पतित महणे आपण किरातवर्णी^८ । नाम आपुले 'बनराखा' ॥ १७ ॥ दुसरी रेखा लंघितां । ज्ञान इालें पूर्वापस्ता^९ ।

१. उटीर २. गुबडाएमाणे ३. जातीन ४. मांग ५. गावाच्या चाहे ६. रेखा ७. सांगतावणीम ८. भिल ९. जातीन १०. पाणील ११. पुहील

बोलूं लागला अनेक वार्ता । विस्मय करिती सकळ लोक ॥ १८ ॥ तिसरी रेखा लंघी म्हणती । त्यासी इाली जातिसमृति^१ ।
 म्हणे आपण 'गंगामृत'^२ । नदीतीरी वास आपणा ॥ १९ ॥ लंघितां रेखा चतुर्थी । म्हणे आपण शूद्रव्याती । जात होतो
 आपुले बृती^३ । स्वामी भाते पाचारिले ॥ २० ॥ लंघितां रेखा पांचवेसी । इाले ज्ञान आणिक त्यासी । जन्म इाला
 वैश्यवंशी । नाम आपुले 'सोमदत्त' ॥ २१ ॥ सहावी रेखा लंघितांश्चण । म्हणे आपण क्षत्रिय ख्याता । नाम आपुले विख्याता ।
 'गोदावरी' नाम आपुले ॥ २२ ॥ सातवी रेखा लंघितांश्चण । अग्रयाती^४ विष्र आपण । वेदशास्त्रादि व्याकरण । 'अध्यापक'
 नाम आपुले ॥ २३ ॥ श्रीगुरु म्हणती तथासी । वेदशास्त्र-अध्यास म्हणसी । आले ब्राह्मण चर्चेसी । वाद करी गा यांसवे
 ॥ २४ ॥ अभिमंत्रोनि विभूति । त्याचे सर्वांगी प्रोक्षिती । प्रकाश जाहला ज्ञानज्योति^५ । तथा नरा परियेसा ॥ २५ ॥ जैसे
 मानस सरोवरास । वायस^६ जातां होय हंस । तैसा श्रीगुरु-स्पर्शेसी । पतित होय ज्ञानराशी ॥ २६ ॥ नरसिंहसरस्वती जगदुरु ।
 त्रैमूलीचा अवतार । अजानी लोक म्हणती नकु । तेचि जाती अथःप्राता ॥ २७ ॥ येणोपरी पतितासी । ज्ञान इाले
 असम्प्रसाहस्री । वेदशास्त्र साङ्घेसी^७ । म्हणां लागला तिये वेळी ॥ २८ ॥ जे का आले चर्चेस विष्र । भयचकित इाले थोर ।
 जिल्हा खुंटोनि इाले बधिर । हृदयशूल तात्काळी ॥ २९ ॥ विष्र थरथरे कांपती । श्रीगुरुचरणी लोळती । म्हणती आपणा
 काय गति । जगज्योति स्वामिया ॥ ३० ॥ गुरुद्वाही जाहलो आपण । केले ब्राह्मण-धिक्कारण । तुं अवतार गौरीरमण ।
 क्षमा करणे स्वामिया ॥ ३१ ॥ वेष्टोनियां मायापाशी । इालो आपण महातामसी । नोळखों तुडीं स्वरूप कैसी । क्षमा करणे
 स्वामिया ॥ ३२ ॥ तुं कृपाळ सर्वा भूती । आमचे दोष न थरी चिन्ती । आम्हां देई गा उद्धारणति । म्हणोनि चरणी लागती
 ॥ ३३ ॥ एखादे समर्थी लीलेसी । तुण कसिसी पर्वतसरसी । पर्वत पाहसी जरी कोपेसी । भस्म होय निधरि ॥ ३४ ॥ तूचि
 सुष्ठि रचावयासी । तूचि सर्वांचे पोषण करिसी । तूचि कर्ता प्रलयासी । ब्रयमृति जगदुरु ॥ ३५ ॥ तुझी महिमा वर्णावयासी ।
 मति नाही आपणांसी । उद्धारावे आम्हांसी । शरणागता वरणदा ॥ ३६ ॥ ऐसे विष्र विनविती । श्रीगुरु त्यासी
 निरोपिती । तुम्ही क्षोभविला भारती । त्रिविक्रम महामुनि ॥ ३७ ॥ अणिक केले महादोष । निंदा केली ब्राह्मणांस ।

१. एवंज्ञनाचे स्मरण २. नावाडी ३. जेतात ४. गोविद ५. ब्राह्मण ६. ज्ञान इाले ७. कामळा ८. सांगोपण

पावाल जन्म ब्रह्मराक्षस । आपुली जोड़ी^१ भोगाची ॥ ३८ ॥ आपुले आजंब आपणासी । भोगिजे पुण्यपापासी । निष्कृति^२
 न होतां पापासी । गति नाहीं परियेसा ॥ ३९ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोनि । लागती विप्र दोघे चरणी । कथीं उद्धार होऊं भवाणी ।
 कवणेपरी कडे पडो^३ ॥ ४० ॥ श्रीगुरुनाथ कृपामृति । तया विप्रां निरोपिती । राक्षसत्व पावाल प्रख्याति । मंवत्सर
 बारापर्यंत ॥ ४१ ॥ अनुतप्त झालिया कारण । शांतिरूप असाल जाण । जो कां 'शुक्लनारायण' । प्रथम वाक्य म्हणत
 असां ॥ ४२ ॥ तुमचे पाप शुद्ध होतां । द्विज येईल पर्याटितां^४ । पुढील वाक्य तुमां सांगतां । उद्धाराति होईल जाणा
 ॥ ४३ ॥ आतां जावे गंगेसी । स्थान वरवें बसावयासी । म्हणोनि निरोपिती तया विग्रांसी । श्रीगुरुमृति तये वेळी ॥ ४४ ॥
 निधां ग्रामावाहेसी । हृदयशूल अपरांपरी । जातांक्षणी नदीतीरी । विप्र पंचत्व पावले ॥ ४५ ॥ आपण केलिया कर्मासी ।
 प्रयत्न नाहीं आणिकासी^५ । ऐसे विप्र तामसी । आत्मधातकी तेचि जाणा ॥ ४६ ॥ श्रीगुरुवचन जेणेपरी । अन्यथा नव्हे
 निधारी । झाले राक्षस द्विजवरी । वारा वर्षे गति पावले ॥ ४७ ॥ विप्र पाठविले गंगेसी । मार्गे कथा वर्तली केसी ।
 नामधारक शिष्यासी । सांगे सिद्ध अवधारा ॥ ४८ ॥ पतित झाला महाज्ञानी । जातिस्मरण सप्तजन्मी । पूर्वांपार विप्र
 म्हणोनि । निधार केला मनांत ॥ ४९ ॥ नमन करून श्रीगुरुसी । विनवी पतित भक्तीसी । अज्ञानमायातिमिरासी ।
 ज्योतिस्वरूप जगद्गुरु ॥ ५० ॥ पूर्वी होतो विप्र आपण । केवीं झालों यातिहीन । स्वामी सांगा विस्तारोन । त्रिकाळज्ञ
 महामुनि ॥ ५१ ॥ जन्मांतरीं आपण देखा । काय केले महादोषा । विस्तारावें स्वामी पिनाका^६ । नृसिंहसरस्वती स्वामिया
 ॥ ५२ ॥ ऐसे वचन ऐकोनि । सांगती श्रीगुरु प्रकाशूनि । म्हणोनि सांगे सिद्धमुनि । नामधारक-शिष्याग्रति ॥ ५३ ॥ म्हणोनि
 सरस्वती गंगाधर । सांगे गुरुचरित्र-विस्तार । पुढील कथा ऐकतां नर । पतित होय ब्रह्मज्ञानी ॥ ५४ ॥ ऐसी पुण्यपावन
 कथा । ऐकतां जन समस्ता । चतुर्विध पुरुषार्थ त्वरिता । लाधे निश्चये परियेसा ॥ ५५ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते
 परमकथाकल्पतरी । श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे मदोन्मत्तविप्रशापकथं-पतितोद्घारणं नाम
 सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

॥ अध्याय सत्ताविसावा समाप्त ॥

॥ अद्वाविसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक पुसे सिद्धासी । पुढील कथा सांगा आम्हांसी । उल्हास माझ्या मानसी । गुरुचरित्र ऐकतां गोड ॥ १ ॥ सिद्ध म्हणे नामधारका । कथा असे अलोलिका । ऐकतां जाती सर्व दोषा । ज्ञानज्योति प्रकाशती ॥ २ ॥ श्रीगुरु म्हणती पतितासी । आपुले पूर्वजन्म पुसासी । सांगेन ऐक विस्तारेसी । चांडालजन्म होणार गति ॥ ३ ॥ पापपुण्याचिया गती । आपुले आर्जव भोगिजेति । कर्मविपाकीं असे ख्याति । जन्मोजन्मी नीच याती ॥ ४ ॥ ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्य वर्ण । त्याचिपासोनि चांडाल-भुवन^१ । उपजले असती यातिहीन । जातिविभाग असे ऐका ॥ ५ ॥ ब्राह्मण-स्त्रियोपासीं देखा । शूद्र जाय व्याभिचारिका । पिंड उपजे चांडालिका । सोळावी जाति चांडाल ॥ ६ ॥ हे मूळ जाति ख्याति । आणिक नाना दोष करिती । त्यांने हीन याती पावती । ब्राह्मण अथवा चतुर्वर्ण ॥ ७ ॥ त्या दोषाचा विस्तार । सांगेन ऐक तू निधार । ब्राह्मण रहाटे अनाचार^२ । पावे तो हीनयोनीसी^३ ॥ ८ ॥ गुरु अथवा माता पिता । सोडोनि जाय आपण परता^४ । चांडालयोनी होय निरुता^५ । कुळस्त्रिये सोडिलिया ॥ ९ ॥ कुळदेवता सोडोनि । आणिक देवता पूजा करोनि । तोही होय चांडाल योनी । सदा अनृत^६ बोले नर ॥ १० ॥ सदा जीवहिंसा करी । कन्याविक्रय मनोहरी । लटकेचि^७ आपण प्रमाण^८ करी । तोही जन्मे चांडालयोनी ॥ ११ ॥ शूद्रहस्ती करवी भोजन । अश्विक्रय करी ब्राह्मण । तोचि चांडाल होय जाण । शूद्रसंपर्के सदा करी ॥ १२ ॥ शूद्रस्त्रीसी सदा संग । नित्य असे दासीयोग । गृहभांड आतळी^९ चांग । त्यांने देवपितृकर्म करिती ॥ १३ ॥ तोही पावे पतियोनि । एखादा नर अग्नि घाली रानी । गायीवांसुरा विघडोनि । वेगळी करी तो हीनयाति होय ॥ १४ ॥ सोडी आपुल्या जन्मीते । आणिक लेंकुरा-मातेते । वेगळे करी आपुल्या सत्ते । तोही होय चांडालयोनी ॥ १५ ॥ बैलावरी ब्राह्मण बैसे । शूद्राचे अन्न जेवी हें । चांडाल होय तो भरंवसे ।

१. चांडाल जन्म २. दुराचार ३. नीच जातीत ४. तेपज्ञा होक्कन राहतो ५. गात्रांने ६. असत्य ७. सोटी शपथ किंवा सात्र वेणारा ८. शूद्रांनी सप्तां कलेल्या भांडयानी

ऐसे महणती श्रीगुरु ॥ १६ ॥ विष्र तीर्थां आपण जाऊन । श्राद्धादि कर्मेन करी कबण । अथवा पराव्र प्रतिग्रह^१ घेई जाण । तोही होय चांडालयोनी ॥ १७ ॥ षट्कर्मरहित ब्राह्मण देखा । कपिला गार्डचें दुध ऐका । अर्पण न करितां देवद्विजादिकां । अभिषेक न करितां क्षीरपान जो करी ॥ १८ ॥ तोही पावे चांडालयोनि । तुलसीपत्रे ओरपोनि । पूजा करी हरिहराचरणी । शालिग्राम शूद्रे पूजिलिया ॥ १९ ॥ न करी सेवा मातापिता । त्यजी त्यासी प्रतिपाळ न करितां । चांडालयोनी होय निरुता । सप्तजन्म कृपि होय ॥ २० ॥ पहिली एक स्त्री असतां । दुसरी करोनि तिसी त्यजितां । होय जन्म त्यासी पतिता । आणिक एक सांगेन नवल ॥ २१ ॥ श्रमोनि अतिथि आले असती । वेद महणबोनि अन्न घालिती^२ । जन्म पावे तो त्वरिती । चांडालयोनी परियेसा ॥ २२ ॥ योग्य ब्राह्मणा निंदा करी । आणिक यातीसी पूजा करी । चांडालयोनी निर्धारी । वृत्तिलोप^३ केलिया ॥ २३ ॥ तळे विहिरी फोडी मोडी । लिंगालय पूजा तोडी । ब्राह्मणांची घरे मोडी । तोही जन्मे पतितकुळी ॥ २४ ॥ स्वामिस्त्रीशी गुरुस्त्रीशी । शत्रुमित्रविश्वासस्त्रीशी । जो करी व्यभिचारासी । तोही जन्मे पतिताघरी ॥ २५ ॥ दोधी स्त्रिया असती ज्यासी । जो ठेवी प्रपंचेसी^४ । अतिथि आलिया अस्तमानासी । ग्राम न दे तोही जन्मे पतित होय ॥ २६ ॥ त्रिसंध्याकाळसमय देखा । विष्र भोजन करी जो अविवेका । भाक देऊन परते^५ जो कां । तोही जन्मे चांडाल ॥ २७ ॥ राजे देती भूमिदान । आपण घेती हिरोन । संध्याकाळी करी शयन । तोही होय चांडाल ॥ २८ ॥ वैश्वदेवकाली अतिथीसी । जो बोले कवण दुष्टोत्तरेसी । अन्न नेदी तयासी । तो हीन योनी कुकुट^६ होवोनि उपजे ॥ २९ ॥ गंगातीर्थ-निंदा करी । एकादशीस भोजन सारी । स्वामीते सोडुनि पले रणाग्री । तोही जन्मे चांडालयोनी ॥ ३० ॥ स्त्रीसंभोग पर्वणीसी । अथवा करी हरिदिवशी^७ । वेदमार्ग शिकवी शूद्रासी । चांडालयोनी जन्म पावे ॥ ३१ ॥ मृत्युदिवसी न करी श्राद्ध । केले पुण्य सांगे प्रसिद्ध । वाटेकरियासी करी भेद^८ । चांडालयोनी जन्म पावे ॥ ३२ ॥ ग्रीष्मकाली अरण्यांत ।

१. परम्परावदनुसारे २. ब्राह्मण-अनिति वस्त्र आनन्दे असता लांगा वेवणाशूली वेद महाकृष्ण चेऊन अन्न वाढणारा ३. अपज्ञानिकेज्ञा साम्नाना अपहार ४. भेदभानाने

५. वेवन मोरणारा ६. कोडाळा ७. एकादशी ८. माणेकराकडे करण नवीतो

पोई घालिती पुण्यवंत । त्याते विष्ण जो करीत । तोही जन्मे चांडालयोनी ॥ ३३ ॥ नाडीभेद नेणतां करी वैष्णकी । जाणोनि
 औषध दे आणखी^१ । तोही होय महापातकी । चांडालजन्मी संभवे ॥ ३४ ॥ जारण-पारण-मोहनादि । मंत्र जपती कुबुद्धी ।
 जन्म होय चांडाल त्रिशुद्धी । वेदमार्ग त्यजिला विप्रु ॥ ३५ ॥ गुरुसी नर महणे कवण । हरिहरांते निंदा करून । अन्य
 देवता करी पूजन । ऐसा नर तोही पतित होय ॥ ३६ ॥ ब्रह्म-क्षत्रिय-वैश्य-शूद्र । आपुले कर्म त्यजून मृदगंद । आणिक
 मार्ग आचरे सदा । तोचि चांडालयोनी होय ॥ ३७ ॥ शूद्रापाशी मंत्र शिके । त्यासी घडती अनेक पातके । गंगा-गौक्षीर-
 उदके । श्वानचर्मी घातले सम ॥ ३८ ॥ विष्ववा स्त्रियांचा संग करी । शिव्या देऊन अतिथि जेवूं घाली जरी । श्राद्धदिवसी
 पिंड न करी । चांडालयोनी जन्म पावे ॥ ३९ ॥ माता पिता गुरु द्वेषी । तोही जन्मे चांडालयोनीसी । आणिक जन्मे
 पापवंशी । उपजोनि येती परियेसा ॥ ४० ॥ गुरुची निंदा करी हर्षी । सदा करी विष्ट्रेष । वेदचर्चा करी बहवस । ऐसा
 होय ब्रह्मराक्षस ॥ ४१ ॥ भजे आपण^२ गुरुदेवता । दुसरे देवा-गुरुनिंदा करितां । तो होय अपम्मारी तत्त्वतां । दरिद्ररूपे पीडुतसे
 ॥ ४२ ॥ माता पिता गुरु वर्जोनि । वेगळा होय सोइनि । तो वेरडापोटी उपजोनि । महारोगी होऊनि राहे ॥ ४३ ॥ सदा
 वेद-दूषण करी आपण । अपमान करी त्या ब्राह्मणा । कर्मधृष्ट होय जाणा । मूत्रकुच्छरोगी होय ॥ ४४ ॥ लोकांची यमंकर्मे
 आपण । सदा करी उच्चारण । तो हृदयरोगी होय जाण । महाकष्ट भुजीतसे^३ ॥ ४५ ॥ गर्भपात करी स्त्रियांसी । चांडा
 होऊनि उपजे परियेसी । पुत्र झालिया मरती भरंवसी । गर्भपात करूं नये ॥ ४६ ॥ धर्मशास्त्रादि पुराणे । सांगतां न ऐक कधी
 जाण । अधिक जेवितया दृष्टि लावी आपण । बहिराट अंथ होवोनि उपजे ॥ ४७ ॥ पतितासवें करी इष्टती^४ । गर्दभयोनी
 जन्म पावती । त्यापाशी^५ रस-औषधे घेती । मृगजन्म त्यासी होय ॥ ४८ ॥ ब्रह्महत्या केली जरी । क्षयरोगी होय निर्धरी ।
 सुरापानी^६ ओळखा परी । श्यामदंती^७ होय जाणा ॥ ४९ ॥ सुवर्णचोरी केलियासी । विद्रूप कुनखी^८ होय परियेसी ।

१. माहीत असून गुरुसी औषध ऐगाम २. आणली ३. भोगतो ४. बैरी ५. पतितासवलून ६. दाढ खिणावा ७. काळजा दानाचा ८. नाये कुरुण्याचा गोग

दृष्टि करी गुणस्त्रियेसी । कुष्ठी होऊनि उपजे नर ॥ ५० ॥ अश्ववध गोवथ करितां । बांडा ज्वरी होय तो निश्चिता । सर्वेचि
होय अनुतप्तता । दोष कांही नाही त्यासी ॥ ५१ ॥ विश्वासघातकी परियेसी । जन्म ऐसे होती त्यासी । अत्र जेवितां
वांति होय भरंवर्मी । अत्र त्यासी वैरी होय ॥ ५२ ॥ सेवक एकाचा चालवोन । घेऊनि जाय जो कवण । त्यासी सदा
बंधन । कारागुही भुंजतसे^१ ॥ ५३ ॥ स्त्रियेते चोरूनि घेऊनि जाये । मतिहीन जन्म पावे । सदा क्लेशी आपण होय ।
अंतीं जाय नरकासी ॥ ५४ ॥ सर्पजाति मारी नर । सर्पयोनी होय निर्धार । ऐसे दोष असती अपार । आतां तस्करप्रकरण
सांगेन ॥ ५५ ॥ सुवर्णचोरी करी नर । ग्रमेहव्याधि^२ होय निर्धार । एखादा पुस्तक करी तस्कर । आंधला होऊनि उपजे
॥ ५६ ॥ वस्त्रे चोरी करी जरी । स्त्रित्री^३ रोगी होय निर्धारी । गणद्रव्यचोरी^४ करी । गंडमाळा होऊनि उपजे ॥ ५७ ॥
श्वासोच्छवासी असेल नर । त्याची वस्तु आणी चोर । सदा वसे बंधनधर^५ । ब्रह्मांडपुराणी वोलिले असे ॥ ५८ ॥ परद्रव्य-
अपहारी देखा । परदत्तापहार^६ विशेषा । परटृष्णी नर ऐका । अपुत्री होऊनि उपजे ॥ ५९ ॥ अत्रचोरी केलिया देखा ।
गुलमव्याधि^७ होय ऐका । थान्यादि तस्करी करी जो का । रक्तांगी दुर्गथी होय शरीर ॥ ६० ॥ करी का एखादा तैलचोरी ।
तो दुर्गथी चित्र शरीरी । परस्त्री परवस्तु ब्रह्मस्व^८ जो अपहारी । ब्रह्मराक्षसजन्म पावे ॥ ६१ ॥ मोतीं माणिक रळे देखा ।
चोरी करी नर ऐका । हीनयातीसी जन्म निका । पावे तो नर निर्धारी ॥ ६२ ॥ पवशाखादि फळे चोरी । खरुजी होय
अपरांपरी । रक्तपानी^९ निर्धारी । गोचीड होय तो निर्धारि ॥ ६३ ॥ कांसे लोह कापूस लवण^{१०} । तस्कर करी नर जाण ।
श्वेतकुष्ठ होय निर्वाण । विचारूनि राहटावें^{११} ॥ ६४ ॥ देवद्रव्य अपहारी देखा । देवकार्यनाशी अभृत्यका^{१२} ।
पंडुरोगी होय निका । फळचोरी होय विदूप ॥ ६५ ॥ परनिक्षेप^{१३} चोरी देखा । करितां होय सदा शोका । धेनुतस्कर-
धन-तस्करादिका । उष्ट्रजन्म^{१४} पावे अवधारा ॥ ६६ ॥ फलचोर होय चनचर । जलचोर होय कावळा थोर ।

१. वैद भोगती २. पण्मा, मूळरोग ३. पाहर कोड असलेला ४. सार्वबनिव इव ५. कारागुह ६. दुसऱ्याने विजा दुसऱ्याला विजेत्या दागला वस्तुनी चोरी ७. गोतील
गाढ ८. चालणाचे द्रव्य ९. रक्त लिणारा १०. शोठ ११. वसावे १२. खाऊ येते खाणारा १३. दुसऱ्याने पूर्व लेवलेले इव्य १४. उष्ट्रना जन्म

गृहोपकरणे^१ तम्कर । तोहो काकजन्म पावे जाणा ॥ ६७ ॥ मधुतस्कर अवधारी । जन्म पावे तो घारी । गोरस^२ करी चोरी ।
 कुष्ठ होय परियेसा ॥ ६८ ॥ श्रीगुरु म्हणती पतितासी । दोष करितां जन्म होय ऐसी । आतां सांगेन व्यभिचारप्रकरणेसी ।
 शान्तिपद्धी बोलिले असे ॥ ६९ ॥ परस्त्री-आलिंगन केलिया देखा । शतजन्म श्वान होय ऐका । पुढे मागुती सर्पजन्म
 निका । भोगी दुःखा अवधारी ॥ ७० ॥ परस्त्रीयोनी पाहे दृष्टीने । आंधका होऊनि जन्माणे । बंधुभार्यासंपर्क करणे ।
 गर्दभजन्म पावे देखा ॥ ७१ ॥ तोहो जन्म सोडोनि । सर्पयोनी जन्मोनि । पुनरपि नरका जावोनि । नाना कष्ट भोगी आपण
 ॥ ७२ ॥ सखाभार्यासबै देखा । मानुलस्त्री असे विशेषा । येखादा करी संपर्का । श्वानयोनी होऊनि जन्मे ॥ ७३ ॥
 परस्त्रियेचै मुख । न करावै अवलोक । जरी पाहील कुबुद्धिक । चक्षुरोगी होऊनि उपजे ॥ ७४ ॥ आपण असे शृद्रयाति ।
 विप्रस्त्रीशी करी रति । दोषे कृपि होऊनि उपजती । हैं निश्चित अवधारा ॥ ७५ ॥ सदा शुद्रसंपर्क करी । तेचि स्त्रियांशी
 व्यभिचारी । जन्म पावे तो कुतरी । महादोष बोलिला असे ॥ ७६ ॥ ऐसे तया पतिताप्रती । श्रीगुरु आपण निरोपिती ।
 एकत होता विविक्रमभारती । प्रश्न केला श्रीगुरुसी ॥ ७७ ॥ स्वामी निरोपिले धर्म सकळ । एकतां जाहले मन निर्मळ ।
 जरी घडले एक बेळ । पाप जाय कवणेपरी ॥ ७८ ॥ श्रीगुरु म्हणती विविक्रमासी । प्रायश्चित्त असे पापासी । पश्चात्ताप
 होय ज्यासी । त्यासी पाप नाही देखा ॥ ७९ ॥ पाप जरी असेल थोर केले । अंतःकरणी असेल खोंचले । त्यासी प्रायश्चित्त
 असे भले । कर्मविपाकीं बोलिले असे ॥ ८० ॥ प्रायश्चित्ताचे विधान । सांगेन एका स्थिरमने । अनेक ऋषीचे असे वचन ।
 प्रकार असे एका तुम्ही ॥ ८१ ॥ प्रथम द्यावा ब्रह्मदंड^३ । त्याणे होय पापखंड^४ । गोदान द्यावै अलंकृत-कांड^५ । अशक्य
 तरी द्रव्य^६ द्यावै ॥ ८२ ॥ निष्क^७ अथवा अर्थनिष्क । मृक्षम^८ असलिया पाव निष्क । स्थूलसूक्ष्म असेल पातक । तेणे
 विधीं पै द्यावै ॥ ८३ ॥ अज्ञानकृत पापासी । पश्चात्तापै शुद्ध परियेसी । गुरुसेवा तत्परेसी । केलिया गुरु निवारील ॥ ८४ ॥

१. परातीत खांडोकुंडी २. गांडेसे तृप ३. 'ब्रह्मदंड' म्ह. ब्राह्मणाच्चा परिषट्डेम्बोम इतिष्ठा-देवाची न्यायो ती ४. पापनाग ५. गोदान करानां तिचे अनेकार व न्यायरोमर
 नायाती द्यावा ६. वयागनित द्रव्य ७. सोजा यासे मोन्यावै नाणे ८. पाप न्यतानमे असेल तर ९. त्या प्रगाणात

नेणतां पाप केलियासी । प्रायश्चित्त परियेसी । प्राणायाम द्विशतेसी । पुण्यतीर्थी दहा स्नाने ॥ ८५ ॥ तीन गुंजा मुवर्ण हावे ।
 नदी आचरावी दोन गांवे^३ । सौम्य पातक याचि भावे । जाती पाये परियेसी ॥ ८६ ॥ स्त्रीपुरुष दोघांत । एक पाप-पुण्य
 करीत^४ । दोघां सम घडे हें निश्चित । दोये आचरावे प्रायश्चित्त^५ ॥ ८७ ॥ आणखी असे एक प्रकार । त्याणे होय पाप
 दूर । गायत्रीजप दहा सहस्र । विष्रां द्वादश भोजन द्यावे ॥ ८८ ॥ तिलहवन एक सहस्र । करावे तेथे वेदपंत्रे । याचे नांव
 'गायत्रीकृच्छ्र' । श्रीगुरु सांगती विविक्रमासी ॥ ८९ ॥ 'प्राजापत्यकृच्छ्र'^६ देखा । असे विधि अतिविशेषा । भोजन करावे
 एकभुक्तिका । अथवा अयाचित^७ भिक्षा ॥ ९० ॥ उपवास करावे तीन दिवस । स्मरण करावे श्रीगुरुचरणास । येणे जाती सौम्य
 दोय । जे आपणासी सामान्यक ॥ ९१ ॥ 'अतिकृच्छ्र'^८ असे एक । एकचिन्ते मुनि ऐक । दोष असतील सामान्यक ।
 अज्ञानेंचि केलिया ॥ ९२ ॥ अन्न घ्यावे सप्तविंशति^९ ग्रास । सकाळी पंधरा रात्री द्वादश । अथवा^{१०} दोनी आठ ग्रास ।
 अयाचित अन्न जेवावे ॥ ९३ ॥ ऐसे सौम्य पातकासी । जे विधि असती परियेसी । महिना एक नेमेसी । अंजुलीभरी
 अन्न जेवावे ॥ ९४ ॥ उपवास तीन करावे देखा । प्रकार सांगेन आतां आणिका । तीन दिवस उपोषका । घृते पारण
 करावे ॥ ९५ ॥ तीन दिवस घृत घेवोनि । क्षीर घ्यावे दिवस तीनी । तीन दिवस वायु भक्षनि । पुनः क्षीर एकवीस दिवस
 ॥ ९६ ॥ एडादा असेल अशक्त । त्यासी असे हे व्रत । तील गुल लाहा पीठ । उपवास करावे ॥ ९७ ॥ 'पर्णकृच्छ्र'^{११}
 करा ऐसी । पण्ठोदक घ्यावे प्रतिदिवसी । करावे तिनुके उपवासी । पश्चात्तापे घ्यावे ॥ ९८ ॥ कमल-बिलव-अश्वत्थ ।
 कुशोदकमिश्र पान करा नित्य । पान करावे प्रत्य^{१२} । 'पर्णकृच्छ्र' परियेसा ॥ ९९ ॥ आणिक असे एक प्रकार । करावा
 चांद्रायण-आचार । कुकुटांडप्रमाण^{१३}? आहार । ग्रास घ्यावे वर्धमाने^{१४} ॥ १०० ॥ अमावास्येसी एक ग्रास ।

३. दोन शोङ्केपर्यंत बदीतीराने गीर्वाचा करावी ३. दोयापेनी कोणीही एक ३. पापाकरिता प्रावर्त्तन दोपांगीती करावे ४. तीन दिवस सकाळी एकता जेवण, पुढे तीन
 दिवस रात्री एकता जेवण, पुढे तीन दिवस अयाचित भिक्षा ५. त्यापुढे तीन दिवस उपोषण, याप्रमाणे वारा दिवसानी एक 'प्राजापत्यकृच्छ्र' तीने ६. न मागता मिळालेली
 भिक्षा ६. मात्र दिवसावर्त एक, पास अन भक्षन पुढे तीन दिवस उपोषण वरणे ८. मतावीस ८. अथवा दोनी वेळां अयाचित अनाने आठ आठ प्राप जेवावे
 ९. ग्रत्वेक दिवसी ९. कोबृह्णाला अंडप्राप्तवता १०. प्रत्येक दिवशी एकक पास वाढवीन

पौर्णिमेसी पंचदशु । कृष्णपक्षी उत्तरवा॑ हर्षु । दुसरे भासी हविष्याक्र ॥ १ ॥ आपले पाप प्रकटूनि । उच्चागावे॒ सभास्थानी॑ ।
 पश्चात्ताये॑ जबूनि । जाय पाप अवधारा ॥ २ ॥ आतां सांगेन 'तीर्थकृच्छु' । यात्रा करितां पवित्र । वाराणसी श्वेतपर्वत ।
 स्नानमात्रे॑ पापे॑ जाती ॥ ३ ॥ ब्रह्मकड तीर्था॑ गेलियासी । गायत्रीजप सहस्रेसी॑ । पाप जाय त्वरितेसी॑ । अगस्त्यवचन चोलिले॑
 असे ॥ ४ ॥ समुद्र-सेनुबंधेसी॑ । स्नान केलिया परियेसी॑ । भूणहत्यापाप॑ नाशी॑ । कृतघ्नादि॑ पातके॑ ॥ ५ ॥ विधिपूर्वक
 शुचीसी॑ । जपा कोटि॑ गायत्रीसी॑ । ब्रह्महत्यापाप नाशी॑ । एक त्रिविक्रमा॑ एकचित्ते॑ ॥ ६ ॥ लक्ष वेळ जप केलिया॑
 सुरापानपाप॑ जाय लया॑ । मुवर्णचोरीपाप लया॑ । सप्त लक्ष जपे॑ जाणा॑ ॥ ७ ॥ अष्ट लक्ष गुरुतल्पकासी॑ । गायत्री जपतां॑
 पाप नाशी॑ । आतां सांगेन परियेसी॑ । वेदाक्षरे॑ पाप जाय ॥ ८ ॥ 'पवमान'॑ सूक्त चत्वारी॑ । पठण करितां ब्रह्महत्या॑ दूरी॑ ।
 'इंद्रमित्र'॑ अवधारी॑ । एक महिना॑ जपावे॑ ॥ ९ ॥ सुरापानादि॑ पातके॑ । जातील येण॑ सूक्तके॑ । 'शुनःशेष'॑ नाम सूक्तके॑ ।
 मुवर्णहत्ता॑ पाप जाय ॥ १० ॥ 'पवमान'॑ 'शत्रुंद्र'॑ सूक्त । पठण करितां॑ 'हविष्यान्त'॑ । भास एक जरी॑ पठत । गुरुतल्प-पाप
 जाय ॥ ११ ॥ पंच मास का॑ सहा॑ मास । मिताहार करुनी॑ पुरुषे॑ । पुरुपसूक्ते॑ पापनाश । पंचमहादोष जातील ॥ १२ ॥ 'त्रिमधु'॑
 म्हणिजे॑ मंत्रसूक्त । 'सुपर्णात्रिवर्णी'॑ युक्त । जपावे॑ मंत्र 'नाच्चिकेत'॑ । समस्त पातका॑ प्रायश्चित्त ये॑ ॥ १३ ॥ 'नारायण'॑ प्रश्न
 देखा॑ । जपावे॑ भक्तिपूर्वका॑ । जातील पंचमहापातका॑ । भक्तिपूर्वक जपावे॑ ॥ १४ ॥ त्रिपदा॑ नाम गायत्रीसी॑ । जपती॑ जे॑ जन
 भक्तीसी॑ । 'अघमर्षण'॑ 'त्रिरात्रुतेसी॑' । सप्तजन्म-पाप जाय ॥ १५ ॥ 'अपांपेष्य'॑ पत्रासी॑ ॥ 'तद्विष्णो'॑ नाम सूक्तेसी॑ । जपती॑
 जे॑ जन भक्तीसी॑ । सप्तजन्म-पाप जाय ॥ १६ ॥ आणखी॑ असे॑ विधान देखा॑ । अज्ञानकृत दोषादिका॑ । अनुतप्त होऊन
 विशेखा॑ । पंचगव्य प्राशन करावे॑ ॥ १७ ॥ गोमूत्र-गोमय-क्षीर । दधि-घृत-कुशसार॑? । घ्यावे॑ असे॑ विधि॑ तत्र । प्रथम
 दिवसी॑ उपवास ॥ १८ ॥ नीलवर्णीचे॑ गोमूत्र । कृष्णवर्ण गोमय पवित्र । तास गायीचे॑ क्षीर शुभ । श्वेतधेनूचे॑ दधि॑ घ्यावे॑ ॥ १९ ॥

१. अकेळ पास कपी॑ करीत २. विद्वान् ब्राह्मणान्व्या॑ सभेत ३. गर्भेन्त्या॑ चालहत्या॑ ४. मण्डपानाचे॑ पाप ५. गुरुभास्तीर्थमत्तापकल्पाला॑ ६. विष्णुपांडु॑
 ७. नागयकोणनिषत् ८. 'कर्तव्यं च सत्यं च'॑ हे॑ मुक्त ९. तीन वेळा॑ १०. प्रभासी॑ ११. भैरुकृत पाणी॑

कपिला गाईचे तूप बरवें । ऐसे पंचगव्य घ्यावें । एकेकाचें क्लृप्तः स्वभावें । सांगेन ऐका विद्यान ॥ १२० ॥ गोमूत्र घ्यावें पाव शेर । अंगुष्ठार्थ गोमय पवित्र । क्षीर पावणेदोन शेर । दधि तीन पाव शेर घ्यावें ॥ २१ ॥ घृत घ्यावें पाव शेर । तितुकेंचि मिळवावें कुशसार । घेतां मंत्र निर्धार । विस्तारुनि सांगेन ॥ २२ ॥ कुशांसहित सहा रसांस । एकेकासी मंत्र पृथक् असे । प्रथम मंत्र 'इरावती' ऐसे । 'इन्द्रिष्णु' दुसरा देखा ॥ २३ ॥ 'मानस्नोके' मंत्र तिसरा । चबथा 'प्रजापति' मंत्र । पंचम 'गायत्री' उच्चारा । सहावा 'व्याहति ग्रणवपूर्वक' ॥ २४ ॥ ऐसे मंत्रोनि पंचगव्य घ्यावें । अनुतप्त होऊनि एकभावें । अस्थिगत चर्पगतपूर्व^१ । पापें नासती अवधारा ॥ २५ ॥ गाई न मिळे इतुके जिन्नसी । कपिला^२ गाय मुख्य परियेसी । जाती दोष दर्शनमात्रेसी । कपिला गाई उत्तम ॥ २६ ॥ पंचमहापातकनांवे । सांगेन ऐक एकभावें । चबधे असती कतु^३ नांवे । पांचवा सर्वे मिळाला तो ॥ २७ ॥ चीधे पातक करिती देखा । एखादा मिळाला त्यासी ऐका । त्यासहित महापातक । आहेति पापें परियेसा ॥ २८ ॥ 'ब्रह्मत्या' 'सुरापान' । एखादा करी 'गुरुस्त्रीगमन' । 'सुवर्णचोरी' चबथा जाण । पांचवा पातकी 'जो मिळे' त्यासी ॥ २९ ॥ ऐसे पातक घडे ज्यासी । प्रायश्चित्त असे त्यासी । जगद्गुरुदर्शनसंतोषी । अनुग्रहे पुनीत ॥ ३० ॥ एखादा वेदशास्त्रज । स्वधर्माचार-अभिज्ञ । त्याच्या अनुग्रहे पापच्छ । पुनीत होय अवधारा ॥ ३१ ॥ ऐसे श्रीगुरु त्रिविक्रमासी । प्रायश्चित्त सांगती विस्तारेसी । समस्त विप्र संतोषी । ज्ञानप्रकाश होऊनियां ॥ ३२ ॥ श्रीगुरु म्हणती पतितासी । पूर्वी तूं विप्र होतासी । श्रीगुरु माता-पिता दृष्टिसी । यास्तव चांडाल जन्मलासी ॥ ३३ ॥ आतां सांगों तुज अधिक । स्मान संगमी मास एक । केलिया जाईल तुझा दोष । पुनरपि विप्रजन्म पावसी ॥ ३४ ॥ पतित म्हणे स्वामीसी । तुझे दर्शन जाहले मजसी । कावळा जाय मानस-सरोवरासी । गजहंस केवी होय ॥ ३५ ॥ तैसे तुझे दर्शनमात्रे । आपण जाहलों पवित्र । तारावें आतां मातें । शरणागता रक्षका ॥ ३६ ॥ परीस लागतां लोहासी । सुवर्ण होय तत्क्षणेसी । सुवर्ण मागुती लोह कैसी । होय स्वामी जगद्गुरु ॥ ३७ ॥ तुझे दर्शनमुधारसी । आपण झालों ज्ञानराशि । अभिमंत्रोनि आतां मजसी ।

१. उरविलेले २. हाडासंचारीची ३. जातकीसंचारीची ४. पिण्ठ राची गुरुवरी गाय ५. गाय करणारो

विश्रांपद्ये मिळवावे ॥ ३८ ॥ ऐकोनि तयाचे वचन। श्रीगुरु बोलती हांसोन। तुङ्गा देह जातिहीन। केवी विप्र महणती
तुज ॥ ३९ ॥ पतिताचे सुधारसी^१। वर्धतां तुङ्गे रक्तमांसासी। ब्राह्मण महणती तूते कैसी। सकळै निंदा करितील ॥ ४० ॥
पूर्वी ऐसा विश्वामित्र। क्षत्रियवंशी गाधिपुत्र। तपोबळेकरूनि पवित्र। विप्र महणवी आपणाते ॥ ४१ ॥ ब्रह्मयाची शत वर्षे।
तप केले महाकलेशे। तेणे बळे महणवीतसे। 'ब्रह्मक्रष्ण' महणोनि ॥ ४२ ॥ इंद्रादि सुखवारांसी। विनविता होय परियेसी।
आपणाते 'ब्रह्मक्रष्ण'। महणोनि बोला महणतसे ॥ ४३ ॥ देव-ऋषि महणति तयासी। आम्हां गुरु वसिष्ठ ऋषि। जरी तो
महणेल 'ब्रह्मक्रष्ण'। आपण समस्त अंगीकाऱ्य ॥ ४४ ॥ ऐसे तया वसिष्ठासी। विनवी विश्वामित्र ऋषि। ब्राह्मण महणा
आपणासी। केले तप बहुकाळ ॥ ४५ ॥ ऋषि म्हणे विश्वामित्र। क्षत्रिय तामस अपात्र। देह टाकणे अपवित्र^२। मग
विप्रकुळी जन्म होसी ॥ ४६ ॥ मग तूते व्रतबंध। होईल गायत्रीप्रबोध। तर्थी तुं होसील शुद्ध। मग 'ब्रह्मक्रष्ण' नाम तुङ्गे
॥ ४७ ॥ कांही केलिया न महणे विप्र। कोपला मुनि विश्वामित्र। वसिष्ठाचे शत पुत्र। मारिता जाळला तये वेळी ॥ ४८ ॥
ब्रह्मजानी वसिष्ठ-ऋषि। कांही केल्या न होय तामसी। अथवा न महणे ब्रह्मक्रष्ण। तया विश्वामित्राते ॥ ४९ ॥ वर्ततां ऐसे
एके दिवशी। विश्वामित्र कोपेसी। हाती घेऊनि पर्वतासी। घालूं आला वसिष्ठावरी ॥ ५० ॥ विचार करी मागुती मनी।
जरी वधीन वसिष्ठमुनि। आपणाते न महणती कोणी। ब्रह्मक्रष्ण महणोनियां ॥ ५१ ॥ इंद्रादि देव समस्त ऋषि। महणती
वसिष्ठवाक्यामरसी। आपण महणो ब्रह्मक्रष्ण। अन्यथा नाही महणोनियां ॥ ५२ ॥ ऐसा वसिष्ठमुनिवर। मारितां म्यां दोष
फार। महणोनि टाकी गिरिशिखर। भूमीवरी परियेसा ॥ ५३ ॥ अनुतप्त झाले अंतःकरण। वसिष्ठक्रष्णी ओळखून।
'ब्रह्मक्रष्ण' महणोन। याचारिले तया वेळी ॥ ५४ ॥ संतोषोनि विश्वामित्र। महणे ऋषि बोले सत्य। माझो घरी तुम्ही आतां।
अन्न घ्यावे स्वामिया ॥ ५५ ॥ ऋषिवचन ऐकोनि। बोलतसे वसिष्ठमुनि। तुङ्ग्या शिरी सूर्यपचनी। पाक करणे अन्न
आपणा ॥ ५६ ॥ विश्वामित्रे अंगीकाऱ्ये। सूर्यपांडे अन्न केले। सहस्रकिरण तापितां वेळे। देह सर्व भस्म झाला ॥ ५७ ॥
विश्वामित्र महामुनि। अतिसमर्थ अनुष्ठानी। पूर्वील देह जाळोनि। नूतन देह धरिता झाला ॥ ५८ ॥ मग महणती सकळ मुनि।

^१. अन्नरमाणे, चौरोमे २. लक्षियाचा नामग, अपात्र व अपवित्र केह टाक ३. सूर्यकिणाच्या उण्यातेने अन्य तपारे करावे

विश्वामित्र ब्रह्मज्ञानी । 'ब्रह्मकथि' म्हणोनि । इला त्रिभुवनीं प्रख्यात ॥ ५९ ॥ याकारणे तुडा देह । विसर्जावा जन्म इह ।
 अनुतप्तं जाहला तुडा भाव । होइल जन्म द्वाह्याणकुळी ॥ ६० ॥ ऐसे त्या पतितासी । बोधिती श्रीगुरु परियेसी । लाथले
 असे सुख त्यासी । त्याच्या मानसी न येचि ॥ ६१ ॥ निधान सांपडे दरिद्रासी । तो कां सोडील संतोषी । अमृत सांपडे
 एखाद्यासी । तो कां सोडील सुखासुखे ॥ ६२ ॥ एखादे ढोर उपवासी । पावे सुखाडिया गृहासी । तेथून जावया तयासी ।
 मन नव्हे परियेसा ॥ ६३ ॥ तैसे तया पतितासी । लाथले ज्ञान निधानराशि । न वचे आपुले मंदिरासी । विप्र आपणा
 म्हणवीतसे ॥ ६४ ॥ इतुके होता अवसरी । आलीं त्याची पुत्रनारी । म्हणती लागल्ये अपस्मारी । म्हणोनि आलों थांवत
 ॥ ६५ ॥ जवळी येतां स्त्रियेसी । स्पर्शां नको म्हणे तिसी । कोपेंकरूनि मारावयासी । जात असे तो पतित ॥ ६६ ॥
 दुःख करी त्याची भार्या । जाऊनि नमी श्रीगुरुपायां । पति माते सोडूनियां । जातो ऐका स्वामिया ॥ ६७ ॥ कन्या पुत्र
 भज बहुत । कोण त्यांते प्रतिपाक्षित । आम्हां त्यजोनि केवी जात । सांगा स्वामी तयासी ॥ ६८ ॥ जरी न सांगाल स्वामी
 त्यासी । त्यजीन प्राण पुत्रासर्मी^१ । येव्ही आमुंते कोण पोषी । अनाथ आपण स्वामिया ॥ ६९ ॥ ऐकोनि तिचे
 वचन । श्रीगुरु बोलती हांसोन । तया नराते बोलावून । सांगताति परियेसा ॥ ७० ॥ श्रीगुरु म्हणती पतितासी । तुवां
 जावे आपुले घरासी । पुत्रकलत्र क्षोभतां दोषी । तूते गति नोहे जाण ॥ ७१ ॥ या मंसारीं जन्मोनियां । मंतुष्ठावे सकल
 इंद्रियां । मग पावे धर्ममाया । तरीच तरे भवार्णव ॥ ७२ ॥ याकारणे पूर्वीच जाणा । न करावी आपण अंगना । करोनि
 त्यजितां^२ होय पतना । महादोष बोलिजे ॥ ७३ ॥ सूर्य-भूमि-साक्षीसी । तुवां वरिले स्त्रियेसी । तीस त्यजितां
 महादोषी । तूज गति नव्हे जाण ॥ ७४ ॥ श्रीगुरुवचन ऐकोन । विनवीतसे कर जोडून । केवी होऊं यातिहीन । जान होऊनि
 मागुती ॥ ७५ ॥ श्रीगुरु मनीं विचारिती । याचे अंगीं असे विभूति । प्रक्षाळावे लुध्याहाती^३ । मग अज्ञान होय त्यासी
 ॥ ७६ ॥ ऐसे मनीं विचारूनि । सांगती शिव्याते बोलावूनि । एखादा लुध्य पाचारोनि । आणा आतां त्वरितेसी ॥ ७७ ॥
 तया ग्रामी द्विज एक । करी उदीम वाणिक । त्यासी पाचारिती एक । तया पतितासंनिध ॥ ७८ ॥ श्रीगुरु म्हणती तयासी ।

^१ ए. हा जन्म त्यागाचा २. पद्धातापाने युक्त ३. अतःकरण ४. वाळलेल्या गवताळ्या झोणडीत ५. वेळ लागले ६. पुण्यातित ७. शोकली असता ८. लोभ्याच्या हातच्या पाण्यावे

उदक घेऊनि हस्तेसी । स्नपन करी गा पतितासी । होय आसक्त संसारी ॥ ७९ ॥ श्रीगुरुनिरोपे ब्राह्मण । घेऊन आला
 उदक आपण । पतितावरी धालितां क्षण । गेली विभूति धुवोनियां ॥ ८० ॥ विभूति धूतां पतिताचे । झाले अज्ञान मन
 त्याचे । मुख पाहतां स्वी-पुत्रांचे । धांबत गेला तयांजवळी ॥ ८१ ॥ आलिंगोनि पुत्रांसी । भ्रांति^१ जाहली म्हणे त्यांसी ।
 कां आलों या स्थलासी । तुम्ही येणे कोण काज ॥ ८२ ॥ ऐसा मनी विस्मय करीत । आपल्या घरा गेला पतित । सांगती
 लोक बृत्तांत । विस्मय करी तया वेळी ॥ ८३ ॥ इतुके होतां कवतुक । पहात होते नगरलोक । आश्रय करिती सकळिक ।
 म्हणती अभिनव काय झाले ॥ ८४ ॥ त्रिविक्रम महामुनि । जो कां होता गुरुसंनिधारी । पुस्तसे विनवोनि । ऐका श्रोते
 एकचित्ते ॥ ८५ ॥ त्रिविक्रम म्हणे श्रीगुरुसी । होतो अनुमान मानसी । निरोप द्यावा कृपेसी । विनंति एक अवथारी
 ॥ ८६ ॥ महापतित यातिहीन । त्याते स्वामी दिधले ज्ञान । अंग धुतां तत्क्षण । गेले ज्ञान केवी त्याचे ॥ ८७ ॥ विस्तारुनि
 आम्हांसी । निरोपाचे कृपेसी । म्हणोनि लागला चरणांसी । भावभक्तीकरुनियां ॥ ८८ ॥ ऐसे पुसे त्रिविक्रम वति । श्रीगुरु
 तयासी निरोप देती । त्याचे अंगीची विभूति । धूतां गेले ज्ञान ऐका ॥ ८९ ॥ ऐसा विभूतीचा महिमा । महात्मयाचा
 हस्तसंगम^२ । प्रपंच होय परब्रह्म । भस्ममहिमा अपार असे ॥ १०० ॥ श्रीगुरुवाक्य ऐकोनि । विनवीतसे त्रिविक्रम
 मुनि । देवगुरुशिरोमणि । भस्ममहिमा निरोपावा ॥ ११ ॥ सिद्ध म्हणे शिष्यासी । भस्ममाहात्म्य त्रिविक्रमासी । श्रीगुरु
 सांगती विस्तारेसी । एकचित्ते ऐक पां ॥ १२ ॥ म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां होय मनोहर ।
 सकळाभीष्टे साधती ॥ १३ ॥ पुढील कथा पावन । सांगे सिद्ध विस्तारुन । महाराष्ट्रभाषेकरुन । सांगे सरस्वती गुरुदास
 ॥ १४ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे कर्मविपाककथनं
 नाम अष्टाविंशोऽथायः ॥ २८ ॥

॥ अथाय अष्टाविंशता समाप्त ॥

१. गर प्रभिष्ट झाले २. तत्त्वाचा अर्थ

॥ एकोणतिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक विनवी सिद्धासी । मां कथा निरोपिलीसी ।
 भस्ममाहात्म्य श्रीगुरुसी । पुसिले त्रिविक्रमभारतीने ॥ १ ॥ पुढें कथा कवणेपरी । इगली असे गुरुचारिर्वी । निरोप द्यावा
 सविस्तारी । सिद्धमुनि कृपासिथु ॥ २ ॥ ऐसे विनवी शिष्यराणा । ऐकोनि सिद्ध प्रसव्रवदना । सांगतसे विस्तारून ।
 भस्ममाहात्म्य परियेसा ॥ ३ ॥ श्रीगुरु महणती त्रिविक्रमासी । भस्ममाहात्म्य मज पुससी । एकचित्त करूनि मानसी ।
 सावधान ऐक पां ॥ ४ ॥ पूर्वापरी कृतयुगी । वामदेव झणिजे योगी । प्रसिद्ध गुरु तो जगी । वर्तत होता भूमीवरी
 ॥ ५ ॥ शुद्ध बुद्ध ब्रह्मजानी । गृह-दारादि वर्जनि । कामक्रोधादि त्यजनि । हिंडत होता महीवरी ॥ ६ ॥ संतुष्ट निःस्पृह
 असे मीनी । भस्म सर्वांगी लावोनि । जटाधारी असे मुनि । वल्कल-वस्त्र व्याघ्राजिन ॥ ७ ॥ ऐसा मुनि भूमंडलांत ।
 नाना क्षेत्री असे हिंडत । पातला क्रौंचारण्यांत । जेथे नसे संचार मनुष्यमात्राचा ॥ ८ ॥ तया स्थानी असे एक । ब्रह्मराक्षस
 भयानक । मनुष्यादि जीव अनेक । भक्षीतसे परियेसा ॥ ९ ॥ ऐसा अघोर बनांत । वामदेव गेला हिंडत । ब्रह्मराक्षस
 अवलोकित । आला थांबोनि भक्षावया ॥ १० ॥ ब्रह्मराक्षस भुथाक्तांत । आला असे भक्तुं म्हणत । करकरां दांत
 खात । मुख पसरूनि जवळी आला ॥ ११ ॥ राक्षस येतां देखोनि । वामदेव निःशंक धीरं मनों । उभा असे
 महाज्ञानी । पातला राक्षस तयाजवळी ॥ १२ ॥ राक्षस मनीं संतोषत । ग्रास बरवा लाधला^१ म्हणत । भक्षावया कांक्षा
 बहुत । येबोनि धरिला आलिंगोनि ॥ १३ ॥ आलिंगितां मुनीव्वरासी । भस्म लागले राक्षसासी । जाहले ज्ञान
 तयासी । जातिस्मरण जन्मांतरीचे ॥ १४ ॥ पातक गेले जळोनि । राक्षस इगला महाज्ञानी । जैसा लागतां चित्तामणि ।
 लोह सुवर्ण केबीं होय ॥ १५ ॥ जैसा मानससरोवरास । वायस जातां होय हंस । अमृत पाजितां मनुष्यास ।

देवत्व होय परियेसा ॥ १६ ॥ जैसे कां जंबूनदीत । घालितां मृत्तिका कांचन त्वरित । तैसा जाहला पापी पुनीत ।
 मुनीश्वराचे अंगस्पर्शे ॥ १७ ॥ समस्त मिळती कामना । दुर्लभ सत्पुरुषाचे दर्शन । स्पर्श होतां श्रीगुरुचरण । पापावेगला
 होय नर ॥ १८ ॥ ब्रह्मराक्षस भवानक । काय सांगो त्याची भूक । गजतुरंग मनुष्यादिक । नित्य आहार करी सकळ ॥ १९ ॥
 इतुके भक्षितां तयासी । न वचे^१ भूक परियेसी । तृष्णाक्रांत^२ समुद्रासी । प्राशन करितां न वचे तृष्णा ॥ २० ॥ ऐसा पापिष्ठ
 राक्षस । होतां मुनीचा अंगस्पर्श । गेली क्षुधा-तृष्णा-आक्रोश^३ । डाळा जानी परियेसा ॥ २१ ॥ राक्षस जानी होऊनि ।
 लागला मुनीश्वराचे चरणी । त्राहि त्राहि गुरुशिरोमणि । तूं साक्षात् ईश्वर ॥ २२ ॥ तारीं तारीं मुनिवरा । बुडालों अघोर
 सागरा । उद्धरायै दातारा । कृपासिंथु जगदीशा ॥ २३ ॥ तुड्या दर्शनमात्रेसी । जलल्या माझ्या पापराशी । तूं कृपाळू
 भक्तांसी । तारीं तारीं जगदूर ॥ २४ ॥ येणेपरी मुनिवरास । विनवीतसे राक्षस । वामदेव कृपासुरस । पुसेतसे तये वेळी ॥ २५ ॥
 वामदेव म्हणे तयासी । तुवां कवणाचा कवण वंशी । ऐसा अघोर ठारीं वससी । मनुष्यमात्र नसे ते ठारीं ॥ २६ ॥ एकोनि
 पुनीचे वचन । ब्रह्मराक्षस करी नमन । विनवीतसे कर जोडोन । एक त्रिविक्रम मुनिराया ॥ २७ ॥ म्हणे राक्षस तये वेळी ।
 आपणासी ज्ञान जहाले सकळी । जातिस्मरण अनंतकाळी । पूर्वापरीचे स्वामिथा ॥ २८ ॥ तयामध्ये माझे दोष । उत्कृष्ट
 जन्म पंचवीस । दिसतसे प्रकाश । ऐक म्हामी वामदेवा ॥ २९ ॥ पूर्वजन्म पंचविसी । होतों राजा यवन-देशी । 'दुर्जय'
 नाम आपणासी । दुराचारी वर्तलो जाण ॥ ३० ॥ म्हां मारिले बहुत लोक । प्रजेसी दिधले दुःख । स्त्रिया वरिल्या अनेक ।
 राज्यमदेकरूनियां ॥ ३१ ॥ वरिल्या स्त्रियांव्यतिरिक्त । बलात्कारे धरिल्या अमित । एक दिवस देवोनि रति । पुनरपि न भोगी
 तयासी ॥ ३२ ॥ एके दिवशी एकीसी । रति देऊनि त्यजी तिसी । ठेविले अंतर्गृहासी । पुनरपि तीते न देखौ नयनी ॥ ३३ ॥
 ऐसे अनेक स्त्रियांसी । ठेविले म्हां अंतर्गृहासी । मातें शापिती अहर्निःशी । दर्शन नेदी म्हणोनियां ॥ ३४ ॥ समस्त राजे
 जिकोनियां । आणीं स्त्रिया धरोनियां । एके क दिवस भोगूनियां । त्यांते ठेविले अंतर्गृहासी ॥ ३५ ॥ जेथे स्त्रिया सुरुपे असती ।

^१. जात नसे २. तहानलेल्या साक्षातीं समुद्रामारुपे पाणी मिळाली तहान शमत नसे ३. दुःख

बळे आणोन देई मी रति । ज्या न येती संतोषवृत्ती । तयां द्रव्य देऊनि आणवी ॥ ३६ ॥ विश्र होते माझे देशी । ते जाऊनि
राहिले आणिक देशी । जाऊनि आणी त्यांचे स्त्रियांसी । भोगी आपण उन्मत्तपणे ॥ ३७ ॥ पतिव्रता सुवासिनी । विधवा
मुख्य करोनि । त्यांते भोगी उन्मत्तपणी । रजस्वला स्त्रियांसी देखा ॥ ३८ ॥ विवाह न होतां कन्यांसी । बलात्कारे भोगी
त्यांसी । येणेपरी समस्त देशी । उपद्रविले मदांधपणे ॥ ३९ ॥ ब्राह्मणस्त्रिया तीन शते । शतचारी क्षत्रिया ते । वैश्यणी
वरिल्या पटशत । शुद्रस्त्रिया सहस्र जाण ॥ ४० ॥ एक शत चांडालिणी । सहस्र वरिल्या पुलिंदिनी^१ । पांच शत स्त्रिया
डॉगिणी । रजकिणी वरिल्या शत चारी ॥ ४१ ॥ असंख्यात वारवनिता । भोगिल्या म्यां उन्मत्तता । तथापि माझे मनी
तृप्तता । नाहीं झाली स्वामिया ॥ ४२ ॥ इतुक्या स्त्रिया भोगून । संतुष्ट नव्हे माझें मन । विषयासक्त मद्यपान । करी नित्य
उन्मत्ते ॥ ४३ ॥ वर्ततां येणेपरी देखा । व्याधिष्ठ झालों यक्षमादिका^२ । परराष्ट्राजे चालोनि ऐका । राज्य हिरतले स्वामिया
॥ ४४ ॥ ऐसेपरी आपणासी । मरण जाहले परियेसी । नेले दूरी यमपुरासी । मज नरकामध्ये घातले ॥ ४५ ॥ देवांचीं
सहस्र वर्षे देखा । दहा बेळ फिरविले ऐका । पितृसहित आपण देखा । नरक भोगिले येणेपरी ॥ ४६ ॥ पुढे जन्मलों
प्रेतवंशी^३ । विद्रूप देही परियेसी । सहस्र शिंश्रे अंगासी । लागलीं असतीं परियेसा ॥ ४७ ॥ येणेपरी दिव्य शत वर्षे ।
काष्ठलों बहु क्षुधार्थे । पुनरपि पावलो यमपंथ । अनंत कष्ठ भोगिले ॥ ४८ ॥ दुसरा जन्म आपणासी । व्याघ्रजन्म जीवहिंसी ।
अजगर जन्म तृतीयेसी । चवथा जाहलों लांडगा ॥ ४९ ॥ पांचवा जन्म आपणासी । ग्रामसूकर^४ परियेसी । सहावा जन्म
जाहलों कैसी । सरडा होऊनि जन्मलों ॥ ५० ॥ सातवा जन्म झालों श्वान^५ । आठवा जंबुक^६ पतिहीन । नवम जन्म
रोही-हरण^७ । दहावा झालों ससा देखा ॥ ५१ ॥ मर्कट जन्म एकादश । घारी झालों मी द्वादश । जन्म तेरावा मुंगूस ।
बायस जाहलों चतुर्दश ॥ ५२ ॥ जांबुवंत^८ झालों पंचादश । रानकुक्कुट^९ मी षोडश । जन्म जाहलों परियेस । पुढे येणेपरि
अवधारी ॥ ५३ ॥ सप्तदश जन्मीं आपण । गर्दंभ झालों अक्षहीन^{१०} । माझांयोनीं संभवून । आलों स्वामी अष्टादशेसी ॥ ५४ ॥

^१. चिलिंदी २. तस्यगोपाने ३. गिजाचक्षपात ४. दुष्ट ५. कुडा ६. कोनहा ७. एक प्रकारचा तीरण ८. अस्त्र ९. एकांक्षडा १०. आपवा

एकुणिसावे जन्मासी । मंदूक झालो परियेसी । कांसवजन्म विंशतीसी । एकविसावा मत्स्य झालो ॥ ५५ ॥ बाविसावा
जन्म थोर । झालो तस्कर उंदीर । दिवांथ^१ झालो पी बधिर । उलूक^२ जन्म तेविसावा ॥ ५६ ॥ जन्म चतुर्विंशतीसी ।
झालो कुंजर^३ तामसी । पंचविंशती जन्मासी । ब्रह्मराक्षस आपण देखा ॥ ५७ ॥ क्षुधाक्रांत अहर्निर्गी । कष्टतमें परियेसी ।
निराहारी अरण्यवासी । वर्ततमें स्वामिया ॥ ५८ ॥ तुम्हां देखतां अंतःकरणी । वासना झाली भक्षीन म्हणोनि । यालागी
आलों थांबोनि । पापरूपी आपण देखा ॥ ५९ ॥ तुझा अंगस्पर्श होतां । जातिस्मरण झालें आतां । महस जन्मीचें दुष्कृत ।
दिसतमे स्वामिया ॥ ६० ॥ मातें^४ आतां जन्म पुरे । तुड्या अनुयहे मी तरे । घोरांधार संसार । आतां यातना कडे करी^५
॥ ६१ ॥ तू तारक विश्वासी । म्हणोनि मातें भेटलासी । तुझी दर्शनमहिमा कैसी । स्पर्श होतां ज्ञान झालें ॥ ६२ ॥ भूमीखरी
मनुष्य असती । तैसा रूप दिससी यति । परि तुझी महिमा ख्याति । निरुपम असे दातारा ॥ ६३ ॥ महापापी दुराचारी ।
आपण असे वनांतरी । तुझे अंगस्पर्शमात्री । ज्ञान जाहलें अखिल जन्मांचें ॥ ६४ ॥ कैसा महिमा तुड्या अंगी । इंश्वर
होशील कीं जगी । आप्हां उद्धरावयालागी । आलासी स्वामी वामदेवा ॥ ६५ ॥ ऐसे म्हणतां राक्षसासी । वामदेव सांगे
संतोषी । भस्ममहिमा आहे ऐशी । माझे अंगीची परियेसा ॥ ६६ ॥ सर्वांग माडों भस्माकित । तुझे अंगा लागले क्वचित ।
त्याणे झाले तुज चेत^६ । ज्ञानप्रकाश शत जन्मांतरीचे ॥ ६७ ॥ भस्ममहिमा अपरांपर । परि ब्रह्मादिकां आगोचार ।
याचिकारणे कर्पूरगौर । भूपण करी सर्वांगी ॥ ६८ ॥ इंश्वरे वंदिल्या वस्तुसी । वर्णितां अशक्य आम्हांसी । तोचि शंकर
व्योमकेशी । जाणे भस्ममहिमान ॥ ६९ ॥ जरी तूं पुरासी आम्हांसी । सांगेन दृष्टांत परियेसी । आप्ही देखिले दृष्टीसी ।
अपार महिमा भस्माचा ॥ ७० ॥ विप्र एक द्रविडदेशी । आचारहीन परियेसी । सदा रत शूद्रिणीसी । कर्मभृष्ट वर्तत होता
॥ ७१ ॥ समस्त मिळोनि विश्रयाति । तया द्विजा बहिक्कारिती । मातापिता दाईज^७ गोती । त्यजिती त्यासी बंधुवर्ग ॥ ७२ ॥

१. रिवसा २. भुवड ३. हवी ४. मला ५. संसारुद्धा ६. करा ७. भाऊवंद

५ येणेपरी तो ब्राह्मण । प्रख्यात इग्नाला आचारहीन । शूद्रिणीते वरुन । होता काळ क्रमनियां ॥ ७३ ॥ ऐसा पापी दुराचारी ।
 ५ तस्करविद्येने उदर भरी । आणिक स्त्रियांशी व्यभिचारी । उन्मत्तपणे परियेसा ॥ ७४ ॥ वर्ततां ऐसे एके दिवसी । गेला होता
 ५ व्यभिचारासी । तस्करविद्या करितां निशी । वधिलै त्यासी एके शुद्रे ॥ ७५ ॥ वथूनियां विप्रासी । ओडोनि नेले तेचि
 ५ निशी । टाकिलै बहिग्रामेसी । अघोर^१ स्थळी परियेसा ॥ ७६ ॥ श्वान एक तये नगरी । वैसला होता भस्मावरी । शुधाक्रांत
 ५ अवसरी । गेला हिंडत प्रेतग्राणी^२ ॥ ७७ ॥ देखोनि तया प्रेतासी । गेला श्वान भक्षावद्यासी । प्रेतावरी वैसून हषी ।
 ५ शुधानिवारण करीत होता ॥ ७८ ॥ भस्म होते श्वानाचे पोटी । लागले प्रेताचे ललाटी । वक्षःस्थळी बाहुवटी । लागले
 ५ भस्म परियेसा ॥ ७९ ॥ प्राण त्यजितां द्विजवर । नेत होते यमकिंकर । नानापरी करीत मार । यमपुरा नेताति
 ५ ॥ ८० ॥ कैलासपुरीचे शिवदूत । देखोनि आले तें प्रेत । भस्म सबीरी उद्भूलित^३ । म्हणती याते कवणे नेले ॥ ८१ ॥
 ५ याते योग्य शिवपुर । केवी नेले ते यमकिंकरे । म्हणोनि धांवती वेगवक्त्रे^४ । यमकिंकरां मारावया ॥ ८२ ॥ शिवदूत येतां
 ५ देखोनि । यमदूत जाती पळोनि । तया द्विजाते सोडूनि । गेले आपण यमपुरा ॥ ८३ ॥ जाऊनि सांगती यमासी । गेलो
 ५ होतो भूमीसी । आणीत होतों पापियासी । अघोरस्वरूपेकरुनियां ॥ ८४ ॥ ते देखोनि शिवदूत । धांवत आले मारू म्हणत ।
 ५ हिरोनि घेतले प्रेत । वधीत होते आम्हांसी ॥ ८५ ॥ आतां आम्हां काय गति । कथीं न वचों त्या क्षितीं । आम्हांसी शिवदूत
 ५ मारिती । म्हणोनि विनविती यमासी ॥ ८६ ॥ ऐकोनि दूतांचे वचन । यम निधाला कोपून । गेला त्वरित ठाकून ।
 ५ शिवदूतांजवळी देखा ॥ ८७ ॥ यम म्हणे शिवदूतांसी । कां मारिले माझ्या किंकरांसी^५ । हिरोनि घेतले पापियासी । केवी
 ५ नेतां शिवमंदिरा ॥ ८८ ॥ याचे पाप असे प्रबळ । जितकी गंगेत असे वाळू । तयाहूनि अधिक केवळ । अघोरस्वरूप असे देखा
 ५ ॥ ८९ ॥ नव्हे योग्य हा शिवपुरासी । याते वैसवोनि विमानेसी । केवी नेतां मृदृपणेसी । म्हणोनि कोये यम देखा ॥ ९० ॥

१. निजें २. प्रेतात्या वासने ३. लागलेले ४. गाई ५. दूतांना

एकोनि यमाचे वचन । शिवदूत सांगती विस्तारून । प्रेतकपाळी लांछनः । भस्म होते परियेसा ॥ १ ॥ वक्षःस्थली
ललाटेसी । बाहुमूळी करकंकणेसी^१ । भस्म लाविले प्रेतासी । केवी आतळती^२ तुडे दूत ॥ २ ॥ आम्हां आज्ञा इश्वराची ।
भस्मांकित तनु मानवाची । जीव आणावा त्या नराचा । कैलासपदी शाश्वत ॥ ३ ॥ भस्म कपाळी असत । केवी
आतळती तुडे दूत । तात्काळी होतो वथित । सोडिले आम्हीं धर्मासी ॥ ४ ॥ पुहे तरी आपुल्या दूतां । बुद्धि सांगा
तुम्ही आतां । जे नर असती भस्मांकिता । त्यांते तुम्हीं न आणावें ॥ ५ ॥ भस्मांकित नगसी । दोष न लागती परियेसी ।
तो योग्य होय स्वर्गासी । म्हणोनि सांगती शिवदूत ॥ ६ ॥ शिवदूतवचन ऐकोन । यमधर्म गेला परतोन । आपुले दूतां
पाचारून । सांगतसे परियेसा ॥ ७ ॥ यम सांगे आपुले दूतां । भूमीवरी जाऊनि आतां । जे कोण असतील भस्मांकित ।
त्यांते तुम्हीं न आणावें ॥ ८ ॥ अनेकपरी दोष जरी । केले असती धुरंधरी । त्यांते न आणावें आमुचे पुरी । त्रिपुंड टिळक
नरासी ॥ ९ ॥ रुद्राक्षपाळा ज्याचे गळा । असेल त्रिपुंड टिळा । त्यांते तुम्ही नातळा । आज्ञा असे इश्वराची ॥ १० ॥
वामदेव म्हणे राक्षसासी । या विभूतीची महिमा असे ऐशी । आम्ही लावितो भजीसी । देवादिकां दुर्लभ ॥ १ ॥ पाहे
पां इश्वर प्रीतीसी । सदा लावितो भस्मासी । इश्वरे वंदिल्या वस्तूसी । कवण चर्णूं शके सांग मज ॥ २ ॥ ऐकोनि
वामदेवाचे वचन । ब्रह्मराक्षस करी नमन । उद्दरावें जगज्जीवना । इश्वर तुंचि वामदेवा ॥ ३ ॥ तुडे चरण मज भेटले ।
सहस्र जन्मीचे ज्ञान जाहले । कांहीं पुण्य होते केले । त्यांणे गुणे भेटलासी ॥ ४ ॥ आपण जर्धी राज्य करितां । केले
पुण्य स्मरले आतां । तलें चांथविले रानांत । दिल्ही त्रुति ब्राह्मणासी ॥ ५ ॥ इतुके पुण्य आपणासी । घडले होते परियेसी ।
वरकड^३ केले सर्व दोषी । राज्य करितां स्वामिया ॥ ६ ॥ जर्धी नेले यमपुरासी । यमें पुमिले चित्रगुप्तासी । माझे पुण्य
त्या यमासी । चित्रगुप्ते सांगितले ॥ ७ ॥ तर्धी माते यमधर्मे आपण । सांगितले होते हैं पुण्य । पंचविंशति जन्मी जाण ।

१. लिल २. मनगटवर ३. मराठी ४. वासीचे

फलासी येर्डल महणोनि ॥ ८ ॥ तथा पुण्यापासोन । भेटी जाहली तुझे चरण । करणे स्वामी उद्धारण । जगदुरु वामदेव
 ॥ ९ ॥ या भस्माचे महिमान । कैसे लावावे विधान । कवण मंत्र-उद्धारण^१ । विस्तारुनि सांग मज ॥ १० ॥ वामदेव
 म्हणे राक्षसासी । विभूतीचे धारण मज पुससी । सांगेन आलां विस्तारेसी । एकचित्ते एक पां ॥ ११ ॥ पूर्वी मंदरगिरिपर्वती ।
 क्रीडेसी गेले गिरिजापति । कोटि रुद्रादिगणसहिती । बैमले होते बोलगेसी^२ ॥ १२ ॥ तेहतीस कोटि देवांसहित । देवेद
 आला तेथे त्वरित । अग्नि वरुण यमसहित । कुबेर वायु आला तेथे ॥ १३ ॥ गंधर्व यक्ष चित्रसेन । खेचर पत्रग^३ विद्याधरण^४ ।
 किंपुरुष सिद्ध साध्य जाण । आले गुहाक सभेसी ॥ १४ ॥ देवाचार्य बृहस्पति । वसिष्ठ नारद तेथे येती । अर्यमादि
 पितृसहिती । तथा ईश्वर-बोलगेसी ॥ १५ ॥ दक्षादि ब्रह्मा येर सकळ । आले समस्त ऋषिकुळ । उर्वश्यादि अप्सरामेळ ।
 आले त्या ईश्वरसभेसी ॥ १६ ॥ चंडिकासहित शक्तिगण देखा । आदित्यादि द्वादशार्का । अष्ट वसू मिळोन ऐका । आले
 ईश्वराचे सभेसी ॥ १७ ॥ अश्विनी देवता परियेसी । विश्वेदेव मिळून निर्दोषी । आले ईश्वरसभेसी । ऐके ब्रह्माक्षसा ॥ १८ ॥
 भूतपति महाकाळ । नंदिकेश्वर महानीळ । काठीकर^५ दोघे प्रबळ । उधे पांची^६ असती देखा ॥ १९ ॥ चीरभद्र शंखकर्ण ।
 मणिभद्र पटकर्ण । बृकोदर देवमान्य । कुंभोदर आले तेथे ॥ २० ॥ कुंडोदर मंडोदर । विकटकर्ण कर्णधार । धारकेतु
 महावीर । भूतनाथ तेथे आला ॥ २१ ॥ भृंगी रिटी भूतनाथ । नानारूपी गण समस्त । नानावर्ण मुखे ख्यात । नानावर्ण-
 शरीर-अवयवी ॥ २२ ॥ रुद्रगणार्ची रुपे केसी । सांगेन ऐका विस्तारेसी । कित्येक कृष्णवर्णेसी । श्वेत-पीत-धूप्रवर्ण
 ॥ २३ ॥ हिरवे ताप्र सुवर्ण । लोहित^७ चित्रविचित्र वर्ण । मंडूकासारिखे असे वदन । रुद्रगण आले तेथे ॥ २४ ॥ नानाआयुधे-
 गास्तेसी । नाना वाहने भूषणेसी । व्याघ्रमुख कित्येकांसी । किती सूकर-गजमुखी ॥ २५ ॥ कित्येक नक्रमुखी^८ । कित्येक
 श्वान-मृगमुखी । उष्ट्रवदन कित्येकी । किती शरभ^९-शार्दूलवदने^{१०} ॥ २६ ॥ कित्येक भैरुंडमुख^{११} । सिंहमुख कित्येक ।

१. कोलता यंत्रोन्नाम २. सभेत ३. सर्व ४. विशापर ५. द्वारपाळ ६. चाकुला ७. तांबडा ८. सुसरीच्छा तोदाचे ९. सिंहाशका एक वलिण प्राणी १०. वापाच्या तोदाचे ११. एक भूषकर पक्षी

दोनमुख गण देखा । चतुर्मुख गण कितीएक ॥ २७ ॥ चतुर्भुज गण अगणिक । कितीएका नाहीं मुख । ऐसे गण तेथें
 येती देखा । एक राक्षसा एकचित्ते ॥ २८ ॥ एकहस्त द्विहस्तेसी । पांच सहा हस्तकेसी । पाद नाहीं कितीएकांसी । बहुपादी
 किती जाणा ॥ २९ ॥ कर्ण नाहीं कित्येकांसी । एककर्ण अभिनव केसी । बहुकर्ण परियेसी । ऐसे गण येती तेथे ॥ ३० ॥
 कित्येकांसी नेत्र एक । कित्येका चारी नेत्र विचित्र । किती स्थूल कुब्जक^१ । ऐसे गण ईश्वराचे ॥ ३१ ॥ ऐशापरीच्या
 गणांसहित । बैसला शिव मूर्तिमंत । सिंहासन रत्नखचित । सप्त प्रभावलीचे ॥ ३२ ॥ आरक्ष एक प्रभावली । तयावरी
 रत्ने जडली । अनुपम्य दिसे निर्मली । सिंहासन परियेसा ॥ ३३ ॥ दुसरी एक प्रभावली । हेमवर्ण पिवली । मिरवीतसे
 रत्ने बहली^२ । सिंहासन ईश्वराचे ॥ ३४ ॥ तिसरिये प्रभावलीसी । नीलवर्ण रत्ने केसी । जडली असतीं कुमरीसी^३ ।
 सिंहासन ईश्वराचे ॥ ३५ ॥ शुभ्र चतुर्थ प्रभावली । रत्नखचित असे कमली । आरक्षवर्ण असे जडली । सिंहासन शंकराचे
 ॥ ३६ ॥ बैद्युर्य-रत्नखचित । मोर्तीं जडलीं असतीं बहुत । पांचवी प्रभावली ख्यात । सिंहासन ईश्वराचे ॥ ३७ ॥ सहावी
 भूमि^४ नीलवर्ण । भीतरी रेखा सुवर्णवर्ण । रत्ने जडली असतीं गहन । अपूर्व सिंहासन ईश्वराचे ॥ ३८ ॥ सातवी ऐसी
 प्रभावली । अनेक रत्ने असे जडली । जे को विश्वकर्म्याने रचिली । अपूर्व देखा त्रिभुवनांत ॥ ३९ ॥ ऐशा सिंहासनावरी ।
 बैसलासे त्रिपुरारि । कोटिसूर्य तेजासरी । भासतसे परियेसा ॥ ४० ॥ महाग्रलयसमयासी । सप्तार्णव-मिळणी^५ जैसी ।
 तैसिया श्रामोच्छवासेसी । बैसलासे ईश्वर ॥ ४१ ॥ भालनेत्र ज्वालमाळा । संवर्ताग्नि^६ जटामंडला । कपाळी चंद्र
 पोडशकळा । शोभतसे सदाशिव ॥ ४२ ॥ तक्षक देखा वामकर्णी । वासुकी असे कार्णी दक्षिणी । तया दोघांचे नयन ।
 नीलरत्नापरी शोभती ॥ ४३ ॥ नीलकंठ दिसे आपण । नायहार आभरण । सर्पाचेंचि कर्णी कंकण । मुद्रिकाही देखा
 सर्पाचिया ॥ ४४ ॥ मेखला^७ तया सर्पाचे । चर्मपरिधान व्याघ्राचे । शोभा घंटादर्पणाचे । ऐसेपरी दिसतसे ॥ ४५ ॥
 कर्कोटक-महापत्ता । केली नुपुरे पाईजण । जैसा चंद्र संपूर्ण । तैसा शुभ्र दिसतसे ॥ ४६ ॥ म्हणोनि कर्पूरगौर म्हणती ।

१. डेंगो २. गुणलज्जी ३. कुणाललेने ४. पार्वतीपूर्णी ५. मात सप्तांशे मेल्य ६. ग्रहयकाळजा अमी ७. कडदोण

श्यार्ती श्याइजे पशुपति । ऐसा भोलाचक्रवर्ती^१ । वैसलासे सभेत ॥ ४७ ॥ रलमुकुट असे शिरी । नागेंद्र असे केयरी^२ ।
 कुंडलांची दीप्ति थोरी । दिसतसे ईश्वर ॥ ४८ ॥ कंठी सर्पाचे हार । नीलकंठ मनोहर । सर्वांगी सर्पाचे अलंकार । शोभतसे
 ईश्वर ॥ ४९ ॥ शुभ्र कमळे अर्चिला । कीं चंदने असे लेपिला । कपुरकेलीने पूजिला । ऐसा दिसे ईश्वर ॥ ५० ॥ दहाभुजा
 विस्तारेसी । एकेक हाती आयुधेसी । वैसलासे सभेसी । सर्वेश्वर शंकर ॥ ५१ ॥ एके हाती त्रिशूल देखा । दुसरा डमरु
 मुरेखा । येरे हाती खडग तिखा^३ । शोभतसे ईश्वर ॥ ५२ ॥ पानपात्र एका हाती । थनुष्य-बाणे कर शोभती । खटुंग फरण
 येरे हाती । अंकुश करी मिरवीतसे ॥ ५३ ॥ मृग धरिला असे करी देखा । ऐसा तो हा पिनाका । दहा भुजा दिसती निका ।
 वैसलासे सभेत ॥ ५४ ॥ पंचवक्त्र सर्वेश्वर । एकक मुखाचा विस्तार । दिसतसे सालंकार । सांगेन एका श्रोतेजन ॥ ५५ ॥
 कलंकाविणे चंद्र जैसा । किंवा क्षीरफेन^४ ऐसा । भरमभूषणे रूपे कैसा । दिसे मन्मथाते^५ दाहोनिया^६ ॥ ५६ ॥ सूर्य-चंद्र-
 अग्निनेत्र । नागहार कटिसूत्र । दिसे मूर्ति पवित्र । सर्वेश्वर परियेसा ॥ ५७ ॥ शुभ्र टिळक कपाळी । वरवा शोभे चंद्रमीली ।
 हास्यवदन केवळी । अपूर्व देखा श्रीशंकर ॥ ५८ ॥ दुसरे मुख उत्तरेसी । शोभतसे विस्तारेसी । तांचवणांकार कमळेसी ।
 अपूर्व दिसे परियेसा ॥ ५९ ॥ जैस दाढिबाचे फूल । किंवा प्रातःरविमंडळ । तैसे मिरवे मुखकमळ । ईश्वराचे परियेसा
 ॥ ६० ॥ तिसरे मुख पूर्वदिशी । गंगा अर्धचंद्र शिरसी । जटावंधन केली कैसी । सर्पवेष्टित परियेसा ॥ ६१ ॥ चवथे मुख
 दक्षिणेसी । मिरवे नीलवर्णेसी । विक्राळ दाढा दाढणेसी । दिसतसे तो ईश्वर ॥ ६२ ॥ मुखांहनि ज्वाला निघती । तैसा दिसे
 तीक्रमूर्ति । रुडमाळा शोभती । सर्पवेष्टित परियेसा ॥ ६३ ॥ पांचवे असे ऐसे वदन । व्यक्ताव्यक्त असे जाण । साकार
 निराकार सुगुण । सगुण निर्गुण ईश्वर ॥ ६४ ॥ सलक्षण निर्लक्षण । ऐसे शोभतसे वदन । परब्रह्म वस्तु तो जाण । सर्वेश्वर
 पंचमुखी ॥ ६५ ॥ काळ व्याळ^७ सर्प बहुत । कंठी माळा मिरवे रुद्यात । चरण मिरविती आरक्त^८ । कमळापरी ईश्वराचे
 ॥ ६६ ॥ चंद्रामारिखी नखे देखा । मिरवे चरणी पादुका । अळंकार-सर्प ऐका । शोभतसे परमेश्वर ॥ ६७ ॥

१. भोलांभा राजा २. चाहूवर ३. तीक्ष्ण यारेली तल्लार ४. दुष्प्रवरच्या कैसासारला ५. मटवाला ६. जाजून ७. कुर ८. तांचम

व्याग्रांबर पांघरण । सर्प चांधले^१ असे आपण । गांठी चांधिली असे जाण । नागबंधन करूनियां ॥ ६८ ॥ नाभीं चंद्रावळी
 शोभे । हृदयी कटाक्ष रोम उभे । परमार्थमूर्ति^२ लाभे । भक्तजनां मनोहर ॥ ६९ ॥ ऐसा रुद्र महाभोला । सिंहासनी आरूढला ।
 पार्वतीसहित शोभला । वैसलासे परमेश्वर ॥ ७० ॥ पार्वतीचे शृंगार । नानापरीचे अलंकार । मिरवीतसे अगोचर^३ ।
 सर्वेश्वरी परियेसा ॥ ७१ ॥ कनकचांफे^४ गोरटी । मोतियांचा हार कंठी । रत्नखचित मुकुटी । नागबंदी दिसतसे ॥ ७२ ॥
 नानापरीच्या पुण्यजाति । मुकुटावरी शोभती । तेथे भूमर आलापिती । परिमळालागीं परियेसा ॥ ७३ ॥ मोतियांची थोर
 जाळी । मिरवीतसे मुकुटाजवळी । रत्ने असतीं जडली । शोभायमान दिसतसे ॥ ७४ ॥ मुख दिसे पूर्णचंद्र । मिरवतसे
 हास्य मंद । जगन्माता विश्ववंद्य । दिसतसे परमेश्वरी ॥ ७५ ॥ नासिक बरवें सरळ । तेथे मिरवे मुक्ताफळ । त्यावरी रत्ने
 सोज्ज्वळ । जडलीं असतीं शोभायमान ॥ ७६ ॥ अधर प्रवळवेली^५ दिसे । दंतपंक्ति रत्न जैसे । ऐसी माता मिरवतसे ।
 जगन्माता परियेसा ॥ ७७ ॥ कांठीं तानवडे^६ भौवरिया । रत्नखचित मिरवलिया । अलंकार महामाया । लेडली असे
 जगन्माता ॥ ७८ ॥ पीतवर्ण चोळी देखा । कुच तटतटित शोभे निका । एकावळी^७ रत्ने अनेका । शोभतसे कंठीं हार
 ॥ ७९ ॥ काल व्याल सर्प थोर । स्तनपान करिती मनोहर । कैसे भाग्य दैव थोर । त्या सर्पाचे परियेसा ॥ ८० ॥ आरक्ष
 वस्त्र नेसली । जैसे दाढिंब पुण्यवेली । किंवा कुंकुमे इवरिली । गिरिजा माता परियेसा ॥ ८१ ॥ बाहुदंड सुरेखा । करी
 कंकण मिरवे देखा । रत्नखचित मेखळ^८ देखा । लेडली असे अपूर्व जे ॥ ८२ ॥ चरण शोभती महा बरवे । असती नेपूरे
 स्वभावे । ऐसे पार्वती - ध्यान ध्यावे । म्हणती गण समस्त ॥ ८३ ॥ अष्टमीच्या चंद्रासरिसा । मिरवे टिळक कपाळी
 कैसा । त्रिपुंद्र टिळा शुभ जैसा । मोतियांचा परियेसा ॥ ८४ ॥ नानापरीचे अलंकार । अनेकपरीचे शृंगार । कवण वर्ण
 शके पार । जगन्माता अंविकेचा ॥ ८५ ॥ ऐसा शंभु उपेंसहित । वैसलासे सर्वेत । तेहतीस कोटि परिखारासहित । इंद्र
 उभा चोळगेसी^९ ॥ ८६ ॥ उभे समस्त मुरवर । देवत्रयि सनत्कुमार । आले तेथे वेगवक्त्र^{१०} । तया ईश्वरसभेसी ॥ ८७ ॥

^१. मपनिच त्या कातळधाला चांधले जाहे २. मूर्तिभेत परमार्थ ३. अगम्य ४. मोतियासामारसी गोरी ५. पोवळव्यांची वेल ६. कण्ठपूण ७. एकावळी हार ८. कमरपळ

^९. त्या सभेला १०. घासे

सनत्कुमार तये वेळी । लागतसे चरणकमळी । सांग नमन बहाळी । विनवीतसे शिवासी ॥ ८८ ॥ जय जया
 उमाकांता । जय जया शंभु विश्वकर्ता । त्रिभुवनी तृचि दाता । चतुर्विध पुरुषार्थ ॥ ८९ ॥ समस्त धर्म आपणासी । स्वामी
 निरोपिले कृपेसी । भवार्णवी तरावयासी । पापक्षयाकारणे ॥ ९० ॥ आणिक एक आम्हां देणे । मुक्ति होय
 अल्पपुण्ये । चारी पुरुषार्थ येणे गुणे । अनायासे साधिजे ॥ ९१ ॥ एकवीं समस्त पुण्यासी । करावे कष्ट असमसहासी ।
 हितार्थ मर्व पानवांसी । निरोपावे स्वामिया ॥ ९२ ॥ ऐसे विनवी सनत्कुमार । मनी मंतोषोनियां इंश्वर । सांगता झाला
 कपूरगौर । सनत्कुमार मुनीसी ॥ ९३ ॥ इंश्वर म्हणे तये वेळी । एका देव ऋषि मकळी । घडे धर्म तात्काळी । ऐसे पुण्य
 सांगेन ॥ ९४ ॥ वेदशास्त्रसंमतेसी । असे धर्म परियेसी । अनंत पुण्य त्रिपुद्रेसी^१ । भस्मांकित परियेसा ॥ ९५ ॥ एकोनि
 विनवी सनत्कुमार । कवणे विधीं लाविजे नर । कवण 'स्थान', 'द्रव्य' परिकर । 'शक्ति', 'देवता' कवण असे ॥ ९६ ॥
 कवण 'कर्तुं' कि 'प्रयाण' । कोण 'मंत्रे' लाविजे आपण । स्वामी सांग विस्तारून । म्हणोनि चरणीं लागला ॥ ९७ ॥
 ऐसी विनंति एकोनि । सांगे शंकर विस्तारोनि । गोमय-द्रव्य, देवता-अग्नि । भस्म करणे परियेसा ॥ ९८ ॥ पुरातनीचे
 यज्ञस्थानी । जे का असे मेदिनी^२ । पुण्य बहुत लावितांकणी । भस्मांकित परियेसा ॥ ९९ ॥ 'सद्योजाता' दि मंत्रेसी ।
 त्यावें भस्म तळहस्तासी । अभिमंत्रावें भस्मासी । 'अग्निरित्या' दि मंत्रेकरोनि ॥ २०० ॥ 'मानस्तोके' ति मंत्रेसी । मंमर्दावें
 अंगुष्ठेसी^३ । 'त्र्यंबका' दि मंत्रेसी । शिरसीं लाविजे परियेसा ॥ १ ॥ 'त्र्यायुषे' ति मंत्रेसी । लाविजे ललाटभुजांसी ।
 त्याणोचि मंत्रे परियेसी । स्थानीं स्थानीं लाविजे ॥ २ ॥ तीनी रेखा एके स्थानी । लावाव्या त्याच मंत्रांनी । अधिक न
 लाविजे 'भ्रुवांहनि । भ्रूसमान' लाविजे ॥ ३ ॥ मध्यमानामिकांगुळेसी । लाविजे पहिले ललाटेसी । 'ग्रतिलोम-अंगुष्ठेसी' ।
 मध्यरेणा काढिजे ॥ ४ ॥ त्रिपुद्र येणेपरी । लाविजे तुम्ही परिकरी । एक एक रेखेच्या विस्तारी । सांगेन एका
 एकचित्ते ॥ ५ ॥ नव देवता विश्वातेसी । असती एकेक रेखेसी । 'अ' कार गाहूपत्यासी । भूरात्मा रजोगुण ॥ ६ ॥

१. भस्माने तीन चोटाचे आडवे पढे २. भूमी ३. आणकूपाने खालवे ४. भ्रुवांजा आळागांवे ५. उलट्या आणकूपाने

क्रामवेद आणि क्रियाशक्ति । प्रातःसवन असे रुप्याति । महादेव देव महणती । प्रथम रेखा येणेपरी ॥ ७ ॥ दुसरे रेखेची
देवता । सांगेन ऐका विस्तारता । 'उ' कार दक्षिणाग्नि देवता । नम सत्त्व जाणावे ॥ ८ ॥ यज्ञुवेद महणिजे त्यासी ।
मध्यंदिन-सवन परियेसी । इच्छाशक्ति अंतरात्मेसी । महेश्वर देव जाण ॥ ९ ॥ तिसरी रेखा मधिलेसी । 'म' कार
आहवनीय परियेसी । परमात्मा दिव' हप्ती । ज्ञानशक्ति तमोगुण ॥ १० ॥ तृतीयसवन परियेसी । सामवेद असे त्यासी ।
शिवदेवत निधांसी । तीनि रेखा येणेविधि ॥ ११ ॥ ऐसे नित्य नमस्कारूनि । विषुद्ध लाविजे भस्मेनि । महेश्वराचे ब्रत
महणोनि । वेदशास्त्रे बोलताति ॥ १२ ॥ मुक्तिकामे जे लाविती । त्यासी नाही पुनरावृत्ति । जे जे मनी संकल्पिती । लाधे
चारी पुरुषार्थ ॥ १३ ॥ ब्रह्मचारी-गृहस्थासी । वानप्रस्थ-यतीसी । समस्ती लाविजे हप्ती । भस्मांकित विषुद्ध ॥ १४ ॥
महापापी असे आपण । उपपातकी जरी जाण । भस्म लावितां तत्क्षण । पुण्यात्मा तोचि होय ॥ १५ ॥ क्षत्रिय-वैश्य-
शूद्र-स्त्रीवद्यासी । गोहत्यादि-पातकासी । वीरहत्या-आत्महत्येसी । शुद्धात्मा करी भस्मांकित ॥ १६ ॥ विधिपूर्वक
मंत्रेसी । जे लाविती भक्तीसी । त्यांची महिमा अपारेसी । ब्रंब होय देवलोकी ॥ १७ ॥ जरी नेणे मंत्रासी । त्याणे लाविजे
भावशुद्धीसी । त्याची महिमा अपारेसी । एकचित्ते परियेसा ॥ १८ ॥ परद्रव्यहारक देखा । परस्त्रीगमन ऐका । असेल पापी
परनिदका । तोही पुनीत होईल जाणा ॥ १९ ॥ परक्षेत्रहण^१ देखा । परपीडक असेल जो कां । सस्य^२ आराम^३ तोडी का ।
ऐसा पातकी पुनीत होई ॥ २० ॥ गृहदाहादि^४ केला दोष । असत्यवादी परियेस । पैशून्यपण^५ पापाम । वेदविक्रिय पाप
जाणा ॥ २१ ॥ कृटसाक्षी^६ ब्रतत्यागी । कीटिल्य^७ करी पोटालागी । ऐसी पाये सदा भोगी । तोही पुनीत होय जाणा
॥ २२ ॥ गाडे-भूमि-हिरण्यदान^८ । घैषी-तीळ-कंबळदान । घेतले असेल वस्त्राच । तोही पुनीत होय जाणा ॥ २३ ॥
थान्यदान जलादिदान । घेतले असेल नीचापासून । त्याणे करणे भस्मधारण । तोही पुनीत होय जाणा ॥ २४ ॥ दासी-वेश्या-
भुजंगीसी^९ । वृपलस्त्री^{१०} रजस्वलेसी । केले असती जे कां दोषी । तोही पुनीत जाणा ॥ २५ ॥ कन्या विधवा अन्य स्त्रियांसी ।

१. बुलोक २. दूसर्याचे शेत लरण करणाऱ्य ३. आप ४. आप ५. पो जालपे इन्यादी ६. नहाती ७. सोटी सांख टेपारा ८. कपट ९. सुरवर्जितान १०. बागिणी
११. गृहस्थी

घडला असेल संग जयासी । अनुतप्त होऊनी परियेसी । भस्म लावितां पुनीत होईल ॥ २६ ॥ रस-मांस-लबणादिका^१ । केला असेल विक्रिय जो कां । पुनीत होय भस्मसंपर्का । त्रिपुंड्र लावितां परियेसा ॥ २७ ॥ जाणोनि अथवा अज्ञानता । पाप घडले असंख्याता । भस्म लावितां पुनीता । पुण्यात्मा होय जाणा ॥ २८ ॥ नाशी समस्त पापांसी । भस्ममहिमा आहे ऐशी । शिवनिंदक पापियासी । न करी पुनीत परियेसा ॥ २९ ॥ शिवद्रव्य-अपहारकासी । निंदा करी शिवभक्तांसी । न होय निष्कृति^२ त्यासी । पापावेगाळा नव्हे जाणा ॥ ३० ॥ रुद्राक्षमाळा जयाचे गळां । लाविला असेल त्रिपुंड्र टिळा । अन्य पापी होय केवळा । तोही पृज्य तीही लोकीं ॥ ३१ ॥ जितुकीं तीथें भूमीवरी । असतील क्षेत्रे नानापरी । स्नान केले पुण्य-सर्ती^३ । भस्म लावितां परियेस ॥ ३२ ॥ मंत्र असती कोटी सात । पंचाक्षरादि विख्यात । अनंत आगम^४ असे मंत्र । जपिले फळ भस्मांकिता ॥ ३३ ॥ पूर्वजन्म-सहस्रांती । सहस्र जन्म पुढे होती । भस्मधारणे पापें जाती । वेचाळीस वंशादिक ॥ ३४ ॥ इहलोकीं अखिल सौख्य । होती पुरुष शतायुव्य । व्याधि न होती शरीरास । भस्म लावितां नरासी ॥ ३५ ॥ अहंश्वर्ये होतीं त्यासी । दिव्य शरीर परियेसी । अंती ज्ञान होईल निश्चयेसी । देहांतीं तया नरा ॥ ३६ ॥ वैसवोनि दिव्य विमानी । देवस्त्रिया शत येऊनि । सेवा करिती येणे गुणी^५ । घेऊनि जाती स्वर्गभुवना ॥ ३७ ॥ विद्याधर सिद्धजन । गंधवादि देवगण । इंद्रादि लोकपाळ जाण । चंदिती समस्त तयासी ॥ ३८ ॥ अनंतकाळ तया स्थानी । सुखे असती संतोषोनि । मग जाती तेथोनि । ब्रह्मलोकीं शाश्वत ॥ ३९ ॥ एकशत कल्पवरी । रहाती ब्रह्मलोकीं स्थिरी । तेथोनि जाती वैकुंठपुरी । विष्णुलोकीं परियेसा ॥ ४० ॥ ब्रह्मकल्प तीनवरी । रहाती नर वैकुंठपुरी । मग पावती कैलासपुरी । अक्षय काळ तेथें रहाती ॥ ४१ ॥ शिवमायुज्य होय त्यासी । संदेह सोडोनियां मानसीं । लावा त्रिपुंड्र भक्तीसी । सनत्कुमारादि मकळिक हो ॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रादि उपनिषदार्थ । सार पाहिले मीं अवलोकित । चतुर्विंश पुरुषार्थ । भस्मधारणे होय जाणा ॥ ४३ ॥ ऐसे त्रिपुंड्रमहिमान । सांगितले ईश्वरे विस्तारून । लावा तुम्ही सकळ जन । सनत्कुमारादि ऋषीश्वर हो ॥ ४४ ॥

१. मोठ चर्गी २. पापनाश ३. पुण्यनवीत ४. वेद व तंत्रशास्त्रांत ५. यामुळे

सांगोनि सनत्कुमारासी । गेला ईश्वर कैलासासी । सनत्कुमार महाहर्षी । गेला ब्रह्मलोकाप्रती ॥ ४५ ॥ वामदेव महामुनि ।
 सांगती ऐसे विस्तारोनि । ब्रह्मराक्षसे संतोषोनि । नमन केलै चरणकमलासी ॥ ४६ ॥ वामदेव महणे राक्षसासी ।
 भस्ममाहात्म्य आहे ऐसी । माझे अंगम्पर्शेसी । जान तुज प्रकाशिले ॥ ४७ ॥ ऐसे महणोनि संतोषी । अभिमंत्रोनि
 'भस्मासी । देता झाला राक्षसासी । वामदेव तथा वेळी ॥ ४८ ॥ ब्रह्मराक्षस तथा वेळी । लावितां त्रिपुंड्र कपाळी । दिव्यदेह
 तात्काळी । तेजोमूर्ति जाहला परियेसा ॥ ४९ ॥ दिव्य अवयव झाले त्यासी । जैसा सूर्यसंकाशी । झाला आनंदरूप कैसी ।
 ब्रह्मराक्षस तथा वेळी ॥ ५० ॥ नमन करूनि योगीश्वरासी । केली प्रदक्षिणा भक्तीसी । विमान आलै तत्क्षणोसी ।
 सूर्यसंकाश परियेसा ॥ ५१ ॥ दिव्य विमानी वैसोनि । गेला स्वर्णासी तत्क्षणी । वामदेव महामुनी । दिधला तथासी परलोक
 ॥ ५२ ॥ वामदेव महादेव । मनुष्यरूप दिसतो स्वभाव । प्रत्यक्ष जाणा तो शांभव । हिंडत होता भूमीचरी ॥ ५३ ॥
 त्रयमूर्तीचा अवतार । वामदेव तोचि गुरु । करावया जगदोद्धार । हिंडत होता भूमीचरी ॥ ५४ ॥ भस्ममाहात्म्य असे
 थोर । विशेष हस्तस्पर्श गुरु । ब्रह्मराक्षसासी दिधला वरु । उद्धार गति परियेसा ॥ ५५ ॥ समस्त मंत्र असती । गुरुविणं
 साध्य नव्हती । वेदशास्त्रे वाख्याणिती । 'नास्ति तत्त्वं गुरोः परम्' ॥ ५६ ॥ सूत महणे क्रष्णश्वरांसी । भस्ममाहात्म्य आहे
 ऐसी । गुरुहस्ते असे विशेषी । तस्माद् गुरुचि कारण ॥ ५७ ॥ येणैपरी त्रिविक्रमासी । सांगती श्रीगुरु विस्तारेसी ।
 त्रिविक्रमभारती हर्षी । चरणांबरी माथा ठेवित ॥ ५८ ॥ नमन करूनि श्रीगुरुसी । निघाला आपुले स्थानासी । झालै जान
 समस्तांसी । श्रीगुरुच्या उपदेशे ॥ ५९ ॥ येणैपरी सिद्धमुनि । सांगते झाले विस्तारूनि । ऐकतो शिष्य नामकरणी ।
 भक्तिभावेकरूनियां ॥ २६० ॥ महणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचित्रविस्तार । भक्तिभावे ऐकती नर । लाधे चारी
 पुरुषार्थ ॥ २६१ ॥ इति श्रीगुरुचित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे भस्ममहिमावर्णनं
 नाम एकोनत्रिशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

॥ अध्याय एकोणतिसाथा समाप्त ॥

॥ तिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामथारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणा । विनवीतसे
 कर जोहून । भक्तिभावेकरूनियां ॥ १ ॥ जय जया सिद्धमुनि । तूचि तारक भवाणी । अज्ञानतिभिर नासोनि । ज्योतिःस्वरूप
 तूचि होसी ॥ २ ॥ अविद्यामायासागरी । बुडालो होतो महापुरी । तुझी कृपा जाहली तरी । तारिले मातै स्वामिया ॥ ३ ॥
 तुवां दाविला निज-पंथे^१ । जेणे जोडे परमार्थ । विश्वपालक गुहनाथ । तूचि होसी स्वामिया ॥ ४ ॥ गुरुचरित्र सुधारसे^२ ।
 तुवां पाजिला आप्हांस । तृप्त न होय गा मानस । तृष्णा आणिक होतसे ॥ ५ ॥ तुवां केलिया उपकारासी । उत्तीर्ण^३ नके
 मी वंशोवंशी । निजस्वरूप आप्हांसी । दाविले तुम्ही सिद्धमुनि ॥ ६ ॥ मार्गे कथा निरोपिलीसी । अभिनव जाहले सृष्टीसी ।
 पतिताकरवी ख्यातीसी । वेद चारी म्हणविले ॥ ७ ॥ विविक्रम महामुनेश्वरासी । बोधिले ज्ञान प्रकाशी । पुढे कथा वर्तली
 केणी । विस्तारावै दातारा ॥ ८ ॥ एकोनि शिष्याचै वचन । संतोषला सिद्ध आपण । ग्रेमाभावे आलिंगोन । आश्वासीतसे
 तये वेळी ॥ ९ ॥ धन्य धन्य शिष्यमीळी । तुज लाधले अभीष्ट सकली । गुरुची कृपा तात्काळी । जाहली आतां परियेसा
 ॥ १० ॥ धन्य धन्य तुझी वाणी । वेद लागला श्रीगुरुचरणी । तूचि तरलासी भवाणी । सकलाभीष्टे साधतील ॥ ११ ॥
 तुवां पुसिला वृत्तांत । संतोष झाला आजि बहुत । श्रीगुरुमहिमा असे ख्यात । अगम्य असे सांगतां ॥ १२ ॥ एके क महिमा
 सांगतां । विस्तार होईल बहु कथा । संकेतमार्ण^४ तुज आतां । निरोपीतसे परियेसी ॥ १३ ॥ पुढे असतां वर्तमार्णी । तया
 गाणगग्रामभुवनी । महिमा होतसे नित्यनूतनी । प्रख्यातरूप होऊनियां ॥ १४ ॥ त्रयमूर्त्तचा अवतार । झाला नृसिंहसरस्वती
 नर । महिमा त्याची अपरांपर । सांगतां अगम्य परियेसा ॥ १५ ॥ महिमा तया त्रयमूर्त्तची । सांगतां शक्ति आप्हां
 कैची । काया धरूनि मानवाची । चरित्र केले भूमीवरी ॥ १६ ॥ तया स्थानी असतां गुरु । ख्याति झाली अपरांपर ।

^१. खण्ड मार्ग २, अमृतगम ३, उत्तराष्ट ४, महिमानरूपाते

प्रकाशन्व^१ चारी राष्ट्र^२ । समस्त येती दर्शना ॥ १७ ॥ येती भक्त यात्रेसी । एकोभावे भक्तीसी । श्रीगुरुदर्शनमात्रेसी ।
 सकलाभीष्ट पावती ॥ १८ ॥ दैन्य पुरुष होती श्रियायुक्त । वांडेसी पुत्र होय त्वरित । कुष्ठे असेल जो पीडित । सुवर्ण होय
 देह त्याचा ॥ १९ ॥ अक्षहीना अक्ष येती । बधिर कणी ऐकती । अपस्मारादि रोग जाती । श्रीगुरुचरणदर्शनमात्रे ॥ २० ॥
 परीस लागतां लोहासी । सुवर्ण होय नवल कायसी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । सकलाभीष्ट पाविजे ॥ २१ ॥ ऐसे असतां
 वर्तमानीं । उत्तर दिशे माहुरस्थानीं^३ । होता विष्र महाधनी । नाम तया 'गोपीनाथ' ॥ २२ ॥ तया पुत्र होऊनि परती । करी
 दुःख अनेक रीतीं । दज्जात्रेया आराधिती । रवीपुरुष दोघेजण ॥ २३ ॥ पुढे जाहला आणिक मुत । तया नाम ठेविती 'दत्त' ।
 असती आपण धनवंत । अति प्रीती चाढविले ॥ २४ ॥ एकचि पुत्र तया घरी । अति प्रीति तयावरी । डाळा पांच संवत्सरी ।
 ब्रतबंध केला तयासी ॥ २५ ॥ वर्षे वारा होतां तयासी । विवाह करिती प्रीतीसी । अतिसुंदर नोवरीसी । विचारूनि प्रीति-
 करै ॥ २६ ॥ मदनाचे रतीसरसी । रूप दिसे नोवरीसी । अति प्रीति सामूश्वरुरासी । महाप्रेमे प्रतिपालिती ॥ २७ ॥ दंपती
 एकचि बयेसी । अति प्रिय महा हसी । वर्धतां झाली घोडशी^४ । वर्षे तया पुत्रासी ॥ २८ ॥ दोघे सुंदर मुलक्षण । एकापरीस
 एक प्राण । न विसंबिती क्षण क्षण । अतिप्रिय परियेसा ॥ २९ ॥ ऐसी ग्रेमे असतां देखा । व्याधि आली त्या पुरुषा ।
 अनेक औषधे देतां एका । आरोग्य नोहे तयासी ॥ ३० ॥ नवचे^५ अन्न तयासी । सदा राहे उपवासी । त्याची भार्या प्रीतीसी ।
 आपण न घे सदा अन्न ॥ ३१ ॥ पुरुषावरी आपुला प्राण । करी नित्य उपोषण । पतीस देतां औषधे जाण । प्राशन करी
 परियेसा ॥ ३२ ॥ येणेपरी तीन वर्षी । झाली व्याधि-क्षयासी^६ । पतिव्रता स्त्री कैसी । पुरुषासवं कष्टतसे ॥ ३३ ॥ पुरुषदेह
 क्षीण झाला । आपण तयासासी^७ अबला । तीर्थ घेऊनि चरणकमला । काळ क्रमी तयाजवळी ॥ ३४ ॥ दुर्गिध झाले देह
 त्याचे । जवळी न येती वैद्य माचे । पतिव्रता सुमन^८ तिचे । न विसंबेचि क्षणभरी ॥ ३५ ॥ जितुके अन्न पतीसी ।
 तितुकेचि ग्रास आपणासी । जैसे औषध देती त्यासी । आपण घेतसे परियेसा ॥ ३६ ॥ मातापिता दायाद^९ गोती^{१०} ।

१. प्रसिद्ध २. चहूकडे ३. माहुरगडावर ४. सोजा ५. जात नसे ६. क्षयरोग ७. त्यान्ना सारखीन ८. चांगले भर ९. भाऊवंद १०. नासलग

समस्त तिसी वारिती । पतिव्रता ज्ञानवंती । न ऐके बोल कवणाचे ॥ ३७ ॥ दिव्यवस्त्रादि आभरणे । त्यजिलीं समस्त भूषणे । पुरुषावरी आपुला प्राण । काय सुख म्हणतसे ॥ ३८ ॥ उभयतांची मातापिता । महाधनिक श्रीमंता । पुत्रकन्येसी पाहतां । दुःख करिती परियेसा ॥ ३९ ॥ अनेक जपानुष्ठान । मंत्रविद्या महा हवन । अपरिमित ब्राह्मणभोजन । करविताति अवधारा ॥ ४० ॥ अनेक परीचे वैद्य येती । दिल्य रस-औषधे देती । शमन नव्हे कवणे रीती । महाव्याधीने व्यापिले ॥ ४१ ॥ पुसती जाणत्या ज्योतिष्यासि । पूजा करिती कुळदेवतासी । कांही केलिया पुत्रासी । आरोग्य नाहे मर्वथा ॥ ४२ ॥ वैद्य म्हणती तये वेळी । नव्हे वरवे त्यासी अदक्षी^१ । राखील जरी चंद्रमीली । मनुष्ययत्न नव्हे आतां ॥ ४३ ॥ ऐसे एकोनि मातापिता । दुःखे दाटली करिती चिंता । जय जया जगन्नाथा । दत्तात्रेया गुरुमूर्ति ॥ ४४ ॥ आराधोनियां तुम्हांसी । पुत्र लाघलो मंतोषी । पापरूप आपणासी । निधान केवी राहों पाहे ॥ ४५ ॥ एकचि पुत्र आमचे वंशी । त्याते जरी न राखिसी । प्राण देऊ तयासरसी । दत्तात्रेया स्वामिया ॥ ४६ ॥ ऐसे नानापरी देखा । दुःख करिती जननीजनका । वारीतसे पुत्र एका । मातापिता आलिंगोनि ॥ ४७ ॥ म्हणे आपुले भोग सरले । जितुके क्रण तुम्हां दिथले । अधिक केचे घेऊ भले । क्रणानुवंध न चुकेचि ॥ ४८ ॥ ऐसे एकोनि मातापिता । दोये जाहली मृद्धर्णगता । पुत्रावरी लोळतां । महादुःखे दाटोनियां ॥ ४९ ॥ म्हणती ताता पुत्रराया । आमुची आशा झाली वादां । पोषिसी आम्हां म्हणोनियां । निश्चय केला होता आपण ॥ ५० ॥ उबगोनियां^२ आम्हांसी । सोडूनि केवी जाऊं पाहसी । वृद्धाव्यपणीं आपणांसी । धर्म घडे केवी तुज ॥ ५१ ॥ ऐकोनि मातापितावचन । विनवीतसे आकंदोन । करणी ईश्वराधीन । मनुष्ययत्न काय चाले ॥ ५२ ॥ मातापित्यांचे क्रण । पुत्रे करावे उत्तीर्ण^३ । तरीच पुत्रत्व पावणे । नाही तरी दगडापरी ॥ ५३ ॥ मातेने केले मज पोषण । एके घडीचे म्लनयान । उत्तीर्ण नव्हे भवाणी^४ । जन्मांतरीं येऊनियां ॥ ५४ ॥ आपण जन्मलों तुमचे उदरीं । कष्ट दाविले अतिभारी । सौख्य न देखां कवणेपरी । ऐसा आपण पापी देखा ॥ ५५ ॥ आतां तुम्हीं दुःख न करणे । परमाश्री दृष्टी देणे । जेसे कांही असेल होणे । ब्रह्मादिकां न सुटेचि ॥ ५६ ॥

^१. खालीने २. कलाळून ३. फेडून राजाने ४. वासी केल्या उभाई लेला येत नाही

येणोपरी जननीजनकां। संभाषीतसे^१ पुत्र निका^२। तेणोपरी स्त्रियेसी देखा। सांगतसे परियेसा ॥ ५७ ॥ महणे ऐक ग्राणेश्वरी ।
 डाले आमुचे दिवस सरी^३। मजनिमित्ते कष्टलीस भारी। वृथा गेले कष्ट तुझे ॥ ५८ ॥ पूर्वजन्मीचे वैरपण। तुजसी होता
 माझा शीण^४। महणोनि तुते दिथले जाण। जन्मांतरीचे कष्ट देखा ॥ ५९ ॥ तूं जरी रहासी आमुचे घरी। तुज पोशितील
 परिकरी^५। तुज वाढेल कष्ट भारी। जाई आपुले माहेता ॥ ६० ॥ ऐसे तुझे सुंदरपण। न लाधे आपण दैवहीन। न राहे
 तुझे अहेवपण^६। माझो अंग स्पर्शतां ॥ ६१ ॥ ऐकोनि पतीचे वचन। मूर्छा आली तत्क्षण। माथा लावृनियां चरणा।
 दुःख करी तये वेळी ॥ ६२ ॥ महणे स्वामी ग्राणेश्वरा। तुम्ही मज न अक्लेरा। तुम्हांसरी दानारा। आणिक नाही गति
 आपणा ॥ ६३ ॥ जेथे असे तुमचा देह। सर्वेचि^७ असे आपण पाहे। मनीं न करा संदेह। समागमी तुमची आपण^८
 ॥ ६४ ॥ ऐसे दोघांचिया वचनी^९। ऐकोनियां जनकजननी। देह टाकोनियां धरणी। दुःख करिती तयेवेळी ॥ ६५ ॥ उठवृनियां
 श्वशुरासी। संबोधीतसे सासूसी। न करा चिंता, हा भरंवसी। पति आपुला वांचेल ॥ ६६ ॥ विनवीतसे तये वेळी। आम्हां
 राखेल चंद्रभीळी। पाठवा एखाद्या स्थलीं। पति आपुला वांचेल ॥ ६७ ॥ सांगती लोक महिमा ख्याति। नरसिंहसरस्वती
 श्रीगुरुमूर्ति। गाणगापुरी वास करिती। तया स्वामी^{१०} पहावे ॥ ६८ ॥ त्याचे दर्शनमाङ्रेसी। आरोग्य होईल पतीसी। आम्हां
 पाठवा त्वरितेसी। महणोनि चरणा लागली ॥ ६९ ॥ मानवली गोष्ट समस्तांसी। भातापिता श्वशुरांसी। निरोप घेऊनि
 सकलिकांसी। निधती डाली तये वेळी ॥ ७० ॥ तया रोगिया करोनि ढोली। घेवोनि निधाली ते वाळी। विनवीतसे तये
 वेळी। आपले सासूश्वशुरांसी ॥ ७१ ॥ स्थिर करूनि अंतःकरण। सुखे रहावे दोर्घेजण। पति असे माझा ग्राण। राखील
 माझे कुळदैवत ॥ ७२ ॥ महणोनि सासूश्वशुरांसी। नमन करी प्रीतीसी। आशीर्वाद देती हयी। अहेवपण स्थिर होय
 ॥ ७३ ॥ तुझे दैवे तरी आतां। आमुचा पुत्र वांचो वो माता। महणोनि निधाले बोळवीत। आशीर्वाद देताति ॥ ७४ ॥

१. समवाची २. चापला ३. सरले ४. राग ५. नांगल्या (तीने ६. सोभाष्य ७. भरोवरच ८. भी भुमच्या बरोबर याणारी ९. भागण १०. त्या स्वामीना

येणैपरी पतीमहित । निघती झाली पतिव्रता । क्वचित्काळ मार्ग क्रमितां । आली गाणगापुरासी ॥ ७५ ॥ मार्ग क्रमितां
 गोगिश्वासी । अधिक जाहला विदोषी^१ । उत्तरतां ग्रामप्रदेशीं । अतिसंकट जाहलें पैं ॥ ७६ ॥ विचारितां श्रीगुरुसी^२ । गेले
 होते संगमासी । जावे म्हणोनि दर्शनासी । निघती झाली तये वेळी ॥ ७७ ॥ पतिव्रता तये वेळ । आली आपुले पतीजवळ ।
 पहातां जाहला अंतकाळ । प्राण गेला तत्क्षणी ॥ ७८ ॥ आकांत करी ते नारी । लोळतसे धरणीबरी । भौंसकूनि घ्यावद्या
 घेतां सुरी । वारिती तियेसी ग्राम लोक ॥ ७९ ॥ आफली^३ शिर भूमीसी । हाणी^४ उर्मी पाषाणेसी । केश मोकळे आक्रोशी ।
 प्रलापीतसे^५ परियेसा ॥ ८० ॥ हा हा देवा काय केलै । कां मज गाइसी गांजिलै । आशा करूनि आल्यै । राखिसी प्राण
 म्हणोनि ॥ ८१ ॥ पूजेसी जातां देउळांत । पडे देऊळ करी घात । ऐशी कानी न ऐको मात^६ । दृष्टांत झाला^७ आपणासी
 ॥ ८२ ॥ उच्चाकाळीं तापोनि नरु । ठाकोनि जाय एखादा तरु । वृक्षाचि पडे आघात थोरु । तयापरी झालै मज ॥ ८३ ॥
 तृष्णेकरूनि पीडित । जाय मनुष्य गंगेत । संधीं^८ सुसरी करी घात । तयापरी मज झालै ॥ ८४ ॥ व्याघ्रभयै पछे थेनु । जाय
 आधार म्हणोनु । तेथेंचि वधिती यवनु । तयापरी झालै मज ॥ ८५ ॥ ऐसी पापी दैवहीन । आपुले पतीचा घेतला प्राण ।
 मातापितरांसी त्यजून । घेवोनि आल्यै विदेशी ॥ ८६ ॥ येणैपरी दुःख करीत । पाहूं आले जन समस्त । संभायिताति
 दुःखशमता^९ । अनेकपरीकरूनियां ॥ ८७ ॥ वारिताति नारी सुवासिनी । कां चो दुःख करिसी कामिनी । विचार करीं
 अंतःकरणी । होणार न चुके सकलिकांसी ॥ ८८ ॥ ऐसे म्हणतां नगरनारी । तिसी दुःख झालै भारी । आठवीतसे परोपरी ।
 आपुले जन्मकर्म सकळ ॥ ८९ ॥ ऐका तुम्ही मायवहिणी । आतां कैसी वांचूं प्राणी^{१०} । पतीसी आल्यै घेऊनि । याची
 आशा करोनियां ॥ ९० ॥ आतो कवणा शरण जावे । राखेल कोण मज जीवे । प्राणेश्वरा त्यजूनि जीवे । केवीं वांचूं
 म्हणतसे ॥ ९१ ॥ वाळपणीं गाँरीसी । पूजा केली शंकरासी । विवाह होतां परियेसी । पूजा केली मंगलागीरी ॥ ९२ ॥

१. करकातपिताना प्रकोप झाला २. श्रीगुरुची चौकशी केली असता, ३. आषटी ४. पाती ५. घोळवाने रहु नामली ६. गोष ७. उदाप्रण महाले ८. त्या प्रसंगी
 ९. सांत्वनम् भाषण १०. नगी जगु

अहेवपणाचे आशेनी । पूजा केली म्यां भवानी । सांगती मातें सुवासिनी । अनेकपरी व्रतादिके ॥ १३ ॥ जें जें सांगती
मातें व्रत । केली पूजा अगङ्गंडित । समस्त जाहले आतां व्यर्थ । रुसली गौरी आपणावरी ॥ १४ ॥ आतां माडिये हळदीसी ।
चोर पडले गळेसरीसी^१ । सर्वस्व दिथले वन्हीसी^२ । कंकण-कंचुकी परियेसा ॥ १५ ॥ कोठे गेले माझै पुण्य । वृथा पूजिला
गौरीरमण । कैसे केले मज निर्वाण^३ । ऐका पायबहिणी हो ॥ १६ ॥ केवी राहै आतां आपण । पति होता माझा प्राण ।
लोकांसरिसा नोहे जाण । प्राणेश्वरी परियेसा ॥ १७ ॥ ऐसे नानापरी देखा । करी पतिव्रता दुःखा । पतीच्या पाहूनियां
मुखा । आणिक दुःख अथिक करी ॥ १८ ॥ आलिंगोनि ग्रेतासि । रोदन करी बहुवसी । आठवी आपुले पूर्व दिवसी ।
पूर्वस्नेह तये बेळी ॥ १९ ॥ म्हणे पुरुषा प्राणेश्वरा । कैसे माझे त्यजिले करा । उबग आला तुम्हां थोरा । म्हणोनि मातें
उपेक्षिले ॥ २०० ॥ कैसी आपण दैवहीन । तटाकीं खापर लागतां भिन्न^४ । होतासि तूं निधान । आयुष्य तुझै उणें जहाले
॥ २ ॥ तुमचे मातापितयांसी । सांडूनि आणिले परदेशी । जेणेपरी श्रावणासी । वधिले राये दशरथे ॥ २ ॥ तैसी तुमची
जनकजननी । तुम्हां आणिले त्यजूनि । तुमची वार्ता ऐकोनि । प्राण त्यजितील दोघेजण ॥ ३ ॥ तीन हत्या भरंवसी । घडल्या
मज पापिणीसी । वैरिणी होय मी तुम्हांसी । पतिधातकी आपण सत्य ॥ ४ ॥ ऐशी पापिणी चांडाळी । निंदा करिती लोक
सकली । प्राण घेतला मीचि बळी^५ । प्राणेश्वरा दातारा ॥ ५ ॥ स्त्री नव्हे मी तुमची वैरी । जेसी तिखट शस्त्र सुरी । वेधिली^६
तुमचे शरीरी । घेतला प्राण आपणचि ॥ ६ ॥ मातापिता बंधु सकली । जरी असती तुम्हांजवळी । मुख पाहाती अंतकाळी ।
त्यांसि विघ्न आपण केले ॥ ७ ॥ माझ्या वृद्ध सासूसासन्यांस । होती तुमची आस । पुरला नाही त्यांचा मोस^७ । त्यांते
सांडोनि केवी जातां ॥ ८ ॥ एकचि उदरीं तुम्ही त्यांसी । उबगलेति^८ पोसावयासी । आम्हां कोठे ठेवूनि जासी । प्राणेश्वरा
दातारा ॥ ९ ॥ आतां आपण कोठे जावें । कवण मातें पोसील जीवें । न सांगतां आम्हांसी बरवें । नियोनि गेलासी प्राणेश्वरा
॥ ११० ॥ तूं माझा प्राणेश्वर । तुझै ममत्व केवी विसरू । लोकांसमान नव्हसी नर । ग्रतिपालिले प्रीतिभावे ॥ ११ ॥

१. भगल्म्यांगला २. कांकणे, चोडी ३. बळून गेले ४. मिराश ५. मला ६. पातीचे भांडे जमिनीचर अणाटले असला फुटते ७. मीन मुण्यम तुमचा प्राण पेतला
८. शोमकली ९. होस १०. कंठाळला

कर्थी नेणे पृथक्कशयन^१ । वामहस्त-उसेवीण । फुटतसे अंतःकरण । केवी वांच्चो प्राणोश्वरा ॥ १२ ॥ किती आठवूं तुझे
 गुण । पति नवहसी माझा प्राण । सोडोनि जातोसि निर्वाण । कवणोपरी वांचूं मी ॥ १३ ॥ आतां कवण थान्या^२ जाणौ ।
 कवण घेतील मज पोसणौ । बालविधवा महणोनि जन । निदापवाद ठेविती ॥ १४ ॥ एकही बुद्धि^३ मज न सांगतां । त्यजिला
 आत्मा प्राणनाथा । कोठे जावै आपण आतां । केशवपन करूनि ॥ १५ ॥ तुझे प्रेमे होते भरल्ये । मातापितयांते विसरल्ये ।
 त्यांचे घरा नाही गेल्ये । बोलावणी नित्य येती ॥ १६ ॥ केवी जाऊं त्यांच्या घरा । उपेक्षितील प्राणोश्वरा । दैन्यवृत्ती^४ दातारा ।
 चिजवृत्ति केवी धरूं^५ ॥ १७ ॥ जंबवरी होतासी तूं छत्र^६ । सर्वा ठायी मी पवित्र । मानिती सकळ इष्टमित्र । आतां निंदा
 करतील ॥ १८ ॥ सामूऱ्वशुरापाशी जाणौ । मज देखतां त्याही मरणौ । गृह जहाले अरण्य । तुम्हांविणे प्राणोश्वरा ॥ १९ ॥
 घेवोनि आल्ये आरोग्यासी । येथें ठेवूनि तुम्हांसी । केवी जाऊं घरासी । राक्षसी मी पापीण ॥ २० ॥ ऐसे नानापरी ते
 नारी । दुःख करी अपरांपरी । इतुके होतां अवसरी । आला तेथें मिळ एक ॥ २१ ॥ भस्मांकित जटाधासी । रुद्राक्षमाळाभूपण-
 अलंकारी । त्रिशूल धरिला असे करी । येऊनि जवळी उभा ठेला ॥ २२ ॥ संभायीतसे तया वेळी । कां वो प्रलापिसी स्थूली^७ ।
 जैसे लिहिले कपाळी । तयापरी होतसे ॥ २३ ॥ पूर्वजन्मीचे तपफल^८ । भोगणे आपण हैं अदल । वायां रडसी निर्फल ।
 शोक आतां करूं नको ॥ २४ ॥ दिवस आठ जरी तूं रडसी । न ये प्राण प्रेतासी । जैसे लिहिले ललाटेसी । तयापरी घडेल
 जाण ॥ २५ ॥ मूढपणे दुःख करिसी । समस्तां मरण तूं जाणसी । कवण वांचला असे धरिबीसी । सांग आम्हांसी न्हणतसे
 ॥ २६ ॥ आपुला म्हणसी प्राणोश्वर । कोठे उपजला तो नरु । तुझा जन्म झाला येहै । कवण तुझी मातापिता ॥ २७ ॥
 पूर येतां गंगेत । नानापरीचीं काढै वाहत । येऊनि एके ठायीं मिळत । फांकती आणिक चहूंकडे ॥ २८ ॥

^१. निमाले अंधकृष्ण २. कोणांच्या आध्यात्म ३. विचार ४. दीनपाणी हेजल ५. त्यापे मन तसे साधाळू ६. आधार ७. मोठ्योठ्याने वर रडोसे ८. कांगडा

९. दुमरीकडे

पाहे पां एका वृक्षावरी । येती पक्षी अपरांपरी । क्रमोनि प्रहर चारी । जाती मागुती चहूंकडे ॥ २९ ॥ तैसा हा संसार जाण नारी । कवण चांचला असे स्थिरी । मायामोहे कलब्रपुत्री । पति म्हणसी आपुला ॥ ३० ॥ गंगेमध्ये जैसा फेनै^१ । तेणेपरी देह जाण । स्थिर नोहे, याचि कारण । शोक वृथा करूं नको ॥ ३१ ॥ पंचभूतात्मक देह । तत्संबंधी गुण पाहें । आपुले कर्म कर्म आहे । तैसा गुण उढवे ॥ ३२ ॥ गुणानुवंशे कर्म घडतीं । कर्मसारिखी दुःख-प्राप्ति । मायामोहाचिया रीती । मायामयसंबंधे ॥ ३३ ॥ मायामयसंबंधे मायागुण । उपजे सत्त्व-रज-तमोगुण । येणेचि तिनहीं देह जाण । त्रिगुणात्मक देह हा ॥ ३४ ॥ हा संसार वर्तमान^२ । समस्त कर्माचे अधीन । सुखदुःख आपुले गुण । भोगिजे आपुले आजंव ॥ ३५ ॥ कल्पकोटी दिवसवरी । देवांस आयुष्य आहे जरी । त्यांसी काळ न चुके मरी । मनुष्याचा कवण पाढ ॥ ३६ ॥ काळ समस्तांसी कारण । कर्माधीन देह-गुण । स्थिर कल्पिता साधारण । पंचभूत देहासी ॥ ३७ ॥ काळ-कर्म-गुणाधीन । पंचभूतात्मक देह जाण । उपजातां संतोष नको मना । मेलिया दुःख न करावे ॥ ३८ ॥ जधीं गर्भ होता नरु । जाणिजे नश्य म्हणोनि प्रख्यात थोरु । त्याचे जैसे गुणकर्म-विवर^३ । तैसे मरण जन्म परियेसा ॥ ३९ ॥ कोणा मृत्यु पूर्ववयसीं । कवणा मृत्यु वृद्धाप्येसीं । जैसे आजंव असे ज्यासी । तयापरी घडे जाणा ॥ ४० ॥ पूर्वजन्माजंवासरसीं । भोगणे होय सुखदुःख अंशी । कलब्र-पुत्र-पति हवीं । पापपुण्यांशे जाणा ॥ ४१ ॥ आयुष्य, सुखदुःख जाणा । समस्त पापवश्य-पुण्य^४ । ललाटी लिहिले असे ब्रह्माने । अद्वाजाल विद्वज्जना ॥ ४२ ॥ एखादे ममयी कर्मासी^५ । लंघिजेल पुण्यवशी । देवदानवमनुष्यांसी । काळ^६ न चुके भरंवसे ॥ ४३ ॥ संसार महणजे स्वप्नापरी । इंद्रजाल-गारुडीसरी^७ । मिथ्या जाण तयापरी । दुःख आपण करूं नये ॥ ४४ ॥ शतसहस्रकोटि जन्मी । तं कवणाची कोण होतीस गृहिणी । वायां दुःख करिसी झणी । मूर्खपणेकरुनियां ॥ ४५ ॥ पंचभूतात्मक शरीर । त्यचा मांस शिरा रुधिर । मेद मज्जा अस्थि नर । विष्ठा - मूत्र - श्लेष्मसंबंधीं ॥ ४६ ॥

१. ऐस २. म्हूत-मूठम-वाराण देह ३. अस्तित्वात अमलेला ४. गुणकर्माची नवयसा; असेल त्यापणां ५. पापपुण्यानुसार ६. कर्मफलकृप दुखाना ७. भाण पाहडवाच्चा जात्युपभग

ऐशा शरीरअधोरांत^१ । पाहतां काय असे स्वार्थ । मल मूत्र भरले रक्त । तयाकारणे शोक कां करिसी ॥ ४७ ॥ विचार पाहें
 पुढे आपुला । कोणोपरी मार्ग असे भला । संसारसागर पाहिजे तरला । तैसा मार्ग पाहें बाले ॥ ४८ ॥ येणोपरी तियेसी ।
 योथिता इगाला तापसी । ज्ञान इगाले तियेसी । सांडी शोक तयावेळी ॥ ४९ ॥ कर जोडोनि तये वेळी । माथा ठेवोनि
 चरणकमळी । विनवीतसे करुणाबहाळी । उद्धरीं स्वामी म्हणोनियां ॥ ५० ॥ कवण मार्ग आपणासी । जैसा स्वामी निरोप
 देसी । जनक जननी तुं आप्हांसी । तारीं तारीं म्हणतसे ॥ ५१ ॥ कवणोपरी तरेन आपण । हा संसार भवार्ण । तुडा निरोप
 करीन । म्हणोनि चरणा लागली ॥ ५२ ॥ ऐकोनि तियेचे चचन । सांगे योगी प्रसववदन । बोलतसे विस्तारून । आचरण
 स्त्रियांचे ॥ ५३ ॥ म्हणोनि सरस्वती गंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां समस्त पाप दूर । सकळाभीष्ट साधती
 ॥ ५४ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरीं श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंबादे प्रेतांगनाशोको नाम
 त्रिशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥

॥ अथाय तिसावा समाप्त ॥

॥ एकतिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ सिद्धं महणे नामधारका । पुढे अपूर्वं झाले ऐका । योगेश्वर तो
कारणिका^१ । सांगे स्त्रियांचे धर्म-कर्म ॥ १ ॥ योगेश्वर महणती तियेसी । स्त्रियांचे आचार भज पुससी । सांगेन तु ज
विस्तारेसी । भवसागर तरावया ॥ २ ॥ पति असतां कवण धर्म । अथवा मेलिया कवण कर्म । उभयपक्षीं विस्तारून ।
सांगेन ऐक एकचित्ते ॥ ३ ॥ तु ज मानेल जे बरवे । तेंचि तुवां अंगीकारावे । स्त्रियांची रहाटी मी स्वभावे । सांगेन ऐक
एकचित्ते ॥ ४ ॥ कथा स्कंदपुराणांत । काशीखंडी विस्तारत । स्त्रियांचे धर्म असती बहुत । एकचित्ते ऐकावे ॥ ५ ॥ अगस्त्य
ऋषि महामुनि । जो कां होता काशीभुवनी । लोपामुद्रा महाज्ञानी । त्याची भायां परियेसा ॥ ६ ॥ पतिव्रताशिरोमणि । दुसरी
नव्हती आणिक कोणी । वसतां तेश्यं वर्तमानी । झाले अपूर्वं परियेसा ॥ ७ ॥ तया अगस्त्याचा शिष्य । विष्णु नाम असे
प्रख्यात । पर्वतरूपे वर्तत । होता भूमीबरी देखा ॥ ८ ॥ विष्ण्याचल महणिजे गिरि । अपूर्व वन नानापरी । शोभायमान
महाशिखरी । बहु रम्य परियेसा ॥ ९ ॥ ब्रह्मऋषि नारदमुनि । हिंडत गेला तया स्थानी । संतोषी जाहला पाहूनि । स्तुति
केली तया वेळी ॥ १० ॥ महणे नारद विष्ण्यासी । आणिक पर्वत नाही तुजसरसी । समस्त वृक्ष तुजपाशी । महारम्य स्थल तुझे
॥ ११ ॥ परी असे एक उणे । मेरुसरसी नोहे जाणे । स्थल मूढम^२ तू चाकारणे । महत्त्व नाही परियेसा ॥ १२ ॥ ऐसे महणतां
नारदमुनि । विष्ण्याचल कोपोनि । वाढता जाहला तत्क्षणी । मेरुसरिसा^३ होऊं महणे ॥ १३ ॥ वाढे विष्ण्याचल देखा ।
सूर्यमंडळामन्मुखा । क्रमांतरे वाढतां ऐका । गेला स्वर्गभुवनासी ॥ १४ ॥ विष्ण्या-दक्षिणभागेसी । अंधकार अहनिशी ।
सूर्यरश्मी^४ न दिसे कैसी । यज्ञादि कर्ये राहिली ॥ १५ ॥ ऋषि समस्त मिळोनि । विनवृं आले इंद्रभुवनी । विष्ण्य-पर्वताची
करणी । सांगताति विस्तारे ॥ १६ ॥ इंद्र कोपोनि तये वेळी । गेला तया ब्रह्मयाजवळी । सांगे वृत्तात मकळी । तया विष्ण्य-पर्वताचा
॥ १७ ॥ ब्रह्मा महणे इंद्रासी । आहे कारण आम्हांसी । अगस्त्य असे पुरी-काशी । तया दक्षिण दिशे पाठवावे ॥ १८ ॥

^१. अवतारी २. लहान ३. मेरुसरखा ४. सूर्याचे किंवा

दक्षिण दिशा भूमीसी । आधार नाही परियेसी । याकारणे अगस्त्यासी । दक्षिण दिशे पाठवावें ॥ १९ ॥ अगस्तीचा शिष्य
देखा । विद्याचल आहे जो का । गुरु येतांचि सन्मुखा । नमितां होय शरणागत ॥ २० ॥ अगस्त्य सांगेल शिष्यासी ।
वाढां नको म्हणोनि त्यासी । नमन करितां शिखरेसी । भूमीसमान करील देखा ॥ २१ ॥ याकारणे तुम्ही आतां । जावे
काशीपुरा त्वरितां । अगस्त्यक्रषीसी विनवितां । पाठवावें दक्षिणेसी ॥ २२ ॥ येणेपरी इंद्रासी । सांगे ब्रह्मदेव हर्षी । निरोप
घेऊनि वेगेसी । निघता इाला अपरनाथ ॥ २३ ॥ देवांसहित इंद्र देखा । सर्वे ब्रह्मपति ऐका । ब्रह्म मिळानि समस्तिका ।
त्वरित आले काशीभूवनासी ॥ २४ ॥ अगस्त्याचे आश्रमासी । पातले इंद्र समस्त ब्रह्मि । देवगुरु महाहर्षी । ब्रह्मपति सर्वे
असे ॥ २५ ॥ देखोनियां अगस्त्य मुनि । समस्तांते चंदोनि । अर्धपाद्य देजनि । पूजा केली भक्तीने ॥ २६ ॥ देव आणि
ब्रह्मपति । अगस्त्याची स्तुति करिती । आणिक सर्वेचि वानिती । लोपामुद्रा पतिव्रतेते ॥ २७ ॥ देवगुरु ब्रह्मपति । सांगे
पतिव्रताख्याति । पूर्वी पतिव्रता होती । लोपामुद्रासरी नाही ॥ २८ ॥ अरुंथती सावित्री । अनमूरा जाणा महाद्रती ।
गांडिल्याची पल्नी होती । पतिव्रता विख्यात ॥ २९ ॥ लक्ष्मी आणि पावंती । शतरूपा स्वयंभूसती । मेनका जाण
अतिख्याति । हिमवंताची प्राणेश्वरी ॥ ३० ॥ सुनीता जाण ध्रुवाची माता । संज्ञादेवी सूर्यकांता^१ । स्वाहादेवी होती ख्याता ।
यजपुरुषाची प्राणेश्वरी ॥ ३१ ॥ यांहनि अधिक आचार ख्याता । लोपामुद्रा पतिव्रता । ऐका देव समस्त म्हणतां । ब्रह्मपति
सांगतसे ॥ ३२ ॥ पतिव्रतेचे आचरण । सांगे गुरु विस्तारून । पुरुष जेवितां ग्रसाद जाण । मुख्य भोजन स्त्रियेसी ॥ ३३ ॥
आणिक सेवा असे करणे । उभा पुरुष तै उभी असणे । आजेविणे न वैसणे । अवज्ञा न करी पतीची ॥ ३४ ॥ दिवस
अखंड सेवा करणे । अतिथि येतां पूजा करणे । पतिनिरोपावीण जाण । दानधर्म न करावा ॥ ३५ ॥ पतीची सेवा निरंतरी ।
मनी भाविजे हाचि हरि । शयनकाळीं सर्व रात्री । सेवा करावी भक्तीने ॥ ३६ ॥ पति निद्रिस्त जाहलियावरी । आपण
मग शयन कीजे नारी । चोळी तानवडे ठेवी दूरी । पुरुषशरीरीं न स्पर्शावें ॥ ३७ ॥ स्पर्शे चोळी पुरुषासी । होय उणा तो आवुर्षी ।

१. सूर्यांची पल्नी

घेऊं नये नाम त्यासी । पति-आयुष्य उणे होय ॥ ३८ ॥ जागृत न होतां पति देखा । पूर्वी उठिजे सती^१ ऐका । करणे सडा^२-
 संमार्जनादिका । करणे निर्मलं पंगलश्रद ॥ ३९ ॥ पतिपूजा करणे नित्य । सदा ध्यावैं पादतीर्थ । चरणावरी ठेवूनि माथा ।
 महणावैं तूंचि शंकर ॥ ४० ॥ असतां ग्रामीं गृहीं पुरुष । सर्वं श्रृंगार करणे हर्ष । अथवा जातां ग्रामा पुरुष । श्रृंगार आपण
 करूं नये ॥ ४१ ॥ पति निष्ठुर बोले जरी । आपण मर्नी कोण न करी । क्षमा महणोनि चरण धरी । गग न धरिजे मनांत
 ॥ ४२ ॥ पति येतां बाहेरुनि । सामोरी जाय तलक्षणी । सहस्र कामे त्यजूनि । सन्मुख जावैं पतिव्रते ॥ ४३ ॥ कावै निरोप
 महणोनि । पुसावैं पतीसी बंदोनि । जे जे वर्मे पतीचे मर्नी । तयापरी रहाटावैं ॥ ४४ ॥ पतिव्रतेचे लक्षण । सांगेन ऐका
 देवगण । बहिद्वारा^३ जातां क्षण । अनेक दोष परियेसा ॥ ४५ ॥ बहिद्वारा जाणे जरी । पाहूं नये नर नारी । सर्वेचि परतावैं
 ते नारी । आपुले घरी असावैं ॥ ४६ ॥ जरी का पाहे परद्वारी^४ । उलूक्योर्नी^५ जन्मे नारी । याच कारणे द्रव थोरी । लोपामुद्रा
 पतिव्रतेचे ॥ ४७ ॥ लोपामुद्रा पतिव्रता । बहिद्वारा न वचे मर्वथा । प्रातःकाळ जो का होतां । सडासंमार्जन करीतसे
 ॥ ४८ ॥ देवउपकरणीं उजलोनि । गंथाक्षतादि करूनि । पुष्पवर्ती,^६ पंचवर्णी-^७ रंगमालिका^८ देवांसी ॥ ४९ ॥
 अनुष्टानाहूनि पति येतां । सकल आयती^९ करी त्वरिता । धरोनियां पतीचे चित्तवृत्ता^{१०} । पतिव्रता रहाटतसे^{११} ॥ ५० ॥ पति
 असतां उच्छिष्ट त्याचैं । भोजन करावैं मनोवाचैं । नसतील गांवीं पुरुष साचे । अतिथिधेनुप्रसाद ध्यावा ॥ ५१ ॥ अतिथीसी
 देऊनियां अज्ञ । अथवा थेनूसी पूजोन । भोजन करावैं सगुण । पतिव्रता^{१२} परियेसा ॥ ५२ ॥ गृह निरंतर निर्मल करी ।
 निरोपावेगला धर्म न करी । द्रवे उपवास येणेपरी । निरोपावेगले न करी जाण ॥ ५३ ॥ उत्साह होतां नगरांत । कधीं पहावैं
 न महणत । तीर्थयात्रा-विवाहार्थ । कधीं न वचे परियेसा ॥ ५४ ॥ पुरुष संतोष^{१३} असतां जरी । दुश्शित^{१४} नसावैं त्या नारी । पुरुष दुश्शित
 असे तरी । आपण संतोषी नसावैं ॥ ५५ ॥ रजस्वला झालिया देखा । बोलूं नये, मीन्य निका । न ऐकावी वेदध्वनि देखा ।

१. पतीने २. आठलोट इयादि ३. चाढलोट इयादि ४. चाराच्या बाहेर ५. परुषाकडे ६. पुवडाच्या योनीत ७. फुलजाती ८. पंचरंगी रंगोल्या ९. तयारी १०. पतीनी चित्तवृत्ती सामाजन
 ११. वागत असते १२. पतिव्रतेन १३. आनंदित १४. लिन

मुख मुख्य दाखवू नये ॥ ५६ ॥ ऐसें चारी दिवसवरी । आचरावें तिणो नारी । सुसनात होतां अवसरी । पुरुषमुख अबलोकिजे ॥ ५७ ॥ जरी का नसेल पुरुष भुवरी । त्याचें रूप ध्यावें मरी । सूर्यमंडल पाहूनि । गृहांत जावें पतिव्रते ॥ ५८ ॥ पतिआयुष्यवधंनार्थ । हळदीकुंकुम लाविजे ख्यात । सेंदूर काजल कंठसूत्र । फणी माथां असावी ॥ ५९ ॥ तांबूल ध्यावें सुवासिनीं । असावी तिचे माथां वेणी । करी कंकण, तोड कानीं । पुरुषांसभीप येणॉपरी ॥ ६० ॥ न करिजे इष्टी शेजारणीशीं । रजकिणी रसी कुहकीसी^१ । जैनस्त्री दरिद्रिणीसी । इष्टत्व करितां हानि होय ॥ ६१ ॥ पुरुषनिंदाकरी स्त्रियांशीं । बोलों नये पतिव्रता ऐसी । बोलतां घडती दोषी । पतिव्रतालक्षण ॥ ६२ ॥ सासू श्वशुर नणंदा वहिनी । दीर-भावे^२ त्यजूनि । राहूं म्हणे वेगळेणि^३ । श्वानयोनि पावे सत्य ॥ ६३ ॥ अंग धुवावें नम्नविणै^४ । उखलामुसलावरी न तैसणे । पाटा वरवंट्यावरी जाण । वैसू नये पतिव्रता ॥ ६४ ॥ जातेंउच्चन्यावरी देखा । वैसों नये बडिलाभिमुखा । पतिव्रतालक्षण निका । येणॉपरी असावें ॥ ६५ ॥ पतीसवें विवाद देखा । करितां पावे महा दुःखा । पतिअंतःकरणीं असे एका । आपण एक करूं नये ॥ ६६ ॥ जरी असेल अभाग्य पुरुष । अथवा दुष्ट नपुंसक । असे व्याधिष्ठ पुरुष एक । देवासमान मानावा ॥ ६७ ॥ तेमा पुरुष असेल जरी । तोचि मानावा श्रीहरि । त्याचे बोले रहाटे जरी । परमेश्वरा प्रिय होय ॥ ६८ ॥ एतीचे मरीं जे आवडी । तेचि ध्यावी लेणी-लुगडी । पति दुश्छिन असतां घडी । आपण शृंगार करूं नये ॥ ६९ ॥ सोपस्कार^५ पाहिजे जरी । न सांगावें आपण नारी । असती पुत्र कन्या जरी । तयांयुखीं सांगवावें ॥ ७० ॥ जरी नसेल जवळी कोण । दाखवावी चस्तूची खूण । अमुक पाहिजे म्हणोनि । निधारूनि न सांगावें ॥ ७१ ॥ जितुके मिळेल पतीसी^६ । संतुष्ट करावे मनासी । समर्थों पाहूनि कांक्षेसी^७ । पतिनिंदा करूं नये ॥ ७२ ॥ तीर्थयावेसी जाती लोक । म्हणोनि न जावें कवतुके । पुरुषाचे पादोदक । तेचि तीर्थ म्हणावें ॥ ७३ ॥ भागीरथीसमान देखा । पतीचे चरणतीर्थ अधिका । पतिसेवा करणे सुखा । त्रयमूर्ति संतुष्ट होती ॥ ७४ ॥ व्रत करणे असेल मरीं । करावें पुरुषा पुसोनि । आत्मबुद्धी^८ जरी करिती कोणी ।

१. कपरी रसी २. नवन्यापे बडील न याहूने वंपू ३. वेगळेपणाने ४. नम न होता ५. गोमेने पदाव ६. गरीबदून ७. शीसताला ८. लोभाने ९. आपल्या महाने

पति-आयुष्य उणे होय ॥ ७५ ॥ आणिक जाय नरकाग्रती । पति घेऊनि सांगाती । ऐसे बोले वेदश्रुति । बृहस्पति सांगतमे
 ॥ ७६ ॥ पतीसी क्रोधे उत्तर देती । श्वानयोनी जन्म होती । जंबुक^१ होऊनि भुंकती । ग्रामाजवळी येऊनियां ॥ ७७ ॥ नित्य
 नेम करणे नारी । पुरुषोच्छिष्ट भोजन करी । पाद प्रक्षाळूनि तीर्थ धरी । तीर्थ घेऊनि मग जेवावै ॥ ७८ ॥ त्यांसी प्रत्यक्ष
 शंकर । काम्य होतील मनोहर । पावतील वैकुंठपुर । पतीसहित परियेसा ॥ ७९ ॥ जाऊ नये वनभोजनासी । अथवा
 शेजारिया गृहासी । इष्टसोये म्हणोनि हयी । जाऊ नये प्रतिदिनी ॥ ८० ॥ आपुले पुरुष दुर्बळ^२ असती । समर्थाची न करावी
 स्तुति । पति असेल अनाचारवृत्ती । आपण निंदा करू नये ॥ ८१ ॥ कैसा तरी असो पति । आपण करावी त्याची स्तुति ।
 तोचि म्हणावा लक्ष्मीपति । एकोभावेकरूनियां ॥ ८२ ॥ सामूखशुरुं त्वजोन । वेगळी असेन म्हणे कवण । उलूकयोनी जन्मोन । अरण्यांत भुंजीतमे
 ॥ ८३ ॥ पुरुष कोये मारी जरी । मरो म्हणे मरी नारी । जन्म पावेचि योनि-व्याघ्री । महारण्यघोरी वसे ॥ ८४ ॥ परपुरुषांते
 नयनी पाहे । उपजतांचि डोले बसते^३ होय । पुरुष वंचूनि^४ विशेष खाव । ग्रामसूकर होय जाण ॥ ८५ ॥ तोही जन्म
 सोडूनि । उपजे वाधुळी होऊनि । आपुली विष्ठा भक्षुनि । बृक्षावरी लोंबतमे ॥ ८६ ॥ पतीसन्मुख निषुरोनि । उत्तर देतां
 कोपोनि । उपजे मुकी होऊनि । सप्तजन्म दरिद्रपण ॥ ८७ ॥ पुरुष दुसरी पली करी । तीसवे आपण वैर धरी । उपजे
 सप्तजन्मांवरी । दुभांग्य होय अवधारा ॥ ८८ ॥ परपुरुषावरी दृष्टी करी । उपजे ते अंगहीन^५ नारी । जन्म पावे पतिताधरी^६ ।
 दरिद्री होऊनि परियेसा ॥ ८९ ॥ पुरुष येतां वाहेऱनी । सामोरे जावें ते भाभिनी । उदके पाद प्रक्षाळुनी^७ । विंझणा करिजे^८
 श्रमहर ॥ ९० ॥ पादसेवन^९ भक्तीसी । मृदु वाक्य बोलिजे पतीसी । पुरुष होतां संतोषी । विमूर्ति संतोषती ॥ ९१ ॥

१. कोही २. निर्पन ३. मोरुणाने ४. उपैपलाने ५. गाहने ६. सदोष ७. चोरन ८. अवधारने खण ९. चांडाळाळा घरात १०. भुजन ११. परेशाने चारा पालवा
 १२. पाय दावणे

काय देतील माता पिता । नेती इष्टवर्गं बंथु भाता । इहपराची जोडी देता । पुरुष आपुला देव जाणा ॥ १३ ॥ गुरु धर्म देव तीर्थ समस्तो । सर्वं जाणावा आपुला पति । ऐसी जे निश्चये सती । पतिव्रता तेचि जाणा ॥ १४ ॥ जीव असतां शरीरासी । पवित्र जाणा समस्तांसी । जीव जातां क्षणे कैसी । प्रेता आतङ्कं नये जाणा ॥ १५ ॥ तैसा पति प्राण आपला । पति नसतां अशुचि^१ नातळा । याकारणे पतिच स्थूल- । प्राण आपुला जाणावा ॥ १६ ॥ पति नसतां स्त्रियांसी । पाहूं नये मुख त्यांसी । विधवा म्हणजे प्रेतासरसी । अपुत्री असतां अधिक जाणा ॥ १७ ॥ ग्रामासी जातां परियेसी । विधवा येतां सन्मुख्येसी । मरण होय सत्य त्यासी । पुत्रवंती अशुभ नव्हे जाणा ॥ १८ ॥ माता विधवा असे जरी । पुत्रासी शकुन मंगळ करी । पुत्राविणे विधवा जे नारी । नमन तिसी करूं नये ॥ १९ ॥ तिच्या आशीर्वादे आपणा । सर्वं मंगळ न होय जाणा । तिचा शाप हो कां मरणा । तिणी कोणी बोलूं नये ॥ २०० ॥ याकारणे पतिव्रता । बरवैं पुरुषासबैं जातां । देहछाया देहसंयुता । केवीं जाय परियेसा ॥ १ ॥ चंद्रासवैं चांदणे जैसे । मावळतां सवैचि जातसे । मेघासवैं विजु असे । तैसे पतीसवैं जावै ॥ २ ॥ सहगमन करणे मुख्य जाण । धर्म थोर श्रुतिवचन । बेचाळीम कुळ-उद्धरण । पतिव्रता परियेसा ॥ ३ ॥ पुरुष प्रेत झालियावरी । सहगमन करिती ज्या नारी । एकक पदे पादचारी^२ । अश्वमेधसहस्रपुण्य ॥ ४ ॥ पापी पुरुष आपुला असे जाण । त्यांते आले असेल मरण । यमदृत नेती जरी वांधून । नरकाप्रति परियेसा ॥ ५ ॥ पतिव्रता त्याची नारी । जरी आपण सहगमन करी । जैसी सपांसी नेती घारी । तैसी पतीसी स्वगां नेई ॥ ६ ॥ सहगमन केली नारी येतां । यमदृत पळती मार्गे न पहातां । तिचे पतीसी सोडोनि त्वरिता । जाती आपुले यमापाशी ॥ ७ ॥ पतिव्रताशिरोमणि । पतीसी बैसवी विमानी । पावे त्वरित स्वर्गभुवनी । देवांगना करिती आरति ॥ ८ ॥ यमदृत पळतां काय बोलती । काळासी आपण न भिऊ रुद्याति । पतिव्रता देखतां भांति^३ ।

१. अपवित्र २. नातत असतां ३. भ्राने

काय देतील माता पिता । नेदी इष्टवर्ग बंधु भ्राता । इहपराची जोडी देता । पुरुष आपुला देव जाणा ॥ १३ ॥ गुरु धर्म देव तीर्थ
 समस्ती । सर्वं जाणावा आपुला पति । एसी जे निश्चये सती । पतिव्रता तेचि जाणा ॥ १४ ॥ जीव असतां शरीरासी । पवित्र
 जाणा समस्तांसी । जीव जातां क्षणे केसी । प्रेता आत्मूँ नये जाणा ॥ १५ ॥ तैसा पति प्राण आपला । पति नसतां अशुची
 नातळा । याकारणे पतिच स्थूल- । प्राण आपुला जाणावा ॥ १६ ॥ पति नसतां स्त्रियांसी । पाहूँ नये पुख त्यांसी ।
 विधवा म्हणजे प्रेतासरसी । अपुत्री असतां अधिक जाणा ॥ १७ ॥ यामासी जातां परियेसी । विधवा येतां सन्मुखेंसी ।
 मरण होय सत्य त्यासी । पुत्रबंती अणुभ नव्हे जाणा ॥ १८ ॥ माता विधवा असे जरी । पुत्रासी शकुन मंगल करी ।
 पुत्राविणे विधवा जे नारी । नमन तिसी करूँ नये ॥ १९ ॥ तिच्या आशीर्वादं आपणा । सर्वं मंगल न होय जाणा । तिच्या
 शाप हो को मरणा । तिशीं कोणी बांलूँ नये ॥ २०० ॥ याकारणे पतिव्रता । बरवे पुरुषासवे जातां । देहछाया देहसंयुता ।
 केवीं जाय परियेसा ॥ १ ॥ चंद्रासवे चांदणे जैसें । मावळतां सर्वेचि जातसे । मेघासवे विजु असे । तैसे पतीसवे जावे ॥ २ ॥
 सहगमन करणे मुख्य जाण । धर्म थोर श्रुतिवचन । वेचालीम कुल-उद्धरण । पतिव्रता परियेसा ॥ ३ ॥ पुरुष प्रेत झालियावरी ।
 सहगमन करिती ज्या नारी । एकंक पदे पादचारी^१ । अश्वमेधसहस्रपुण्य ॥ ४ ॥ पापी पुरुष आपुला असे जाण । त्यांते
 आलै असेल मरण । यमदूत नेती जरी बांधून । नरकाप्रति परियेसा ॥ ५ ॥ पतिव्रता त्याची नारी । जरी आपण सहगमन करी ।
 जैसी सपांसी नेती घारी । तैसी पतीसी स्वगां नेई ॥ ६ ॥ सहगमन केली नारी येतां । यमदूत पळती मारौ न पहातां । तिचे पतीसी
 सोडोनि त्वरिता । जाती आपुले यमापाशी ॥ ७ ॥ पतिव्रताशिरोमणि । पतीसी बैसवी विमार्णी । पावे त्वरित स्वर्गभुवनी ।
 देवांगना करिती आरति ॥ ८ ॥ यमदूत पळतां काय बोलती । काळासी आपण न भिऊँ ख्याति । पतिव्रता देखतां भांति^२ ।
 १. अपविध २. चालत असताना ३. भ्रमाने

भीत असो महणती देखा ॥ १ ॥ सूर्य भितो देखूनि तिसी । तपतो तेज-मंदेसी^१ । अग्नि भिऊनि शांतीसी । उष्ण तिसी होऊ न शके ॥ ११० ॥ नक्षत्रे भीती पाहतां तिसी । आपुले स्थान घेऊल ऐशी । जाय स्वर्गभुवनासी । पतीसहित परियेसी ॥ ११ ॥ येणोपरी स्वर्गभुवनी । जाय नारी संतोषोनि । आपुले पतीसी घेऊनि । राहे स्वर्गी निरंतर ॥ १२ ॥ ओट कोटि रोम^२ तिसी । स्वधर्मे दिथले अग्नीसी । त्याचे फल आहे केसी । एकचित्तं परियेसा ॥ १३ ॥ एकेक रोम-रोमासी । स्वर्गी राहे शतकोटी वर्षी । पुरुषासवे स्वामंदेसी । पतिव्रता राहे तेथे ॥ १४ ॥ ऐसे पुण्य सहगमनासी । बाबी कन्या ऐसी चंशी । बेचाळीस कुळे केसी । घेऊन जाय स्वर्गाते ॥ १५ ॥ धन्य तिची मातापिता । एकविसांते^३ उद्धार होता । धन्य पुरुषवंश रुयाता । बेचाळीस उद्धरिले ॥ १६ ॥ ऐसे पुण्य सहगमनासी । पतिव्रताफले तैसी । आणिक मांगोन विस्तारेसी । देवगुरु महणतसे ॥ १७ ॥ असेल नारी दुशाचारी । अश्ववा जरी व्यभिचारी । तिचे फल आहे थोरी । एकचित्तं परियेसा ॥ १८ ॥ उभय कुळे बेचाळीस । जरी का असतील स्वर्गास । त्यांसी घेऊनि नरकास । ग्रेमे जाय परियेसा ॥ १९ ॥ अंगावरी रोम किती । तितुकीं वर्षे रुयाति । नरकामध्ये पचे^४ निरुति । तिचे फल ऐसे असे ॥ २० ॥ भूमिदेवता ऐसे महणे । पतिव्रतेचे असती चरण । आपणावरी चालतांक्षण । पुनीत आपण महणतसे ॥ २१ ॥ सूर्य चंद्र ऐसे महणती । आपुले किरणीं आहेत ज्योति । पतिव्रतेवरी पडती । आपण पावन होतसी ॥ २२ ॥ बायु आणि वरुण देखा । पतिव्रतेचे स्पर्शे ऐका । पावन आपण जाहलो निका^५ । पहातां सप्तस्त पुनीत होती ॥ २३ ॥ घरोघरी स्त्रिया असती । काय करावी लावण्यसंपत्ति । जिचेनिं वेशा उद्दारागति । तैशी स्त्री घरी असावी ॥ २४ ॥ ज्याचे घरी पतिव्रता । दैवागला^६ पुरुष रुयाता । करावे सुकृत जन्मशतां । तरीच लाधे तैशी सती ॥ २५ ॥ चतुर्विंश पुरुषाश्च देखा । स्त्रियेचेनि लाधे पुरुष निका । पतिव्रता स्त्री अधिका । पुण्यानुबंधे मिळे जाणा ॥ २६ ॥ ज्याचे घरी नाहीं सती । पुण्ये कांहीं त्यासी न होतीं । यज्ञादि कर्मे रुयाति^७ ।

१. मवतेजाने २. अंगावरील साडेतीन ओटी लेगा ३. माटेनी एकवीस कुळे ४. खितपत पढे ५. घरारु ६. देवाने मोठा ७. प्रसिद्ध

अहंता नव्हे^१ तो नर ॥ २७ ॥ सती नाही ज्याचे घरी । त्यासी नाही अरण्य दूरी । बृथा जन्मोनि संसारी । कर्मद्वाषा तो
जाणा ॥ २८ ॥ ऐसी सती मिळे ज्यासी । समस्त पुण्ये घडती त्यासी । पुत्रसंतान परलोकासी । साधन होय सतीचेनि
॥ २९ ॥ स्विवेकीये असे जो नर । त्यासी न साधे कर्माचार । कर्मविहीन देवपितृ - । कर्माहं^२ तो नोहे देखा ॥ १३० ॥
पुण्य जे घडे गंगास्नाने । लाधे सतीचे दर्शने । महापापी होय पावन । सप्तजन्म पापे जारी ॥ ३१ ॥ पतिव्रतेचा आचार ।
सांगे ब्रह्मपति देवगुरु । म्हणोनि सरस्वती-गंगाधर । विनवीतसे श्रोतेजना ॥ ३२ ॥ सिद्ध म्हणे नामधारकासी ।
गुरुचरित्र पुण्यराशि । ऐकतां पावती सद्गतीसी । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥ १३३ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी
श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे पतिव्रताथर्मनिरूपणं नाम एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

॥ अध्याय एकतिसात्रा समाप्त ॥

१. शोण होत नाही २. पतीचाचून देवसंबोधी किंवा पितृसंबोधी कर्म करण्यास मनुष्य पात्र होत नाही

॥ बत्तिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ पतिव्रतेची आचाररीति । सांगे देवांसी दृहस्पति । सहगमन केलिया फलश्रुति । येणैपरी निरोपिली ॥ १ ॥ विधवापणाचा आचारु । सांगता झाला देवगुह । पुस्ती देव ऋषेश्वरु । एका श्रोते एकचित्ते ॥ २ ॥ जवळी नसतां आपुला पति । त्याते जाहली असेल मृत्युप्राप्ति । काय करावै त्याचे सर्ती । केवी करावै सहगमन ॥ ३ ॥ अथवा असेल गरोदरी । असे तान्हा कुमारकुमरी । काय करावै तैसिये नारी । महणूनि विनविती गुरुसीं ॥ ४ ॥ ऐकोनि देवांचे वचन । सांगता झाला विस्तारोन । एकचित्त करूनि मन । एका श्रोते सकलिक ॥ ५ ॥ पति जवळी असतां जरी । सहगमना जावै तये नारी । असेल आपण गरोदरी । करून नये सहगमन ॥ ६ ॥ स्तनपानी असेल कुमर । तिणे करितां पाप थोर । पुरुष मेला असेल दूर । सहगमन करून नये ॥ ७ ॥ तिणे असणे विधवापणे । विधिपूर्वक आचरणे । सहगमनासमान असे पुण्य । एकचित्ते परियेसा ॥ ८ ॥ विधवापणाचा आचार । करितां असे पुण्य थोर । निवर्ततां आपुला भ्रतार । केशवपन करावै ॥ ९ ॥ ज्या कां विधवा नारी केश राखिती । त्याची एका फलश्रुति । तिचे केश पुरुषा वांधिति । नरकाप्रती नेती जाणा ॥ १० ॥ याकारणे वयन । करावै तिणे नित्य स्नान । एक वेळ भोजन । करावै तिणे परियेसा ॥ ११ ॥ एक धान्याचे अन्न । करावै तिणे भोजन । तीन दिवसां उपोषण । करावै तिणे भक्तीने ॥ १२ ॥ पांच दिवसां पक्ष-मासी । करावै तिणे उपोषणासी । अथवा चांद्रायणग्रासी । भोजन करणे परियेसा ॥ १३ ॥ चंद्रोदय ब्रीजेसी । एक ग्रास तया दिवसी । चढत घ्यावै पंथगा ग्रासी । पीणिमेसी भोजन ॥ १४ ॥ कृष्णपक्षी येणैपरी । ग्रास घ्यावै उत्तरत नारी । अमावास्या येतां जरी । एक ग्रास जेवावै ॥ १५ ॥ शक्ति नाही दृहस्पत्येसी । एकात्र जेवावै परियेसी । अथवा फल - आहासी । अथवा शाकाहार देखा ॥ १६ ॥ अथवा घ्यावै क्षीर मात्र । अर्थिक न घ्यावै पवित्र । जेणे राहे प्राणमात्र ।

श्वासोच्छवास चाले ऐसे ॥ १७ ॥ शयन करी मंचकावरी । पुरुषा घाली गीरव घोरी । भोगी नरक निरंतरी । पतीसहित परियेसा ॥ १८ ॥ करुं नये मंगलस्नान । अथवा देहमर्दन । गंध परिमल तांबूल जाण । पुण्यादि तिणे वर्जने ॥ १९ ॥ पुत्रावीण असेल नारी । करणे तर्पण पुत्रापरी । तीळ-दर्भ-कुशाधारी । गोत्र नाम उच्चारावे ॥ २० ॥ विष्णुपूजा करावी नित्य । आपुला पुरुष हाचि म्हणत । पुरुषरूप आठवी चित । विष्णुस्थानी आरोपिजे ॥ २१ ॥ पुरुष असतां जेणैपरी । पतिनिरोपे आचार करी । तेणैचि रीती विष्णु अवधारी । त्याचे निरोपे^१ आचरावे ॥ २२ ॥ तीर्थयात्रा-उपवासद्वत । विष्णुनिरोपे करणे पवित्र । अथवा गुरु द्विज असत । त्याचे निरोपे करावे ॥ २३ ॥ आपण असतां सुवासिनी । जे जे प्रीति अंतःकरणी । तेशी वस्तु द्यावी झाणी । विद्वद् ग्राहण पूजोनियां ॥ २४ ॥ वैशाख-माघ-कार्तिकमास । असे आचार विशेष । माघस्नान तीर्थास । विष्णुस्मरणे करावे ॥ २५ ॥ वैशाखीं जलकुंभदान । कार्तिकीं दीपाराथन । घृतदान द्यावे ग्राहणां । यथानुशक्त्या दक्षिणेसीं ॥ २६ ॥ माघमासीं तिळघृतेसीं । दान द्यावे ग्राहणासीं । वैशाखमासीं अरण्यासीं । पोई घालिजे निर्मलोदके ॥ २७ ॥ शिवालयीं इश्वरावरी । गळती^२ ठेविजे निर्मल वारी । गंध परिमल पूजा करी । अनंत पुण्य असे देखा ॥ २८ ॥ ग्राहणाचे घरोघरी । उदक घालिजे शक्त्यनुसारी । अन्न द्यावे अवधारी । अतिथिकाळी^३ विदूज्जना ॥ २९ ॥ तीर्थयात्रे जात्या लोकां । त्यातें द्याव्या छत्रपादुका । येतील आपुले गृहांतिका^४ । पादप्रक्षालन करावे ॥ ३० ॥ वारा घालिजे विद्युणेसीं^५ । द्यावे वस्त्र परिधानेसीं^६ । गंध तांबूल परिमलेसीं । कर्पूरविडा परियेसा ॥ ३१ ॥ जलपात्र द्यावे शक्तीसीं । गुड-आम्लपानकेसीं^७ । द्राक्ष-कर्दंगी-फलेसीं । ग्राहण द्यावे मनोहर ॥ ३२ ॥ जे जे दान देतां द्विजां । आपुले पतीच्या नामी सहजा । संकल्प करावा पुरुषकाजा^८ । धर्म करणे येणैपरी ॥ ३३ ॥ कार्तिकमासीं जवाचें^९ अन्न । अथवा जेविजे एकात्र । वृत्ताक^{१०} सेवगा मुरण । तैलादि मधु वर्जने ॥ ३४ ॥ न जेवावे कांस्यपात्रेसीं । त्यजावे द्विदाळिक समस्ती । मर्नी असावे पवित्र ।

१. श्रीविष्णुपूजासनिध जाऊन अमुक प्रा कसे असे निवेदन करून भ्रत करणे २. पाण्याची संतुष्टी ३. वेवणाचे नेत्री ४. गरज ५. परेयाचे ६. नेमाकला ७. आव्याचे ८. पन्हे ९. यशीदीत्यर्थ १०. सातवे १०. चांगे

एकमास परियेसा ॥ ३५ ॥ पलाशपात्री^१ भोजन करणे । मग करणे उद्यापन । जे जे ब्रत धरी आपण । तेणोपरी परियेसा ॥ ३६ ॥ घृत भस्त्र कांस्यपात्र^२ । विग्रा द्यावे मनोरथ^३ । भूमिशयन केले ब्रत । मंचक द्यावा द्वाद्युणासी ॥ ३७ ॥ जे जे लक्षण^४ त्यजिले आपण । समस्त द्यावे ते द्वाद्युणा । रसद्रव्य एक महिना । त्याग करावे परियेसा ॥ ३८ ॥ त्यजूनियां दधि^५ क्षीरा^६ । तेणे उद्यापन करा । असेल जरी शक्त्यनुसारा । धेनु द्यावी सालकृत ॥ ३९ ॥ विशेष असे आणिक ब्रत । दीपदान असे ख्यात । वर्णितां महिमा अनंत । देवांसी म्हणे ब्रह्मपति ॥ ४० ॥ दीपदान भाग सोळा । वरकड नवहती धर्म सकळा । याकारणे अनंतफळ । दीपदान करावे ॥ ४१ ॥ माधस्नान माधमासी । करणे सूर्योदयासी । योणोपरी एक मासी । आचरावे भक्तीने ॥ ४२ ॥ लाड तिलवे खजुरीसी । करूनि पक्कावे द्वाद्युणासी । द्यावी तिणे भक्तीसी । विश्रवगां परियेसा ॥ ४३ ॥ शक्तरा मिरे एळेसी^७ । तबून अपूप^८ दृतेसी^९ । दान द्यावे यतीसी^{१०} । भोजन द्यावे तापमियाते ॥ ४४ ॥ द्वावया शीतनिवारण । काढै द्यावी द्वाद्युणा । हेमतक्रतू येतां जाण । वस्त्रे द्यावी द्विजासी ॥ ४५ ॥ पर्यक^{११} द्यावा मुषुप्तीसी^{१२} । एकाद्या भल्या द्वाद्युणासी । चित्र-रक्तवस्त्रेसी । कंबल द्यावे विश्रवगां ॥ ४६ ॥ द्वावया शीतनिवारण । औषधे द्यावी उणा उणा । तांथूलदान परिपूर्ण । द्यावे एळाकर्पूरेसी ॥ ४७ ॥ गृहदान द्यावे द्वाद्युणासी । संवत्सर एक ग्रासेसी^{१३} । जाती तीर्थवासासी । पादरक्षा धेऊन द्याव्या ॥ ४८ ॥ गंध-परिमळ-पुण्येसी । पूजा करावी केशवासी । कूट्राभिषेक-विधीसी । संतोषवावा गौरीहर ॥ ४९ ॥ धूप-दीप-नेवेहोसी । पूजा करावी योडशी । ग्रीति बहु शंकरासी । दीपमाळा उजळितां ॥ ५० ॥ आपुला पुरुष द्यावोनि । नारायण तो म्हणोनि । पूजा करावी एकोमनी । भक्तिभावे परियेसा ॥ ५१ ॥ नेमे असावे ते नारी । न देसावे वेलावरी । लेवू नवे चोळी करी । श्वेतवस्त्र नेसावे ॥ ५२ ॥ रक्त-कृष्ण-चित्रवस्त्र । नेसतां जाण दोष बहुत । आणिक असे एक ब्रत । पुत्रावे बोले बतावे ॥ ५३ ॥ 'आत्मा'^{१४} वै पुत्र नाम^{१५} । महणून बोलती वेदागम । पतीपासाव पुत्रजन्म ॥

^१. पलाशाच्या पानाच्या पत्तांखडीचा २. कांगाने खांडे ३. मनेपित ४. पंदर्प, पसू ५. दही, दृप ६. वेळवीमहित ७. अपरसे ८. नृपत ९. मन्त्राशाल्य १०. पनग ११. निजावयाला १२. एक वर्षांच्या अन्तापायीसहित १३. पसीव पुत्रहणां प्रभाला येतो, असी गृही

पुत्रअनुजे असावे ॥ ५४ ॥ ऐसा आचार विधवेसी । असे शास्त्रपुराणेसी । जरी आचरती भक्तीसी । सहगमन केले फल
असे ॥ ५५ ॥ पापी जरी पति आपुला । असेल पूर्वी निवर्तला । नरकामध्ये वास केला । पापरूपे भुंजते ॥ ५६ ॥
विधवापणे येणेपरी । आचार करी जे नारी । मरण होतांचि अवसरो । पतीसी घेवोनि स्वर्गी जाय ॥ ५७ ॥ येणेपरी बृहस्पति ।
सांगे समस्त देवांगति । लोपामुद्रेची केली स्तुति । पतिद्रतशिरोमणि ॥ ५८ ॥ जितुक्ष्या पतिद्रता नारी । समस्त
भागीरथीसरी । त्यांचे पुरुष शंकरापरी । पूजा करावी दोघांची ॥ ५९ ॥ ऐसे बृहस्पतीचे वचन । सांगितले मुनों विस्तारोन ।
ऐक बाळे तुड्ये मन । ज्यावरी प्रीति ते करी ॥ ६० ॥ दुःख सकल त्यजोनि । माझे बोल ठेवी मरी । सांगितले तुज भाग
दोनी । परलोकाचे साधन ॥ ६१ ॥ धैर्य असेल आपणासी । करी सहगमन पतीशी । विधवापणे आचार करिसी । तेही
पुण्य तितुक्षेचि ॥ ६२ ॥ जे आबडी तुड्ये मरी । सांगावे माते विस्तारोनि । हस्त मस्तकीं ठेवूनि । पुसतसे प्रेमभावे ॥ ६३ ॥
ऐसे म्हणतां अवसरो । केले नमन तिये नारी । विनवीतसे करुणोतरी । भक्तिभावेकरूनियां ॥ ६४ ॥ जय जया योगीश्वरा ।
तृचि पिता सहोदरा । माझ्या ग्राण-मनोहरा । जनक जननी तृचि होसी ॥ ६५ ॥ आल्ये आपण परदेशांत । जवळी नाही बंधुभ्रात ।
भेटलासि तूं परमार्थ । अंतकाळीचा सोडरा ॥ ६६ ॥ सांगितले आचार दोनी । कष्ट अधिक विधवापणी । अशक्य आम्हां
न टाके स्वामी । अपार असे दातारा ॥ ६७ ॥ तारण्यपण आपणासो । लावण्य असे या देहासी । निंदापवाद शरीरासी । घडेल
कलि-वर्तमानी ॥ ६८ ॥ संतोष होतो माझे मरी । पुण्य अपार सहगमनी । पतीसवे संतोषोनि । जाईन स्वामी निधरि
॥ ६९ ॥ म्हणोनि मागुती नमस्कारी । माथा घांसूनि चरण धरी । स्वामी माते तारी तारी । भवसागरी बुडतसे ॥ ७० ॥
करुणाकृपेचा सागर । उठवीतसे योगेश्वर । देता जाहला अभयकर । म्हणे पतीसवे असावे ॥ ७१ ॥ जोचि ठाव
पुरुषासी । जाव माते संगेसी । सांगेन तुज विशेषी । एक माते एकचित्ते ॥ ७२ ॥ आलेति तुम्ही दुरोनि । श्रीगुरुभेटीलागोनि ।

आरोग्य पतीसी ल्हावें महणोनि । भक्तिभावेंकरुनियां ॥ ७३ ॥ होणार झाली ब्रह्मकरणी । काळासी जिंकिले नाही कोणी ।
जीसें दुःखर निमाणी^१ । तेणोपरी होतसे ॥ ७४ ॥ ब्रह्मलिखित न चुके जाण । जे जे असेल कारण । तेसे घडते
श्रुतिवचन । दुःख कोणी करूं नये ॥ ७५ ॥ हरिक्षंद्र राजा देखा । डोंबाघरी वाहे उदका । राजा होता बळी एका । तोही
गेला पाताळी ॥ ७६ ॥ सम्हाकोटि वर्षे ज्यासी । आयुष्य असे रावणासी । तोही झाला ग्रास काळासी । दुर्योधना काय जाहले
॥ ७७ ॥ भीष्मदेवो इच्छामरणी । तोही पडला महारणी । परीक्षिती सर्पाभेणी^२ । लपतां काय झाले तया ॥ ७८ ॥ अनंत अवतार
येणोपरी । होऊन गेले संसारी । देव दानव तेणोपरी । समस्त काळाआधीन ॥ ७९ ॥ याकारणे काळासी । नाही जिंकिले
कोणी शितीसी । समस्त देवदानवांसी । काळ जिंकिता निथरीं ॥ ८० ॥ काळा जिंकिता नाहीं कोणी । सर्वे एक
गुरुदर्शांचोनि । भाव असे ज्याचे मरी । त्यासी प्रत्यक्ष असे जाणा ॥ ८१ ॥ आतां तुम्ही एमें कराणे । जावे त्वारित सहगमने । अंतकाळ
होतां थाणे । गुरुदर्शांना जाई माये ॥ ८२ ॥ इतुके दूर येऊनि । श्रीगुरुचरण पाहे नयर्नी । मग तेथोनि येऊनि । पतीसवैं जाई
महणे ॥ ८३ ॥ महणोनि भस्य तये बेळी । लाविता झाला कपाळी । रुद्राक्ष चारी तल्काळी । देता जहाला तियेसी ॥ ८४ ॥ योगेश्वर
महणती तियेसी । रुद्राक्ष बांधी गळमरीसी^३ । दोनी प्रेतकर्णीसी । बांधोनि दहन करावै ॥ ८५ ॥ आणिक एक सांगेन तुज ।
गुरुदर्शांना जासी सहज । रुद्रसूक्त महणती द्विज । श्रीगुरुचरण प्रक्षाळितां ॥ ८६ ॥ तेंचि तीर्थ घेवोनि । आपुले देही प्रोक्षोनि ।
प्रेतावरी आणोनि । प्रोक्षण करी भक्तीनै ॥ ८७ ॥ मग जावे सहगमर्नी । वाणे द्यावीं मुवासिनी^४ । अनेक द्रव्ये वेचूनि ।
ब्राह्मणमुखीं अपावै ॥ ८८ ॥ ऐशापरी तियेसी । सांगोनि गेला तो तापसी । पतिव्रता भावेसी । करी आवती^५ तये बेळी
॥ ८९ ॥ भले विष बोलावूनि । प्रेता प्रायश्चित्त देयोनि । योडण कर्म^६ आचरोनि । औपासन^७ करविताति ॥ ९० ॥ सुन्नात
होऊनि आपण । पीतांवर नेसोन । सर्वाभरणे लेवोन । हळदी कुंकुम लावीतसे ॥ ९१ ॥ औपासन प्रेतासी । करविताति
विधीसी । प्रेत बांधोनि काढेसी । घेऊनि गेले गंगेत^८ ॥ ९२ ॥ अग्नि घेऊनि तळहातेसी । निधाली पतिव्रता कैसी ।

^१. निमाण करतो २. सर्पांचा भयाने ३. मंगलमूराता ४. मुवासिनीना ५. तयारी ६. भरणोसर बायपवाचा गोल्डना संस्कार ७. प्रेतांड चारी वर्ग ८. नवीन

आनंद बहु मानसी । प्रेतापुढे जातसे ॥ १३ ॥ सोळा वरुणे तारुण्यपण । सुंदर रूप लावण्य । त्याङ्गली असे आभरणे ।
 लक्ष्मीसारखी दिसतसे ॥ १४ ॥ मिळोनियां नगरनारी । पहावया आल्या सहस्र चारी । माथा तुकिती सुरवरी^१ । पतिव्रता
 पाहोनियां ॥ १५ ॥ एक म्हणती काय नवल । पूर्ववयेसी असे बाळ । काय दैव पूर्वफल । पतिसमागमे जातसे ॥ १६ ॥
 देखिले नाही पतीचे सुख । नाही जहाले बाळ एक । केसा जीव झाला ऐक्य । आनंदरुपे जातसे ॥ १७ ॥ एक म्हणती
 शिकवा इसी । वायां कां वो जीव देसी । परतूनि जाई माहेरासी । आपुले मातापित्याजवळी ॥ १८ ॥ एक म्हणती ज्ञानवंता ।
 सत्य नारी पतिव्रता । बुद्धि दे गा जगन्नाथा । समस्त स्त्रियांसी ऐसीच ॥ १९ ॥ धन्य इच्छी मातापिता । बेचाळीस उद्धरील
 आतां । प्रेतापुढे असे जातां । एकेक पाउला अश्वमेधफल ॥ २०० ॥ येणोपरी नदीसी । गेली नारी पतीसरसी । कुंड केले
 अग्नीसी । काटे शेणी अपरिमित ॥ ? ॥ अग्निकुंडसंनिधेसी । ठेविले तथा प्रेतासी । बोलावोनि सुवासिनीसी । देती झाली
 वाणे देखा ॥ २ ॥ सुर्ये चोळी कुंकुमेसी । हळदी काजल परियेसी । तोड-कंठसूबेसी^२ । सुवासिनीसी देतसे ॥ ३ ॥ गंधपुष्प-
 परिमळेसी । पूजा केली सुवासिनीसी । द्रव्य दे ती अपारेसी । समस्त ब्राह्मणां तथे वेळी ॥ ४ ॥ नमन करूनि समस्तांसी ।
 निरोप मागतसे हृषी । आपण जात्ये माहेरासी । लोभ असो द्यावा म्हणतसे ॥ ५ ॥ माझा पिता शूलपाणि । माता गोरी
 अंतःकरणी । आम्हां बोलाविले सगुणी^३ । प्रेमभावेकरूनियां ॥ ६ ॥ आला सण दिपवाळी । आम्ही जातो मातेजवळी ।
 पतीसहित मन निर्मळी । जात्ये लोभ असो द्यावा ॥ ७ ॥ समागमी लोक आपुले । होते जे कां सबै आले । त्यांसी सांगतसे
 बोले । जावे परतोनि ग्रामासी ॥ ८ ॥ पुसतां श्वशुरमामीसी । त्यांते तुम्ही न सांगावे ऐसी^४ । प्राण देतील आम्हांसरसी^५ ।
 वंशहन्या तुम्हां घडेल ॥ ९ ॥ त्यांसी तुम्ही म्हणावे ऐसे । क्षेम आहेति तीर्थवासे । श्रीमातीर स्थान असे । श्रीगुरुचे
 संनिधानी ॥ १० ॥ आल्ये श्रीगुरुदर्शनासी । आरोग्य झाले पतीसी । राहिली आपुले संतोषी । म्हणोनि सांगा आमुचे
 घरी ॥ ११ ॥ ऐसे सासूश्वशरुतासी । तैसेचि आमुचे मातापित्यासी । इष्ट-जन-सोऽरियांसी । सांगा येणोपरी तुम्ही ॥ १२ ॥

१. दैव माता लोलवृ लागले २. कर्णभूषणे, मंगलमूर्ति इत्यादी ३. ऐमल ४. हा प्रकाश ५. आमत्यामारणे

ऐसे वचन ऐकोन । दुःख करिती सकल जन । आपण असे हास्यवदन । प्रेताजवली उभी देखा ॥ १३ ॥ अग्निकुंडी तत्क्षणी ।
 झालिताति काढे शेणी । तो आठवण झाली तिचे मनी । योगेश्वराचा उपदेश ॥ १४ ॥ रुद्राक्ष काढोनियां दोनी । चांधीतसे
 प्रेतश्रवणी । कंठसूखी^१ ठेवूनि दोनी । पुसतसे ब्राह्मणांसी ॥ १५ ॥ विनवीतसे द्विजांसी । संकल्प केला मी मानसी ।
 श्रीगुरुमृति आहे केशी । आपले दुष्टी पाहीन ॥ १६ ॥ दर्शन करूनि स्वामीसी । त्वरित येईन अग्निकुंडापाशी । आजा
 झालिया वेगसी । त्वरित येईन महणतसे ॥ १७ ॥ ऐकोनि तियेचे वचन । महणती समस्त विद्वज्जन । दहना न होतां अस्तमान ।
 त्वरित जाऊनि तुम्ही यावै ॥ १८ ॥ पुसोनियां ब्राह्मणांसी । निघाली नारी संगमासी । जेथे असे हृषीकेशी ।
 श्रीनृसिंहसरस्वती ॥ १९ ॥ सर्वे येती नगरनासी- । सह-ब्राह्मण नानापरी । कीनुक पाहती मनोहरी । पतिव्रता स्त्रियेचे
 ॥ २० ॥ जातां मार्गी स्तोत्र करी । महणे “स्वामी नरकेसरी” । आरोग्य आपुले पूर्वापरी । महणोनि आम्हा अव्हेरिले ॥ २१ ॥
 तृचि दाता सर्वेश्वर । शरणागतां आधार । ऐसे तुझे द्वीद थोर । कार्मी^२ आपणा न लाघेचि ॥ २२ ॥ हेळामात्रै^३ त्रिभुवनासी ।
 गच्छसी रजोगुणसी । सञ्चगुणे सृष्टिसी । प्रतिपाळिसी तृचि स्वामी॥ २३ ॥ तमोगुण असे ऐसी । प्रलय समस्त जीवांसी ।
 तीनी गुण तृचि होसी । त्रिमूर्ति तृचि देवा ॥ २४ ॥ तुजपाशी सर्व मिदि । वलंगत राहती नवनिधि । देखिली आपुची
 कुडी^४ तुदि । महणोनि मातें अव्हेरिले ॥ २५ ॥ एखादा नर बाधा करी । जावोनि सांगती राजद्वारी । क्षण न लागतां अवसरी ।
 साहा करिती तयांचे ॥ २६ ॥ रोग येतां मनुध्यासी । घेऊनि जाती वैद्यापाशी । औषधें करिती तात्काळेसी । आरोग्य होय
 तयाते ॥ २७ ॥ तू त्रैमूर्तीचा अवतार । ख्याति झाली अपरांपर । भक्तजनां आधार । महणोनि वानिती सकल जन ॥ २८ ॥
 अपराध आपण काय केले । वीस^५ गांवे भेटीसी आल्ये । मातापित्यांते विमर्श्ये । तुङ्या ध्याने स्वामिया ॥ २९ ॥ होसील
 तृचि मातापिता । महणोनि आलो गा धांयतां । भेटी होतां आरोग्यता । पर्तीस होईल महणोनि ॥ ३० ॥ आपुले समाने असती
 नारी । न्यांसी असती पुत्र कुमरी । आपण जाहल्ये दगडायरी । पुत्र नाही आपणासी ॥ ३१ ॥ पति आपुला सदा रोगी ।

१. मंगलसूत्रात् २. नरमिता ३. आमच्या नरमिती ४. महज जीवेन्द्र ५. नाईट इ. ऐसी कोम नू. ६. बाल्यमारुत्या

कैचा पुत्र आपुले अंगी । महणोनि याचि काप्यालार्ही । निधोनि आल्ये स्वामिया ॥ ३२ ॥ आरोग्य होईल पतीसी । पुत्र होतील आपणासी । आशा करून मानसी । आल्ये स्वामी कृपासिंधु ॥ ३३ ॥ पुरला माझा मनोरथ । आरोग्य जाहला प्राणनाथ । पुत्र जाहले बहुत । नवस जाहला^१ स्वामिया ॥ ३४ ॥ मनोरथ जाहला^२ आम्हांसी । महणोनि येत्ये पुसावयासी । जाऊ आतां परलोकासी । कीर्ति तुडी घेऊनिया^३ ॥ ३५ ॥ ऐसेपरी ध्यान करीत । आली अमरजासंगमा त्वरित । वृक्ष असे अश्वाथ । देखती इाली स्वामियासी ॥ ३६ ॥ उभो ठाकोनियां दुरी । साष्टांगी नमन करी । श्रीगुरु महणती तये अवसरी । सुवासिनी होई भूव^४ ॥ ३७ ॥ ऐसे महणतां मागुती । नमन करी एकभक्ती । पुनरपि स्वामी तेणेच रीती । अष्टपुत्री होय महणतसे ॥ ३८ ॥ ऐसे वचन ऐकोन । हास्य करिती सकल जन । सांगताति विस्तारोन । श्रीगुरुहपाशी तयेवेळी ॥ ३९ ॥ विष महणती स्वामियासी । इचा पति पंचत्वासी । पावला परंथामासी । सुवासिनी केवी होय ॥ ४० ॥ नेले प्रेत स्मशानासी । हे आली असे सहगमनासी । निरोप ध्यावया तुम्हांपाशी । आली असे स्वामिया ॥ ४१ ॥ तुपचा निरोप घेऊनि । अनिकुंडा जाऊनि । समागमे पतिशयनी । दहन करणे इयेसी ॥ ४२ ॥ ऐकोनि ब्राह्मणांचे वचन । श्रीगुरु महणती हांसोन । इचे स्थिर अहेवण^५ । मरण कैचे घडे इसी ॥ ४३ ॥ महणती श्रीगुरु तये वेळी । आणा प्रेत आम्हांजवळी । प्राण गेला कवणे काळी । पाहूं महणती त्या अवसरी ॥ ४४ ॥ श्रीगुरु महणति द्विजांसी । आमुचे वाक्य जाहले ऐसी । अहेवण स्थिर इयेसी । संदेह न थरा मनांत ॥ ४५ ॥ या बोलाचा निर्धारू । करील आतां कर्पूरणीरू । नका प्रेत संस्कारू । आणा महणती आपणाजवळी ॥ ४६ ॥ श्रीगुरुचा निरोप होतां । आणूं गेले धांवत । लोक कौतुक पहात । अभिनव महणती सकळही जन ॥ ४७ ॥ इतुके होतां अवसरी । आले तेथे विष चारी । पूजा करिती मनोहरी । श्रीगुरुची भक्तीने ॥ ४८ ॥ रुद्रसूक्त महणोनि । अभिषेक करिती गुरुचरणी । गोडशोपचार विस्तारोनि । पूजा करिती भक्तीसी ॥ ४९ ॥ तीर्थपूजा नानापरी । पूजा करिती उपचारी । इतुके होतां अवसरी । घेऊनि आले प्रेतासी ॥ ५० ॥ प्रेत आणोनियां देखा । ठेविले श्रीगुरुसन्मुखा । श्रीगुरु महणती विप्रलोकां ।

१. पुरला २. पूर्व इाली ३. दीर्घकाण्ड ४. सौभाग्य

सोऽदा दोर वस्त्र वाचें ॥ ५१ ॥ चरणतीर्थं तये वेळीं । देती तयां विप्रांजवलीं । प्रोक्षा^१ महणती तात्काळीं । प्रेत सर्वांगीं
 स्नपन करा ॥ ५२ ॥ श्रीगुरुनिरोपे ते द्वाहण । प्रेतामी करिती तीर्थस्नपन । अमृतदृष्टीं श्रीगुरु आपण । पाहती प्रेत सर्वांगीं
 ॥ ५३ ॥ पाहतां सुधादृष्टीने^२ । प्रेत जाहले संजीवन^३ । उठोनि वैसला तत्क्षण । अंग मुरडीत परियेसा ॥ ५४ ॥ नम महणोनि
 लाजत । प्रेता झाले सर्वं चंत^४ । नवीं वस्त्रे नेमत । येवोनि कडे^५ वैसला ॥ ५५ ॥ बोलावृनि स्वियेसी । पुस्तसे विस्तारेसी ।
 कोठें आणिले आपणासी । यतीश्वर कवण सांग ॥ ५६ ॥ इतुके लोक आले असतां । कां वो न करसी तुं चेता^६ । निद्रा
 आली भदोम्पत्ता^७ । महणोनि पुसे स्वियेसी ॥ ५७ ॥ ऐकून पतीचे वचन । सांगती झाली विस्तारून । उभीं राहन दोघेजण ।
 नमन करिती श्रीगुरुसी ॥ ५८ ॥ चरणावरी माथा ठेवून । स्तोत्र करिती दोघेजण । पहाती लोक सकलही जन । महानंद
 प्रवर्तला ॥ ५९ ॥ महणती “पापरूपी आपण । पाप केले दारण । पापवासना अनुसंधान । जन्म जाहला स्वामिया ॥ ६० ॥
 दुखदृष्टीने पापीं वर्तलौ । पापमागरी बुडालौ । तुझे स्मरण विसरलौ । त्रयमूर्ति जगदगुरु ॥ ६१ ॥ समस्त जीवमात्रासी । रक्षिता
 शंकर तूचि होसी । ख्याति तुझी त्रिभुवनासी । शरणागता रक्षका ॥ ६२ ॥ त्राहि^८ त्राहि जगदगुरु । विश्वमूर्ति परान्परु । द्वाहा-
 विष्णु-महेश्वरु । सच्चिदानन्दस्वरूपा ॥ ६३ ॥ त्राहि त्राहि विश्वकर्ता । त्राहि त्राहि जगदर्ता । कृपासागरा गुरुनाश्रा ।
 भक्तजनवरप्रदा ॥ ६४ ॥ जय जया गुरुमूर्ति । जटाजटा पशुपति । अवतरलासी तुं क्षिती^९ । मनुष्यदेह धरूनिया ॥ ६५ ॥
 त्राहि त्राहि पिनाकपाणी^{१०} । त्राहि देवा तुं शिरोमणि । भक्तजनां पाळोनि । रक्षितोसि निरंतर ॥ ६६ ॥ सर्वा भूतीं तूचि वससी ।
 नमन तुझे चरणांसी । मज ऐसा गमलासी । मातारूपी वर्तत ॥ ६७ ॥ विश्वकरणी तूचि करिसी । हेलामात्रे सृष्टि रचिसी ।
 मज ऐसा गमलासी । ज्ञानरूपे वर्तत ॥ ६८ ॥ त्रिभुवनीं तुझी करणी । माथा ठेविला तुझे चरणी । निश्चय केला माझे मनीं ।
 पुनरपि जन्म नव्हे^{११} आतां ॥ ६९ ॥ तुझे नायके एखादा जरी । कोपसी त्वरित तयावरी । माडो मनीं येणॉपरी । अकलंकस्य^{१२}
 दिसतोसि ॥ ७० ॥ क्रोध नाहीं तुझे मनीं । आनंदमूर्ति तूचि सगुणी । भक्तजनाते करी रक्षणी । कृपासागरा स्वामिया ॥ ७१ ॥
 जीवमात्रा कृपा करिसी । शरणागताते रक्षिसी । इहपर सौंज्य देसी । चतुर्विध पुरुषार्थ ॥ ७२ ॥ तूचि कारुण्य-सागरु ।

१. शिवदा २. अमृतदृष्टीने ३. निवंत ४. नेत्रांग ५. चावता ६. जागृत ७. गाढ ८. रक्षण नद ९. पूर्वीवर १०. शंकरा ११. होणार नाही १२. निर्मल

चिन्मात्राचा आगरे । श्रीनृसिंहसरस्वती गुरु । क्षमा करणे स्वामिया” ॥ ७३ ॥ ऐसे नानापरीसी । स्तोत्र केले श्रीगुरुसी ।
 श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । आश्वासिती तये वेळी ॥ ७४ ॥ अष्ट पुत्र पूर्णायुषी । हो कां श्रीमंत अतिहृषी । गेले तुमचे मर्वंदोषी । देहांती
 पुक्ति तुम्हां ॥ ७५ ॥ चतुर्विंथ पुरुषार्थ । लभ्य झाले तुम्हां सत्य । सांडोनियां संदेह त्वरित । मुखे असा म्हणती देखा
 ॥ ७६ ॥ इतुके होतां अवसरी । मिळाल्या होत्या नगरनारी । जयजयकार अपरांपरी । प्रवर्तला तये वेळी ॥ ७७ ॥ नमन
 करिती सकळही जन । स्तोत्र करिती गायन । करिताति नीरांजन । जयजयकार प्रवर्तला ॥ ७८ ॥ तयांमध्ये विश्र एक । शोता
 धूर्त कुबुद्धिक । याचे गृह होते नरकीं । म्हणोनि पुसे श्रीगुरुसी ॥ ७९ ॥ विश्र म्हणे श्रीगुरुसी । विनंति स्वामी परियेसी ।
 संगय आमुच्या मानसी । होतसे स्वामिया ॥ १८० ॥ वेदशास्त्र-पुराण । बोलताति सनातन । ‘ब्रह्मलिखित सत्य’ जाण ।
 म्हणोनि वाक्य निरंतर ॥ ८१ ॥ घडला नाही अपपृत्यु यासी । दिवामरण सुखांतरेसी । त्याचा आला प्राण कैसी ।
 ब्रह्मलिखित सत्य कीं पिश्या ॥ ८२ ॥ न कळे याच्या अभिप्राया । निरोपावे गुहाया । श्रीगुरु सांगती हांसोनियां । तया
 मरुं ब्राह्मणासी ॥ ८३ ॥ श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । सांगेन तुज विस्तारेसी । पुढे जन्म होय त्यासी । एकचिंते परियेसा
 ॥ ८४ ॥ आम्ही तया ब्रह्मयापाशी । मागून घेतले कारणेसी । पुढील जन्मांत परियेसी । वर्षे तीस संख्या ते ॥ ८५ ॥ भक्तजन
 रक्षावयासी । मागितले आम्ही ब्रह्मयापाशी । म्हणूनि सांगती विस्तारेसी । तया विप्रवर्गापुढे ॥ ८६ ॥ तटस्थ झाले सकळही
 जन । साईंग करिती नमन । गेले आपुलाले स्थाना । ख्याति झाली चहूं राई ॥ ८७ ॥ पतिव्रतेने पतीसहित । स्नान केले
 संगमांत । अंतःकरणीं संतोष बहुत । पूजा करिती भक्तीने ॥ ८८ ॥ अपार द्रव्य बेचून । करिती तेथे आराधन । सूर्य गेला
 अस्तमाना । आले श्रीगुरु मठासी ॥ ८९ ॥ स्त्रीपुरुष नमस्कार । करिताति वारंवार । पूजामामग्री उपचार । आगति करिती
 श्रीगुरुसी ॥ १०० ॥ सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढे जाहले अपूर्व एका । कथा असे अति विशेषा । सांगेन एकचिंते
 ॥ १०१ ॥ म्हणोनि सरस्वती गंगाधर । सांगे गुरुचरित्र विस्तार । एकतां होय मनोहर । सकळाभीष्ट पाविजे ॥ १०२ ॥ इति
 श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे मृतविप्रसंजीवनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

॥ अथाय चत्तिसावा यमाप्त ॥

॥ तेहतिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिये चरणां । विनवीतसे
कर जोडून । भक्तिभावेकरोनियां ॥ १ ॥ महणे स्वामी सिद्धमुनि । पूर्वकथानुसंधानी । पतीसहित सुवासिनी । आली
गुरुसमागमें ॥ २ ॥ श्रीगुरु आले मठासी । पुढे कथा वर्तली केसी । विस्तारोनि आम्हांसी । निरोपावी दातारा ॥ ३ ॥
सिद्ध म्हणे एक बाळा । दुसरे दिवसी प्रातःकाळा । दंपति दोघें गुरुजवळा । येऊनि बैसती वंदूनि ॥ ४ ॥ विनविताति
कर जोडोनि । आम्हां शोक घडले दिनी । एक यतीने येऊनि । नाना थर्य निरोपिले ॥ ५ ॥ रुद्राक्ष चारी आम्हांसी । देतां
बोलिला परियेसी । कानीं वांधोनि प्रेतासी । दहन करीं म्हणितले ॥ ६ ॥ आणिक एक बोलिले । रुद्रसूक्त असे भर्ले ।
अभिषेक करिती विप्रकुळे । ते तीर्थ आणावै ॥ ७ ॥ आणोनि तीर्थ प्रेतावरी । प्रोक्षा तुम्ही भावेकरी^१ । अंतकाळ-समर्थी^२
दर्शन करीं । श्रीगुरुनुसिंहसरस्वतीस्वामीचै ॥ ८ ॥ ऐसे सांगोनि आम्हांसी । आपण मेला परियेसी । रुद्राक्ष राहिले मजपाशी ।
पतिश्रवणीं स्वामिया ॥ ९ ॥ ऐकोनि तियेचे वचन । श्रीगुरु सांगती हांसोन । रुद्राक्ष दिल्हे आम्हीच जाण । तुझी भक्ति
देखोनियां ॥ १० ॥ रुद्राक्षांची महिमा । सांगतां असे अनुपम्या । सांगेन विस्तारून तुम्हां । एकचित्ते परियेसा ॥ ११ ॥
भक्ति अथवा अभक्तीसी । रुद्राक्षधारणनरासी । पायें न लागतीं परियेसी । उत्तम अथवा नीचाते ॥ १२ ॥ रुद्राक्षधारणपुण्य
पिति^३ नाही अगण्य । आणिक द्यावया नाही साम्य । श्रुतिसंमत परियेसा ॥ १३ ॥ सहस्रसंख्या जो नर । रुद्राक्षमाळा करी हार ।
स्वरूपे होय तोचि रुद्र । समस्त देव वंदिती ॥ १४ ॥ सहस्र जरी न माधती । दोही बाहुंसी घोडश^४ असती । शिखेसी
बांधा एक ख्याति । चतुर्विंशति दोही करी^५ ॥ १५ ॥ कंठाभरण बत्तिसाचे । मस्तकीं बांधा चत्वारिंशाचे^६ । श्रवणद्वयी
द्वादशाचे^७ । थाण करावे परियेसा ॥ १६ ॥ अष्टोत्तरशत एक^८ । कंठी माळा करा निक^९ । रुद्रपुवसमान ऐक ।

१. भस्तीने २. महामनन्या वेळी ३. मर्गाता ४. मोळा ५. दोनी मनगटांत बाग बाग ६. चाळीस ७. दोनी कामात मिळून बाग ८. एको आठ ९. नांगली

येण विधी धारण केलिया ॥ १७ ॥ मोती पांचली स्फटिकेसी । रीष्य-वैदूर्य-सुवर्णेसी । मिळोनि रुद्राक्षमाळेसी । धारण
करावे परियेसा ॥ १८ ॥ त्याचे फळ असे अपार । माळा रुद्राक्ष असे थोर । जैसे मिळती समयानुसार । रुद्राक्ष धारण करावे
॥ १९ ॥ ज्वाचे गळां रुद्राक्ष असती । त्यासी पांचे नातळतीं^१ । त्यासी होय सद्गति । रुद्रलोकीं अखंडित ॥ २० ॥
रुद्राक्षमाळा धरोनि । जप करिती अनुष्टानी । अनंत फळ असे जाणी । एका श्रोते एकचित्ते ॥ २१ ॥ रुद्राक्षाविणे जो नर ।
तृथा जन्म जाणा घोर । ज्याचे कपाळी नसे त्रिपुंड । जन्म वावां परियेसा ॥ २२ ॥ रुद्राक्ष बांधोनि मस्तकेसी । अथवा
दोन्ही श्रवणांसी । स्नान करितां नरासी । गंगास्नानफळ असे ॥ २३ ॥ रुद्राक्ष ठेवोनि पूजेसी । अभियेकावे रुद्रसूक्तेसी ।
लिंगपूजा समानेसी । फळ असे निधरे ॥ २४ ॥ एकमुख पंचमुख । एकादश असती मुख । चतुर्दशादि कौनुक । मुखे
असती परियेसा ॥ २५ ॥ हे उत्तम मिळती जरी । अथवा असती नानापरी । धारण करावे श्रीतिकरी । लाघे चतुर्विध पुरुषार्थ
॥ २६ ॥ याचे पूर्वील आख्यान । विशेष असे गति गहन^२ । एकतां पांचे पळोन । जातीं त्वरित परियेसा ॥ २७ ॥ राजा
काश्मीरदेशी । 'भद्रसेन' नाम परियेसी । त्याचा पुत्र 'सुधर्मा' ऐसी । ग्रस्त्यात होता अवधारा ॥ २८ ॥ तया राजमंत्रीमुता । नाम
'तारक' असे ख्यात । दोघे कुमार ज्ञानवंत । परमसख्यत्वे असती देखा ॥ २९ ॥ उभयतां एक वयेसी । सुकुमार अति
सुंदरेसी । एके स्थानीं विद्याभ्यासी । वर्तती देखा संतोषे ॥ ३० ॥ क्रीडास्थानीं सहभोजनी । असती दोघे संताषोनि । ऐसे
कुमर महाज्ञानी । शिवाचारी^३ परियेसा ॥ ३१ ॥ सर्वदेही अळंकार । रुद्राक्षमाळा शृंगार । भस्मधारण त्रिपुंड । तिलक असे
परियेसा ॥ ३२ ॥ रत्नाभरण सुवर्ण देखा । लोहासमान^४ पाहती निका । रुद्राक्षमाळांवांचूनि आणिका । न घेती देखा
अलंकार ॥ ३३ ॥ मातापिता बंधुजन । आणोनि देती रत्नाभरण । टाकोनि देती कोपून । लोह पावाण फळणती त्यासी ॥ ३४ ॥
वर्ततां ऐसे एके दिवसी । तया राजमंदिरासी । आला पराशर ऋषि । साक्षात् ब्रह्म तो देखा ॥ ३५ ॥ ऋषि आला देखोनि ।

१. मरी चरीत नाहेत २. मृत्युचे ३. शिवपूजक ४. लोहाडासाए

राजा सन्मुख जाऊनि । साष्टांगीं नमोनि । घेऊनि आला मंदिरांत ॥ ३६ ॥ वैसवोनि सिंहासनी । अध्यं पाद्य देवोनि । पूजा केली उपचारोनि । महानदे तये वेळी ॥ ३७ ॥ कर जोडोनि मुनीश्वरासी । विनवी राजा भक्तीसी । पिसे लागले पुत्रांसी । काय कर करावे म्हणतमे ॥ ३८ ॥ रत्नाभरण अलंकार । न घेती भूषणे परिकर । रुद्राक्षमाळा कंठी हार । सर्वाभरण तेचि करिती ॥ ३९ ॥ शिकविलया नायकती । कैसे ज्ञान वाचे भरी । स्वामी यांते निरोप देती । तरीच ऐकती कुपारक ॥ ४० ॥ भूतभविष्यवतंमार्णी । विकाळज्ञ तुम्ही मुरी । याचा अभिग्राय विस्तारोनि । निरोपावे दातारा ॥ ४१ ॥ ऐकोनि रायावे वचन । पराशर ऋषि जाण । निरोपीतमे हांसोन । महणे विचित्र असे ऐका ॥ ४२ ॥ तुङ्या आणि मंत्रिसुताचा । वृत्तांत असे विस्मयाचा । सांगेन ऐक एकचित्ते साचा । महणे ऋषि तये वेळी ॥ ४३ ॥ पूर्वी नंदीश्वाम नगरी । होती एक वेश्या नारी । अति लावण्य सुंदरी । जेसे तेज चंद्रकांति ॥ ४४ ॥ जेसा चंद्र पौरिंमेसी । तेसे छत्र असे तिसी । सुखासन सुवर्णोसी । शोभायमान असे देखा ॥ ४५ ॥ हिरण्यमय तिचे भुवन । पाढुका-सुखण विराजमान । नानापरीचे आभरण । असे विचित्र परियेसा ॥ ४६ ॥ पर्यंक रत्नखुचित देखा । वस्त्राभरणे अनेका । गोमहिंसी दास्यादिका । बहुत असती परियेसा ॥ ४७ ॥ सर्वाभरणे तिसी असती । जेसी दिसे मन्मथरति । नवयीवन सोमकांति । अति लावण्य सुंदरी ॥ ४८ ॥ गंध कुंकुम कस्तुरी । पुष्ये असती नानापरी । अखिल भोग तिच्या घरी । विख्यात असे तया ग्रामी ॥ ४९ ॥ धनधान्यादि संपत्ति । कोटिसंख्या नाहीं मिति । ऐशापरी ते नांदती । वारवनिता^१ तया नगरी ॥ ५० ॥ ऐसे असोनि वारवनिता । महणे आपण पतिव्रता । धर्म करी असंख्याता । अववस्थे ब्राह्मणांसी ॥ ५१ ॥ नाढ्यमंडप तिचे घरी । रत्नखुचित नानापरी । उभारिला अतिकुसरी । सदा नृत्य करी तेथे ॥ ५२ ॥ सखियावगंसहित नित्य । नृत्य करी ती मनोरथ^२ । कुकुट^३ मर्कट^४ विनोदार्थ^५ । बांधिले असती मंडपी ॥ ५३ ॥ तया मर्कटकुकुटांसी । रुद्राक्षमाळा भूषणेसी । कुकुटाच्या शिखेसी^६ । रुद्राक्ष एक बांधिला असे ॥ ५४ ॥ तया मर्कटकुकुटांसी ।

१. वेशा २. मनोरथ ३. कौंधा ४. मार्कट ५. मौडेसाठी ६. शेक्खावाह

शिकवी ती नृत्य विनोदेसी । वर्ततां ऐसे एके दिवसीं । अभिनव झाले परियेसा ॥ ५५ ॥ 'शिवब्रती' महणिजे एक । वैश्य
आला महाधनिक । रुद्राक्षमाळा-भस्मांक । प्रवेशला तिच्या घरी ॥ ५६ ॥ त्याचे सत्य करी देखा । रत्नखचित लिंग
निका । तेज फांके तकणाकां^१ । विराजमान दिसतसे ॥ ५७ ॥ तया वैश्यासी देखोनि । नेले वैश्ये वंदूनि । नाट्यमंडपी
वैसबोनि । उपचार केले नानाविध ॥ ५८ ॥ तया वैश्याचे करी । जें कां लिंग होते भूरी^२ । रत्नखचित सूर्यापरी । दिसतसे
तेज त्याचे ॥ ५९ ॥ देखोनि लिंग रत्नखचित । विस्मय करी वारवनिता । आपुले सखीसी असे म्हणत । ऐसी वस्तु पाहिजे
॥ ६० ॥ पुसा तया वैश्यासी । देईल जरी मोलासी^३ । अथवा देईल रतीसी । होईन कुलस्त्री दिवस तीन ॥ ६१ ॥ ऐकोनि
तियेचे वचन । पुसती वैश्यासी सखी जाण । जरी कां द्याल लिंगरत्न । देईल रति दिवस तीनी ॥ ६२ ॥ अथवा द्याल
मोलासी । लक्ष्मसंख्यादि द्रव्यासी । जें कां वसे तुमचे मानसी । निरोपावें शिवब्रती ॥ ६३ ॥ ऐकोनि सखियांचे वचन ।
म्हणे वैश्य हांसोन । देईन लिंग मोहन । रतिकांक्षा करूनियां ॥ ६४ ॥ तुमची मुख्य वारवनिता । होईल जरी माझी कांता ।
दिवस तीन पतिव्रता । होऊनि असणे मनोभावे ॥ ६५ ॥ म्हणोनि मुख्य चनितेसी । पुसतसे वैश्य स्वमुखेसी । नामे
व्यभिचारी^४ तू होसी । काय सत्य तुमचे बोल ॥ ६६ ॥ तुम्हां कैचे धर्मकर्म । बहु पुरुषांचा संगम । पतिव्रता कैसे नाम ।
असे तुज सांग मज ॥ ६७ ॥ ख्याति तुमचा कुळाचार । सदा करणे व्यभिचार । नव्हे तुमचे मन स्थिर । एक पुरुषासवे
नित्य ॥ ६८ ॥ ऐकोनि वैश्यवचन । बोले वारवनिता आपण । दिनत्रय सत्य जाण । होईन तुमची कुलस्त्री ॥ ६९ ॥ शावें
माते लिंगरत्न । रतिप्रसंगे तुमचे मन । संतोषवीन अतिगहन । तनुमनथनेसी जाणा ॥ ७० ॥ वैश्य म्हणे तियेसी । प्रमाण^५
द्यावें ओम्हासी । दिनत्रय दिवानिर्णी^६ । बहावें पत्नी धर्मकर्मे ॥ ७१ ॥ तये वेळीं वारवनिता । लिंगावरी ठेवी हस्ता । चंद्रसूर्य
साक्षी करितां^७ । झाली पत्नी तथाची ॥ ७२ ॥ इतुकिया अवसरी । लिंग दिथले तिचे करी । संतोषली ते नारी । करी कंकण
वांधिले ॥ ७३ ॥ लिंग देवोनि वैश्येसी । बोले वैश्य परियेसी । माझ्या प्राणसमानेसी । लिंग असे जाण तुवां ॥ ७४ ॥

१. प्रसार मूर्यावराणी २. अत्यंत तेजस्यां ३. विष्वीना ४. चासविक वैश्या ५. कवन ६. तीन पांचिलम ७. साक्षी उंका

याकारणे लिंगासी । जतन करावे परियेसी । हानि होतां लिंगासी । ग्राण आपुला त्वजीन ॥ ७५ ॥ ऐकोनि वैश्याचे वचन ।
 अंगीकारिले ते अंगने । म्हणे लिंग करीन जतन । ग्राणसमान म्हणोनियां ॥ ७६ ॥ ऐसी दोषे संतोषत । वैसली असरी मंडपांत ।
 दिवस जाहला अस्तंगत । म्हणती जाऊं मंदिरांत ॥ ७७ ॥ संभोगसपर्यां लिंगासी । ठेवों नये जवळिकेसी । म्हणे वैश्य
 तियेसी । तये वेळीं परियेसा ॥ ७८ ॥ ऐकोनि वैश्यवचन । मंडपीं ठेविले लिंगरत्न । मध्यस्तंभी द्वांधोन । गेली अंतर्गृहासी
 ॥ ७९ ॥ क्रीडा करीत दोघेजण । होतीं एका एक क्षण । उठिला अग्नि अद्रुत जाण । तया नाट्यमंडपांत ॥ ८० ॥ अग्नि
 लागोनि मंडप । भस्म जाहला जैसा धूप । वैश्य करीतसे प्रलाप । देखोनियां तये वेळीं ॥ ८१ ॥ म्हणे हा हा काय झाले ।
 माझे प्राणलिंग गेले । विडाविताति अतिप्रबळे । नगरलोक मिलोनि ॥ ८२ ॥ विडावूनि पाहती लिंगासी । झाले दग्ध
 परियेसी । अग्नीत मंकट-कुकुटांसी । दहन जहाले अवथारा ॥ ८३ ॥ वैश्य देखोनि तये वेळीं । दुःख करी अतिप्रबळी ।
 प्राणलिंग जळोनि गेले । आतां ग्राण त्वजीन म्हणे ॥ ८४ ॥ म्हणोनि निघाला बाहेरी । उरायती केली अवसरी । काष्ठे
 मिलवोनि अपारी । अग्नि केला परियेसा ॥ ८५ ॥ लिंगदहन जाहले म्हणत । अग्निप्रवेश केला त्वरित । नगरलोक विस्मय
 करीत । वेश्या दुःख करीतसे ॥ ८६ ॥ म्हणे हा हा काय झाले । पुरुषहत्या दोष मज घडले । लिंग मंडपीं ठेविले । दग्ध
 जाहले परियेसा ॥ ८७ ॥ वैश्य माझा प्राणोश्वर^१ । तया हानि जहाली निर्धारू । पतिव्रताधर्म करू । म्हणे ग्राण त्वजीन ॥ ८८ ॥
 बोलावोनि विग्रांसी । नमस्कारी तये वेळेसी । सहगमन करावयासी । दानधर्म करीतसे ॥ ८९ ॥ वस्त्र-भूषणं भांडारा ।
 मर्व दिथले विप्रवरां । आयती केली परिकरा । काष्ठे-चंदन बन्ही देखा ॥ ९० ॥ आपले बंधुमहोदरासी । नपानि पुसे तये वेळेसी ।
 निरोप द्यावा आपणासी । पतीसमागमे जातसे ॥ ९१ ॥ ऐकोनि तियेचे वचन । दुःख करिती बंधुजन । म्हणती तुझी तुक्की हीन ।
 काय धर्म करित्येसी ॥ ९२ ॥ आपरी घेतले जन्म कोण । तदनुसार वर्तन । करितां नाही दूषण । तुं हें काय करितेसी ॥ ९३ ॥
 वेश्येचे मंदिरासी । येती पुरुष रतीसी । मिति नाही तयांसी । केवी जाहला तुझा पुरुष ॥ ९४ ॥ कैचा वैश्य कैचे लिंग ।

१. एकात्म्यासी २. शिगरती

वायां जालिसी आपुले अंग । वारवनिता-धर्म चांग । नित्य पुरुष नूतनचि ॥ १५ ॥ ऐसे वैश्य किती येती । त्यांची कैशी होसी सती । हांसती नगरलोक रुद्याति । काय तुडी बुद्धि सांगे ॥ १६ ॥ येणौपरी समस्त जन । वारिती तिचे बंधुजन । कांहीं केलिया नायके जाण । विनवीतसे परियेसा ॥ १७ ॥ वेश्या म्हणे तया वेळी । आपुला पति वैश्य अडळी । प्रमाण केले तयाजवळी । चंद्र-मूर्यं साक्षी असे ॥ १८ ॥ साक्षी केली हो प्यां क्षिति । दिवस तीन अहोरात्री । धर्मकर्मं त्याची सती । जाहल्ये आपण परियेसा ॥ १९ ॥ माझा पति जाहला मृत । आपण जीवंत नाहीं सत्य । पतिव्रता-धर्म रुद्यात । वेदशास्त्रीं परियेसा ॥ २०० ॥ पतीसवं जे नारी । सहगमन जाय प्रीतीकरी । एकेक पाउला भूमीवरी । अश्वमेधवज्ञ फळ असे ॥ २ ॥ आपुले मातापिता-पक्ष । एकवीस कुळे विख्यात । पतीचे मातापिता-पक्ष । एकवीस कुळे परियेसा ॥ २ ॥ इतुके जरी नरकीं असती । त्यांसी घेऊनि समवेती^१ । जाई त्वरित स्वर्गाप्रति । वेदशास्त्रे म्हणतीं ऐसे ॥ ३ ॥ ऐसे पुण्य जोडिती । काय वांचूनि^२ राहणे क्षिती । दुःखसागर संसार रुद्याति । मरणे सत्य कर्धीं तरी ॥ ४ ॥ म्हणोनि विनवी समस्तांसी । निघाली वाहेर संतोषी । आली अग्निकुंडापाणी । नमन केले अग्निकुंडा ॥ ५ ॥ स्मरोनियां सर्वेश्वर । केला सूर्यासी नमस्कार । प्रदक्षिणे उल्हास थोर । करिती झाली तये वेळी ॥ ६ ॥ नमूनि समस्त द्विजांसी । उभी ठेली अग्निपाणी । उडी घालितां वेगेसी । अभिनव जहाले तये वेळी ॥ ७ ॥ सदाशिव पंचवक्त्र । दशभुजा नागमूत्र । हाती असे पानपात्र । त्रिशूल डमरु करी असे ॥ ८ ॥ भस्माकित जटाधारी । वैसलासे नंदीवरी । थरिता झाला वरचेवरी । वेश्येसी तये वेळी ॥ ९ ॥ तया अग्निकुंडांत । न दिसे अग्नि असे शांत । अक्षवत्सल जगत्राथ । प्रसन्न जाहला तये वेळी ॥ ११० ॥ हाती धरूनि वेश्येसी । कडे^३ काढिले व्योमकेशी^४ । प्रसन्न होऊनि परियेसी । वर माग म्हणतसे ॥ ११ ॥ इश्वर म्हणे तियेसी । आलों तुडो परीक्षेसी । धर्मधैर्यं पहावयासी । येणै घडले परियेसा ॥ १२ ॥ जाहलो वैश्य आपणाचि । लिंगस्त स्वयंभूचि । अग्नि केली मायेची ॥ १ ॥ आपत्यावरीवा २. जगून ३. वाहेर ४. शंकराने

नाट्यमंडप जालिला ॥ १३ ॥ तुझे मन पहावयासी । जहालो अग्निप्रवेशी । तूचि पतिव्रता होसी । सत्य केले व्रत आपुले
 ॥ १४ ॥ तुष्टलो तुझे भक्तीसी । देइन वर जे मागसी । आयुरारोग्यश्रियेसी । जे इच्छिसी माग आतां ॥ १५ ॥ महणे वेश्या
 तये वेळी । नलगे वर चंद्रमीली । स्वर्ग-भूमि-रसातली । न घें भोग ऐश्वर्य ॥ १६ ॥ तुझे चरणकमली 'भूंग' । होवोनि
 असेन महाभाग । माझे इष्ट बंधुवर्ग । सकल तुझे संनिधेसी ॥ १७ ॥ दासदासी माझे असती । सकल न्यावे स्वर्गाप्रति । तुझे
 संनिध पशुपति । राहूं स्वामी सर्वेश्वरा ॥ १८ ॥ आम्हां न व्हावी पुनरावृत्ति^१ । न लगे संसार यातायाती । विमोचावें स्वामी
 त्वरिती । म्हणोनि चरणी लागली ॥ १९ ॥ एकोनि तियेंवे वचन । प्रमन्त्र इाला गीरीरमण । समस्तां विमानी वैसचोन । घेऊनि
 गेला स्वर्गासी ॥ २० ॥ तिचे नाट्यमंडपांत । जो कां जाहला मक्कटधात । तथा कुक्कुटासमवेत । दग्ध जहाले परिवेसा
 ॥ २१ ॥ महणे पराशर ऋषि । सांगेन राया परियेसी । मक्कटत्व त्यजूनियां हयी । तुझे उदरीं जन्मला ॥ २२ ॥ तुझे मंत्रियाचे
 कुशी । कुक्कुट जन्मला परियेसी । रुद्राक्षधारणफळे ऐसों । राजकुमर होऊनि आले ॥ २३ ॥ पूर्वसंस्काराकरितां । रुद्राक्षधारण
 असे करीत । दोघे पुत्र ज्ञानवंत । केवळ भक्त ईश्वराचे ॥ २४ ॥ पूर्वजन्मी अज्ञान असतां । रुद्राक्षधारण नित्य करितां ।
 इतुके पुण्य घडले म्हणतां । जहाले तुझे कुमारक ॥ २५ ॥ आतां तरी ज्ञानवृत्ती । रुद्राक्ष थारण करिताती । त्यांच्या पुण्या
 नाहीं भिति । म्हणोनि सांगे पराशर ॥ २६ ॥ श्रीगुरु म्हणती दंपतीसी । येणेपरी सायासी । सांगता इाला महा
 हयी । पराशर विस्तारौ ॥ २७ ॥ एकोनि ऋषीचे वचन । राजा विनवी कर जोडून । प्रश्न केला अतिगहन । सांगेन एका
 एकचित्ते ॥ २८ ॥ म्हणोनि मिढू विस्तारेसी । सांगे नामधारकासी । अपूर्व जाहले परियेसी । पुढील कथा एक पां ॥ २९ ॥
 गंगाधराचा नंदनु । सांगे गुहचरित्रकापधेनु । एकतां श्रोते सावधानु । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥ ३० ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते
 परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे रुद्राक्षमहिमानिरूपणं नाम ब्रह्मस्त्रिशतमोऽन्यायः ॥ ३३ ॥

॥ अध्याय तेहतिसावा समाप्त ॥

॥ चौतिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीगुरु महणती दंपतीसी । ऐका तो पराशर ऋषि । तथा काश्मीर रायासी । रुद्राक्षमहिमा निरोपी ॥ १ ॥ तथा राजकुमाराचे । पूर्वजन्मीचे चरित्र साचे । विस्तार करोनि सुधावाचे^१ । निरोपिले ऋषीश्वरे ॥ २ ॥ संतोषोनि तो राजा । लागला त्याचे पादांबुजा । कर जोडोनियां वोजा । विनवीतमे परियेसा ॥ ३ ॥ राजा म्हणे ऋषीश्वरासी । स्वामी निरोपिले आम्हांसी । पुण्य घडले आत्मजासी^२ । रुद्राक्षधारण करोनियां ॥ ४ ॥ पूर्वजन्मी अज्ञानेयी । रुद्राक्ष बांधिले तये वेश्यी । तेण पुण्ये दग्गा ऐशी । पावले दोघे कुमारक ॥ ५ ॥ ज्ञानवंत ते आतां जाण । रुद्राक्ष करिताति धारण । पुढे यांचे लक्षण । कवणेपरी वर्तंतील ॥ ६ ॥ भूत-भविष्य वर्तमानी । त्रिकाळज्ज तुम्ही जानी । सांगा स्वामी विस्तारुनि । माझे-मंत्रिकुमरकाचे ॥ ७ ॥ ऐकोनि रायाचे वचन । सांगे ऋषि विस्तारुन । दोघां कुमरकांचे लक्षण । अपूर्व असे परियेसा ॥ ८ ॥ ऋषि म्हणे रायासी । पुत्राचे होणार^३ पुससी । ऐकतां दुःख पावसी । कवणेपरी सांगाचे ॥ ९ ॥ राजा विनवी तये वेळी । स्वामी निरोपावे सकळी । उपाव करोनि ताळकाळी । दुःखावेगला तुंचि करिसी ॥ १० ॥ ऐसे म्हणतां ऋषेश्वर । सांगता जाहला विस्तार । ऐक राया तुड्या कुमरा । वर्षे बारा आयुष्य असे ॥ ११ ॥ तथा बारा वर्षात । राहिले असती दिवस सात । आठवे दिवशी येईल मृत्यु । तुड्या पुत्रासी परियेसा ॥ १२ ॥ ऐकोनि ऋषीचे वचन । राजा मूर्च्छित जाहला तत्क्षण । करिता जाहला रोदन । अनेकपरी दुःखित ॥ १३ ॥ ऐकतां राजा तये वेळी । लागला ऋषीचे चरणकमळी । राखे राखे तपोबळी । शरणागत मी तुड्या ॥ १४ ॥ नानापरी गहिवरत । मुनिवराचे चरण धरीत । विनवीतसे स्त्रियेसहित । काय करावे म्हणोनि ॥ १५ ॥ कृपानिधि पराशर । सांगता झाला विस्तार । शरण रियें जगद्गुरु । उमाकांत शिवासी ॥ १६ ॥ मर्नीचे भय त्वजूनि । असावे आतां शिवध्यारी । तो राखेल शूलपाणि । आराथावे तयासी ॥ १७ ॥

१. मधुर जाणीने २. पंजाला ३. भविष्य

जिकावया काळासी । उपाव असे परियेसी । सांगेन तुम्हां विस्तारेसी । एकचित्ते अवधारा ॥ १८ ॥ स्वर्ग-पूल्य-पाताळासी ।
देव एक व्योमकंजी । निःकलंक परियेसी । चिदानन्दस्वरूप देखा ॥ १९ ॥ ऐसा देव मूर्तिमंत । रजोरूपे ब्रह्मा सुजित^१ ।
सुष्टिक्रमणकारणार्थ^२ । वेद चारी निर्मिले ॥ २० ॥ तयां चतुर्वेदांसी । दिधले तया विरंचीसी । आत्मतत्त्व संग्रहासी । ठेविले
होते उपनिषद ॥ २१ ॥ भक्तवत्सल सर्वेश्वर । त्याही^३ दिधला वेदसार । 'रुद्राध्याय' विस्तार । दिधला तया ब्रह्मायासी
॥ २२ ॥ रुद्राध्यायाचा महिमा । सांगतां असे अगम्या । यातें नाश नाहीं प्राणा । अव्यय^४ असे परियेसा ॥ २३ ॥ परतत्त्व^५
शिवात्मक । रुद्राध्याय असे अधिक । ब्रह्मायाने चतुर्मुख । विश्व सृजिले^६ वेदमते ॥ २४ ॥ तया चतुर्मुखीं देखा । वेद चारी
सांगे निका । वदनीं दक्षिण^७ ऐका । यजुर्वेद निरूपिला ॥ २५ ॥ तया यजुर्वेदांत । उपनिषदसार ख्यात । रुद्राध्याय विस्तारत ।
सांगे ब्रह्मा मुनिवरां ॥ २६ ॥ समस्त देव-ऋणीसी । मरीचि अत्रि परियेसी । आणिक समस्त देवांसी । सांगे ब्रह्मा तये
वेळी ॥ २७ ॥ तेचि ऋषि पुढे देखा । शिकविती आपुले शिष्यादिकां । त्यांचे शिष्ये पुढे ऐका । आपुले शिष्यांसी शिकविले
॥ २८ ॥ पुढे त्यांचे पुत्रपीत्री । शिकविले ऐका पवित्री । विस्तार इाला जगत्री । रुद्राध्याय भूमीकरी ॥ २९ ॥
याहूनि नाहीं आणिक मंत्र । त्वरित तप साधत । चतुर्विध युरुषार्थ । लाधे त्वरित परियेसा ॥ ३० ॥ नानापरीचे पातक ।
केला असेल महादोष । रुद्रजायें होय निक^८ । तोचि पावे परम पद ॥ ३१ ॥ आणिक एक नवल केले । ब्रह्मदेवे रचियेले ।
देवतीर्थ असे भले । स्नान पान करावे ॥ ३२ ॥ तेणे कर्म परिहरती । संमार होय निष्कृती^९ । जे जे श्रीगुरुसी भजती ।
तेचि तरती भवसागर ॥ ३३ ॥ सुकृत अथवा दुष्कृत । जे जे कीजे आपुले हित । जैसे पेरिले असेल शेत । तेचि उद्दवे
परियेसा ॥ ३४ ॥ सुष्टिधर्मप्रवृत्तीसी । रचिले ब्रह्मायाने परियेसी । आपुले वक्षपृष्ठदेशी^{१०} । धर्माधर्म उपजविले ॥ ३५ ॥
जे जन धर्म करिती । इह सौख्य होय गति^{११} । अधर्मे जे रहाटती । पापरूपी तेचि जाणा ॥ ३६ ॥ काम क्रोध लोभ खूण ।

१. रजोरुपरूपी ब्रह्मदेव उत्पन्न केला २. सुष्टिवात्मात्मा व्यवस्थेकरिता ३. ना वेदसारात्मी ४. अविनाशी ५. परम तत्त्व ६. निर्माण केले ७. वैष्णव दिशेकडील
तीडाने ८. निष्पाप ९. नष्ट १०. वसःप्रथलापामूर्ति धर्म ११. पृष्ठभागापामूर्ति अपर्म उत्पन्न केला १२. परलोकी मरणवि

मदमत्सर परिपूर्ण । 'अथमांचे सुन' जाण । इतुके 'नरकनायक' ॥ ३७ ॥ मुकुतल्पग^१ सुरापानी^२ । पुल्कस्वरूप^३ अंतःकरणी^४ । कामुक असती परिपूर्णी^५ । तेचि प्रथान नरकीचे ॥ ३८ ॥ क्रोधै पितृवधी देखा । मातृवधी असती जे कां । ब्रह्महत्यादि पातका । कन्याविक्रयी जे जन ॥ ३९ ॥ इतुके क्रोधापासूनि^६ । उद्धवले महणोनि^७ । पुत्र जहाले जाणोनि^८ । 'क्रोधमुत' म्हणती तयांसी^९ ॥ ४० ॥ द्विज-देवस्वहरण^{१०} देखा । ब्रह्मस्व घेवोनि नेत्री जो कां । सुवर्णतस्कर ऐका । 'लोभपुत्र' याचें नाम ॥ ४१ ॥ ऐशा समस्त पातकांसी^{११} । यमें निरुपिले परियेसी^{१२} । तुम्ही जावोनि मृत्यासी^{१३} । रहाटी करणे आपुल्या गुणे ॥ ४२ ॥ तुम्हांसवै भृत्य^{१४} देखा । देझेन सर्व उपपातकां । समस्तां पाठवावै नरका । जे जन असती भूमीवरी^{१५} ॥ ४३ ॥ यमाची आज्ञा घेऊनि^{१६} । आलीं पातके मेदिनी^{१७} । रुद्रजाप्यातें देखोनि^{१८} । पलोनि गेलीं परियेसा^{१९} ॥ ४४ ॥ जाऊनियां यमाप्रती^{२०} । महापातके विनविती^{२१} । गेलो होतों आम्ही क्षितीं^{२२} । भयचकित होऊनि आलो^{२३} ॥ ४५ ॥ जय जया महाराजा । आम्ही पावलो^{२४} महाभवा^{२५} । किकर तुमचे म्हणोनियां^{२६} । प्रगळ्यात असे त्रिभुवनी^{२७} ॥ ४६ ॥ आम्ही तुमचे आज्ञाधारी^{२८} । निरोपे गेलो होतों धरित्री^{२९} । पोळलो होतों वन्हिपुरी^{३०} । रुद्रजाप्यातें देखोनियां^{३१} ॥ ४७ ॥ क्षितीवरी रहावयासी^{३२} । शक्ति नाही आम्हांसी^{३३} । पाहतां रुद्रजाप्यासी^{३४} । पोळतों आम्ही स्वामिया^{३५} ॥ ४८ ॥ ग्रामोग्रामी नदीतीरी^{३६} । वसती द्विज महानगरी^{३७} । देवालयीं पुण्यक्षेत्री^{३८} । रुद्रजाप्य करिताति^{३९} ॥ ४९ ॥ कवणेपरी आम्हां गति^{४०} । जाऊं न शको आम्ही क्षितीं^{४१} । रुद्रजाप्य नर करिती^{४२} । तया ग्रामी जाऊं न शको^{४३} ॥ ५० ॥ आम्ही जातों नरापाणी^{४४} । वर्तवितों^{४५} पातकांसी^{४६} । होतो नर महादोषी^{४७} । मिति नाहीं परियेसा^{४८} ॥ ५१ ॥ प्रायश्चित्तसहस्रेसी^{४९} । जो कां नव्हे पुण्यपुरुषी^{५०} । तैसा द्विज परियेसी^{५१} । पुण्यवंत होतसे^{५२} ॥ ५२ ॥ एखादे समर्थी भक्तीसी^{५३} । म्हणतो रुद्राध्यायासी^{५४} । तोही पुण्यवंत कैसी^{५५} । होतो स्वामी यमराया^{५६} ॥ ५३ ॥ तैसा पापी महाधोर^{५७} । पुण्यवंत होय नर^{५८} । भूमीवर कैसे विचरू^{५९} । आम्हां कष्ट होतसे^{६०} ॥ ५४ ॥ काळकृट महाविष^{६१} । रुद्रजाप्य आम्हां दिसे^{६२} । शक्ति नव्हे आम्हांसी^{६३} । भूमीवरी जावया^{६४} ॥ ५५ ॥

^१. नरकाला नेणारे २. मुकुतल्पगी^३ गमन वरणारे ३. ताळा पिण्डारे ४. चांडाळ ५. ब्रह्मज्ञान्या ६. केवल्या द्रव्याचा जपहर ७. पुर्णीका ८. मेलक ९. तणु अभीवसाच नगमात १०. व्रतावला लायितो

रुद्रजाप्यविवासी । शमन करावया शक्त त् होसी । रक्ष रक्ष गा आम्हांसी । महोनि विनविती पातके ॥ ५६ ॥ इतुके बोलती
पातके । ऐकोनि यम माथा तुके^१ । कोपोनि निधाला तवके^२ । ब्रह्मलोका तये वेळी ॥ ५७ ॥ जाऊनियां ब्रह्मयापाशी^३ । विनवी
यम परियेसी । जय जया कमळवासी । जगसृष्टा चतुर्मुखा ॥ ५८ ॥ आम्ही तुझे शरणागत । आज्ञेवरी कार्य करीत । पापी नरांते
आणीत । नरकार्णव-पुरासी^४ ॥ ५९ ॥ महापातकी नरांसी । आणवूं पाठवितो भृत्यांसी । पातकी होती पुण्यराशि ।
रुद्रजाप्येकरुनियां ॥ ६० ॥ समस्त जाती स्वर्गासी । महापातकी अतिदोषी । नाश केला पातकांसी । शून्य जहाले
नरकार्णव ॥ ६१ ॥ नरक शून्य झाले सकळ । माझे राज्य निर्फळ । समस्त जहाले कैवल्य^५ । उत्पत्ति राहिली^६ स्वामिया
॥ ६२ ॥ तुम्ही होऊनि मनुष्यासी । स्वामित्व दिघले भरंवसी । रुद्राध्यायनिधानेंसी । केवी कारणे दिघलेति ॥ ६३ ॥ याते
उपाव करावयासी । देवा तुंचि समर्थ होसी । राखें गा आम्हांसी । राज्य गेले स्वामिया ॥ ६४ ॥ याकारणे^७ मनुष्यासी ।
पातकाते लाविलेसी । रुद्रजाप्य महाविष । पातकाते जाळीतसे ॥ ६५ ॥ येणेपरी यम देखा । विनविता झाला चतुर्मुखा ।
प्रत्युत्तर देतमे ऐका । ब्रह्मदेव यमासी ॥ ६६ ॥ अभक्तीने दुर्मदेसी^८ । रुद्रजाप्य करिती तयांसी । अज्ञान लोक तामसी^९ । उमे
निजूनि पढती नर ॥ ६७ ॥ त्याते अधिक पाये घडती । त्यांसी तुम्ही दंडा त्वरिती । जे जन भक्तिभावे व्यक्ती^{१०} । रुद्रजाप्य
नरांते ॥ ६८ ॥ बाध्यो नका तुम्ही ऐका । सांगावे ऐसे पातकां । रुद्रजाप्य पुण्य अधिका । जे जन म्हणती भक्तीसी^{११} ॥ ६९ ॥
पूर्वजन्मी पाप करिती । अल्पायुषी होऊनि उपजती । तथा पापा होय निष्कृति । रुद्रजाप्येकरुनियां ॥ ७० ॥ तैसा अल्पायुषी
नर । रुद्रजाप्य करितां निर्भर । पाये जावोनि निर्धार । दीर्घायुषी होय देखा ॥ ७१ ॥ तेजो-वर्चस्व^{१२}-बल-धृति^{१३}^{१४} ।
आयुरारोग्य ज्ञान संपत्ति । रुद्र जपतां वर्धती । ऐक यमा एकचित्ते ॥ ७२ ॥ रुद्रजाप्यमंत्रेसी । स्नान करविती ईश्वरासी । तेंचि
उदक भक्तीसी । जे जन करिती स्नानपान ॥ ७३ ॥ त्याते मृत्युभय नाही । आणिक एक नवल पाही । रुद्रजाप्ये पुण्य देही ।

१. मान डोलापली २. लंगाले ३. अनेक नरक असलेल्या भगवीत ४. मूल ५. मुहीनी उत्पत्तीय चांबली ६. मुही चालू याहाली माणू ७. गवनि ८. तमोगुणी
९. महत्वात १०. कांगी ११. येणे

स्थिरंजीव' फल असे ॥ ७४ ॥ रुद्र जपोनि उदकासी । स्नान केलिया नरांसी । मृत्यु भीतसे तयांसी । तेही तरतील भवार्णवीं
 ॥ ७५ ॥ शतरुद्र-अभिषेकासी । पूजा करिती महेशासी । ते जन होती शतायुषी । पापनिर्मुक्त परियेसा ॥ ७६ ॥ ऐसे
 जाणोनि मानसी । सांगावे आपुले दूतांसी । रुद्रजाप्यद्विजासी । बाधो नको म्हणे ब्रह्मा ॥ ७७ ॥ एकोनि ब्रह्मवचना । यम
 आला आपुले स्थाना । म्हणोनि पराशरे जाणा । रायापुढे निरोपिले ॥ ७८ ॥ आतां तुडे कुमारासी । उपाय सांगेन परियेसी ।
 दहा सहस्र रुद्रेसी । स्नपन करी शिवासी ॥ ७९ ॥ दहा सहस्र वर्षावरी । तुडे पुत्र वांचती स्थिरी । राज्य करितील धुरंधरी ।
 जैसा इंद्र अमरनाथ ॥ ८० ॥ त्यांचे राज्यश्रियेसी । नाश नव्हे परियेसी । अकंटक संतोषी । राज्य करिती तुडे सुत ॥ ८१ ॥
 बोलवावे द्विजांसी । विद्वज्जन-शतांसी । ज्ञानी यज्ञनिष्ठांसी । पाचारावे परियेसा ॥ ८२ ॥ ऐशा विग्रांकर्वीं देखा । करावे
 शिवासी अभिषेका । आयुष्य वर्धेले कुमारका । मद्यःश्रेयः होईल ॥ ८३ ॥ येणेपरी रायासी । सांगे पराशर ऋषी । राजा
 आनंदभरितेसी । आरंभ केला तिये वेळी ॥ ८४ ॥ जैसा पराशर गुरु । निरोप दिथला द्विजवरु । तैसे बोलाविले सहस्र ।
 विद्वज्जन द्वायणांसी ॥ ८५ ॥ शतसंख्या कलशेसी । पुण्य- इक्षुरसेसी । विधिपूर्वक शिवासी । अभिषेचिले परियेसा
 ॥ ८६ ॥ त्याची जळे पुत्रासी । स्नान करवी प्रतिदिवसी । येणेपरी सात दिनेसी । आराधिला ईश्वर ॥ ८७ ॥ अवधि जहाली
 दिवस सात । मूळ्यना आली अकस्मात । क्षण एक पडला अचेत । पराशरे रक्षिले ॥ ८८ ॥ तया समवीं अवचिता ।
 वाक्य जहाले अदृश्यता । सर्वेचि दिसे अदृत । दंडहस्त महापुरुष ॥ ८९ ॥ महादंष्ट्र भयचकित । आले होते
 महादूत । समस्त द्विज रुद्र पद्वत । मंत्रावसारे देताति ॥ ९० ॥ मंत्राक्षता अवसरी । घालिती तया कुमारवरी । दूत पाहती
 उभे दूरी । जवळी येऊ न शकती ॥ ९१ ॥ होते महापाश हाती । कुमरावरी टाकू येती । दंडहस्त शिवदूती । मारू आले
 तयेयेली ॥ ९२ ॥ भयचकित महादूत । पळोनि गेले त्वरित । पाढी लागले शिवदूत । वेदपुरुषरूप देखा ॥ ९३ ॥

१. शिवायुषी २. तांदेल ३. तनांठ कल्याण ४. पवित्र उमाच्या साने अभिषेक ५. शतपाण ६. आवाज द्वाला ७. भयंकर ताडांचे ८. मंत्र मात्रान्

येणोपरि द्विजवरे । रक्षित तथा राजकुमरा । आशीर्वचन देती थोर । वेदश्रुतीकरूनियां ॥ १४ ॥ इतुकियावरी राजकुमर ।
 सावध जाहला मन स्थिर । राजयाते आनंद थोर । समारंभ करीतसे ॥ १५ ॥ पूजन केले द्विजवरांसी । भोजन जाहले
 समस्तांसी । तांबूलादि दक्षणोसी । संतुष्टविले महाराजे ॥ १६ ॥ संतोषोनि महाराजा । सभा रचिली महावोजा^१ । वेसवानि
 समस्त द्विजां । महाक्रषीते^२ सिहासनी ॥ १७ ॥ राजा आपुले स्त्रियेसहित । भोजन केले इष्ट^३ सुत । येवोनि वैसला
 सधेन । महानंद प्रवर्तला ॥ १८ ॥ तथा समर्थी ब्रह्मासुत । नारदमुनि आला त्वरित । राजा जाऊनि सन्मुखत । अभिवंदिले
 तये वेळी ॥ १९ ॥ पूजा करी उपचारी । राजा साष्टांगी नमस्कारी । विनवीतसे अवसरी । कर जोडोनि परियेसा ॥ २० ॥
 राजा म्हणे ब्रह्मीसी । तू वैलोक्यी हिडसी । काय वातां विशेषी । अपूर्व^४ कांही निरोपिजे ॥ २ ॥ नारद म्हणे रायासी ।
 गेलों होतों कैलासासी । येतां देखिले मार्गासी । अपूर्व जाहले परियेसा ॥ २ ॥ महामृत्यु दूतांसहित । न्यावया आला तुडा
 सुत । सर्वेचि येऊनि शिवदूत । तथा मृत्यूसी पराभविले ॥ ३ ॥ यमदूत पळोनि जाती । तथा यमापुढे सांगती । आमुते
 मारिले शिवदूती । कैसे जावे क्षितीसी ॥ ४ ॥ यम कोपै निघाला । चीरभद्रापाशी^५ गेला । म्हणे दूतां कां मार दिधला ।
 निरापराथे^६ स्वामिया ॥ ५ ॥ निजक्रमानुवंशेसी^७ । राजपुत्र गतायुषी । त्याते आणितां दूतांसी । कां मारिले शिवदूती
 ॥ ६ ॥ तयेवेळी चीरभद्र । कोपोनि झाला महारोद्र^८ । वर्षावधि दहा सहस्र । आयुष्य असे राजकुमारा ॥ ७ ॥ न विचारितां
 चित्रगुप्ता । वायां पाठविले त्वां दूतां । बोखटे^९ केले शिवदूते । जीवे सोडिले तुडे दूत ॥ ८ ॥ बोलावृनि चित्रगुप्ता ।
 विचारावे आयुष्य क्षिप्ता^{१०} । म्हणोनि पाठविले दूतां । चित्रगुप्ता पाचारिले ॥ ९ ॥ पुसतां चित्रगुप्तासी । काढोनि पाहती
 पत्रासी । द्वादशान्द्र^{११} वर्षायुषी । राजकुमरा लिहिले असे ॥ ११० ॥ तेश्चि लिहिले होते आणिक । दहा सहस्र वर्षे
 लेख । पाहनि यम धरी शंका । म्हणे स्वामी अपराथ ॥ ११ ॥ चीरभद्राते बंदूनि । यम गेला परतोनि । आमी आलो
 नेश्वोनि । म्हणोनि सोगे नारद ॥ १२ ॥ रुद्रजाये पुण्य करितां । आयुष्य जाहले^{१२} तुझ्या सुता । मृत्यूते जिंकिले सत्य ।

१. आहाची २. पराशराला ३. आनेह ४. नवलविशेष ५. तूक नमताना ६. न्यतःच्या कर्मावृत्तारा ७. संतन ८. चूक ९. उपविले १०. वाया वर्षे ११. चाहले

परशरगुरुकरितां ॥ १३ ॥ ऐसे नारद सांगोनि । निघोन गेला तेथोनि । पराशर महामुर्नी । निरोप घेतला रायाचा ॥ १४ ॥ सप्तस्त गेले द्विजवर । राजा हवें निर्भर । राज्य केले धुरंधर । पुत्रपीत्री महीवरी ॥ १५ ॥ ऐसा रुद्राध्यायमहिमा । पूजा करावी गुरुब्रह्मा । अें नलगे काळ यमा । श्रीगुरु महणती दंपतीसी ॥ १६ ॥ सिद्ध म्हणे नामधारकासी । ऐसी कथा विस्तारेसी । श्रीगुरु सांगती दंपतीसी । प्रेमभावे करोनियां ॥ १७ ॥ याकारणे श्रीगुरुसी । प्रीति बहु रुद्रेसी । पूजा करी भक्तीसी । रुद्राध्यायेकरोनियां ॥ १८ ॥ म्हणोनि सरस्वती-गंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां तरती भवसागर । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥ १९ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे रुद्राध्यायमहिमावर्णनं नाम चतुर्स्त्रिशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

॥ अथाय चौतिसावा समाप्त ॥

॥ पस्तिसाका अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक मिद्धासी । विनवीतसे परियेसी । रुद्राध्याय विस्तारेसी ।
 दंपतीते सांगितला ॥ १ ॥ पुढे काय वर्तले । विस्तारुनि सांगा बहिले । मन माझे वेधले । गुरुचरित्र एकावया ॥ २ ॥ मिळ
 म्हणे ऐक ताता । अपूर्व असे पुढे कथा । तेचि जाणा पतिव्रता । श्रीगुरुते विनवीत ॥ ३ ॥ कर जोडोनि श्रीगुरुसी ।
 विनवीतसे भक्तीसी । आम्हां गति पुढे कैसी । कवणेपरी असावे ॥ ४ ॥ याकारणे आपणासी । एखादा मंत्र उपदेशी ।
 जेणे राहे जीवासी । चरणस्मरण सनातन ॥ ५ ॥ श्रीगुरु म्हणती तियेसी । स्त्रियांते काय उपदेशी । पतिभक्ति करावी हप्पी ।
 उपदेश स्त्रियांते देऊ नये ॥ ६ ॥ देतां उपदेश स्त्रियांसी । विघ्र असे मंत्रासी । पूर्वी शुक्राचार्यासी । घडले असे परियेसा
 ॥ ७ ॥ ऐसे ऐकोनि श्रीगुरुवचन । विनवीतसे कर जोडून । स्त्रिया केवी मंत्रहीन । शुक्राचार्यां केवी इताले ॥ ८ ॥ विस्तारोनि
 आम्हांसी । सांगा स्वामी कृपेसी । म्हणोनि लागली चरणासी । करुणावचनेकरुनियां ॥ ९ ॥ श्रीगुरु सांगती तियेसी ।
 पूर्वकथा परियेसी । युद्ध देवदेव्यांसी । सदा होतसे अवधारी ॥ १० ॥ देत्यसैन्य पडे रणी । शुक्र करी संजीवनी^१ । समस्त
 सैन्य उठवूनि । पुनरपि पाठवी युद्धासी ॥ ११ ॥ इंद्र वज्रेकरुनि मारी । शुक्र अमृत-जप^२ करी । मर्वंचि येती निशाचरी^३ ।
 देवसैन्य मारावया ॥ १२ ॥ ऐसे होतां एके दिवसीं । इंद्र गेला केलासासी । सांगे स्थिति शिवासी । शुक्राचार्याची मंत्रकरणी
 ॥ १३ ॥ कोपोनियां इश्वर । नंदीस सांगे उत्तर । जावोनियां वेगवक्त्र । शुक्राचार्या धरुनि आणी ॥ १४ ॥ स्वामीवचन
 ऐकोनि । नंदी गेला ठाकोनी^४ । शुक्र होता तपथ्यारी । मुखे धरिला नंदीने देखा ॥ १५ ॥ घेऊनि गेला शिवापाणी ।
 आकांत^५ देत्यदलासी । इश्वरं ग्रासिले^६ तयासी । अगस्त्य-सिंधूपरी^७ देखा ॥ १६ ॥ ऐसा किती दिवसवरी । होता शुक्र
 शिवाचे उदरी । निधूनि गेला मूत्रद्वारी । विसर पडे शंकरासी ॥ १७ ॥ पूर्वी होते शुक्र नांव । इश्वर - उदरी जाहला उद्दूव ।

१. निराप २. विवत ३. संजीवनी मंत्राचा नाम ४. गालां ५. नालून ६. हालाकार ७. निळवे ८. अगस्त्याजपीने गामुद्गाला गिळन्याप्रमाणे

नाम पावला 'भार्गव' । पुनरपि अमृतमंत्र जपे ॥ १८ ॥ इंद्र मनीं विचारी । पुरोहितासी पाचारी । कैसा मंत्र शुक्र करी । अमृतसंजीवनी दैत्यांसी ॥ १९ ॥ यासी करावया विघ्न एक । तूं पुरोहित विवेक^१ । बुद्धि-विचार अधिक । बृहस्पति गुरुराया ॥ २० ॥ पाहे पां दैत्यदैव कैसे । शुक्रासारिखा गुरु विशेषे । देतो जीवासी भरंवसे । दैत्य येती युद्धासी ॥ २१ ॥ तैसा नवेस तूं आम्हांसी । आमुते कां गा उपेक्षिसी । देवगुरु तूं महणविसी । बुद्धि विचारी^२ शीघ्र आतां ॥ २२ ॥ तूं पूज्य समस्त देवांसी । जरी तूं आम्हां कृपा करिसी । शुक्राचार्य काय विशेषी । तुजसमान नव्हे जाण ॥ २३ ॥ ऐसे नानापरी देख । इंद्र अमरनायक । पूजा केली उपचारिक । बृहस्पति संतोषला ॥ २४ ॥ गुरु म्हणे इंद्रासी । यासी उपाव करावा ऐसी । पटकर्ण करितां मंत्रासी । सामश्च राहील^३ शुक्राचे ॥ २५ ॥ ऐखादा पाठवावा शुक्रापाशी । विद्यार्थी होऊन कपटवेषी । मंत्र शिकेल परियेसी । विघ्न होईल^४ म्हणोनि ॥ २६ ॥ आपुला पुत्र कच असे । त्याते पाठवूं विद्याभ्यासे । मंत्र शिकेल कैसा असे । ऐसा निधार केला देखा ॥ २७ ॥ कचाते बृहस्पति । सांगातसे बुद्धि ग्रीतीं । तुवां जावै शुक्राप्रती । विद्यार्थिरूप धरोनियां ॥ २८ ॥ आमुची निंदा तेथें करी । मनोभावै सेवा करी । संजीवनी कवणेपरी^५ । मंत्र शिके पुवराया ॥ २९ ॥ निरोप घेऊनि पितयाचा । आणि इंद्रादि समस्त देवांचा । शुक्राप्रती गेला कचा । विद्यार्थिरूप धरोनि ॥ ३० ॥ नमन करूनि साष्टांगी । उभा राहिला करुणांगी^६ । शुक्र पुसतसे वेगी । कवण कोठोनि आलासी ॥ ३१ ॥ बोले आपण द्विजकुम्हर । ऐकिली तुझी कीर्ति थोर । विद्याभ्यासीन मनोहर । म्हणोन आलौ सेवेसी ॥ ३२ ॥ सेवक होईन तुमचे चरणी । धरूनि आलौ अंतःकरणी । तूं भक्तवत्सलशिरोमणि । अनाथाचा प्रतिपालक ॥ ३३ ॥ ऐसे करुणावचने देखा । विनवीतसे कच निका । जवळी उभी शुक्रकन्यका । करुणे^७ पितयासी विनवीतसे ॥ ३४ ॥ शुक्रासी म्हणे देववानी । ब्राह्मण भला दिसे नवर्नी । याते तुम्ही शिष्य करूनि । विद्याभ्यास सांगावा ॥ ३५ ॥ कच सुंदर मुलक्षण । जैसा दिसे मदन कामन^८ । देववानी करी चिंतन । ऐसा पति व्हावा मज ॥ ३६ ॥ ऐसी वासना धरूनी मनी । पितयाते विनवी नमुनी । शिष्य केला कच संगुणी ।

१. विवेक २. युस्ती शोभून काढ ३. नट होईल ४. आपणाम त्रास होईल म्हणून ५. कोणत्यासी गोतीने ६. कम्हुलासीने ७. गळवारपणे ८. नमनीय

शुक्राचार्य कृपा करी ॥ ३७ ॥ ऐसा विद्याभ्यास करितां । दैत्यकुल दुःखिता । देवगण आले आतां । कपटव्येष महणती
त्यासी ॥ ३८ ॥ शिकूनियां विद्येसी । शिकवील जाऊनि देवांसी । कुडे^१ होईल आम्हासी । म्हणोनि चिंतिती मनामध्ये ॥ ३९ ॥
काळ क्रमितां एके दिवसी । कचाते पाठविले समिथांसी । दैत्य जाती साहासी । समिथेनिमित्त रानांत ॥ ४० ॥ रानी
जाऊनि कचासी । दैत्ये मारिले द्वेषी । समिथा घेवोनियां घरासी । दैत्य आपण येते झाले ॥ ४१ ॥ शुक्राचार्याची कन्या ।
नाम तिचे देवयानी म्हणोनियां । पितयासी विनवी नमूनियां । कच न दिसे कोर्टे आणा ॥ ४२ ॥ कच आलियावांचून ।
भोजन न करी आपण । ऐसे करीतसे निर्वाण^२ । शुक्राचार्य चिंतीतसे ॥ ४३ ॥ ज्ञाने पाहे मानसी । मृत्यु झाला असे त्यासी ।
मंत्र जपूनि संजीवनीसी । त्वरित घरासी आणिला ॥ ४४ ॥ आणिक होतां बहुत दिवस । दैत्य करिती अतिद्वेष । गेला
होता व्याप । पुनरपि वधिती त्यासी ॥ ४५ ॥ मागुती वांचेल म्हणोनि । चूण करिती छेदोनि । दाही दिशा टाकोनि ।
आले घरा पुनरपि ॥ ४६ ॥ दिवस गेला अस्तमानी । पुस्तमे देवयानी । कच न दिसे म्हणोनि । पितयाते विनवीतसे ॥ ४७ ॥
कच माझा प्राणसखा । नाणिसी जरी घेईन विखाई^३ । दाखवी मज याचे मुखा । म्हणोनि प्रलाप करीतसे ॥ ४८ ॥ कन्वेवरी
ममल्व^४ बहुत । म्हणोनि शुक्र ज्ञाने पहात । छित्रविछित्र केले म्हणात । मंत्र जपला संजीवनी ॥ ४९ ॥ ऐसे मंत्राचे सामर्थ्य । कच
आला घरा त्वरित । देवयानी संतोष करीत । पिता आलिंगी कन्येसी ॥ ५० ॥ दैत्य-शिष्य विचार करिती । कांही केलिया
न घरे म्हणती । गुरुकन्येसी असे प्रीति । म्हणूनि गुरु वांचवितो ॥ ५१ ॥ आतां उपाय करू यासी । येईल उद्ईक एकादशी ।
मारूनि मिळवूं पानकेसी^५ । गुरुमुखी पाजवूं ॥ ५२ ॥ ऐसी निगुती^६ करूनि । आली एकादशी दिनी । कचाते बाहेर नेवोनि ।
मारिते जहाले दैत्य-शिष्य ॥ ५३ ॥ पानक करिती गुरुसी । त्यांत मिळविती समरसी^७ । स्त्रिया^८ मिळवूनि बहुवसी ।
शुक्रगुरुसी देते झाले ॥ ५४ ॥ मागुती पुसे देवयानी । पितयाते विनवूनि । सखा आणी म्हणोनि । अति रुदना करीतसे
॥ ५५ ॥ शुक्र पहातसे ज्ञानी । न दिसे कच त्रिभुवनी । खेद करीतसे देवयानी । कन्यामोह असे बहुत ॥ ५६ ॥

१. तासी २. कढोर मिश्रम ३. रिष ४. पाजा ५. शिक्षाभ्या पदार्थात ६. शुक्रि ७. एकजीव करून ८. तासाने भूर्ण

विचार करितां सर्वा ठारीं । दिसों लागला आपुले देरीं । संदेह पडला शुक्रा पाहीं । कैसे करूँ महणतसे ॥ ५७ ॥ कन्येसी
 म्हणे शुक्र देखा । कच नये आतां ऐका । माझो उदरी असे निका । केवी काढूं त्यासी ॥ ५८ ॥ यासी काढितां आपणासी ।
 मृत्यु होईल परियेसी । काय अभिलाष असे त्यासी । म्हणोनि कन्येसी पुसतसे ॥ ५९ ॥ पितयासी विनवी देवयानी ।
 अभिलाष होता माझो मनी । भार्या होईन त्यासी म्हणोनि । दोधे असतों तुजपाशी ॥ ६० ॥ येण व्हावें माझा पति । होता
 संकल्प माझे चित्तीं । जरी न आणिसी माझा पति । ग्राण त्यजीन महणतसे ॥ ६१ ॥ संदेह पडला शुक्रासी । वोधिता
 इगला कन्येसी । त्यासी आणितां आपणासी । मृत्यु होईल अवधारी ॥ ६२ ॥ कन्या म्हणे पितयासी । समस्तां तूं
 वांचविसी । आपुला ग्राण जाईल महणसी । अति आश्चर्य महणतसे ॥ ६३ ॥ शुक्र म्हणे देवयानी । मंत्र असे संजीवनी ।
 मजवांचूनि नेणे कोणी । मातें कोण उठवील ॥ ६४ ॥ मंत्र सांगो नये कवणा । घटकर्ण करितां जाईल गुणा । कचाकरितां
 आपुला ग्राण । जाईल म्हणे शुक्र देखा ॥ ६५ ॥ न ऐके कन्या देवयानी । पित्याचे चरण घरूनि । विनवीतसे कर जोडोनि ।
 मंत्र आपणासी शिकवावा ॥ ६६ ॥ कचासी तूं मंत्र करी । मृत्यु येईल तुज जरी । मंत्र करूनि तुम्हां जागृत^१ करी । म्हणोनि
 चरणी लागली ॥ ६७ ॥ शुक्र म्हणे कन्येसी । मंत्र सांगू नये स्त्रियांसी । दोष असे परिवेसों । वेदशास्त्री असंख्यात ॥ ६८ ॥
 स्त्रियांसी मंत्र पतिभक्ति । जपू नये मंत्रयुक्ति । सांगतां दोष आम्हां घडती । मंत्रसत्त्व जाईल ॥ ६९ ॥ पितयासी म्हणे
 देवयानी । मुखे अमा मंत्र जपोनि । त्यजीन आपुला ग्राण म्हणोनि । आली मूळूना तयेवेळी ॥ ७० ॥ शुक्राची कन्येवरी
 प्रीति । उठवोनि तिसी आलिंगिती । मंत्र तिसी सांगती । संजीवनी अवधारा ॥ ७१ ॥ कच आपुल्या पोटी होता । तोही
 होय ऐकता । मंत्र जहाला घटकर्णता । मग जपिला कचानिमित्यें ॥ ७२ ॥ शुक्राचे पोटांतुनी । कच निघाला फुटोनी ।
 मंत्र जपोनी देवयानी । पितयाते उठविले ॥ ७३ ॥ तीन खेळां मंत्र जपतां । कचें पाठ केला तत्त्वता । संतोष करी मनी
 बहुता । कार्य साथले म्हणोनि ॥ ७४ ॥ शुक्राचार्यांसी नमूनि । कच विनवी कर जोडूनि । दैत्यद्वेषे मरतो म्हणोनि ।

निरोप द्यावा आपणासी ॥ ७५ ॥ स्वामीथर्मे विद्या शिकलो । जे जे मनीचे लाघलो । तुझे कृपे पूर्ण जहालो । म्हणोनि
 चरणीं लागला ॥ ७६ ॥ शुक्राचाये हयोनि । निरोप दिधला संतोषोनि । पालबँ थरी देववानी । आपुला पति होई म्हणे
 ॥ ७७ ॥ तुते मारिले दैत्ये सकळीं । ग्राण आणविले आपण बळी^३ । विद्या शिकलासि पित्याजवळी । अवश्य वरावे
 म्हणतसे ॥ ७८ ॥ कच म्हणे एक बाळे । गुरुकन्या भगिनी बोले^४ । तुदां आमुते वांचविले । माता होसी निधारी ॥ ७९ ॥ वरितां
 दोष आपणासी । दूषण करिती समस्त झणि । बहीण तूं आमुची होसी । म्हणोनि विनवी तयेवेळी ॥ ८० ॥ देववानी
 कोपोनियां । शाप दिधला तत्कुणीं तया । वृथा होय तुझी विद्या । समस्त विसरसी तात्काळीं ॥ ८१ ॥ माझे अंतःकरणीची
 आशा । तुंवा केली दुराशा^५ । विद्या नये तुज लवलेश । म्हणूनि शाप देतसे ॥ ८२ ॥ कच म्हणे तियेसी । वायां शापिले
 आम्हांसी । पुरुष होईल तुज ऐसी । ब्रह्मकुलाव्यतिरिक्त^६ ॥ ८३ ॥ तुझा पिता ब्रह्मजानी । जाणे अमृतसंजीवनी । तुज
 शिकविल्या गुणी । पुढे मंत्र न चाले जाण ॥ ८४ ॥ ऐसा शाप देऊनि । कच गेला निधोनि । संतोष झाला इंद्रभुवनी ।
 दैत्यजीवनी नव्हेचि^७ ॥ ८५ ॥ शुक्राचा संजीवनी मंत्र । कामा नये जाहला अपात्र । स्त्रियांसी न सांगावा मंत्र । म्हणोनि
 श्रीगुरु निरूपिती ॥ ८६ ॥ स्त्रियांसी कारण पतिसेवा । याचि कारणे मंत्र न द्यावा । ब्रतोपवास करावा । गुरु-पुरुष-निरोपे
 ॥ ८७ ॥ सावित्री विनवी श्रीगुरुसी । व्रते आचरली बहुवसी । तुझे वाक्ये आम्हांसी । एखादे व्रत निरोपावे ॥ ८८ ॥
 तूं तारक विश्वासी । तुजवांचूनि नेणो आणिकासी । तूंचि तारक आम्हांसी । व्रत तुझी चरणसेवा ॥ ८९ ॥ भक्ति राहे
 तुडिया चरणी । ऐसा निरोप द्यावा मुनि । म्हणूनि लागली चरणी । कृपा करी म्हणोनियां ॥ ९० ॥ श्रीगुरु म्हणती तियेसी ।
 सांगेन व्रत तुज ऐसी । स्थिर होय अहेवपणासी । राज्य पावे तुझा पति ॥ ९१ ॥ दंपती विनवी स्वामियासी । वाक्य कारण
 आम्हांसी । जैसा कांही निरोप देसी । तेणोपरी रहाटो स्वामिया ॥ ९२ ॥ जो गुरुच्ये वाक्य न करी । तोचि पडे रीवधोरी ।

३. घट २. मुदाम ईद घरेन ४. म्हणतासि ५. निराशा ६. ब्रात्यर्णावाचन इतर ७. शेत्य विवेत तीर्त्तिनासे झाले

तुडो वाक्य आम्हों तारी । म्हणोनि चरणीं लगती ॥ १३ ॥ भक्तवत्सल श्रीगुरुनाथ । सांगता जहाला अतिप्रीत । विश्व
 तारावया समर्थ । ब्रत तिसी सांगतसे ॥ १४ ॥ सिद्ध म्हणे नामथारका । श्रीगुरु सांगती अतिकवतुका । ऐकताति दंपती
 निका । अतिप्रीतीकरूनिथां ॥ १५ ॥ श्रीगुरु म्हणती त्यांसी । सांगेन ब्रत इतिहासी । ऋषि पुसती मृतासी । ब्रत बरवें
 निरोपावें ॥ १६ ॥ मृत म्हणे ऋषेश्वरां । सांगतो ब्रत मनोहरा । स्त्री अथवा पुरुषवरा । ब्रत असे अवधारा ॥ १७ ॥ नित्यानन्द
 असे शांत । निर्विकल्प निरामय^१ वस्तु^२ । ऐसा ईश्वर अचां त्वरित । सकलाभीष्ट पाविजे ॥ १८ ॥ विरक्त अथवा मदनरत^३ ।
 विषयातुर आसक्त । जे पूजिती पूर्ण भक्त । त्यांसी ईश्वर प्रसन्न ॥ १९ ॥ संसार मायासागरांत । भुजताति^४ जन समस्त ।
 एखादे समर्थी श्रीगुरुभक्त । शिवब्रत आचरिती ॥ २० ॥ त्याणे पावतील पैलपार । ऐसे बोलती वेदशास्त्र । स्वर्गापवर्गी
 अधिकार । त्यासी होती परियेसा ॥ २ ॥ विशेष असे ब्रत एक । सोमवार महामुख । ईश्वरार्चन करावें एक । सकलाभीष्ट
 पाविजे ॥ २ ॥ नक्तभोजन उपवास^५ । जितेद्रिय करावें विशेष । वैदिक-लौकिक मार्गी सुरस । विधिपूर्वक पूजावें
 ॥ ३ ॥ गृहस्थादि ब्रह्मचारी । सुवासिनी कन्याकुमारी । भ्रतारायण विधवा जरी । ब्रत करावें अवधारा ॥ ४ ॥ याचे पूर्वील
 आख्यान । सांगतां असे अतिगहन । एकचित्ते परिसा जन । ऋषिस्तोम^६ सकलिक ॥ ५ ॥ स्कंदपुराणीची कथा । सर्व
 साध्य ऐकतां । पूर्वकाळी आर्यावर्ता^७ । राजा एक अवधारा ॥ ६ ॥ ‘चित्रवर्मा’ नाम त्यासी । धर्मात्मा परियेसी । धर्मार्ग
 आचरे हपी । अधर्मियाते शिक्षा करी ॥ ७ ॥ अखिल पुण्य त्याणे केले । सकल संपदे बाढविले । समस्त वैरी जिकिले ।
 पराक्रमी महा शौरी^८ ॥ ८ ॥ सहपल्न्या धर्म करिती । पुत्रकाम्ये शिवा पूजिती । ऐसे किती काळ ऋमिती । कन्या जाहली
 त्यांसी ॥ ९ ॥ अतिमुंदर मुलक्षणी । जैसी पार्वती स्वरूपिणी । तेज फांके मूर्यकिरणी । अतिलावण्यस्वरूपी ॥ १० ॥ म्हणती
 वर्तावया जातकासी । बोलाविले सकल ज्योतिषी । द्विज पिठोनि अपारेसी । जातक वर्तविती अवधारा ॥ ११ ॥ म्हणती
 कन्या मुलक्षण । नाम ‘सीमंतिनी’ जाण । उमेसारखे मांगल्यपण । दमयंती-रूप होय ॥ १२ ॥ भागीरथीसम कीतीरसी ।

^१. निर्मल । ^२. धर्म, परद्वय । ^३. कामांतर । ^४. गोते त्यानां । ^५. स्वर्गासु व मोक्षासु । ^६. विष्मा उपवास न गाती तेवण । ^७. कृष्णांठरी । ^८. भ्रमभूती । ^९. अस्त्र शर

लक्ष्मी गुणे परियेसी । ज्ञाने देवमातेसरसी । जानकीएवही पतिव्रता ॥ १३ ॥ सूर्यासारिद्वी होईल कांति । चंद्रासारिखी मन-
शांति । दहा महस वर्षे ख्याती । पतिसहित राज्य करील ॥ १४ ॥ ऐसे जातक वर्तविले तिसी । राव करी अतिहर्ष । अखिल
दाने ब्राह्मणांस । देता जाहला आनंदे ॥ १५ ॥ असतां राजा सभेसी । द्विज एक परियेसी । भय न धरितां वाक्यासी ।
बोलता जाहला अवधारा ॥ १६ ॥ एक राया माझें वचन । कन्यालक्षण सांगेन । चबदावे वर्णी विधवापण । होय तुड्या
कन्येसी ॥ १७ ॥ ऐसे वचन एकोनि । राजा पडिला मूळंनी । चिंता करी बहु मर्नी । ब्राह्मणवचन परिसतां ॥ १८ ॥ ऐसे
सांगोनि ब्राह्मण । निधोनि गेला तत्क्षण । राजयाचें खाँचे अंतःकरण । म्हणे इंश्वरार्थीन सर्व ॥ १९ ॥ ऐसे बाल्यण क्रमितां ।
सीमंतिनी वर्षे साता । चिंतीत होतीं मातापिता । बन्हाड^१ केवी करूं म्हणती ॥ २० ॥ चबदावे वर्णी विधवत्व येणे ।
म्हणोनि सांगितले ब्राह्मणे । तेणे व्याकुळ अंतःकरण । राजा-राजपत्नीचे ॥ २१ ॥ कन्या खेले राजांगणा । सर्वे असती
सखी जन । बोलतां एकिले वचना । चौदा वर्णी विधवत्व ॥ २२ ॥ ऐसे एकोनिया वचन । कन्या करितसे चिंतन । वर्ततां
आली एक दिन । तवा घरीं ब्राह्मणस्त्री ॥ २३ ॥ बाज्जवल्क्याची पत्नी । नाम तिचे असे मैत्रावणी । घरांत आली
पवित्रिणी । कन्या लागे चरणासी ॥ २४ ॥ साष्टोणी नमोनि । करसंपुट जोडोनि । विनवीतसे करुणावचर्नी । माते प्रतिपाळी
म्हणतसे ॥ २५ ॥ सौभाग्य स्थिर अहेवपण । उपाय सांगे दया करून । चंचल^२ असे अंतःकरण । म्हणनि चरणा लागली
॥ २६ ॥ एकोनि कन्येचे वचन । बोले विग्रस्त्री जाण । शरण रिधावें उमारमणा । अहेवपण स्थिर होय ॥ २७ ॥ कन्या
विनवी तियेसी । कैसे सांगे आम्हांसी । जननी तूचि होसी । कैसे व्रत सांगे म्हणे ॥ २८ ॥ विग्रस्त्री मांगे तियेसी । सोमवार
व्रत परियेसी । पूजा करावी शिवासी । उपवासोनि अवधारी ॥ २९ ॥ वर्वे सुस्नात होवोनि । दिव्य वस्त्र परिधानूनि ।
स्थिर मन करोनि । पूजा करी गीरीहरा ॥ ३० ॥ अभियेके पापक्षय । पीठ पूजितां साप्त्राज्य । गंधाक्षता-पुष्पमाल्ये ।

१. विवाह २. भयभीत

सौभाग्यसौख्य अखिल पावे ॥ ३१ ॥ सुगंधी होय धूपदाने । कांति पाविजे दीपदाने । भोग नैवेद्यार्पणाने । तांबूलदाने
 लक्ष्मी स्थिर ॥ ३२ ॥ चतुर्विध पुरुषार्थ । नमस्कार करितां त्वरित । अष्टश्वर्ये नांदत । इश्वरजप केलिया ॥ ३३ ॥ होमे
 सर्व कोश पूर्ण । समुद्धि स्तवितां होय जाण । भोजन करवितां ब्राह्मण । सर्व देव तृप्त होती ॥ ३४ ॥ ऐसे सोमवार व्रत । करी
 वो तू कन्ये निश्चित । भय आलिया, दुरित^१ । परिहरती महा क्लेश ॥ ३५ ॥ गौरीहरपूजा करितां । समस्त दुरिते जाती
 परता । ऐकोनि सीमंतिनी त्वरिता । अंगीकारिले व्रत देखा ॥ ३६ ॥ सोमवाराचिया व्रता । आच्छे सीमंतिनी त्वरिता ।
 पिता देखोनि चिंतित । विवाह योग्य म्हणोनि ॥ ३७ ॥ राजा विचारी मानसी । बन्हाड करावे कन्येसी । जैसे प्राप्तव्य^२
 असे तिसी । तैसे घडेल म्हणतसे ॥ ३८ ॥ विचारावया^३ मंत्रियासी । पाठविता जाहला राष्ट्रांसी । दमयंतीनलवंशी । इंद्रसेन-
 कुमारक ॥ ३९ ॥ चंद्रांगद वर बरवा । जैसा चंद्र तेज प्रभा । बोलाविती विवाहशोभा । कन्या दिथली संतोषे ॥ ४० ॥ राजे
 भूमांडलिक देखा । समस्त आले बन्हाडिका । विवाह केला विवेका । महोत्साह नानापरी ॥ ४१ ॥ नाना द्रव्यालंकार ।
 बन्हाडिकां दे नृपवर । अखिल दाने देकार^४ । विग्रांसी देता झाला देखा ॥ ४२ ॥ पाठवणी केली सकळिकां । जांवई ठेविला
 कवतुका । कन्यासनेह अनेका । म्हणोनि राहवी राजपुत्रा ॥ ४३ ॥ राजपुत्र श्वशुरालयी । स्त्रिया प्रेमे अतिस्नेही । काळ क्रमितां
 एके समर्थी । जलक्रीडे निधाला ॥ ४४ ॥ कालिदी म्हणिजे नदीसी । सजपुत्र परिवेसी । सर्व दल समागमेसी । गेला नदीसी
 विनोदे ॥ ४५ ॥ राजपुत्र नदीन । सर्वे निधाले लोक बहुत । विनोदे असे पोहत । अतिहर्षे जलक्रीडा ॥ ४६ ॥ पोहतां राजकुमर
 देखा । बुडाला मध्ये-गंगांदका । आकांत झाला सकळिकां । काढा काढा म्हणताति ॥ ४७ ॥ सर्वे सैन्य लोक
 सकळ । होते नावेकरी प्रबल । उदकीं पाहती तये चंल । न दिसे कुमर बुडाला ॥ ४८ ॥ उभय तटाकीं सैन्य । धांवत गेले
 राजथाना । व्यवस्था सांगती पूर्ण । जांवई तुमचा बुडाला ॥ ४९ ॥ कालिदीये डोहांत । सर्वे-गङ्गां राव होता पोहत ।

१. पातके २. प्राप्तव्य ३. वराचा शोध जरण्याकारिता ४. आले

अनदृश्य इळाला त्वरित । न दिसे गंगेत बुडाला ॥ १५० ॥ ऐकोनि राजा पडे धरणी । मूर्च्छा येऊनि तत्क्षणी । कन्या ऐकतांच
 श्रवणी । त्यजूं पाहे प्राण आपुला ॥ ५१ ॥ राजा कन्येसी संबोधीत । आपण गेला धांवत । राजस्त्री असे शोक
 करीत । कन्यादुःख अतिबहु ॥ ५२ ॥ सीमंतिनी करी शोका । म्हणे देवा त्रिपुरांतका । शरण रिघाल्ये तुज ऐका । मरण
 कैसें आले मजे ॥ ५३ ॥ मृत्यु^१ चवदा वाणी जाणे । म्हणोनि धरिले तुझे चरण । वृथा इळाले गौरीपूजन । तुजसहित मोमवारी
 ॥ ५४ ॥ तुझे देणे आढळ सकलां । उपेक्षिले जाश्वनीका^२ । अपकीर्ति तुज केवळा । शरणागता रक्षी रक्षी ॥ ५५ ॥ स्मरण
 करी श्रीगुरुसी । याज्ञवल्क्यपत्नीसी । सांगितले ब्रत आम्हांसी । अहेवण म्हणोनि ॥ ५६ ॥ तुझे वाक्य ऐकोनि । पूजा
 केली शिवभवानी । वृथा होतसे माझे मरी । शीघ्र विनवी शिवासी ॥ ५७ ॥ ऐसे दुःखे प्रलापीत । सीमंतिनी जाय त्वरित ।
 गंगाप्रवेश करीन म्हणत । निधाली वेंगे गंगेसी ॥ ५८ ॥ पिता देखोनि नयनी । धरावया गेला धांवोनि । कन्येते आलिंगोनि ।
 दुःख करी अत्यंत ॥ ५९ ॥ समस्त मंत्री पुरोहित । सकल सैन्य दुःख करीत । बोलाविती नावेकारीयांते । पहा म्हणती
 गंगेत ॥ ६० ॥ गंगा समस्त शोधिती । न दिसे कवण गती^३ । शोक करी सीमंती । राजा संबोधी तियेसी ॥ ६१ ॥
 राजकुमाराचे सेवक । करूं लागले वह दुःख । सांगो गेले पुत्रशोक । इंद्रसेनरायासी ॥ ६२ ॥ ऐकोनि इंद्रसेन । दुःख करी
 अतिगळन । भावेसहित निधोन । आला तया मृत्युस्थळा ॥ ६३ ॥ दोघे राजे मिळोन । प्रलाप करिती रोदनो । हा हा कुमारा म्हणोन ।
 ऊर-शिर पिटिताति ॥ ६४ ॥ 'हो पुत्र हो तात' म्हणत । राजा असे लोळत । मंत्री राजकुळ समस्त । नगरलोक दुःख करिती
 ॥ ६५ ॥ कोठे गेलासी राजपुत्रा । म्हणोनि सीमंतिनी रडत । खिड्ड होती समस्त । माता पिता श्वशुरादि ॥ ६६ ॥ सीमंतिनी
 म्हणे पितयासी । प्राण त्यजीन पतिसरसी । वांचूनियां संसारासी । काय उपयोग वैथव्याल्ये ॥ ६७ ॥ पुसती सकळ
 द्विजांसी । करावे सहगमन कैसी । विप्र सांगती रायासी । प्रेतावेगळे करूं नये ॥ ६८ ॥ प्रेत विचारावे^४ नदीत । दहन करावे
 कन्येसहित । न दिसे बुडाला गंगेत । केवीं कराल म्हणताति ॥ ६९ ॥ आतां इसी ऐसे करणे । प्रेत सांपडे तंव राखणे ।

^१. मारुणार भरण्यानी पाजी करी आली ? ^२. पतीचा मृत्यु. ^३. शंकर. ^४. कृत्याही स्थळी. ^५. शोधावे

एकोनियां द्विजवचन । राजा कन्येसी विनवीत ॥ १७० ॥ ऐसे व्याकुल दुःख करिती । मंत्री पुरोहित म्हणती । जे जे असेल होणार गति । ब्रह्मादिकां न टळे देखा ॥ ७१ ॥ होणार जाहली देवकरणी । काय कराल दुःख करूनि । ऐसे मंत्री संबोधोनि । राजयांते चला म्हणती ॥ ७२ ॥ निघाले राजे उभयतां । मंदिरा पातले दुःख करीत । इंद्रसेन अति दुःखित । न विसरे कधी पुत्रशोक ॥ ७३ ॥ राज्यव्यापार सोहूनि । दुःख करी पुत्रचितनी । गोव्रजादी^१ व्यापोनि । राष्ट्र घेतले सकलिक ॥ ७४ ॥ सहभार्या रायासी । ठेविले कारागृहासी । पुत्रशोक बहु तथासी । राज्यभोगी चाढ नाही ॥ ७५ ॥ चित्रवर्मा राजा देखा । कन्या ठेविली ममत्विका^२ । ग्राण त्यजूं पाहे निका । लोकनिंदा^३ म्हणोनि ॥ ७६ ॥ राजा म्हणे कन्येसी । पुत्र नाहीत आमुच्या वंशी । कन्या एक तूं आम्हांसी । पुत्र म्हणूनि प्रतिपाळूं ॥ ७७ ॥ लोक निंदती^४ आम्हांसी । वैथव्यत्व नाही परियेसी । वर्ष एक क्रमी चो तूं ऐसी । पुढे आचार करी वाळे ॥ ७८ ॥ पिता-वचन ऐकोनि । करीतसे बहु चिंतन । म्हणे देवा शूलपाणि । केवी माते गांजिले ॥ ७९ ॥ ऐसे विचारी मानसी । व्रत आचरीतसे सुरसी । सोमवार उपवासी । ईश्वरपूजा करीतसे ॥ ८० ॥ इतुके होतां राजकुमर । बुडाला होता गंगापूर^५ । गेला जेथे पाताळनगर । वासुकी जेथे राज्य करी ॥ ८१ ॥ नागलोकीचिया नारी । आल्या होत्या नदीतीरी । राजकुमर आला पूरी^६ । नदीतटाकी^७ वहात ॥ ८२ ॥ देखोनियां नागकन्या । काढिती संतोषेकरूनियां । अमृत शिंपिती आणूनियां । जागृत डाळा राजकुमर ॥ ८३ ॥ नागकन्या मिळून त्यासी । घेऊनि जाती तक्षकापाशी । विचित्र नगर परियेसी । आश्रय पाहे राजकुमर ॥ ८४ ॥ पाहे पाताळनगर-रचना । जैसी शोभा इंद्रभुवना । गोपुरे दिसती महारत्ना^८ । जैसी विद्युल्लता लखलखित ॥ ८५ ॥ वज्र^९-नील-वैदूर्येसी । माणिक्य-मुक्ताफलेसी । महारम्य पुरी जैसी । सूर्यकांतीपरी शोभा ॥ ८६ ॥ चंद्रकांतीसरसी भूमि । महाद्वार कपाटहेमी^{१०} । अनेक रत्ने नाही उपमी । ऐशा मंदिरीं प्रवेशला ॥ ८७ ॥ पुढे देखतां सभा थोर । समस्त वैमले सर्पकार । आश्रय करी राजकुमर ।

^१ भाऊवंद वरीरेंवी २. मायेने ३. लोक निंदा करतील माणून ४. प्रेत न सापडता तूं ग्राणत्वाण केलास तर लोक आमनी निंदा करतील ५. नदीन्या डोहात ६. प्रवाहावरोप ७. वडीन्या कातामे ८. सनसाचिन ९. हिरे १०. सोन्यासा अवाजा

असंख्य सर्व दिसताति ॥ ८८ ॥ सभेमार्जी अतिशोभित । मध्ये दिसे पन्नगनाथ^१ । जैशी सूर्यकांति फाकत । अति उत्त्रत
 बैसलासे ॥ ८९ ॥ अनेक श्वेतफणी दिसती । जैशी बीजु असे लखलखती । पीतांबर वास^२ ज्योती^३ । रत्नकुंडलमंडित
 देखा ॥ ९० ॥ अनेकरत्नखृचित देखा । मुकुट मिरवती सहस्र एका । सहस्रफणी मिरवे तक्षका । ऐसा सभे बैसलासे
 ॥ ९१ ॥ रूपयौवन नागकन्या । नाना आभारणे लेवोनियां । अनेक सहस्र येवोनियां । सेवा करिती तक्षकाची ॥ ९२ ॥
 ऐसे सभास्थानी देख । राजा बैसलासे तक्षक । देखोनि राजकुमारके । नष्टन केले तये वेळी ॥ ९३ ॥ तक्षक पुसे नागकन्यासी ।
 कैचा कुमारक आणिलासी । सुलक्षण दिसतो कैसी । कोठे होता म्हणोनियां ॥ ९४ ॥ नागकन्या म्हणती त्यासी । नेणां
 नाम याचे वंशासी । बहात आला यमुनेसी । घेऊन आलों तुम्हांजवळी ॥ ९५ ॥ तक्षक पुसे कुमारकासी । नाम कवण,
 कवण चंशी । काय कारण आलासी । कवण देशी वास तुझा ॥ ९६ ॥ सांगे राजकुमर देखा । आम्ही भूमंडलनायका^४ ।
 नैषधराज्याधिपति ऐका । 'नळ' नामा पुण्यवंत लोकी ॥ ९७ ॥ त्याचा पुत्र इंद्रसेन । जन्म आमुचा तयापासून । 'चंद्रांगद'
 नाम आपणा । गेलों होतो श्वशुराहा ॥ ९८ ॥ जलक्रीडा करावयासी । गेलों होतो यमुनेसी । विधिवर्णी आम्हांसी । चुडालों
 नदीत अवधाग ॥ ९९ ॥ बहात आलों नदीत । नागकन्या पज देखत । घेवोनि आल्या तुम्हांपर्यंत । देव आपुले साफल्य
 ॥ १०० ॥ पूर्वार्जित पुण्येसी । भेटी इगाली चरणासी । धन्य माझे जीवनासी । कृतार्थ इगालों म्हणतसे ॥ १ ॥ करुणावचन
 एकोनि । तक्षक बोले संतोषोनि । नको भिंऊ म्हणोनि । धीर्घ देत तये वेळी ॥ २ ॥ शेष म्हणे कुमर बाढा । तूं दिसतोसी
 मन-निर्मळा । तुमचे धरी सर्वकाळा । कवण देव पूजीतसां ॥ ३ ॥ ऐसे ऐकोनि राजकुमर । हर्षे जाहला निर्भर । सांगतसे
 विस्तार । आपुला देव शंकर देखा ॥ ४ ॥ समस्त देवांचा देव । नाम आहे सदाशिव । वासभारीं उपा अपूर्व । त्याते पूजितो
 निरंतर ॥ ५ ॥ ज्याचें रजीं जनित ब्रह्मा । मृष्टि सृजितो^५ अनुपम्या । तैसा सदाशिव आम्हां । पूजीतसों सर्वकाळीं
 ॥ ६ ॥ ज्याचे सत्त्वगुणेसी । विष्णु उपजला परियेसी । प्रतिपाळक लोकांसी । तैशा शिवासी पूजीतसों ॥ ७ ॥

^१. मर्यादा राजा २. चरव ३. उकाशमान ४. गवेलोक ५. रजेपुणापासून ६. उत्पत्र करतो

ज्याच्या तामसापासून^१ । एकादश रुद्रगण । उपजले, याचि कारण । प्रलयकर्ता तथा नाम ॥ ८ ॥ धाता-विधाता^२ जो आपण । उत्पत्तिस्थितिलय कारण । तेजासी तेज असे जो कोण । तैसा ईश्वर पूजीतसो ॥ ९ ॥ पृथ्वी-आप-तेजासी । जो पूर्ण असे वायुराकाशी^३ । तैशा पूजितो शिवासी । म्हणे राजकुमर देखा ॥ १० ॥ सर्व भूती असे पूर्ण । चिन्मय आपण निरंजन । जो रूपे असे अचितन । तैसा ईश्वर पूजितो सदा ॥ ११ ॥ ज्याची कथा वेद जाहले^४ । तक्षक-शेष ज्याची कुडले । त्रिनेत्र असे चंद्र मीळी^५ । तैसा शंकर पूजीतसो ॥ १२ ॥ ऐसे ऐकोनि वचन । तक्षक संतोषला अतिगहन । राजकुमारा आलिंगोन । तुष्टलो तुष्टलो म्हणतसे ॥ १३ ॥ तक्षक म्हणे तये वेळी । तुज देईन राज्य सकली । तुवां रहावे पाताळी । अनेत भोग भोगी आतां ॥ १४ ॥ माझे लोकीं जे जे रत्न । जे मुख्य असे पवित्र । ते देईन समस्त । सुखे ऐस म्हणतसे ॥ १५ ॥ पाताळ लोकींची रचना परम । पाहे पां अनुपम्य । कल्पवृक्षाति मनोरम । आहेत माझ्या नगरांत ॥ १६ ॥ अमृत न देखती स्वप्नी कोणी । भरले असे जीसे पाणी । तले चावी^६ पोखरणी^७ । आहेत माझे ढारी ॥ १७ ॥ नाही मरणभव येथे । रोगपीडादि समस्त । नेणती कोणी स्वप्नावस्थे । ऐसे नगर माझे असे ॥ १८ ॥ सुखे ऐस कुपरा म्हणत । तक्षक असे सांगत । राजकुमर असे विनवीत । करुणावचनेंकस्त्रियां ॥ १९ ॥ राजकुमर विनवी तक्षकासी । एक पुत्र आपण पितयासी । भायां वर्ष-चतुर्दशी^८ । शिवपूजा करीतसे ॥ २२० ॥ नूतन माझे पाणिग्रहण । तेथे असे अंतःकरण । पहावे मातापित्याचे चरण । दुःखी असतील मजलागी ॥ २१ ॥ आपण दुडालो नदीत । पिता माता दुःख करीत । पत्नी म्हणे पति मृत । समस्त जीव त्यजितील ॥ २२ ॥ देखिले तुमचे चरण आपण । संतुष्ट जाहले अंतःकरण । राखिला तुष्टी माझा प्राण । दर्शन करवावे मातापिता ॥ २३ ॥ तक्षक झाला संतोषी । नाना रन्नाभरणे त्यासी । अमृत पाजवी बहुवसी । आणिक देती स्त्रियेसी ॥ २४ ॥ कल्पवृक्षफळे देती । अपूर्व वस्त्राभरणे समस्ती । जे अपूर्व असे क्षितीं । ते अमोल्य वस्तु देता जाहला ॥ २५ ॥

^१. तपोगुणपायम् २. इत्याद्वाचाती उत्पादक ३. वायुत-व अकाशात् व्यापत्तेत्वा ४. वेद हे व्याप्ते पृष्ठलीलावर्णन अहं ५. मरतकान्तर ६. विहिती ७. मुख्यारणी

इतके देवोनि कुमरासी । तक्षक महणे परियेसी । जे जे काळीं आम्हां स्मरसी । तुडे कार्य सिद्धी पाववू ॥ २६ ॥ आणिक
 संतोषोनि मागुती । चल्ले वाहने अतिप्रीती । तुरंग^१ दिल्हा मनोगती । सर्वे देत कुमर आपुला ॥ २७ ॥ चंद्रांगदकुमरासी ।
 तक्षके दिधले अतिहथी । निरोप दिधला परियेसी । वाहन तुरंग मनोहर ॥ २८ ॥ तक्षकाते नमूनि त्वरित । चंद्रांगद वारुवरी
 चहत । मनोबेंगे मार्ग क्रमित । नागकुमर सर्वे असे ॥ २९ ॥ जये स्थानीं बुडाला होता । पावला तेथें क्षण न लागतां ।
 निघाला वाहेर वारुसहिता । नदीतटीं उभा असे ॥ ३० ॥ सोमवार असे ते दिवसी । सीमंतिनी आली स्नानासी । होत्या
 सखिया सर्वेसी^२ । त्याही मिळोनि नदीतीरी ॥ ३१ ॥ सीमंतिनी महणे सखियांसी । आश्चर्य जाहले पहा केसी । उदकांतुनी
 निघाला परियेसी । सर्वे असे नागकुमर ॥ ३२ ॥ राक्षस होईल वेषधार । रूप थरिले असे नरु । दिसतसे मनोहरु । तुरंगारुढ
 जाहला असे ॥ ३३ ॥ कैसे पहा वो रूप यासी । जैसा सूर्य प्रकाशी । दिव्यमालांवरे केसी । मुगंध असे परिमळ ॥ ३४ ॥
 दश योजनेपर्यंत । वास येतो अतिप्रीत । पूर्वो देखिली असे स्वरूपता । दिसतसे परियेसा ॥ ३५ ॥ स्थिर स्थिर भीत
 भीता । पाहे त्याची स्वरूपता । आपुला पतीसादृश्य महणतां । रूप आठवी तये वेळी ॥ ३६ ॥ राजकुमर पाहे तिसी ।
 महणे रूपे माडी वधूएसी । गळसरी न दिसे कंठासी । हास न दिसती मुक्काफळांचे ॥ ३७ ॥ अवलोकीतसे अंगखून । न
 दिसे हळदी करकेकण । चिंताव्याकुळ रूपहीन । सादृश्य दिसे प्राणेश्वरी ॥ ३८ ॥ मनी विचारी मागुता । रूप तिचे आठवीत ।
 तुरंगावरुनि उतरत । नदीतीरी बैसला ॥ ३९ ॥ बोलावोनि सीमंतिनीसी । पुसतसे अतिप्रियेसी । तुडा जन्म कवण वेळी ।
 पुरुष तुडा कवण सांग ॥ ४० ॥ कां कोमाइलीस^३ बाळपणी । दिसमी शोकलक्षणी । सांगावे आम्हां विस्तारुनि
 अति स्नेहे पुसतसे ॥ ४१ ॥ ऐकोनि सीमंतिनी देखा । आपण न बोले लाजे एका । सखियांते महणे विवेका । सांगा
 आमुचा बृजांत ॥ ४२ ॥ सखिया सांगती तयासी । हिचे नाम सीमंतिनी परियेसी । चंद्रांगदाची महिथी^४ । चिवव्यांची
 हे कन्या ॥ ४३ ॥ इचा पति अतिसुंदर । चंद्रांगद नाम थोर । जलक्रीडा करितां पार । बुडाला येथें अवधारा ॥ ४४ ॥

१. मोडा २. चोबर ३. म्लान झालीस ४. पडाळी

तें शोक करितां इसी । वैधव्य आले परियेसी । दुःख करितां तीन वर्षी । लावण्यपण^१ ऐसे जाहले ॥ ४५ ॥ करी
 मोमवारद्वत् । उपवासेसी आचरत । म्हणोनि आजि स्नानानिमित्त । आली असे नदीसी ॥ ४६ ॥ इच्या श्वशुराची स्थिति
 एका । पुत्रशोक करितां दुःखा । राज्य हिरतले दायादिका^२ । कारागृहीं घातले असे ॥ ४७ ॥ तयाकारणे सीमंतिनी । पूजा
 करी शूलपाणि । सोमवार उपोषणी । म्हणोनि करी परियेसा ॥ ४८ ॥ इतके सखिया सांगती । मग बोले आपण सीमंती ।
 तुम्ही कवण पुसतां आम्हांगती । कंदर्परूप^३ तुम्हां असे ॥ ४९ ॥ गंधर्व किंवा तुम्ही देव । किंवर अथवा सिद्धसाधव ।
 नररूप असां मानव । आपुते पुसतां कवण कार्या ॥ ५० ॥ स्नेहभावेकरूनि । पुसतां तुम्ही अति गहनी । पूर्वी देखिले
 होते नयनी । न कले खूण म्हणतसे ॥ ५१ ॥ आप्तभाव माझे मनी । स्वजन ऐसे दिसतां नयनी । नाम कवण सांगा म्हणोनि ।
 आठवी रूप पतीचे ॥ ५२ ॥ आठवी पतीचे रूप । करूं लागली अति प्रलाप । पडली धरणी रुदितबाष्प^४ । महादुःख
 करीतसे ॥ ५३ ॥ स्त्रियेचे दुःख देखोनि । कुमार याहे तटस्थपणी । मुहूर्त एक सांवरोनि । आपण दुःख करीतसे ॥ ५४ ॥
 दुःख करोनि कुमर देखा । ग्रक्षाळण केले आपुल्या मुखा । उगी राहे म्हणे एका । आपुले नाम ‘सिद्ध’ म्हणे ॥ ५५ ॥
 सीमंतिनी करितां शोक । जवली आला राजकुमरक । हातीं धरूनि बाळिका । संबोऱी तो ग्रेमभावे ॥ ५६ ॥ एकांती सांगे
 तियेसी । म्हणे तुड्या भ्रतारासी । देखिले आम्ही दृष्टीसी । सुखें ऐस परियेसी ॥ ५७ ॥ तुड्ये ब्रतपुण्येकरितां । शीघ्र येईल तुड्या
 कांत । चिंता न करी वो तूं आतां । तृतीय दिवशीं दर्शन घडे ॥ ५८ ॥ तुड्या पति माझा सखा । माझा ग्राण तोचि एका ।
 संदेह न करी वो बाळिका । सदाशिवाचे चरणाची आण ॥ ५९ ॥ ऐसे एकांती सांगून । प्रगट करूं नको
 म्हणून । दुःख आठवले ऐकून । सीमंतिनी बाळिकेसी ॥ ६० ॥ सुटली धार लोचनी । शतगुण ग्रेम नयनी । विचार करीतसे
 मनी । हाचि होय माझा पति ॥ ६१ ॥ सारिखें वाटे मुखकमळ । नयन सुंदर अति कोमळ । ध्वनि होय बोल
 चपल । हास्यमुखें बोलतसे ॥ ६२ ॥ मृदु वाक्य माझे पतीसी । तैसाचि बोलतो हर्षी । धरितां माझ्या करासी ।

१. भौदर्य असे भाष्य २. माळवदानी हिंसा ३. गदनामालो सीमंती ४. अथू दालत

अति मृदुपण लागले ॥ ६३ ॥ माडया पतीचें लक्षण । मी जाणें सर्वंही खूण । समस्त आहेति प्रमाण । हाचि होये प्राणनाथ ॥ ६४ ॥ चास देखतां माडौं मन । विचरोनि^१ धारा सुटती नवन । नवल म्हणे विचारून । मागुती अनुमान करीतसे ॥ ६५ ॥ देवहीन असें आपण । कैचा येऊळ पति म्हणोन । बुडाला नर्दीत मिहू^२ जाणोन । मागुती अर्पति कैसी मज ॥ ६६ ॥ मेला पति ये मागुता । न ऐकों कानी ऐसी कथा । स्वप्न देखिलें मी भांता । काय वसतसे माडौं मनी ॥ ६७ ॥ थृत होय की वैष्णवारु । राक्षस किवा यक्ष किन्नर । कपट यें आला नर । म्हणोनि मनी विचारीत ॥ ६८ ॥ किवा होऊळ माडौं व्रत । पुनिपत्नीने सांगितले म्हणत । किवा प्रसन्न गिरिजानाथ । नवल नव्हे म्हणतसे ॥ ६९ ॥ ज्यासी प्रसन्न शंकर । त्यासी कैचा दुःखविकार । चिंतिले पाविजे निर्धार । ऐसे योजी सीमंतिनी ॥ ७० ॥ ऐसे होतां राजकुमर । आरुद जाहला आपण वारु । निरोप मांगे प्रोतिकरु । सीमंतिनी नारीसी ॥ ७१ ॥ निधाला अश्व मनोवर्गी । पावला नगरा अतीशीघ्री । सर्वे पुत्रवासुगी^३ । पाठवी तया नगरांत ॥ ७२ ॥ तुदां जावोनि वैरियांसी । सांगे इष्टती^४ वादियांसी^५ । न ऐकतां तुझे बोलासी । संहारीन म्हणावे ॥ ७३ ॥ ऐसे वचन ऐकोनि । पावला त्वरित राजभूवर्नी । उभा राहोनि कठोर वचनी । बोलतसे नगराधिपासी ॥ ७४ ॥ चला शीघ्र कुटुंबेसी । चंद्रांगदाचे भेटीसी । गेला होता पाताळासी । तक्षकाचे इष्टतीसी^६ जाणा ॥ ७५ ॥ कालिंदीये नर्दीत । बुडाला वचन प्रख्यात । तुम्ही केला स्वामीघात । राज्य हिरतले इंद्रसेनाचें ॥ ७६ ॥ आतां सांगेन तुम्हांसी । चाड असेल ग्राणासी । शरण जावें शीघ्रेसी । सिहासनी वैसवा इंद्रसेना ॥ ७७ ॥ तक्षकासारिखा मैत्र जाहला । तुमच्या करील अस्थिमाळा^७ । शीघ्र चला चरणकमळा । चंद्रांगद-दर्शनासी ॥ ७८ ॥ नायकाल जरी माडौं वचन । आतांचि घेऊन तुमचे ग्राण । तक्षकाने दिलहें निरोपण । म्हणोनि आलौं सांगातें^८ ॥ ७९ ॥ ऐसे वचन ऐकोनि । दाईज^९ विचारिती मनी । आपण केली बुद्धि हीन । आतां शरण रिघावें ॥ ८० ॥ जरी करूं चलात्कार^{१०} । तक्षक करील संहार । लोकांत होऊळ निंदा फार । ग्राण जाईल, हानी असे ॥ ८१ ॥ ऐसे विचारूनि मानसी । बाहेर काढिती इंद्रसेनासी । माना वस्त्रे-आभरणेसी ।

^१. विचरून २. निधिल ३. चासुलिपु ४. स्वेषभावाने ५. शङ्का ६. मैतीसाठी ७. ताते फोडूत दाकीर ८. च्याच्यापरोधर ९. भाऊवद १०. उवरासनी

* वैसविती सिंहासनी ॥ ८२ ॥ विनविताति तयासी । अपराध घडले आपणासी । ग्राण राखावे आम्हांसी । म्हणोनि चरणी
 लागती ॥ ८३ ॥ राया इंद्रसेनासी । तक्षकपुत्र सांगे हर्षी । तुमचा कुमर आला परियेसी । वासुकीभेटी गेला होता ॥ ८४ ॥
 एकतां राजा संतोषी । आठविलै दुःख अधिकेसी । मूळां येऊनि थरणीसी । पल्नीसहित पडियेला ॥ ८५ ॥ उठवी नागकुमर
 त्यासी । दुःख विसरा करा हर्षासी । येतो पुत्र भेटीसी । म्हणोनि सांगे उल्हासें ॥ ८६ ॥ एकोनि राजा अतिहर्षी ।
 बोलादूनि सांगे मंत्रियांसी । नगर शृंगार करावयासी । निरोप दिला तये वेळी ॥ ८७ ॥ एसा निरोप देऊन । भेटीसी निधाला
 आपण । समस्त निधाले दायाद आपण । राणीवसादिकरूनियां ॥ ८८ ॥ मंत्री पुराहित देखा । समस्त निधाले नगरलोक ।
 पाहो म्हणती कवतुक । मेला कुमर आला म्हणोनि ॥ ८९ ॥ आनंद झाला सकळिका । राजा मानी महासुखा । पाहीन
 म्हणोनि पुत्रमुखा । शीघ्र जातो अवधारा ॥ २१० ॥ सर्वे वाजंत्यांचा गजर । नगरलोकां संतोष थोर । करिताति जयजयकार ।
 अत्योल्हास करिताति ॥ ११ ॥ ऐसे जाऊनि पुत्रासी । भेटी झाली परियेसी । चंद्रांगदे पितयासी । नमस्कारिले साठांगे
 ॥ १२ ॥ अति ग्रेम पुत्रासी । आलिंगी राजा ग्रीतीसी । सद्गदित कंठेसी । नेव्री सुटल्या उदकथारा ॥ १३ ॥ पुत्रासी म्हणे
 इंद्रसेन । आलासी बाळा माझा ग्राण । शवपणे^१ होतो तुजवीण । म्हणोनि सांगे दुःख आपुले ॥ १४ ॥ मातेसी आलिंगोन ।
 दुःख करी अतिगहन । विनवीतसे संबोर्डोन । आपणानिमित्त काष्टलेति ॥ १५ ॥ पुत्र नक्के भी तुमचा शत्रु । जाऊनि आपुले
 सुखार्थू । दुःख दिधलै तुम्हां बहुत । नेव्रीच मुख तुम्हांसी ॥ १६ ॥ आपण जावोनि पाताळी । सुखे होतो शेषाजवळी ।
 तुम्ही कष्टलेति अवलीळी । मजनिमित्त अहोरात्री ॥ १७ ॥ काषासारखे अंतःकरण । पुत्राचे असे तुम्ही जाण । माताजीव
 जैसे मेण । पुत्रानिमित्त कष्ट वहू ॥ १८ ॥ मातापितयांचे दुःख । जो नेणे तोचि मूर्ख । उत्तीर्ण व्हावया अशक्य । स्तनपान
 एक घडीचे ॥ १९ ॥ मातेवीण देव देखा । नाही पुत्रासी विशेषा । ऋण उत्तीर्ण नव्हे ऐका । माता म्हणजे भवानी ॥ ३०० ॥
 दुःख करी जननीसी । तोचि जाय यमपुरासी । पुत्र नोहे त्याचे वंशी । सप्तजन्म दरिद्री ॥ १ ॥ ऐसी माता विनवोनि । भेटता
 जाहला भाऊबहिणी । इष्ट सोडे अखिल जनी । प्रधानादि नगरलोका ॥ २ ॥ इतुकिया अवसरी । प्रवेश जाहला नगरपुरी ।

१. अतःपुराहिणा २. मेल्यासाराता

समारंभ केला थोरी । पावले निजमंदिरांत ॥ ३ ॥ तक्षकाचे पुत्रासी । वस्त्रे भूषणे अति हर्षी । देता जाहला परियेसी ।
 इंद्रसेन अतिप्रीती ॥ ४ ॥ चंद्रांगद सांगे पित्यासी । तक्षकोपकार विस्तारेसी । प्राण वांचविले आम्हांसी । द्रव्य दिधले
 अपरिमित ॥ ५ ॥ जीं जीं वस्त्राभरणे । दिधली होती तक्षके जाण । पित्यासी देवोनि, चरण । नमिता झाला पुत्र देखा
 ॥ ६ ॥ निरोप दिधला नागपुत्रासी । इंद्रसेन करी अतिहर्षी । भूत्य पाठविले वेगेसी । चित्रवर्म-नगराते ॥ ७ ॥ राजा म्हणे
 तये वेळी । सून माडी देवागळी^१ । तिचेनि धर्मे वांचला वेळी । पुत्र माडा अवधारा ॥ ८ ॥ तिणे आगाधिला शंकर । अहेवपण
 तिचे स्थिर । म्हणोनि वांचला माडा कुमर । सौभाग्यवंती सून माडी ॥ ९ ॥ म्हणोनि हेर पाठवा वेगेसी । वार्ता लिहावी
 संतोषी । चित्रवर्मरायासी । म्हणे राजा इंद्रसेन ॥ ३१० ॥ हेर निघाले झडकरी । पातले चित्रवर्मापुरी । व्यवस्था सांगती
 कुमरी । चंद्रांगद-शुभवातां ॥ ११ ॥ एकोनि राजा संतोषी देखा । करिता झाला महासुखा । दान दिधले अपार एका ।
 वस्त्रे भूषणे हेरासी^२ ॥ १२ ॥ इंद्रसेन राजा देखा । पुनरपि आला वन्हाडिका । चंद्रांगद पुत्र निका । सर्वे सकल कलत्रेसी^३
 ॥ १३ ॥ महोत्साह करिती थोर । वन्हाड केले धुरंधर । चंद्रांगद प्रीतिकर । सीमंतिनीसी भेटला ॥ १४ ॥ पाताळीची अमोल्य
 वस्तु । प्राणेश्वरीसी अर्पित । पाजविता झाला अमृत । महानंद प्रवर्तला ॥ १५ ॥ कल्पवृक्षफळे देखा । देता जाहला
 स्वपलिका । अनघ्यं वस्तु आभरणिका । दश योजने कांति फांके ॥ १६ ॥ ऐशा उत्साहे विवाह केला । आपुले पुरीसी
 निघाला । सीमंतिनीचे देव भले । पतिसमागमे जातसे ॥ १७ ॥ जावोनि आपुले नगरासी । राज्यी स्थापिले पुत्रासी । दहा
 सहस्र अब्दे^४ हर्षी । राज्य केले अवधारा ॥ १८ ॥ सीमंतिनीचे व्रत ऐसे । उपवास केले सोमवारांस । पूजा केली गौरीहराम ।
 म्हणोनि पावली इष्टार्थ ॥ १९ ॥ ऐसे विचित्र असे व्रत । म्हणोनि सांगती श्रीगुरुनाथ । एक सुवासिनी म्हणत । अति
 प्रीतीकरुनियां ॥ ३२० ॥ ऐसे व्रत करी वो तु आता । अहेवपण अखंडिता । होतील तुज कन्या पुत्र बहुता । आमुचे वाक्य
 अवधारी ॥ २१ ॥ दंपती त्रिवर्ती श्रीगुरुसी । तुझी चरणसेवा आम्हांसी । तेंचि व्रत निधरिसी । आम्हो व्रत कायरे ॥ २२ ॥

१. देवाने थें २. दूसांना ३. सर्वकृत्यपरिवारासाठ ४. वर्षे

आमचा तु प्राणनायक । तुजवांधूनि नेणो आणिक । तुझे चरण असती निक^१ । मृणानि चरणी लागली ॥ २३ ॥ श्रीगुरु
 महणती तयांसी । आमुचे निरोपे करा ऐसी । व्रत आचरा सोमवारेसी । तेचि सेवा आम्हां पावे ॥ २४ ॥ निरोप घेऊनि
 श्रीगुरुचे । व्रत करिती सोमवाराचे । आली माता-पिता त्यांचे । भेटी जाहली श्रीगुरुची ॥ २५ ॥ ऐकोनि कन्दापुत्रवातां ।
 मंतोष करिती अत्यंता । द्रव्य वैचिती अपरिमिता । समाराधना ब्राह्मणांसी ॥ २६ ॥ पूजा करिती श्रीगुरुसी । आनंद अति
 मानसी । समारंभ बहुवसी । करिती भक्तिपूर्वक ॥ २७ ॥ ऐशापरी बंदोनि । श्रीगुरुचा निरोप घेऊनि । गेली ग्रामा परतोनि ।
 ख्याति झाली चारी राष्ट्री ॥ २८ ॥ पुढे तया दंपतीसी । पुत्र पांच शतायुषी । झाले ऐका त्वरितेसी । नामधारक श्रीगुरुचे^२
 ॥ २९ ॥ प्रतिवर्षी दर्शनासी । दंपती येती भक्तिसी । ऐसे शिष्य परियेसी । श्रीगुरुचे अवधारी ॥ ३० ॥ ऐसे श्रीगुरुचरित्र ।
 सिद्ध सांगे पवित्र । नामधारक अतिप्रीत । ऐकतसे अवधारा ॥ ३१ ॥ गंगाधराचा कुमर । मरस्वती विनवी गुरुकिंकर । स्वामी
 माझा पारंपार^३ । नृसिंहसरस्वती ॥ ३२ ॥ ऐसी ब्रीद कीर्ति देखा । समस्त जन तुम्ही ऐका । प्रसन्न होय तात्काळिका । न धरा
 मंदेह मानसी ॥ ३३ ॥ साखर स्वादु^४ म्हणावयासी । उपमा द्यावी कायसी । मनगटी असतां कंकणासी । आरसा काय पद्मवा
 ॥ ३४ ॥ प्रत्यक्ष पाहतां दृष्टांतेसी । प्रमाण काय परियेसी । ख्याति असे भूमंडळासी । कीर्ति श्रीगुरुयतीची ॥ ३५ ॥ ऐका
 हो जन समस्त । सांगतसे भी हित । सेवा करावी श्रीगुरुनाथ । त्वरित होय मनकामना ॥ ३६ ॥ अमृताची आरंबटी^५ ।
 घातली असे गोमटी । पान करा हो तुम्ही घोटी । धणीवरी^६ सकलिक ॥ ३७ ॥ श्रीगुरुचरित्र कामधेनु । ऐकतां होय पतित
 पावनु । नाम ज्याचें कामधेनु । जें जे चितिले पाविजे ॥ ३८ ॥ ज्याचें चित श्रीगुरुचरणी बैसले । त्याचें सर्वही कार्य
 साधले । अक्षयपद अनायासे पावले । श्रीगुरुचे प्रसादे ॥ ३९ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी
 श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे सीरंतिनीआख्यानं नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

॥ अध्याय पस्तिसाका समाप्त ॥

१. परमपूज्य २. श्रीगुरुने नाममरण कराणे ३. वंशांपरागत ४. मवादिष्ट ५. पाणपोइ ६. तुफी होडूपवैत

॥ छत्तिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्ये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ शिष्योत्तमं नामकरणी । लागे सिद्धाचिये चरणी । विनवीतसे
 कर जोडोनि । भक्तिभावेकरूनियां ॥ १ ॥ जय जया सिद्ध मुनि । तूचि तारक भवाणी । तूचि होसी द्वाहजानी ।
 अविद्यातिमिरभास्कर^१ ॥ २ ॥ मायामोह-रजनीत । होतौ आपण निद्रिस्त । कृपासागर श्रीगुरुनाथ । जागृत केले आम्हांसी
 ॥ ३ ॥ तिमिरहरण भास्कर । मज भेटलासी तूं गुरु । कडे केला भवसागर । चिन्मयात्मा सिद्ध मुनि ॥ ४ ॥ ऐसे म्हणोनि
 सिद्धासी । विनवी शिष्य भक्तीसी । गुरुमूर्ति संतोषी । अभयंकार^२ देतसे ॥ ५ ॥ पुढे चरित्र कवी झाले । विस्तारावै स्वामी
 वहिले^३ । आमुंते स्वामी कृतार्थ केले । ज्ञानामृत प्राशवृनि ॥ ६ ॥ कथामृत एकतां श्रवणी । तृप्ति न होय अंतःकरणी ।
 निरोपावै विस्तारानि । म्हणोनि चरणी लागला ॥ ७ ॥ सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढील कथा असे निका । एकचित्ते तुम्ही
 ऐका । ज्ञान होय समस्तांसी ॥ ८ ॥ गाणगापुरी असतां श्रीगुरु । महिमा वाढला अपरांपर । बोलतां असे विस्तार ।
 तावन्मात्र सांगतसो ॥ ९ ॥ महिमा एकेक सांगतां । विस्तार होईल बहु कथा । अवतार श्रीहरि साक्षाता । कवण शके
 वर्णाविद्या ॥ १० ॥ तया गाणगापुरांत । होता विप्र वेदरत । विरक्त असे बहुश्रुत । कर्मपार्गे वर्ततसे ॥ ११ ॥ नेघे प्रतिग्रहो
 म्हणे । परग्रामासी जावो नेणे । मिथ्यावाद^४ मृषा भाषण^५ । अतिवाद आपण न करीच ॥ १२ ॥ नित्य शुक्ल^६ धिक्षा
 करी । तेणै आपण उदर भरी । तयासी असे एक नारी । क्रोधवंती परियेसा ॥ १३ ॥ याचकवृत्ति तो द्वाहण । करी संसार
 सामान्यपणे । अतीत-अन्यागताविणै । अन्न नेघे प्रत्यही ॥ १४ ॥ तया ग्रामी प्रतिदिवसी । विप्र येती आराधनेसी^७ ।
 सहस्र संख्या द्वाहणांसी । मिष्टान्न यालिती परियेसा ॥ १५ ॥ तया ग्रामी विप्रवनिता । समस्त जाती भोजनाकरितां ।
 येऊनि सदनीं संवित । अनेकपरीचीं पक्वाव्रे ॥ १६ ॥ ऐकोनि ते विप्रनारी । नानापरी दुःख करी । परमेश्वरा श्रीहरी ।

१. अविद्यात्म औरकर पालविषाद नूरे २. भिंडे नको आसे जाणासन ३. सन्तर ४. दान ५. विसंडनार ६. आत्मा भाषण ७. कोली धिक्षा ८. द्वाहणभोजन
 ९. पालभ्यासिता

महणोनि चिंती मनांत ॥ १७ ॥ कैसे दैव आपुले हीन । नेण स्वप्नी ऐसे अन्न । दरिद्री पतीसी वरून । सदा कष्ट भोगीतसे
 ॥ १८ ॥ पूर्वजन्मीचे आराधनै । तैसा आपणासी पति हीन । सदा पाहे दरिद्रपणे । वर्ततसे देवराया ॥ १९ ॥ समस्त विप्र
 स्त्रियांसहित । निल्य पराव्रभोजन करीत । पूर्वजन्मीचे मुकृत । केले होते सकळिकीं ॥ २० ॥ आपुला पति दैवहीन । कथी
 नवचे परान्ना । काय करावे नागायणा । महणोनि चिंती मनांत ॥ २१ ॥ वर्ततां ऐसे तथा स्थानीं । आला विप्र महाधनी ।
 अपरपक्षे करणे मनीं । महणोनि आला परियेसा ॥ २२ ॥ तथा स्थानीं विप्रांसी । क्षणै दिले परियेसी । सबै त्यांच्या
 स्त्रियांसी । आवंतिले परियेसा ॥ २३ ॥ देखोनि ते विप्रवनिता । पतीजवळी आली त्वरिता । सांगती झाली विस्तारता ।
 आमंत्रण ब्राह्मणाचे ॥ २४ ॥ अनेकपरीचीं पकवावे । देती वस्त्रे-परिधाने^१ । अपार द्रव्य दक्षिण । देताति एके प्राणाश्वरा
 ॥ २५ ॥ याते स्वामीं अंगीकारणे । अथवा आपणा निरोप देणे । कांक्षा करिते माझो मन । मिठाज अपूर्व जेवावे ॥ २६ ॥
 एकोनि तियेचे वचन । निरोप देत ब्राह्मण । सुखें जावे करी भोजन । आपणा न घडे महणतसे ॥ २७ ॥ निरोप घेऊनी तये
 येळी । गेली तया गृहस्थाजवळी । आपण येऊ भोजनकाळी । महणोनि पुसे तयासी ॥ २८ ॥ विप्र महण तियेसी । आप्ही
 सांगू दंपतीसी । बोलावीं आपुल्या पतीसी । तरीच आपुले गृहा यावे ॥ २९ ॥ एकोनि तयाचे वचन । झाली नारी खेदे
 खिन्न । विचार करी आपुले मनीं । काय करणे महणोनियां ॥ ३० ॥ आतां काय करावे महणे । कैसे दैव आपुले उणे ।
 बरवें अन्न स्वप्नी नेणे । पतीकरितां आपणासी ॥ ३१ ॥ विचार करूनि मानसी । आली नृसिंहगुरुपाशी । नमन करी
 साठांगेसी । अनेकपरी विनवीत ॥ ३२ ॥ महणे स्वामी एक करणे । बरवें अन्न कथी नेणे । आपुल्या पतीसी सांगणे ।
 आमंत्रणा जावे महणोनि ॥ ३३ ॥ सांगू महणती दंपतीसी । माझा पति नायके वचनासी । न वचे कथीं पराव्रासी । काय
 करूं महणतसे ॥ ३४ ॥ स्वामी आतां कृपा करणे । माझ्या पतीते सांगणे । बरवीं येताति आमंत्रणे । अन्नवस्त्र देताति
 ॥ ३५ ॥ एकोनि तियेचे वचन । श्रीगुरुमूर्ति हास्यवदन । बोलावूनियां तलक्षण । सांगती तया द्विजासी ॥ ३६ ॥

^१. आचलेले कर्म २. महाल्य शाह ३. आदाज्ञा ब्राह्मणांना शास्त्रोन्तं आमंत्रण ४. बोलातिले ५. वरव्याखणे

श्रीगुरु महणती तथासी । जावें तुवां आमंत्रणसी । तुङ्गे स्त्रियेचे मानसी । असे मिष्ठान्न जेवावें ॥ ३७ ॥ तिचे मनीची वासना ।
 तुवां पुरवाची कारण^१ । सदा दुश्मित^२ अंतःकरण । कुलस्त्रियेचे असू नये ॥ ३८ ॥ ऐकोनि श्रीगुरुचे वचन । नमन करी
 तो ब्राह्मण । विनवीतसे कर जोडून । नेघें परान्न नेम असे ॥ ३९ ॥ गुरुवचन जो न करी । तो पडे रीरवधोरी । निरोप तुमचा
 माझ्या शिरी । जाईन स्वामी महणतसे ॥ ४० ॥ पुसोनियां श्रीगुरुसी । आले दंपत्य आमंत्रणासी । आनंद डाळा बहुवसी ।
 तवा विप्रस्त्रियेते ॥ ४१ ॥ पितृनाम उच्चारोन । संकल्प करी तो ब्राह्मण । अनेकपरीचे मिष्ठान्न । वाढिती तथा दंपतीसी
 ॥ ४२ ॥ भोजन करित्या समयासी । दिले विपरीत^३ तियेसी । श्वान-सूकर^४ येऊनि हयी । समागमे जेविताति ॥ ४३ ॥
 कंटाळले तिचे मन । उठे आपण त्यजूनि अज्ञ । जेवीत होते जे ब्राह्मण । त्यां समस्तांसी सांगतसे ॥ ४४ ॥ ऐसेपरी पतीसहित ।
 आली नारी चिता करीत । पतीस सांगे वृत्तांत । श्वानउच्छिष्ट जेविलेति ॥ ४५ ॥ स्त्रियेसी म्हणे तो ब्राह्मण । तुङ्गोनि आपुले
 दैव हीन । घडले आपणा परान्न । उच्छिष्ट श्वानसूकरांचे ॥ ४६ ॥ ऐसे कोपोनि स्त्रियेसी । आली दोघे श्रीगुरुपाणी । नमन
 करिती भक्तीसी । ऐका श्रोते एकचिते ॥ ४७ ॥ श्रीगुरु महणती तियेसी । कैसे सुख परान्नासी । सदा दूषिसी पतीसी ।
 पुरुले तुङ्गे मनोरथ ॥ ४८ ॥ ऐसे वचन ऐकोनि । लागे नारी श्रीगुरुचरणी । विनवीतसे कर जोडूनि । क्षमा करणे स्वामिया
 ॥ ४९ ॥ मंदभृति आपणासी । दोष घडविले पतीसी । नेले आपण परान्नासी । क्षमा करणे स्वामिया ॥ ५० ॥ चिता करी
 द्विजवरु । म्हणे स्वामी काय करू । दोष घडला अपारु । व्रतभंग डाळा म्हणोनि ॥ ५१ ॥ परान्न न घ्यावे म्हणोनि । संकल्प
 होता माझे मनी । मिळाली सती^५ वैरिणी । दोष आपणा घडविले ॥ ५२ ॥ ऐकोनि तथाचे वचन । श्रीगुरु महणती हांसोन ।
 पुरविली स्त्रियेची वासना । आतां तिचे मन थालू^६ ॥ ५३ ॥ कधी नवचे परान्नासी । वर्तेल तुङ्ग्या वाक्यासरसी । न करी
 चिता मानसी । दोष तुज नाही जाण ॥ ५४ ॥ आणिक एक सांगेन तुज । जेणे धर्म घडती सहज । अडला असेल एखादा
 द्विज । देवपितृकर्माविणे ॥ ५५ ॥ कोणी न मिळे विप्र त्यासी । जावें तेथे भोजनासी । जरी तेथे तु न वचसी ।

^१. यासाठी ^२. खित ^३. भलातेच ^४. कुर्बी व दुम्क्ये ^५. एली ^६. तृप्त इंगले

अनंत दोष असे जाण ॥ ५६ ॥ श्रीगुरुचे वचन ऐकोन । विप्र साष्टांगी करी नमन । विनंति माझी परियेसा ॥ ५७ ॥ अन्न घ्यावे कवणाचे घरी । घडती दोष कवण्यापरी । जाऊ नये कवण्या द्वारी । निरोपावे स्वामिया ॥ ५८ ॥ विप्रवचन ऐकोनि । श्रीगुरु सांगती विस्तारोनि । एकचित्त करूनि । ऐका श्रोते सकलिक ॥ ५९ ॥ श्रीगुरु महणती विप्रासी । अन्न घ्यावयाची घरे पुससी । गुरुभुवनादिकीं हर्षी । जेवावे शिष्यवर्गाधरी ॥ ६० ॥ वैदिकादि विद्वज्जन । मातुल आपुला श्वशुर जाण । सहोदरादि साधुजन । गृही अन्न जेवावे ॥ ६१ ॥ अडला विप्र ब्राह्मणावीण । त्यावे घरी घ्यावे अन्न । करावे गायब्रीजपन । दोष नाही अबधारा ॥ ६२ ॥ विप्र मणे श्रीगुरुसी । विनंति माझी परियेसी । निषिद्ध अन्न सांगा आम्हासी । कवण्या घरी जेवू नये ॥ ६३ ॥ श्रीगुरु सांगती ब्राह्मणासी । अन्नवर्जित घरे पुससी । अपार असे स्मृतिचंडिकेसी । क्रमेकरूनि सांगेन ॥ ६४ ॥ नित्य मातापितयांशी । सेवा घेती अतिदोषी । जेवू नये त्या मदनासी । पनलोभिष्ठ द्विजांघरी ॥ ६५ ॥ कल्प-पुत्र कष्टवोनि । धर्म करी ब्राह्मणजनी । अन्न निषिद्ध तया भुवरी । दोष घडती जेवलिया ॥ ६६ ॥ गर्विष्ठ चित्रिक^१ शस्त्रधारी । विप्र होवोनि मललयुद्ध^२ करी । वीणा-विद्या^३ ज्याचे घरी । न घ्यावे अन्न ब्राह्मणाने ॥ ६७ ॥ बहिष्कारी विप्राघरी । याचकवृत्ती^४ उदक भरी । अन्न वर्जावे तया घरी । आत्मस्तुति-परनिंदका ॥ ६८ ॥ बहुजन एक अन्न करिती । पुथक वैश्वदेव न करिती । वर्जावे अन्न विप्रजाती । महादोष बोलिजे ॥ ६९ ॥ गुरु होऊनि समस्तांसी । आपण मंत्र उपदेशी । शिष्य राहटे दुर्वृतीसी । त्या गुरुघरी जेवू नये ॥ ७० ॥ क्रोधवंत ब्राह्मण असे । अन्न न घ्यावे गृही ऐसे । ग्रियेसी वर्जिता पुरुष असे । जेवू नये तया घरी ॥ ७१ ॥ धनगर्वी तामसाघरी । कृपण निर्दय व्यभिचारी । दांभिक दुराचारी विप्राघरी । अन्न तुर्ही वर्जावे ॥ ७२ ॥ पुत्र-पतीते सोडोनि । वेगळी असे जे ब्राह्मणी । वर्जावे अन्न साधुजनी । महादोष बोलिजे ॥ ७३ ॥ स्त्रीजित असे एखादा जरी । विप्र मुवणांकार करी । बहुयाजक^५ निरंतरी । तया घरी न जेवावे ॥ ७४ ॥ खल-राजसेवकाघरी । लोहकारसूचिका^६ घरी । वस्त्रधूत-रजकाघरी^७ । दान न घ्यावे ब्राह्मणे ॥ ७५ ॥

^१. चित्रिकार २. वृस्ती ३. गाये-बजालगे ४. भिलेवर ५. ग्रामजोशी ६. लोहारात्त्वा च शिष्यात्त्वा पंशाचर उपर्जीविका करणारा ७. वर्के भूणारा न सविणारा

मद्य करी^१ त्या नराघरी । याचूनियां संचित करी^२ । वेशमीं सहजार असे नारी^३ । दान विष्रें न घ्यावें ॥ ७६ ॥ तस्करविद्या
 असे ज्यासी । ह्वापलघरा परियेसी^४ । न घ्यावें अन्न कुलालासी^५ । महादोष बोलिजे ॥ ७७ ॥ द्रव्य घेऊनि शृद्राकरी^६ ।
 अध्ययन सांगे द्विजवरी । अन्न वर्जविं तया घरी । घोडी विकी जो ब्राह्मण ॥ ७८ ॥ भगवत्कीर्तन नाही घरी । घृतकमी
 अतिनिषुरी । स्नानावीण भोजन करी । तया घरी जेवूं नये ॥ ७९ ॥ न करी संख्या संधिकाळी । दान न करी कवणे वेळी ।
 पितृकर्मवर्जित कुळी^७ । तया घरी न जेवावें ॥ ८० ॥ दंभार्थानें^८ जप करी । अथवा काम्यरूपे जरी । द्रव्य घेवोनि जप करी ।
 तया घरी जेवूं नये ॥ ८१ ॥ ऋण देऊन एखाद्यासी । उपकार दावी परियेसी^९ । द्रव्य संचीत^{१०} कलंतरेसी^{११} । तया घरी जेवूं
 नये ॥ ८२ ॥ विश्वासरथातकी नराघरी^{१२} । अनीति पक्षपात करी । स्वर्थर्म सांडी दुरावासी । पूर्वजमार्ग सोडिलिया ॥ ८३ ॥
 द्विजोन्म-साधुसी^{१३} । एखादा करी द्वेषासी । अन्न वर्जविं तुम्ही हक्की^{१४} । एक ब्राह्मणा एकचित्ते ॥ ८४ ॥ कुलदंवत माता
 पिता । सोडोनि जाय जो परता^{१५} । आपल्या गुरुसी निंदिता । जेवूं नये तया घरी ॥ ८५ ॥ गोब्राह्मणवथका घरी । स्त्रीवध
 नर असे जरी । अन्न घेतां दोष भारी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ ८६ ॥ आशाबद्द असे नर । करूनि घरी एकाचे द्वार ।
 दान देतां वर्जी^{१६} नर । तया घरी जेवूं नये ॥ ८७ ॥ समस्त यातीस शरण । तोचि चांडाळ होय जाण । घेऊं नये त्याचे अन्न ।
 नमन न करी ब्राह्मणासी ॥ ८८ ॥ आपुल्या कन्याजामातासी । क्रोधेकरून सदा दृढी^{१७} । न घ्यावें अन्न त्या घरासी । निपुत्राचे
 घरी देखा ॥ ८९ ॥ विवाह झाला असतां आपण । पंचमहायज्ञ न करी ब्राह्मण । 'परपाकनिवृत्त'^{१८} नाम जाण । जेवूं नये
 तया घरी ॥ ९० ॥ यज्ञ पंचमहा करी आपण । जेवी आणिकाचे घरी अन्न । 'परपाकरत' नह नाम जाण । तया घरी जेवूं
 नये ॥ ९१ ॥ गृहस्थथर्मे असे आपण । दान थर्म न करी जाण । 'अपच' नाम तया जाण । जेवूं नये तया घरी ॥ ९२ ॥
 घरीचे अन्न दूषण करी । परावाची स्तुति अपारी । अन्न घेतां त्याच्या घरी । अंथक होय अल्पायुषी ॥ ९३ ॥

१. यास गाळाला २. भिंडा माणूस माळवणास ३. कुलोन्या परी ४. बुंभाराकडे ५. दोगीलालाने ६. सावजिते ७. व्यालवट्टाने ८. दू. ९. जो ताज तेण साळफिली
 १०. खेळ अन्नासारू परावण

वधिर होय शरीरहीन । स्मृतिमंथा जाय जाण । धृतिशक्ति^१ होय हीन । आणवसा^२ घरी जेवूं नये ॥ १४ ॥ परगृही वसे आपण । परान्न जेवी जो ब्राह्मण । त्याचें जितुके असे पुण्य । यजमानासी जाय देखा ॥ १५ ॥ तया यजमानाचे दोष । लागती त्वरित । भोजनस्पृशै । याचिकारणे निषेध असे । परान्न तुम्ही वर्जावै ॥ १६ ॥ भूमिदान सुवर्णदान । गज-बाजी^३-रत्नदान । घेतां नाही महादूपण । अन्न घेतां अतिदोष ॥ १७ ॥ समस्त दुष्कृते परान्नासी । घडती देखा ब्राह्मणासी । तैसेंचि जाणा परस्त्रियेसी । संग केलिया नरक होय ॥ १८ ॥ परगृहीं वास करितां । जाय आपुली लक्ष्मी त्वरिता । अमावास्येसी परान्न जेवितां । मासपुण्य जाय देखा ॥ १९ ॥ अगत्य जाणे परान्नासी^४ । न बोलवितां, जाय सांजेसी^५ । जातां होती महादोषी । शूद्रे^६ बोलावितां जाऊं नये ॥ २०० ॥ आपुल्या कन्येच्या घरासी । जाऊं नये भोजनासी । पुत्र झालिया कन्येसी । सुखें जावे अवधारा ॥ १ ॥ सूर्यचंद्रग्रहणासी । अन्न घेऊं नये परियेसी । जात अथवा मृतसूतकेसी^७ । जेवूं नये परियेसा ॥ २ ॥ ब्राह्मणपणाचा आचार । कवण रहाठे द्विजवर । तैसे जरी करिती नर । त्यांसी कैचे दैन्य असे ॥ ३ ॥ समस्त देव त्याचे हाती । अष्ट महासिद्धि साधती । ब्राह्मणकमें आचरती । कामधेनु तया घरी ॥ ४ ॥ विष्र मर्दे व्यापिले । आचारकर्म सांडिले । याचिकारणे दरिद्री झाले । स्वधर्मनष्ट होऊनि ॥ ५ ॥ विष्र विनवी स्वामीसी । आमुची विनंति परियेसी । आचारधर्म केसी । निरोपावे दातारा ॥ ६ ॥ गुरुमूर्ति कृपासागर । त्रिमूर्तीचा अवतार । भक्तजनांचा तूं आधार । निरोपावे आचार स्वामिया ॥ ७ ॥ श्रीगुरु म्हणती तयासी । ब्राह्मणाचा आचार पुससी । सांगेन ऐक विस्तारेसी । पूर्वी त्रह्यि आचरले जो ॥ ८ ॥ वैमिधारण्यी समस्त त्रह्यि । तप करिती बहुवसी । आला तेथें पराशर त्रह्यि । म्हणोनि समस्त वंदिती ॥ ९ ॥ समस्त त्रह्यि मिळोन । विनविताति कर जोडून । ब्राह्मणपणाचे आचरण । केवीं करावे म्हणोनि ॥ ११० ॥ आचार आम्ही आतां करीत । तेणे संशय मरी होत । ब्रह्मत्रह्यि तूं विख्यात । तुड्या उपदेश आम्हां व्हावा ॥ १११ ॥ गुरुमुखाविणे मंत्र । ग्राहा नवे, तो अपवित्र । आम्हां गुरु तूं पवित्र । आचार सर्व सांगावा ॥ ११२ ॥ पराशर म्हणे त्रह्यीसी ।

१. पैषवल २. स्वेषाक्षाने घरी ३. गोदा ४. काळन पैषवला न खोलाविता मुहाय चाणाए ५. यंजाकाढी ६. ब्राह्मणाच्चा घरी पण शृद्राकृत खोलावणे आले असला ७. जननाशोन किंवा मृताशोन असलेल्याच्चा घरी

सांगेन आचार परियेसी । जेणे होय अप्रयासी । सर्वं सिद्धि पावती ॥ १३ ॥ ब्राह्ममुहूर्ती^१ उठोनि । श्रीगुरुस्मरण करोनि ।
 मग श्याव्या मूर्ती तिन्ही । ब्रह्मा-विष्णु-महेश्वर ॥ १४ ॥ मग स्मरावे नवग्रह । गूर्यादि केतूसह । सनकुमार-सनक-सनदेन
 सह । सनातन स्मरावे तये वेळी ॥ १५ ॥ सह नारद तुंबरु देखा । स्मरावे सिद्ध योगी ऐका । सप्त समुद्र असती देखा ।
 स्मरावे सप्त पर्वतां ॥ १६ ॥ सप्त ऋषीते स्पर्शोनि । सप्त द्वीपे सप्त भुवर्नी । समस्त नामकरणे घेऊनि । मग म्हणावे
 प्रातःस्मरामि^२ ॥ १७ ॥ मग उठावे शवनस्थानी^३ । आचमन करोनि दोनी । मृतशंकेसी जाउनी । शीचाचमन^४ करावे ॥ १८ ॥
 पराशर म्हणे प्रहर्षीसी । ऐका आचमन, तुम्हांसी । सांगतसं विस्तारेसी । जे जे समर्थी करणे असे ॥ १९ ॥ स्नानपूर्व अपर
 दोनी । उदक पितां येणेचि गुणी । निजतां उठतां समर्थी दोनी । आचमने करावी ॥ २० ॥ भोजनापूर्वी अपर दोनी ।
 जांभई आलिया, शिंकलिया दोनी । लघुशंकाशीची दोनी । आचमन करावे ॥ २१ ॥ अधोवायुशब्द इगालिया । चोखटे
 कांहीं दृष्टी देखिलिया । दोन्हो वेळां आचमनियां । शुचि होय परियेसा ॥ २२ ॥ जवली उदक नसेल जरी । श्रोत्राचमन
 करा निधारी । स्पर्शावे चक्षु श्रोत्री । येणे पवित्र परियेसा ॥ २३ ॥ ब्राह्मणाचे उजवे कानी । सप्त देवता असती निर्गुणी^५ ।
 त्वांसी स्पर्शितां तत्क्षणी । आचमनफल असे देखा ॥ २४ ॥ (स्लोक) अम्निरापश्च वेदाश्च वरुणाकेन्दुवायवः । विप्रस्य
 दक्षिणे कर्णे नित्यं तिष्ठन्ति देवताः^६ ॥ २५ ॥ (अर्थ) त्या देवतांची नावे ऐका । सांगेन ऋषि सकळिका । अग्नि आप
 वरुणाका । वायु वेद चंद्र असती ॥ २६ ॥ लघुशंकाऽचमन करोनी । तृष्णी^७ स्नान सुमर्नी । वैसावे शुचि^८ आसनी ।
 अरुणोदय होय तंव ॥ २७ ॥ गायत्रीजपाव्यतिरिक्त । वरकड^९ जपावे आगामोक्त^{१०} । मग होतां अरुणोदित^{११} । वहिर्भूमीसी^{१२}
 जाइजे ॥ २८ ॥ यज्ञोपवीत कानी ठेवोनि । वैत्रंत्य दिशे जाऊनि । डोई पालव^{१३} घेवोनि । अथोमुखी वैसावे ॥ २९ ॥ दिवसा
 वैसावे उत्तरमुखी । रात्री वैसावे दक्षिणमुखी । पौन असावे अति विवेकीं । चहंकडे पाहू नये ॥ ३० ॥ सूर्यचंद्रनक्षत्रांसी ।

१. सूर्योदयामूर्ती तीन तास २ प्रातःस्मरणाने स्लोक ३. अधरुणावरूप ५. गुदीमाती आनन्दन ५. नेत्र ६. चाई ७. अदृश्य ८. अस्त्री, बल, वेद, वरुण, सूर्य, चंद्र
 ९. अरुण वायु या सात देवता ब्राह्मणाच्या उत्त्वा कानात नेशगी राहतात १०. पौनाने ११. पवित्र १२. इतर १३. वास्त्रोन्माता १४. अरुणोदय १५. मलविमर्जनाता १६. चम्प

पाहं नये नदी आकाशी । स्त्रीजन लोक परियेसी । पाहं नये कवणाते ॥ ३१ ॥ जो ब्राह्मण उभा मुती । त्याची ऐका कवण
गति । त्याचे अंगी रोम किती । तितुके दिवस नरकीं पडे ॥ ३२ ॥ शीचाविणे^१ कांस घाली जरी । कांस न सोडितां लपुशंका
करी । त्यासी होय यमपुरी । नरक भोगी अवथारा ॥ ३३ ॥ अगत्य घडे उदकावीण^२ । करुनियां गंगास्मरण । मृत्तिकेने
शीच^३ करणे । खक्षणादि वर्जावे ॥ ३४ ॥ बहिर्भूमि वैसावयासी । ठाव कैसा परियेसी । ऐका तत्पर सर्व ऋषि । महणे
पराशर ब्रह्मेश्वर ॥ ३५ ॥ न वैसावे भूमीवरी । वैसिजे पानगवतावरी । हिरवे पान करावे दूरी । वाळल्या पणी वैसावे ॥ ३६ ॥
मलविसजंन करुनि । उठावे ऐका ब्रह्मा^४ धरुनि । जलपात्रापाशी जाऊनि । शीच करावे परियेसा ॥ ३७ ॥ मृत्तिकाशीच
करावयासी । मृत्तिका नाणावी तुमरी ऐशी । वारूळ मूळकगृह^५ परियेसी । नदीपधील आणु नये ॥ ३८ ॥ ज्या माणी लोक
चालती । अथवा वृक्षाखालील माती । देवालय क्षेत्रतीर्थी । मृत्तिका आपण वर्जावी ॥ ३९ ॥ वापी-कूप-तडागांत ।
मृत्तिका आणितां पुण्य बहुत । उदक करी घेऊनि ग्रोक्षित । मृत्तिका घ्यावी शीचासी ॥ ४० ॥ आंवल्याएवं गोळे करावे ।
लिंगस्थानी एक लावावे । अपानद्वारीं पांच स्वभावे । एकैक हस्तासी तीन सप्त ॥ ४१ ॥ एकैक पायासी मात गोळी ।
मृत्तिका लावावी मळी । आणिक मांगोन समय काळी । ऋषि समस्त परियेसा ॥ ४२ ॥ मृत्तिका शीचविधान । मृत्रशंकेसी
एक गुण । बहिर्भूमीसी द्विगुण^६ । मैथुनाअंती त्रिगुण^७ देखा ॥ ४३ ॥ मृत्तिकाशीच करावे । तौवरी मौन असावे । कोणीकडे
न पहावे । नेम करावा येणेपरी ॥ ४४ ॥ आणिक प्रकार असे एक । करावया नेम प्रमाणिक । जितुके करी गृहस्थ देखु ।
द्विगुण करावे ब्रह्मचारी ॥ ४५ ॥ त्रिगुण करावे वानप्रस्थे । चतुर्गुण यतीं समस्ते । न्यूनाधिक्य न करा परते । धर्मसिद्धि
होय देखा ॥ ४६ ॥ येणे प्रकारे करा दिवसी । रात्री याच्या अर्थेसी । संकटसमयीं तदधैसी । मार्गस्थ अर्थ त्याहुनी ॥ ४७ ॥
ब्रतबंध झालिया ब्राह्मणास । हेचि आचार परियेस । चारी वर्णा हाचि उपदेश । शीचविधि बोलिला ॥ ४८ ॥ शीच
केलियाउपरी । चूळ भरावे परिकरी । ब्राह्मण आठ वेळां भरी । क्षत्री महा परियेसा ॥ ४९ ॥ वैश्य चार, शूद्र दोन वेळां ।

^१. पाण्याने गुढी केल्यावाचन २. गाण्यवानून गुढी कणोनी जळू याहलोय तर ३. गुढी ४. लिंग ५. उंदावे चौल ६. दुणह ७. गिंगट

येणंविधि भरा चुला । समस्त ऐका ऋषिकुला । महणे पराशर ऋषि ॥ १५० ॥ चुल भरावे आठ वेळां । आचम्यावे तीन वेळां । गुद्रस्थार्नी वैसून निर्मला । कुलदैवत स्मरावे ॥ ५१ ॥ तृष्णी^१ आचमन करावे । नाम न घेतां वीस ठाव^२ आतळावे । पुनः आचमन करावे । त्याचे विधान सांगेन ॥ ५२ ॥ विप्रदक्षिणतळहाती । पांच तीर्थे विख्यात असर्ती । जे बोलिली असे स्मृति । तेही आतां सांगेन ॥ ५३ ॥ अंगुष्ठमळ-तक्षातेसी । 'ब्राह्मतीर्थ' 'अग्नितीर्थ'^३ परियेसी । अंगुष्ठतर्जनी-मध्यदेशी । 'पितृतीर्थ' असे जाण ॥ ५४ ॥ चतुरंगुलतळवेवरी^४ । 'देवतीर्थ' असे निधारी । कनिष्ठिकाभागोत्तरी । 'ऋषितीर्थ' असे जाणा ॥ ५५ ॥ तर्पण देव-पितृ-ऋषि । जे ते स्थानतीर्थे करा हयी । आचमन ब्राह्मतीर्थेसी । करावे ब्रह्मविद्वज्जने ॥ ५६ ॥ ब्राह्मतीर्थे आचमने तीनी^५ । 'केशव-नारायण-माधव' म्हणोनि । देवतीर्थे उदक सोडोनि । 'गोविंद' नाम उच्चारावे ॥ ५७ ॥ 'विष्णु-मधुसूदन' हस्त धुवोनि दोनी । 'त्रिविक्रम-वामन' गाल स्पर्शोनि । विवोषी^६ तलहस्त टेवोनि । 'श्रीधर' नाम उच्चारावे ॥ ५८ ॥ पुनरपि हस्त 'हयीकेशी' । 'पदानाभे' पादस्पर्शी । सव्य हस्त पंचांगुलीसी । 'दामोदरे' शिरस्थार्नी ॥ ५९ ॥ चतुरंगुलपृष्ठेसी । 'संकर्ण' घ्राणेसी । तर्जनी-आदि अंगुष्ठेसी । म्हणावा 'वासुदेव-प्रद्युम्न' ॥ ६० ॥ अंगुष्ठानामिके 'अनिरुद्ध-पुरुषोत्तम' नेवांसी । शोत्र स्पर्शावे अंगुष्ठकनिष्ठिकेसी । 'अधोक्षज-नारसिंह' म्हणा ऐसी । 'अच्युते' नाभि, 'जनार्दने' हृदयस्पर्श ॥ ६१ ॥ पंचांगुली 'उषेद्र' शिरसी देखा । 'हरि-श्रीकृष्ण' भुजांस ऐका । पांच-अंगुली विधिपूर्वका । येणंविधि स्पर्शावे ॥ ६२ ॥ येणंविधि संध्याकाळी । आणिक करावे वेळोवेळी । अग्रक्य अथवा संकटकाळी । आहेति विधाने ती ऐका ॥ ६३ ॥ ब्राह्मतीर्थे तीन वेळां घ्यावे । हस्त प्रक्षाळा गोविंद-नांवे । मुख स्पर्शोनि मंत्र म्हणावे ।

^१ गोवर्णे २ लिंबां ३ तक्षाताचा मध्यभाग ४ चारी बोलान्ना ठोकावा ५ आचमनविधि, केशव-नारायण-यापव-आचमन, मोनिद-विष्णु-तातु शुणे, वासुदेव-त्रिविक्रम-आग्रकृतात्या मुळाने ओटाना स्पर्श, वाग्म-वीधर-नेह-न्याला चक्षु शानी स्पर्श, हयीकेश-डावा हात भुणे, गदनाभ-पाचाना स्पर्श, दायोदर-मस्तु काला स्पर्श, संकर्ण-प्रधाना तीन ओटानी नर-वा ओटाना स्पर्श, वागुरेव-प्रशुम्न-उक्तव्या-डावा नाकपुडवांसा स्पर्श, अनिरुद्ध-पुरुषोत्तम-उक्तव्या-डावा डोल्यांना स्पर्श, अग्रोक्षज-नारसिंह-उक्तव्या-डावा कानांसा स्पर्श, अच्युत-नाभीन्न स्पर्श, तर्जन-हृदयाता तल हाताने स्पर्श, उषेद्र-डोम्याम स्पर्श, हरि-श्रीकृष्ण-उक्तव्या-डावा बाहुला स्पर्श, (अगमन्यसंहितेनुसार) ६ खालवा ओठ

मंध्याव्यतिरिक्त येणेविधि ॥ ६४ ॥ विधान आणिक सांगेन । देवतीर्थे उदक घेऊन । गोविंदनामै हस्त थुऊन । चक्षुःश्रोत्र
रूपशर्वे ॥ ६५ ॥ शृद्रादि ओवलियासी । स्पर्शं होतां परियेसी । आचमन करा ऐसी । श्रीगुह म्हणती ग्राहणाते ॥ ६६ ॥
भिजोनि आलिया पाउसांत । द्विराचमने होय पुनीत । स्नान-भोजनांती निश्चित । द्विराचमन करावे ॥ ६७ ॥ फलाहार भक्षण
करितां । अथवा आपण उदक घेतां । आला असेल स्मशान हिंडतां । द्विराचमने शुद्ध होय ॥ ६८ ॥ आणिक असे एक
परी । तृष्णी आचमन करा निर्धारी । उदक नसे जवळी जरी । श्रोत्राचमने करावे ॥ ६९ ॥ श्रीगुह म्हणती ग्राहणासी ।
आचमनविधि आहे ऐसी । जे करिती भक्तीसी । दैन्य कैचे तयां घरी ॥ ७० ॥ आतां सांगेन विधान । करावयासी दंतधावन ।
समस्त पर्वणी त्यजून । प्रतिपदा पष्ठी वर्जावी ॥ ७१ ॥ न करावे नवमीद्वादशीसी । शनि-अर्के-मंगलवारेसी । शाढुकाळी
विवाहदिवसी । करू नये दंतधावन ॥ ७२ ॥ कटकवृक्षशाखेसों । ताड-हिताड-केतकीसों । खुजूर-नारिकेळ-शाखेसी ।
केलिया जन्म चांडाळयोर्नी ॥ ७३ ॥ खदिरे-करंज-आधाडेसी । औंदुंबर अर्के वट परियेसी । अथवा वृक्ष करवंदेसी ।
पुण्य वृक्ष असे एका ॥ ७४ ॥ विप्रा द्वादशांगुलेसी । नवांगुले क्षत्रियासी । यडांगुले वैश्यशृङ्गांसी । दंतधावन-काष आणावे
॥ ७५ ॥ दंतधावन-काषेसी । तोडितां म्हणावे मंत्रासी । 'आयुःप्रजा' नाम परियेसी । म्हणोनि काष तोडावे ॥ ७६ ॥
दंतधावन करोनि ऐसे । काष टाकावे नैर्झन्त्य दिशे । चूल भरोनि द्वादश । द्विराचमन करावे ॥ ७७ ॥ मग करावे प्रातःस्नान ।
तेणो होय सर्व साधन । तेजोबल आवृत्यवर्धन । प्रातःस्नान केलिया ॥ ७८ ॥ प्रज्ञा वाढे दुःस्वप्ननाश । सकळ दैवत आपणा
वश । सौभाग्य सुख पुष्टि हर्ष । दरिद्र-चिंता-शोकहरण ॥ ७९ ॥ नित्य केलिया पापनाश । करावे याचि कारणे हर्ष ।
गृहस्थ-बानप्रस्थे विशेष । प्रातर्यध्यानी करावे ॥ ८० ॥ यतीं तापसीं संन्यासी । त्रिकाल करावे परियेसी । ग्रहाचारी
विधीसी । एक वेळ करावे ॥ ८१ ॥ अशक्य संकट जाहले जरी । अथवा न मिळे निर्मल वारी । स्नान करावयाची परी ।
१. उत्तमा कानकास रसर्णे करून नामाच्चार वरणे २. दाग आसणे ३. रंगभार ४. कारी झालाच्या वाढीने ५. खजूरीचे ताड ६. चेनदा ७. लीरावे द्वाड ८. हांडे झाड

सांगेन ऐक ब्राह्मणा ॥ ८२ ॥ अग्निस्नान^१ भस्मस्नान । अथवा करावें वायुस्नान । मंत्रस्नान करावें विधीने ।
 'आपोहिष्ठा' मंत्रेसी ॥ ८३ ॥ आणिक स्नानफले असती । ज्यासी असेल भावभक्ति । गुरुदेवता-दर्शनमात्री ।
 तीर्थस्नानफल असे ॥ ८४ ॥ अथवा दर्शन-मातापिता । चरणतीर्थं भक्तीने घेतां । अंगावरी प्रोक्षितां । तीर्थस्नानफल असे ॥ ८५ ॥ अथवा भिजेल पजंन्यांत । उभा राहोनि वारा घेत । किंवा बैसावें गोथुळीत । स्नानफल असे देखा ॥ ८६ ॥ स्पर्श होतां चांडाळाचा । जलस्नाने होय शुचा । स्पर्श होतां शूद्राचा । उपस्नान करावें ॥ ८७ ॥ दृढ असतां देह आपुले । स्नान मुख्य करावें जले । संधि-विश्राह-सांकडे^२ मांहले । उपस्नान करावें ॥ ८८ ॥ श्रातःस्नान करावयासी । शीतोदक उत्तम परियेसी । अशक्य असेल देहासी । उष्णोदके करावें ॥ ८९ ॥ स्वभावें पवित्र असे उदक । वरी झालिया अग्निसंपर्क । पवित्र झाले उदक अधिक । गृहस्थासी मुख्य असे ॥ ९० ॥ उष्णोदके स्नान करितां । शीतोदक करा पित्रिता । मध्ये करावें आचमन तत्त्वां । संकल्प तेथें न महणावा ॥ ९१ ॥ घरी स्नान करितां देखा । अथमर्ण तर्पण नव्हे निका । वस्त्र पिले नये ऐका । आपुले हस्तेकरूनियां ॥ ९२ ॥ पुत्रोत्साही संक्रांतीसी । शाढुकाळी प्रृतदिवसी । न करावें स्नान उष्णोदकेसी । पौर्णिमा-अमावास्येसी ॥ ९३ ॥ स्नान करितां बांधा शिखा^३ । दर्भहातीं सूर्याभिमुखा । मौन स्नान असे मुख्या । कवणासवें न बोलावे ॥ ९४ ॥ 'आपोहिष्ठेति' मंत्रेसी । गावत्री तीन महणा सुरसी । येण मंत्रे स्नानोदककासी । अभिमंत्रावें ब्राह्मणे ॥ ९५ ॥ प्रथम शितोदक घालूनि । पश्चात्^४ उष्णोदक मिळवोनि । स्नान करावें प्रतिदिनीं । गृहस्थाश्रमी घरी देखा ॥ ९६ ॥ आचमन करूनि आपण । 'देवस्यत्वा' मंत्र जपोन । धूत वस्त्र घेऊन । आणिक मंत्र जपावे ॥ ९७ ॥ 'अवधूत' मंत्र महणत । वस्त्र उकलावें त्वरित । 'उदुत्यं०' मंत्र महणत । वस्त्र सूर्यासी दाखवावे ॥ ९८ ॥ 'आवहंतीवितन्' मंत्रे । वस्त्र नेसावें पवित्र । द्विराचमन करावें तत्र । वस्त्र पिलोनि आचमन कीजे ॥ ९९ ॥ आतां मंत्रस्नान करणे । सांगेन त्याची विधाने । 'आपोहिष्ठा' दि मंत्राने ।

१. अंगाला साडे काऱ्ये २. सोकट ३. शेठी ४. मापाहून

प्रोक्षावे आपुले शरीरावरी ॥ २०० ॥ पाद-मूर्धा-हृदयस्थानी । मूर्धा-हृदय-पाद प्रोक्षोनि । हृदय-पाद-शिरस्थानी^१ । 'आपोहिष्ठा' दि मंत्रेसी ॥ १ ॥ ऐसे स्नान करोनि । पुनः आचमन करोनि । मानसस्नान विधानी । करावे एका भक्तीने ॥ २ ॥ नारायण-मूर्तीसी । ध्यान करावे भक्तीसी । चतुर्भुजालंकारेसी । ध्यान केलिया मानसस्नान ॥ ३ ॥ 'अपवित्रः पवित्रो वा०' । येण मंत्रे हरि ध्यावा । उदके शरीर प्रोक्षावे । स्नानफल असे अवधारा ॥ ४ ॥ नदीतीरी असे नहु । अशक्त असे शरीर । स्मरण करूनि नदी निर्धारै । आद्रवस्त्रै अंग पुसावे ॥ ५ ॥ मंगलस्नानविधान । सांगेन एका ब्राह्मण । गविवारी निषेध जाण । ज्वर होय अंगासी ॥ ६ ॥ कांतिहानि सोमवारासी । मंगलवारी मृत्यु परियेसी । लक्ष्मी पावे बुधवारेसी । धनहानि होय गुरुवारी ॥ ७ ॥ शुक्रवारी पुत्रधात । शनिवारी अखिल संपत प्राप्त । जाणा तुम्ही निश्चित । मंगलस्नान करावे ॥ ८ ॥ नदीस्नान प्रवाहमुखी । घरी प्रातः पूर्वमुखी । संध्याकाळी पश्चिममुखी । स्नान करावे अवधारा ॥ ९ ॥ स्नान करितां नदीसी । अध्यमर्यण करावे परियेसी । 'नमोऽग्नयेऽप्सुमप्ते' मंत्रेसी । नमस्कारावे नदीते ॥ १० ॥ 'यदपांकुरं' मंत्रेसी । उदक लोटावे द्विहस्तेसी । तीन बेळा लोटोनि हर्षी । 'इमं मे गंगे' जपावे ॥ ११ ॥ 'ऋतं च मत्यं च' मंत्र जपत । स्नान करावे गंगेते^२ । नदीस्नानविधि ख्यात^३ । करा तुम्ही विप्रवर्ग ॥ १२ ॥ 'रोदनांती', करूनि बांती^४ । मैथुन^५-दुःस्वप्न-दर्शनांती^६ । स्नानाविंशे शुद्ध न होती । स्नान करावे अवधारा ॥ १३ ॥ आतां चस्त्रावे विधान । सांगेन एका ऋषिजन । ओलें चस्त्र कापाव^७ जाण । नेसुं नवे गृहस्थाने ॥ १४ ॥ 'रक्तादि' चस्त्र जीणी^८ अधीती^९ । नेमूनि जें आचरत । ते पुण्य जाय राक्षसांप्रत । एक^{१०} धोत्र असलिया ॥ १५ ॥ 'व्वेतवस्त्र'^{११} ब्राह्मणासी । मुख्य असे परियेसी । असावे उपवस्त्र बहिवासी^{१२} । 'उत्तरवस्त्र'^{१३} महणिजे तथा ॥ १६ ॥ धोत्र नेसलिया उपरी । विभूति^{१४} लावावी परिकरी । मंत्रविधान-पुरःसरी । भस्म धारण करावे ॥ १७ ॥

१. प्रथम पाय-डोके-हृदय, द्वितीय-हृदय-पाय, तीर्त्त हृदय-पाय-डोके अशांत्रयाने आपला देह प्रोक्षण करून पेणे २. ओल्या वस्त्राने ३. नदीत ४. प्रसिद्ध ५. रात्रिवानतर ६. उलटी जाल्यानर ७. स्त्रीसंग व दुष्टस्वप्न ८. भगवे ९. तांबडे १०. फाटके ११. न धूतलेले १२. अवस्थ न घेणां एकत्र धोतराय असल्यान १३. पातो वस्त्र १४. चस्त्रावाहीत हात असावा १५. उपवस्त्रास 'उत्तरवस्त्र' महातात १६. भस्म

भस्म शुद्ध न मिळे जरी । गोपीचंदन लावा परिकरी । द्वारावती^१ मुख्य करी । वरकड मृत्तिका अग्राहा ॥ १८ ॥ न मिळे
 द्वारावती देखा । करा धारण गंगामृतिका । ऊर्ध्वपुङ्ड्र^२ असे निका । विष्णुसायुज्य होय तया ॥ १९ ॥ पुष्टिकाम^३ असे ज्यासी ।
 लावावें तेणे अंगुष्ठेसी । ज्यासी काम असे आयुर्पी^४ । मध्यांगुली लावावें ॥ २० ॥ अन्नकाम अनामिकेसी । तर्जनी काष्य-
 मुक्तिसी^५ । जे लाविती नखेसी । महापातक घडे तया ॥ २१ ॥ उत्तम रुदी^६ दशांगुली^७ । मध्यम नव अष्ट अंगुली^८ । सप्त सहा-
 पंचांगुली^९ । शूर्पाकार लावावें ॥ २२ ॥ चतुर्थ त्रीणि^{१०} द्वयांगुली^{११} । अथम पक्ष असे बोली । द्वादश नामे करा भली^{१२} । विष्णुनाम
 उच्चारित ॥ २३ ॥ केशव म्हणावें 'ललाट'^{१३} स्थानी^{१४} । नाभी 'नारायण' म्हणोनि । 'माधव' नामे हृदयस्थानी^{१५} ।
 कमळपुष्पाकार देखा ॥ २४ ॥ 'गोविंद' नामे कंठेसी^{१६} । 'विष्णु' नाभि-दक्षिणीसी^{१७} । दक्षिण भुजा 'मधुमूदने' सी^{१८} ।
 दक्षिणकर्णी 'त्रिविक्रम'^{१९} ॥ २५ ॥ 'वामन' नाभि-वार्मी देखा । 'श्रीधर' वामवाहुका^{२०} । 'हर्षीकेश' वामकर्णिका^{२१}
 'पद्मनाभ' पश्चिमकर्णी^{२२} ॥ २६ ॥ 'दामोदर' शिखास्थान^{२३} । एका ऊर्ध्वपुङ्ड्रविधान^{२४} । पापे जाती जळोन^{२५} । गोपीचंदन लावितां
 ॥ २७ ॥ द्वारावती लावोनि^{२६} । लावा भस्म त्रिपुङ्ड्रांसी^{२७} । हरिहर संतोषोनि^{२८} । भुक्ति भुक्ति साधे देखा ॥ २८ ॥ विवाहादि गोभन-
 दिवसी^{२९} । देवताकृत्य-आहृदिवसी^{३०} । अभ्यंगानंतर सूतकेसी^{३१} । गोपीचंदन वर्जावें ॥ २९ ॥ ब्रह्मयज्ञतर्पणासी^{३२} । कुश सांगेन
 विस्तरेसी^{३३} । आहेति दश प्रकारेसी^{३४} । नामे सांगेन विरुद्यात ॥ ३० ॥ दूर्वा उशीर^{३५} कुश काश^{३६} । सकुट गोधूम^{३७} त्रीहि^{३८}
 मीजीष^{३९} । नागरमोथा भद्रमुस्ता परियेसा^{४०} । दश दर्घ मुख्य असती^{४१} ॥ ३१ ॥ नित्य आणावें दूर्वेसी^{४२} । जी न साधे आपणासी^{४३}
 श्रावण-भाद्रपद-अमेसी^{४४} । संग्रह संबलतरी^{४५} करावा ॥ ३२ ॥ चारी दूर्वा विप्रासी^{४६} । त्रीणि जाणा क्षत्रियासी^{४७} । दृश्य दूर्वा
 वेश्यासी^{४८} । शुद्धे एक धरावी^{४९} ॥ ३३ ॥ या दूर्वेची महिमा^{५०} । सांगतां असे अनुपमा^{५१} । अग्रस्थानी असे ब्रह्मा^{५२} । मूळी रुड मध्ये
 हरि^{५३} ॥ ३४ ॥ अग्रभार्गी चतुरंगुले^{५४} । गंथिमूळी द्वयांगुले^{५५} । धारण करावें ब्रह्मकुळे^{५६} । याची महिमा थोर असे^{५७} ॥ ३५ ॥

५ चक्र धरोनि विष्णु देखा । दैत्य पराभवी ऐका । ईश्वर त्रिशूल धरितां देखा । राक्षसांतक जेवी होय ॥ ३६ ॥ इंद्र ब्रह्मायुथ
धरितां । दैत्यगिरि विभांडी^१ तत्त्वतां । तैसे ब्राह्मण दूर्वा धरितां । पापदुरिता पराभवती ॥ ३७ ॥ जैमे तृणाचे पर्वतासी ।
अग्निस्पर्श होतां केशी । तेवी असलिया पापगाणि । दर्भस्पर्शै जलती देखा ॥ ३८ ॥ ब्रह्मायज-जपसमयी । ग्रंथि^२ न बांधावी
कुशदूर्यी । वर्तुलाकार^३ भोजनसमर्यी । धरावी ब्राह्मणं भक्तीनै ॥ ३९ ॥ कर्म आचरतां दूर्वेसी । ग्रंथि बांधावी परियेसी ।
अग्निस्पर्श कापुसासी । पाप नाशी येणेपरी ॥ २४० ॥ एकादशांगुल प्रादेशमात्र^४ । द्विदल^५ असावै पवित्र । नित्य-कर्मासि
हेच पात्र^६ । द्विदल जाणा मुख्य असे ॥ ४१ ॥ जपहोमादि दानासी । स्वाध्याय^७-पितृकर्मासी । सुवर्ण-रजतमुद्रिकेसी ।
कुशावेगळे न करावै ॥ ४२ ॥ देवपितृकर्मासी देख । रजत^८ करावै सुवर्णयुक्त^९ । तजनीस्थानीं रीत्यमुद्रिका । सुवर्ण धरावै
अनामिकेसी ॥ ४३ ॥ मुद्रिका असावी खड्गपात्री^{१०} । कनिष्ठिकांगुली पवित्री । ग्राहा नव्हे जिवंतपित्री^{११} । तजनीअंगुली
मुद्रिका ॥ ४४ ॥ योगपट्ट-उत्तरी देखा । तजनीस्थानीं रीत्यमुद्रिका । पार्यी न घालाव्या पादुका । गयाश्राद्ध न करावै^{१२}
॥ ४५ ॥ नवरत्न-मुद्रिका ज्याचे हाती । पार्ये त्यासी न लागती । एखादै रत्न जरी असे हाती । मुद्रिका पवित्र ब्राह्मणासी
॥ ४६ ॥ प्रातःसंध्येचे विधान । सांगेन ऐका क्रषिजन । नक्षत्रे असतांचि प्रारंभन । अर्च्य सूर्योदयी द्यावै ॥ ४७ ॥ सूर्योदय
होय तंव । जप करीत उभे असावै । उदयसमर्यी अर्च्य द्यावै । तत्पूर्वी देणे सर्वं व्यर्थ ॥ ४८ ॥ क्रषि पुसती पराशरासी ।
संध्या करावया विधि केसी । विस्तारेनि सांगा आम्हांसी । महणे सरस्वती-गंगाधर ॥ ४९ ॥ श्रीगुरु महणती ब्राह्मणासी ।
सांगेन संध्याविधीसी । ऐका तुम्ही तत्परेसी । पराशरमृती असे ॥ २५० ॥ गायत्रीमंत्रजप करितां । शिखा बांधावी
त्वरिता । आसन घालोनि निरुता । चित्त दृढ करावै ॥ ५१ ॥ ब्राह्मतीर्थे त्रिराचमन । विष्णुनाम स्परोन । ग्राणायाम विस्तारोन ।

१. पापभूत कलो २. गाढ ३. बोटास नमे फक्त वेळून घावै ४. टीभ्रभर ५. दोन वर्ष ६. गोम्य ७. वेदाश्रयन ८. चालेची आगटी ९. सोन्याची आगटी १०. अथवा
गेडवाल्या शिंगाची ११. चटील जिवत अगण्याचाने तज्जी बोटाह अंगठी पालू नवे १२. चटील जिवत असणाचानी

न्यासपूर्वक करावे ॥ ५२ ॥ प्रणवस्थानी परब्रह्म - क्रषि । गायत्री-छंदासी । अग्नि-देवता परियेसी । महणा 'प्राणायामेविनियोगः' ॥ ५३ ॥ उं अं-नाभी, उं-हृदय । मं-मूर्धनी स्पर्श अवयव । व्याहृति सप्त अतिशया । पृथक् देवत्रषि सांगेन ॥ ५४ ॥ व्याहृति सप्ते स्थानासी । ऐका असे प्रजापति - क्रषि । पृथक् देवता परियेसी । सात नामे देवांची ॥ ५५ ॥ अग्नि - वायु - सूर्य - जीव^१ । वरुण - इंद्र - विश्वेदेव । सप्त व्याहृती सात देव । छंदही सप्त सांगेन ॥ ५६ ॥ गायत्री उण्णिक अनुष्टुप् देखा । बृहती-पंक्ति पंचम ऐका । त्रिष्टुप् जगती छंद विशेषा । प्राणायामे विनियोगः ॥ ५७ ॥ ३० भूः - पादन्यास । भुवः जानु, सुवः कटि विशेष । महः नाभिस्थान स्पर्श । जनः हृदय, तपः कंठ ॥ ५८ ॥ सत्यं भुवललाट स्थान । गायत्र्यागायत्री छंदासी महणा । सविता देव, विश्वामित्र क्रषि खुणा । प्राणायामे विनियोगः ॥ ५९ ॥ ३० भूः हृदयाय नमः ३० भुवः शिरसे स्वाहा । ३० सुवः शिखायै वषट् । ३० तत्सवितुवीरण्यं कवचाय हुं ॥ २६० ॥ ३० धर्मो देवस्य धीमहि नेत्रवत्रयाय वौषट् । धियोयोनः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । ३० भूर्भवः स्वः इति दिग्बन्धः । ऐसे षडंग करावे ॥ ६१ ॥ प्राणायाम करावयासी । प्रजापति महणा क्रषि । देवतानामे परियेसी । ब्रह्मा अग्नि वायु सूर्य असे ॥ ६२ ॥ प्राणायामे विनियोगः महणूनि । ३० आपो स्तन स्पर्शोनि । ज्योतिर्नेत्रस्पर्श करूनि । रसो जिळ्हा, अमृतं ललाट स्पर्शावे ॥ ६३ ॥ ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् महणूनि । प्राणायाम करावे तीनि । त्रिपदा गायत्री जपे कोणी । जपणारासी सर्व मिळि ॥ ६४ ॥ या गायत्रीच्या अधिदेवता । ब्रह्मा अग्नि वायु गभस्ता^२ । क्रषि ब्रह्मा असे ख्याता । सप्तलोकन्यास सांगेन ॥ ६५ ॥ पाद न्यास भलोक । भुवः जानु अतिविशेष । स्वः गुहा असे लोक । नाभि न्यास महलोक ॥ ६६ ॥ जनो हृदय, तपो ग्रीवे । भुवोल्लाटे सत्यलोक महणावे । असे शिरस्थान वाचे । सत्यलोक महणती तयासी ॥ ६७ ॥ गायत्रीची प्राथना करूनि । प्राणायाम करा विधीनी । ब्रह्मचारी गृहस्थानी । पंचांगुली^३ धरा परमेष्ठी ॥ ६८ ॥ वानप्रस्थ संन्यासी । अनामिका कनिष्ठिकांगुष्ठेसी । ओंकारादि वायुपूरकेसी । दशिणनासापुटे चढवावे ॥ ६९ ॥ वामनासापुटी विसज्जोनि । करा प्राणायाम तीनि । वेणैचि विधी करा मुनि ।

१. बृहस्पति २. सूर्य ३. पांची बोटांची

त्रिकाळीचे संध्या कर्म ॥ २७० ॥ आतां करा मार्जनासी । सांगेन ऐका समस्त प्रणि । जेंसे असे स्मृतिचंद्रिकेसी । तेण
 विशी सांगतो ॥ ७१ ॥ आपोहिष्टे ति सूक्ष्मस्य । सिथुद्वीप ऋषि, गायत्री छंदेसी । आपोदेवता मार्जनासी । हा म्हणावा
 विनियोग ॥ ७२ ॥ आपोहिष्टा ऐसे मंत्र म्हणोन । कुशपवित्रे करा मार्जन । यस्य क्षयाय मंत्राने । आपुले पाद ग्रोक्षावे
 ॥ ७३ ॥ आपोजनयथा मंत्रेसी । ग्रोक्षावे आपुल्या शिरसी । सूर्यशेति मंत्रेसी । उदक प्राशन करावे ॥ ७४ ॥ आचमने
 करोनि दोनी । दधिक्रावणो मंत्र जपोनि । करा मार्जन तुम्ही तीनि । पुनरपि आपोहिष्टा म्हणा ॥ ७५ ॥ हिरण्यवर्ण सूक्तेसी ।
 मार्जन करावे परियेसी । 'दुपदादिवेति' मंत्रेसी । ग्राणोनि^१ उदक सांडा वार्मी^२ ॥ ७६ ॥ मार्जन करावयाचे विधान । सांगेन
 ऐका ऋषिजन । वामहस्ती पात्र थरून । मार्जन करा विशेषी ॥ ७७ ॥ औंदुवर^३ सुवर्ण रजत । काष्ठपात्र असे पवित्र ।
 ऐसे पात्र न मिळे यत्र । वामहस्ती उदक व्यावे ॥ ७८ ॥ मृणमय^४ अथवा दिमुख^५ पात्र । भित्र^६ भांडे त्यजा अपवित्र ।
 अग्राहा, वर्जा देवपितरां । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ ७९ ॥ मार्जनसंख्या सांगेन ऐका । शिरसी अष्ट, पादी नवका ।
 यस्यक्षयाय स्थान घूमिका । येणेपरी मार्जन ॥ ८० ॥ आपः पुनंतु मंत्रेसी । प्राशन करावे माध्यान्हेसी । अग्निशेति मंत्रेसी ।
 संध्याकाळी करावे ॥ ८१ ॥ प्राशनांती तुम्ही ऐका । द्विराचमन करा निका । आग्राणनि उदक सांडोनि देखा । एक आचमन
 करावे ॥ ८२ ॥ अर्ध्य द्यावयाचे विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । गोशुंगाइतके^७ उंच करून । अर्ध्य द्यावे मनोभावे ॥ ८३ ॥
 गायत्रीमंत्र जपोनि । सायंप्रातर्द्यावी तीनी । हंसः शुचिपन् मंत्रेसी माध्यान्ही । अर्ध्य द्यावे अवधारा ॥ ८४ ॥ प्रातर्माध्यान्ही
 उम्हे वरवे । सायं अर्ध्य वैसोनि द्यावे । आचमन त्रिवार करावे । करा प्रदक्षिणा असावादित्य ॥ ८५ ॥ अर्ध्य द्यावयाचे
 कारण । सांगेन कथा विस्तारोन । राक्षस मंदेह दारूण । तीस कोटि आहेति देखा ॥ ८६ ॥ सूर्यासवे युद्धासी । नित्य येती
 परियेसी । संदेह पडे देवांसी । सूर्या होईल अपजय ॥ ८७ ॥ अपजय होतो सूर्यासी । उदय अस्तमान नवे परियेसी । कर्मे
 न चालती ब्राह्मणांसी । स्वाहा-स्वधाकार न चाले ॥ ८८ ॥ स्वाहा-स्वधाकार रहाती । समस्त देवांस उपवास घडती ।

१. हंगू २. डावीकडे ३. तांबे ४. मातीचे ५. दोन सोडावे भांडे ६. पुटके ७. गाईच्या गिंगाइतका उचीवरून

सुष्टि राहील नवहे उत्पन्नि । म्हणोनि उपाय रचिवेला ॥ ८९ ॥ याचिकारणे अध्यें देती । तीचि वज्रायुधे होती । जावोनि
 दैत्यांसी लागती । पराभविती प्रतिदिवसी ॥ ९० ॥ दैत्य असती ब्रह्मवंशे^१ । त्यांसी वधिलिया घडती दोष । प्रदक्षिणा
 करितां जाती दोष । असाध्यादित्य म्हणोनियां ॥ ९१ ॥ ब्रह्महत्येचे पापासी । भूप्रदक्षिणा दोष नाशी । चारी पावले फिरतां
 केसी । भूप्रदक्षिणा-पुण्य असे ॥ ९२ ॥ संध्या करावयाचे स्थान । सांगेन ऐका फलविधान । घरी करितां प्रतिदिन । एकचिं
 फल अवथारा ॥ ९३ ॥ दश फल यामावाहेर देखा । नदीस केलिया शतफल ऐका । पुष्करतीर्थी सहस्र एक । गंगा -
 मुरनदी^२ कोटिफल ॥ ९४ ॥ सुरापान दिवामैशुन । अनृतबाक्यादि पाप जाण । संध्या वाहेर करितां क्षण । जळतीं पायें
 प्रत्यक्ष ॥ ९५ ॥ स्थाने असती जप करावयासी । विस्तारे सांगेन तुम्हांसी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । एकचिं परियेसा
 ॥ ९६ ॥ जप केलिया घरी ऐका । एकचिं फल असे निका । वाहेर द्विगुण फल अधिका । नदीमी त्रिगुण फल असे ॥ ९७ ॥
 गोष्ठ^३ वृद्धावर्णी^४ देखा । दशगुणे फल आहेति अधिका । अग्निहोत्रादि स्थानीं निका । शताधिक फले असती ॥ ९८ ॥
 तीर्थ-देवतासन्निधानीं । सहस्रफल असे निर्गुणी । शतकोटि फल परिसन्निधानीं^५ अनंत फल ॥ ९९ ॥
 जप करितां आसनासी । विधिनिषेध आहेति केसी । सांगेन ऐका तात्पर्यर्थी । पुण्य पाप बोलिले असे ॥ ३०० ॥
 भिन्नकाष्टासनीं वैसोनि जरी । जप करिती मनोहरी । दुःख होय त्यास अपारी । तृणीं भाग्य यश जाय ॥ १ ॥ पल्लवगाखांसी^६
 वसतां । सदा होय दुक्षिणता । वंशासनीं दरिद्रता । पापाणासनीं व्याधि होय ॥ २ ॥ भस्मासनीं व्याधिनाश । कंचलासनीं
 मुख परियेस । कृष्णाजिनीं ज्ञानप्रकाश । व्याघ्रचर्मी मोक्षश्रिया ॥ ३ ॥ कुशासनीं वशीकरण । सर्व रोग अपहरण । पायें
 जातीं पब्लोन । आयुःप्रज्ञा अधिक होय ॥ ४ ॥ ओँ इत्येकाक्षरब्रह्ममंत्र । जपा तुम्हीं पवित्र । ध्यान करावे गायत्रे^७ । समस्त
 पायें हरती देखा ॥ ५ ॥ या गायत्रीची स्वरूपता । अभिनव असे वर्णितां । रक्तांगी वास रक्ता । हंसवाहन असे देखा ॥ ६ ॥
 १. ब्रह्मण कुजांसीत २. गंगा रह. गोदा, कुण्डा इत्यादी नविन नेता व मुरनदी रह. भागीमधी ३. गावीना गेंडा ४. नुज्जेसीवृत्तावधनावली ५. विष्णुचता वैवल ६. शंकराचार्य
 ७. वैवल ८. वृद्धकथा पाठात्तर ९. ब्राह्मणांग पात्त्वाच्य १०. चेत्तुला चतुर्दिका १०. गावीनेच

अकार ब्रह्माऽधिदेवता । चतुर्भुजा चतुर्वक्त्रा । कमङ्गलु अक्षमूर्ता । चादु धरिला असे करी ॥ ७ ॥ ऋग्वेद असे समागमी ।
 ‘अग्निहोत्रफलमावाहयामि’ । मग ‘आयातु चरदा देवी’ ‘ओजोऽसि’ । म्हणावे एका ब्राह्मणानें ॥ ८ ॥ या मंत्रासी
 ऋषिदेवता । गायत्री-सदृश असे ख्याता । प्रातःसंध्या तुम्ही करितां । विधान तुम्हां सांगेन ॥ ९ ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।
 गायत्री देवता गायत्री छंदः । गायत्र्यावाहने विनियोगः । हे प्रातःसंध्येसी म्हणावे ॥ ३१० ॥ सावित्री देवता । सावित्री छंदः ।
 सावित्र्यावाहने विनियोगः । हे माध्यान्हसंध्येसी म्हणावे ॥ ११ ॥ सरस्वती देवता । सरस्वती छंदः । सरस्वत्यावाहने
 विनियोगः । हे सायंसंध्येसी म्हणावे ॥ १२ ॥ प्रातःसंध्येचे ध्यान । सांगेन एका तुम्ही गहन । अभिभूरों गायत्री जाण ।
 बालस्त्रिणी असे देखा ॥ १३ ॥ अकार ब्रह्मा देवत खूण । सांगेन सर्व विस्तारोन । रक्तांगी रक्तवसन । हंसासनी आरूढ
 असे ॥ १४ ॥ चतुर्बाहु चतुर्भुख । कमङ्गलु धरिला विशेष । अद्वसूत्र चादुहस्तक । ऋग्वेदसहित अग्निहोत्र फल ॥ १५ ॥
 ऐसे ध्यान करोन । मग जपा अक्षरज्ञान । एकचित्ते करावे ध्यान । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ १६ ॥ ओंकार
 शिखामावाहयामि । छंदऋषीनावाहयामि । श्रियमावाहयामि । ब्रलमावाहयामि ॥ १७ ॥ ऐसे म्हणोनि प्रातःकाळी । संध्या
 करावी सुवेळी । आतां सांगेन माध्यान्हकाळी । ध्यान आवाहनपूर्वक ॥ १८ ॥ अभिभूरों सावित्री धौवन^१ । माध्यान्हसंध्या
 ध्यान । सांगेन एका ऋषिजन । एकचित्ते परियेसा ॥ १९ ॥ श्वेतांगी श्वेतवस्त्र । बाहन वृषभ पवित्र । उकार रुद्रगण देवत ।
 पञ्चमुखा असे देखा ॥ ३२० ॥ वरद अभ्यहस्त निका । रुद्राक्षमाळा त्रिशूलधारका । यजुर्वेदसहित देखा । अग्निष्ठोम फल
 जाणा ॥ २१ ॥ ओंकारशिखामावाहयामि । छंदऋषीनावाहयामि । श्रियमावाहयामि हियमावाहयामि ॥ २२ ॥ आतां
 सायंसंध्याध्यान । सांगेन एका विधान । एकचित्ते एका वचन । ध्यानपूर्वक सांगेन ॥ २३ ॥ अभिभूरों सरस्वती चृद्धा ।
 जाणावी तुम्ही सायंसंध्या । कृष्णांगी कृष्णवस्त्रपरिधा । गरुडवाहन असे देखा ॥ २४ ॥ मकार विष्णुदेवता । चतुर्भुज
 शंखचक्रधृता । गदापदाधारणहस्ता । सामवेदसहित जाणा ॥ २५ ॥ बाजपेयफल जाणा । सायंसंध्या असे ध्यान ।

^१ चापुर्णी २. रुद्राक्षमाळ ३. लालडाळी पांडी ४. तरणी

करावे तुम्ही ब्राह्मण । महोनि सांगती श्रीगुरु ॥ २६ ॥ औंकार शिखामावाहयामि । छंदऋणीनावाहयामि । श्रियमावाहयामि ।
 बलमावाहयामि ॥ २७ ॥ गायत्र्या गायत्री छेदः । प्रणवस्य अंतर्यामी ऋषिः । परमात्मा देवता परियेसी । पंचशीर्षोपनयने
 विनियोगः ॥ २८ ॥ उदात्तस्वरित स्वरः । शुक्लवर्णः ज्योतिःस्वरूपम् । सर्वदेवमयं जगतस्वरूप । अकार-उकार-
 मकाराणाम् ॥ २९ ॥ अग्निवायुमूर्यो ऋषयः । गायत्री-त्रिष्टुप्-जगती-छंदासी । ब्रह्माविष्णुमहेश्वरा देवताः । ऋस्यजुःसामानि
 स्वरूपाणि ॥ ३० ॥ आहत्वनीयाग्निगाहृपत्य- । दक्षिणाग्नि उपस्थानानि । पृथिव्यंतरिक्षं हीमतत्त्वानि । उदात्तअनुदात्तस्वरितस्वरा:
 ॥ ३१ ॥ पीत विद्युत कृष्णवर्णी । प्रातमंध्यानहतुतीयसवनी । विश्वतेजसप्राज्ञस्वरूपिणी । जागृतिस्वप्नसुषुप्त्यवस्था ॥ ३२ ॥
 ऐसे त्रिपदा गायत्रीसी । सांगितले त्रिविध ध्यानासी । आतां विधान जपासी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥ ३३ ॥
 ममोपात्तदुरितक्षयद्वारा । श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः । ओं 'अं' नाभी । 'उं' हृदये, 'मं' कंठे ॥ ३४ ॥ ॐ 'भः'
 अक्षरमंत्रासी । गायत्री असे छंदासी । अग्निदेवता परियेसी । विश्वामित्र ऋषि देखा ॥ ३५ ॥ यहजस्वर ज्वेत वर्ण । पाद
 स्पर्शा उच्चारोन । प्राणायामे विनियोगन । दुसरी व्याहृति महणावी ॥ ३६ ॥ ॐ 'भुवः' अक्षरमंत्रासी । उच्छिक नाम छंदासी ।
 वायुदेवता परियेसी । भूगुरुषि असे जाणा ॥ ३७ ॥ ऋषभस्वर असे जाण । असे रूप श्यामवर्ण । करा तुम्ही ऐसे ध्यान ।
 जानूमध्ये? न्यासावे ॥ ३८ ॥ प्राणायामे विनियोगः महोनि । न्यास करा भक्तीनी । ॐ 'सुवः' व्याहृति महोनि । ध्यान
 करावे भक्तीने ॥ ३९ ॥ सुवः व्याहृतिमंत्रासी । महणा अनुष्टुप् छंदासी । सवितादेवता परियेसी । भारद्वाजऋषि जाणा
 ॥ ३४० ॥ स्वर गोधार पीतवर्णा । कटि स्पर्शोनि मंत्र महणा । प्राणायामे विनियोग जाणा । तुतीय व्याहृतिमंत्रासी ॥ ४१ ॥
 ॐ 'महः' मंत्रासी । महणा ब्रह्मीछंदासी । ब्रह्मस्तिदेवता परियेसी । वसिष्ठऋषि अवधारा ॥ ४२ ॥ मध्यम स्वर, पिशंगवर्ण? ।
 ऐसे करा तुम्ही ध्यान । नाभी स्पर्शोन महणा । प्राणायामे विनियोगः ॥ ४३ ॥ ॐ 'जनः' मंत्रउच्चारासी । महणा पंक्तिछंदासी ।
 वरुणदेवता, गौतमऋषि । पंचमस्वर असे जाण ॥ ४४ ॥ रूप असे नीलवर्ण । करा न्यास हृदयस्थान । प्राणायामे विनियोगन ।

जनः न्यास ऐसा असे ॥ ४५ ॥ ॐ 'तपः' मंत्रन्यासासी । त्रिषुप्छंद परियेसी । इन्द्रदेवता, कश्यपऋषि । धैवतस्वर परियेसा ॥ ४६ ॥ असे आपण लोहित वर्ण । स्पर्श करावै कंठस्थान । प्राणायामे विनियोगून । न्यास करावा ब्राह्मण हो ॥ ४७ ॥ ॐ 'सत्यं' म्हणिजे मंत्रासी । जाणा जगतीछंदासी । विश्वेदेवदेवता, अंगिरसऋषि । निषादस्वर असे जाण ॥ ४८ ॥ रूप असे कनकवर्ण । भुवोलंलाट स्पर्शस्थान । प्राणायामे विनियोगून । न्यास करावा भक्तीने ॥ ४९ ॥ इतुके न्यास करोनि । हस्त ठेवोनि शिरस्थार्नी । ध्यान करा विधीर्नी । सांगेन एक ब्राह्मणा ॥ ५० ॥ शिरस्थान स्पर्शासी । म्हणा अनुषुप्छंदासी । उच्चारावा प्रजापतिक्रषि । परमात्मादेवता जाणा ॥ ५१ ॥ प्राणायामे विनियोगून । भग करावै गायत्री ध्यान । ॐ 'आपोज्योति' म्हणोन । मंत्र म्हणावा भक्तीने ॥ ५२ ॥ ॐ 'आपोज्योतिरसोमृतं । ब्रह्म भूर्भवःसुवर्ते' । शिरसी स्थान, येणविधि । अंगन्यास करावे ॥ ५३ ॥ चब्बीस अक्षरे गायत्रीसी । न्यास सांगेन एकेकासी । एकचित्ते परियेसी । म्हणे पराशर ऋषीश्वर ॥ ५४ ॥ या त्रिपदागायत्रीसी । असे विश्वामित्रऋषि । दैवीगायत्रीछंदेसी । वर्ण देवता सांगेन ॥ ५५ ॥ ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं । भगो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयते ॥ ५६ ॥ ऐसे त्रिपदा गायत्रीमंत्रासी । चब्बीस अक्षरे परियेसी । पृथक न्यास विस्तारेसी । सांगेन एक द्विजोत्तमा ॥ ५७ ॥ 'तत्' वर्णाक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । अग्निदेवता परियेसी । गायत्री छंद म्हणावा ॥ ५८ ॥ सुवर्णचंपक^१ पुष्पे जैसी । रूप तैसे जाणा त्यासी । ध्यान केलिया पाप नाशी । पादांगुष्ठी^२ न्यास जाणा ॥ ५९ ॥ 'स' वर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि । वायुदेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद देखा ॥ ६० ॥ अतसीपुष्पे^३ वर्ण जैसी । रूप त्याचे परियेसी । उपपातक दोष नाशी । गुलफन्यास^४ करावा ॥ ६१ ॥ 'वि' वर्णनाम अक्षरासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । सूर्यदेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद देखा ॥ ६२ ॥

१. नावळ्या गोचरे २. भुवश्या मणे ३. जो आपल्या कुटील्या पै कर्माना ऐरेण ठेणो, न्या ४. कर्माण्ड विश्वामित्राचा पर्येभावाचा, आत्मानक उपासना करण्यास योग्य असा ५. उच्चारावाशक तेजाचे 'मोऽहम्' अणावे आप्ती ध्यान करतो ६. सोनचापती ७. पायाळ्या भागकुचाचर ८. जवसाळ्या कुलाप्रमाणे निले ९. गाजाचे पोटे

५ जंघास्थानी^१ असे न्यास । सौम्यरूप कपिल^२ वर्णं सुरस । महापापें दहरी^३ परियेम । 'वि' वर्णाचें लक्षण ॥ ६३ ॥ 'तु'
 ६ वर्णं नाम अक्षरासी । असे विश्वामित्रऋषि । विशुत देवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद देखा ॥ ६४ ॥ न्यास करावया
 ७ जानुस्थान^४ । इंद्रनील विद्युद्गुण । ऐसे अक्षरविधान । महारोग हरती देखा ॥ ६५ ॥ 'वं' वर्णाक्षरमंत्रासी । असे
 ८ विश्वामित्रऋषि । यमदेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद देखा ॥ ६६ ॥ न्यास करा ऊरुस्थानी^५ । दीप्ति असे जैसा वन्हि । रूप
 ९ असे सौम्यपर्णी । भृणहत्यापाप^६ नाशी ॥ ६७ ॥ 'रे' वर्णाक्षरमंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि । वरुणदेवता परियेसी ।
 १० देवीगायत्रीछंद देखा ॥ ६८ ॥ शुद्धस्फटिककांति । गुहास्थानी^७ न्यास बोलती । आगम्यागमन^८ दोष नाशती । 'रे' वर्णस्थाना
 ११ उत्तम ॥ ६९ ॥ 'णि' वर्णाक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । वृहस्पतिदेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद देखा ॥ ३७० ॥
 १२ 'णि' कार वृूषणस्थान^९ जाणा । विद्युत्प्रकाश रूपधारणा । वाहंस्पत्य नाम खुणा । अभृत्यपापक्षालन^{१०} ॥ ७१ ॥ 'यं' अक्षर
 १३ मंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि । पञ्चन्यदेवत परियेसी । देवीगायत्रीछंद असे ॥ ७२ ॥ 'यं' कटिस्थान^{११} तारकावर्ण ।
 १४ देहहत्यापापज्वलन^{१२} । न्यास करावे सगुण । विद्वज्जन ब्राह्मणा ॥ ७३ ॥ 'भ' कारा नाभीं करा न्यास । कृष्णमेघवर्णं सुरम् ।
 १५ इंद्रदेवता संकाश । गुरुहत्यापाप नाशी ॥ ७४ ॥ 'भ' वर्णं नाम अक्षरासी । असे विश्वामित्रऋषि । इंद्रदेवता परियेसी ।
 १६ देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ७५ ॥ 'गो' अक्षरा उदर^{१३} न्यास । ध्यान रक्तवर्णं सुरम् । गंधर्वदेवता परियेम । गोहत्येचे पाप जाय
 १७ ॥ ७६ ॥ 'गो' वर्णं नाम अक्षरासी । जाणावा विश्वामित्रऋषि । गंधर्वं देवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ७७ ॥ 'दे'
 १८ कारन्यास स्तनासी । पूषा नाम देव परियेसी । स्त्रीहत्यापाप नाशी । एकचित्ते परियेसा ॥ ७८ ॥ 'दे' वर्णं नाम अक्षरासी ।
 १९ जाणा विश्वामित्रऋषि । पूषादेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद देखा ॥ ७९ ॥ 'व' कारा हृदयस्थानन्यास । शुक्लरूप वर्ण
 २० परियेस । रुद्रदेवता असे न्यास । वाग्जातपाप^{१४} नाशी ॥ ३८० ॥ 'व' वर्णाक्षर मंत्रासी । जाणावा विश्वामित्रऋषि ।

^१. गोट्ट्यांच्चा उक्ताणी ३. पिंड ३. तङ्गू जाताम ४. गुडपे ५. माढपाळ ६. बानहुंचे पाप ७. गुत इवित्तावर ८. व्यामिनासी ९. वृूषणाता न्यास
^{१०}. अभृत्यपत्ताणाचे पाप ११. कम्भेत न्यास १२. सरीरहत्येच्चा पापाना नाश १३. पोटावर १४. जाणीन केलेली पाप

रुद्रदेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ८१ ॥ 'स्य' अक्षरा कंठन्याम । कांचनवर्ण रूप सुरस । त्वष्टा देवता परियेस ।
मानकौटिल्यपाप^१ जाय ॥ ८२ ॥ 'स्य' वर्ण अक्षरमंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि । त्वष्टादेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद
जाणा ॥ ८३ ॥ 'धी' काराक्षरमंत्रा दंती न्यास । शुक्लकुमुदसंकाश^२ । वसुदेवता परियेस । पितृहत्यापाप जाय ॥ ८४ ॥
'धी' वर्ण नाम अक्षरासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । वसुदेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ८५ ॥ 'म' कारन्याम
तालुस्थान^३ । पद्मराग तेज जाण । मरुत् देवता असे खूण । सर्वजन्मपाप जाय ॥ ८६ ॥ 'म' वर्णाक्षरमंत्रासी । असे
विश्वामित्रऋषि । मरुत् देवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ८७ ॥ 'हि' कारा नासिकीं करा न्यास । शंखवर्ण असे
न्यास । सोमदेवता परियेस । सर्व पाप हरण होय ॥ ८८ ॥ 'हि' वर्ण नाम मंत्रासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । सोमदेवता
परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ८९ ॥ 'धि' कारा नेत्रस्थानी न्यास । पांडुरभास^४ संकाश । अंगिरादेवता परियेस ।
पाणिग्रहणपाप नाशी ॥ ९० ॥ 'धि' वर्ण नाम अक्षरासी । तोचि विश्वामित्रऋषि । अंगिरादेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद
जाणा ॥ ९१ ॥ 'यो' काराक्षर मंत्रासी । भूवोर्मध्ये न्यासिजे न्यासी । रक्तगीरवर्ण रूपेसी । प्राणिवधपाप जाय ॥ ९२ ॥
'यो' कार नाम वर्णासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । विश्वेदेव देवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ९३ ॥ 'यो' कारा
ललाटस्थानी न्यास । रूप रुक्मामसंकाश^५ । सर्वपाप होय नाश । भक्तिपूर्वक न्यासावे ॥ ९४ ॥ 'यो' वर्णाक्षरमंत्रासी ।
असे विश्वामित्रऋषि । अश्विनी देवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ९५ ॥ 'न' कारा न्यास 'ग्राहमुखा' ।
उदितसूर्यासमान देखा । प्रजापति देवता असे निका । विरचिपद पाविजे ॥ ९६ ॥ 'न' काराक्षर वर्णासी । जाणा
विश्वामित्रऋषि । प्रजापतिदेवता परियेसी । दैवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ९७ ॥ 'प्र' काराक्षरन्यास करानि दक्षिणे^६ । रूप असे
इंद्रनील वर्ण । सर्वदेवदेवता जाण । सर्वदेवपदवी पाविजे ॥ ९८ ॥ 'प्र' वर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि ।

^१. व्यापरात सोटी चज्ज्ञे इत्यक्षी करण्यावे पाप २. पाहून्ना कमलाप्रमाणे ३. दाढूक ४. पांहर ५. भूवांगणे ६. सोलासारखा ७. पूर्वेकडे ८. दक्षिणेकडे

सर्वदेवदेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ११ ॥ 'चो' कार वर्ण मंत्रासी । न्यासिजे तया पश्चिमः भागासी ।
 कुंकुमरूप वर्ण त्यासी । कैलासपद पाविजे ॥ ४०० ॥ 'चो' कार वर्ण मंत्राक्षरासी । जाणावा विश्वामित्रऋषि । ऋदेवता
 परियेसी । देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ १ ॥ 'द' काराक्षराचा उत्तरे न्यास । शुक्लवर्ण रूप सुरस । करावे तुम्ही ऐसे
 न्यास । ब्रह्मपद पाविजे ॥ २ ॥ 'द' काराक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्रऋषि । ब्रह्मा देवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद
 जाणा ॥ ३ ॥ 'या' कार मूर्धास्थानी न्यास । मुवर्णरूप सुरस । विष्णुपदी होय वास । श्रीगुरु महणती ब्राह्मणासी ॥ ४ ॥
 'या' वर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्रऋषि । विष्णुदेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ५ ॥ 'त' कार न्यास
 शिखास्थानी । निरुपय वैष्णवभूवनी । विष्णुरूप धरोनि । वैकुंठवास होय जाणा ॥ ६ ॥ 'त' कार वर्णाक्षरमंत्रासी । जाणा
 विश्वामित्रऋषि । विष्णुदेवता परियेसी । देवीगायत्रीछंद जाणा ॥ ७ ॥ ऐसे चबीस अक्षरमंत्रासी । न्यास करावे विधीसी ।
 हस्त ठेवोनियां शिरसी । आणिक न्यास करावे ॥ ८ ॥ शिरस्थानन्यासासी । महणावे अनुष्टुप छंदासी । ख्यात प्रजापतिऋषि ।
 परमात्मा देवता जाणा ॥ ९ ॥ 'प्राणायामे विनियोगः' महणोनि । 'ओं आपो' स्तनस्थानी । 'ज्योति' नैत्र स्पर्शोनि । 'रसो'
 जिव्हा न्यासावे ॥ ४१० ॥ 'अमृते' ति ललाटेसी । मग स्पर्शोनि मूर्धासी । 'ब्रह्मभूतःस्वरोमे' सी । न्यास करावा
 विधिपूर्वक ॥ ११ ॥ इतुके न्यास करोनि । गायत्री त्रिवार महणोनि । व्यापक न्यास करोनि । करणुद्धि करा तीन चेळां
 ॥ १२ ॥ 'उ॒ भू॒भू॒तःस्वः' विन्यसोनि । गायत्री दशपादांनी । दशांगुली न्यासोनि । पादप्रमाण करावे ॥ १३ ॥ अंगुष्ठमूळ
 धरोनि । कनिष्ठिकाग्र स्पर्शोनि । उभय हस्त न्यासोनि । दशपादे न्यासावे ॥ १४ ॥ चबीस अक्षरमंत्रासी । अंगुलिन्यास
 करा हप्ती । तजंनीभूक्लारभेसी । कनिष्ठिकाग्रपर्यंत ॥ १५ ॥ द्वादशाक्षरी एकैक हस्त । करावे न्यास मुनिशित । व्यापक न्यास
 उपरात । श्रीगुरु महणती ब्राह्मणासी ॥ १६ ॥ ओं 'भूः' हिरण्यगर्भात्मने । अंगुष्ठाभ्यां नमः । ओं 'भुवः' प्रजापत्यात्मने ।
 तजंनीभ्यां नमः ॥ १७ ॥ ओं 'स्वः' सूर्यात्मने मध्यमाभ्यां नमः । ओं 'महः' ब्रह्मात्मने अनामिकाभ्यां नमः ।

१. पञ्चमेकडे २. उनसेकडे ३. मस्तकावर ४. शेंटील्या जागी ५. मस्तकावर ६. मर्वाहन्यास

ॐ 'जनः' विष्वात्मने कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ 'तपः' रुद्रात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ १८ ॥ ॐ 'सत्यं' सर्वात्मने अस्त्रायफट् । ॐ 'तत्सवितुः' अंगुष्ठाभ्यां नमः । 'वरेण्यं' तर्जनीभ्यां नमः । 'भगो देवस्य' मध्यमाभ्यां नमः । 'धीमहि' अनापिकाभ्यां नमः ॥ १९ ॥ 'धियोयोनः' कनिष्ठिकाभ्यां नमः । 'प्रचोदयात्' करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं उभय हस्तांगुलिन्यासं कुर्यात् । अथ षडंगन्यासाः ॥ ४२० ॥ ओँ 'भूः' हिरण्यात्मने हृदयाय नमः । ओँ 'भुवः' प्रजापत्यात्मने शिरसे स्वाहा । ओँ 'स्वः' सूर्यात्मने शिखायै वषट् । ओँ 'महः' ब्रह्मात्मने कवचाय हुः ॥ २१ ॥ ओँ 'जनः' विष्वात्मने नेत्रब्रयाय बीषट् । ओँ 'तपः' रुद्रात्मने अस्त्रायफट् । ओँ 'सत्यं' सर्वात्मने दिग्बन्धः । ॐ 'तत्सवितु' हृदयाय नमः ॥ २२ ॥ ॐ 'वरेण्यं' शिरसे स्वाहा । ॐ 'भगो देवस्य' शिखायै वषट् । ॐ 'धीमहि' कवचाय हुम् । ॐ 'धियो यो नः' नेत्रब्रयाय बीषट् । ॐ 'प्रचोदयात्' अस्त्राय फट् ॥ २३ ॥ ऐसा षडंगन्यास करोनि । अंग न्यासावै दशस्थानी । त्यांची नावै सांगेन विधानी । एकचिंत्ने अवधारा ॥ २४ ॥ पाद जानु कटिस्थानी । नाभि हृदय कंठभुवनी । तालु नेत्र स्पशोनि । ललाट शिर दशस्थाने ॥ २५ ॥ गायत्रीमंत्र दहा पदांसी । दशस्थाने अंगन्यासासी । 'तत्' 'सवितु' 'वरेण्यं' सी । 'भगो' 'देवस्य' पञ्चमस्थान ॥ २६ ॥ 'धीमहि' महिन्जे षष्ठस्थान । 'धियो' सप्तमस्थान जाण । 'यो' कारो अष्टम धरूनि पूर्ण । अंगन्यास करावे ॥ २७ ॥ 'न' कार नवमस्थान । 'प्रचोदयात्' दहावै जाण । अंगन्यास येणे गुण । करा तुम्ही द्विजोन्नमा ॥ २८ ॥ चतुर्विंशति अक्षरांसी । करावै मग न्यासासी । पादांगुष्ठ धरूनि हृषी । शिखापर्यंत न्यासावै ॥ २९ ॥ 'तं' अंगुष्ठाभ्यां नमः । 'त्सं' गुल्फयोनंमः । 'विं' जंघयोनंमः । 'तुं' जानुभ्यां नमः ॥ ४३० ॥ 'वं' ऊरुभ्यां नमः । 'रं' गुह्याय नमः । 'णि' वृृषणाय नमः । 'यं' कट्टै नमः ॥ ३१ ॥ 'धं' नाभ्यै नमः । 'गो' उदराय नमः । 'दं' स्तनाभ्यां नमः । 'वं' हृदयाय नमः ॥ ३२ ॥ 'स्यं' कंठाय नमः । 'धीं' दंतेभ्यो नमः । 'मं' तालवे नमः । 'हि' नासिकायै नमः ॥ ३३ ॥ 'धि' नेत्राभ्यां नमः । 'यों' भुवोग्मध्याय नमः । 'यों' ललाटाय नमः । 'नः' प्राङ्मुखाय नमः ॥ ३४ ॥ 'प्रं' दक्षिणमुखाय नमः । 'चों' पश्चिममुखाय नमः । 'दं' उत्तरमुखाय नमः । 'यां' मूर्छें नमः । 'तं' शिखायै नमः ॥ ३५ ॥ ऐसे न्यास करोनि ।

पुनः पादांगुष्ठ धरोनि । कटीपवंतं न्यासोनि । उधर्वन्यास करावे ॥ ३६ ॥ त - कारा अंगुष्ठस्थान । त्स - कार गुल्फ असे स्थान । श्रीगुरु महणती द्वाहाणा । जंघा स्पर्शा वि - कार मंत्रे ॥ ३७ ॥ तु - कार जानु, वं - कार ऊरवे । रे - कारे गुहा स्पर्शावै । णि - कार तृष्णणी न्यासा वरवै । य - कार कटिस्थानी देखा ॥ ३८ ॥ शिखा धरोनि नाभीपर्यत । करावे न्यास उत्तरत । सांगेन त्यांचे आदिअंत । एकचित्ते परियेसा ॥ ३९ ॥ 'तं' नमः शिखा विन्यस्य । 'यां' नमः मूर्खिं विन्यस्य । 'दं' नमः उत्तरमुखाय विन्यस्य । 'चों' नमः पश्चिममुखाय ॥ ४० ॥ 'प्रं' नमः दक्षिणमुखाय । 'नं' नमः प्राङ्मुखाय । 'यों' नमः ललाटे । 'यों' नमः भ्रुवोर्मध्ये ॥ ४१ ॥ 'थिं' नमः नेत्रब्रये । 'हिं' नमः नासिकायां । 'मं' नमः ताली । 'धीं' नमः दंतेषु ॥ ४२ ॥ 'स्यं' नमः कंठे । 'वं' नमः हृदये । 'दे' नमः स्तनयोः । 'गों' नमः उदरे । 'धं' नमः नाभी ॥ ४३ ॥; प्रणवादि - नमोऽन्त न्यास करावे । अकार नाभी, उकार हृदये । मकार मुखे, नकार ललाटे । मकार शिरसि, मुद्रा हस्तेन नमस्कृतवा ॥ ४४ ॥ अथ मुद्रासंपुटप्रकारी । चतुर्विंशतिः अवधारी । सांगेन त्यांचा विस्तार परी । ऐका द्वाहाण एकचित्ते ॥ ४५ ॥ 'मुमुख' प्रथम, 'संपुट' दुसरा । 'वितत' 'विस्तृत' चतुर्थ धरा । 'द्विमुखी' 'त्रिमुखी' 'चतुर्मुखी' करा । 'पंच' 'षणमुखी' देखा ॥ ४६ ॥ 'अधोमुखी' 'व्यापकांजलिका' । 'शकट' 'यमपाश' ऐका । 'ग्रंथित' 'सन्मुखोन्मुखा' । 'प्रलंब' 'मुष्ठि' मुद्रा ॥ ४७ ॥ 'मल्य' 'कृमं' 'ब्रह्म' । 'सिंहाक्रांती' 'महाक्रांती' 'मुद्रा' ख्याति । 'पल्लव' नाम मुद्रा अस्ती । चब्दीस मुद्रा वेण्योपरी ॥ ४८ ॥ मुद्राविणे गावत्रीमंत्र । जप करितां सर्वं व्यर्थं । याकारणे करावा पवित्र । मुद्रापूर्वक परियेसा ॥ ४९ ॥ गोप्य करावा मुद्राजप । शिष्ये देखिलिया नाहीं पाप । गुरुपुत्रापुढे अथवा बाप । पाहिलिया दोष नाही ॥ ५० ॥ इनुके न्यास करोनि । प्राणायाम करा तीनि । 'समस्त पापक्षयार्थ' म्हणोनि । अष्टोत्तरशत संकल्पावै ॥ ५१ ॥ गायत्रीप्रथमपादासी । महणा 'ऋग्वेद' ऋषि । 'भूषि' तत्त्व परियेसी । 'ब्रह्मा' दैवत जाणावे ॥ ५२ ॥ 'गायत्री' नाम छंदासी । महणावै प्रथम पादासी । आतां द्वितीय पादासी । विधान ऐका सांगेन ॥ ५३ ॥ द्वितीय पाद गायत्रीसी ।

‘वजुर्वेद’ असे ऋषि । ‘त्रावसाम’ तत्त्व परियेसी । ‘रुद्रो’ देवता, ‘त्रिष्टुप्’ छंदः ॥ ५४ ॥ तृतीय पाद गायत्रीसी । ‘सामवेद’ असे ऋषि । ‘प्राणापानव्यान’ ऐशी । ‘समान’ तत्त्व परियेसा ॥ ५५ ॥ ‘विष्णु’ देवता, छंद ‘जगती’ । जाणावे तुम्ही एकचित्ती । ‘समस्तपापक्षयार्थे’ जपे विनियोगः । महणावें ॥ ५६ ॥ गायत्रीचे ध्यान । सांगेन तुम्हां विधान । एकचित्ते करा पठण । श्रीगुरु महणाती द्वाद्याणासी ॥ ५७ ॥ (श्लोक) मुक्ताविद्वमहेमनीलधवलछायैमुखेस्त्रीक्षणीयुक्तामिन्दुकलानिवद्धमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् । गायत्री चरदाभयांकुणकशां शूलं कपालं गुणं शाखं चक्रमथारविन्द्युगलं हस्तैर्वहन्तो भजेः ॥ ५८ ॥ ऐसे ध्यान करोनि । जप करावा नासिकाग्रनवनोः । अंतीं घडंग न्यासोनि । जप करावा विसर्जनः ॥ ५९ ॥ गायत्रीमंत्राची प्रशंसा । एकचित्ते परियेसा । नाम ‘मंत्र’ असे विशेषा । अक्षरे दोनी पाप होरे ॥ ६० ॥ ‘मन्’ कार महणजे आपुले मन । ‘त्र’ कार नाम आपुला प्राण । मन-प्राण एकवटोन । जप करावा एकचित्ते ॥ ६१ ॥ ‘जप’ महणजे अक्षरे दोनी । प्रख्यात असर्ती त्रिभुवनी । ‘ज’ कार जन्म विच्छेदोनि । ‘प’ कारैं जन्मपाप दुरी ॥ ६२ ॥ चारी वेदांसी मूळ एक । गायत्रीमंत्र असे एक । याचि कारणे जपावा निक । वेदपठणफल असे ॥ ६३ ॥ ऐसा मंत्र न जपे नर । ब्रूथा जन्म जैसा सूकरः । जप करा हो निर्धार । चिंतिले फल पाविजे ॥ ६४ ॥ न करावा उदकीं वैसोन । त्वरित होय प्रजाहीन । सांगेन त्याचे कारण । अग्नि तीन विप्रमुखी ॥ ६५ ॥ ‘आहवनीय’ ‘गाहंपत्य’ । ‘दक्षिणाग्नि’ तिसरा विख्यात । अग्नि-उदक-मंपर्क होतां । तेजत्व जाय अग्नीचे ॥ ६६ ॥ उदक वर्जावें याकारण । वैसिजे आपण शुभासन । हस्त स्पृश्योनि नाभिस्थानी । प्रातःकाळीं जपावा ॥ ६७ ॥ माध्याह्नीं हृदयस्थानी । जपावा माळा धरोनि । हस्त मुखे स्पृश्योनि । सायंकाळीं जपावा ॥ ६८ ॥ उभेनि जपावा प्रातःकाळी । वैसोन कीजे माध्याह्नकाळी । अथवा उभा राहोनि निश्चली । उभय पक्षीं करावा ॥ ६९ ॥

१. नववर्षी देवी तत्त्वार्थवर्णाम्बल्य असुन लिन्य तीन तीन नेत्र भ्रष्टाणाती पाच मूळे आठेन, त्यांची कांती अनुक्रमे मांसी, चोवळे, सोने या गांची तसेच विळी व शुभ आहे. हिच्या प्रमेजे मुकुटात चंद्रकृप आहे. लिन्या दहा हातापेक्षी खालील दोन तातांच्या, वा तेणारी ॥ अप्य देणारी भजा खुडा असुन उलेल्या अंग हातात अनुक्रमे ओळण. २. वाहाऱ्या शोळवार दही ठेवून ३. इच्छापै ४. नए करून ५. त्रुकरासराखा.

वैमोनं जपावा सायंकाळी । पहावा वृक्ष मननिमंडी । जरी वृक्ष नसे जबली । नासागुवयर्नी जपावा ॥ ४३० ॥ ब्रह्मचारी-
 गृहस्थामी । जप नेमिला अष्टोन्नरेसी^१ । बानप्रस्थ-यतीश्वरासी । सहस्र मुख्य करावा ॥ ७१ ॥ संधिविग्रह^२ होय जरी ।
 अष्टाविंशति^३ करा पुरी । अशक्य होय जरी । दहा चेल जपावा ॥ ७२ ॥ उत्तम पश्च करा मानसी । मध्यम मुखें
 गौण्येसी । प्रगट चाक्याक्षरासी । कनिष्ठ प्रकार परियेसा ॥ ७३ ॥ त्रिपाद असती गायत्रीसी । मिळोनि न महणावी
 परियेसी । महणतां पातक महादोषी । महानरक अवधारा ॥ ७४ ॥ तत्सवितुर्वरिण्यं, भग्नो देवस्य धीमहि, थियो यो नः
 प्रचोदयात् ॥ ५ ॥ पृथक^४ करोनि त्रिपादासी । जपा मंत्र अतिहर्षी । पापे जाती ब्रह्महत्या दोषी । अनंत पुण्य पाविजे
 ॥ ७५ ॥ अंगुलीजपे^५ एक पुण्य । पर्वांगुलीने^६ दशगुण^७ । शंखमणीने होय शतगुण । प्रवालमाला सहस्रफल ॥ ७६ ॥
 स्फटिके दहासहस्र पुण्य । मौक्तिके लक्ष गुण जाण । पदाक्षी जप निर्गुण^८ । दशलक्ष पुण्य असे ॥ ७७ ॥ कोटिगुणे
 मुवर्णमाला । कुण^९ रुद्राक्ष अनंतफला । जप करा तुम्ही निश्चला । गीव्य माला धरोनियां ॥ ७८ ॥ जप करितां तुल्लंघिजे
 मेरु^{१०} । पाप बोलिजे अपारु । प्राणायाम केलिया त्रिवारु^{११} । मेरु लंघिले पाप जाय ॥ ७९ ॥ गायत्रीजप तीन पादास । प्रत्यही^{१२}
 करावा एकादण । पापांचा होय सर्व नाश । त्रिगत्रीचे पाप जाय ॥ ८० ॥ अष्टोन्नरेशत जप करितां । अमोद्य^{१३} पातक जाय
 त्वरिता । करावा सहस्र एकचित्ता । उपपातके नासती ॥ ८१ ॥ महापातकादि दोषासी । कोटि जप करावा
 परियेसी । जी जी कामना इच्छिसी । त्वरित होय अवधारा ॥ ८२ ॥ द्रव्य धेवोनि एकापार्श्वी^{१४} । जप करितां
 अनंतदोषी । चांडालयोनी भरंवसी । जन्म पावे परियेसा ॥ ८३ ॥ जप करावा मनदृढे । न पहावें मागें पुढे । शृद्रादिक
 जातीकडे । संभाषणादि करूं नये ॥ ८४ ॥ कंडे नये^{१५} देह आपुले । नेणतां जरी इतुके घडले । श्रोत्राचमन करा
 वहिले । दोष नाही अवधारा ॥ ८५ ॥ ब्राह्मणाचे दक्षिणकाना । सप्त देवता आहेति जाणा । स्पर्श करितां तत्क्षणा ।

१. एकशेषाऽठ २. काटी मंडू ३. अडुनीस ४. नीन भरण पेंगले कस्तू ५. बोटानी मोडू ६. पेंगनी मोडू ७. दसपट ८. खालीमे ९. दर्भाना गाठी मास्तू केलेली
 माल १०. मेम्पणी ओलोड नये ११. नीन पेंग १२. दर्यात्र १३. चोर १४. प्राणायाकदूत १५. नस्ताने याजपू नये

पापे जातीं परियेसा ॥ ८६ ॥ दृष्टीं पडतां चांडाल्याती । द्विराचमने होय शुद्धती । संभाषण होय पतिताप्रती । स्नान करावे
 परियेसा ॥ ८७ ॥ मौन्य करावे हैं उत्तम । अगल्य बोलिजे संधिविषय । 'तद्विष्णो०' मंत्र जपतां कर्मी । पापे जातीं सकलिक
 ॥ ८८ ॥ जपतां निद्रा येर्ह जरी । अथोवायु जांभई आली तरी । क्रोधरूप जपतां भारी । पापे घडतीं अवधारा ॥ ८९ ॥
 नेणतां घडे इतुके जरी । आचमन करावे श्रोत्रीं । अग्निसूर्यधेनुदर्शन करीं । विष्णुमंत्र जपावा ॥ ९० ॥ ऐसा जप करावा
 विधीने । मनकामना होय पूर्ण । ऐकती समस्त ऋषिजन । महणोनि सांगे पराशर ॥ ९१ ॥ गायत्री जप करा ऐसा ।
 प्रातःकाळीं महणा 'मित्रस्य' । 'उदुत्यं' मंत्र माध्यान्हेसी । 'इमं मे वरुण' सायंकाळी ॥ ९२ ॥ शाखापरत्वे मंत्र असती ।
 महणा जैसे विधि असती । गोत्र-प्रवर उच्चारा भज्ञीं । वृद्धाचाराप्रमाणे ॥ ९३ ॥ चारी दिशा नमोनि । प्रदक्षिणा करावी
 सगुणी । गोत्र-प्रवर उच्चारोनि । नमस्कार करा परियेसा ॥ ९४ ॥ ऐसी संध्या करून । मग करावे औपासने । सांगेन
 त्याचे विधान । श्रीगुरु महणती ब्राह्मणासी ॥ ९५ ॥ सायंप्रातर्वेला दोन्ही । औपासन करावे सगुणी । मिळोनि न करावे
 विद्वज्जनी । करावे सर्वीं द्विकाळ मुख्य ॥ ९६ ॥ न करावे वेळणी अलंकांत । भूमीवरी न करा नित्य । स्थंडिलीं करावे
 विहित । अथवा उदके सारवावे ॥ ९७ ॥ कुंडी स्थापोनि अग्नीसी । करावे नित्य औपासनासी । वारा घालों नये त्यासी ।
 हाते पर्णे मुख्ये सुपैं ॥ ९८ ॥ व्याधिष्ठ होय पर्णवाये । सुपैं दरिद्र धनक्षय । मुख्ये फुंकिलिया आयुष्य जाय । हस्तमूर्लीं होय
 मृत्यु ॥ ९९ ॥ फुंकणी अथवा बिंडाणेसी । वायु घालावा अग्नीसी । काढे समृद्धि परियेसी । ज्वलित असावा अग्नि देखा
 ॥ १०० ॥ ज्वाला निघती जये स्थानी । आहुती घालावी तिये वदनी । समिधा आणाव्या ब्राह्मणी । शूद्रहस्ते घेऊं नये
 ॥ १ ॥ समिधा पुष्ये दूवां देखा । आणो नये शूद्रे ऐका । होमद्रव्ये आहेति विशेखा । सांगेन नावे परियेसा ॥ २ ॥ साळीं सांवे
 नीवार । तंदुळ असती मनोहर । गोथूम' जव निर्धार । यावनाळ' राळे मुख्य असती ॥ ३ ॥ साठीं दाणे मिति प्रमाण ।
 १. मंवत्याव्या वेळी बोलणे भाग पडलेच तर २. सायंप्रातर्वेला ३. नांगल्या ईनीने ४. रांगण ५. पल्लवाने ६. साळी भाग ७. लोभात ८. एह ९. जोगले

आहुति मुख्य कारण । अथिक अथवा न करा उणे । धृतमंपके^१ करावे ॥ ४ ॥ धृत नसेल समयासी । तिळ पवित्र होमासी ।
 तिळांचे तील परियेसी । तेही पवित्र असे देखा ॥ ५ ॥ औपासन केलियावरी । ब्रह्मयज्ञ करावा तप्ण परी । सांगेन विधि
 परिकरी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ ६ ॥ मुख्य सकळी माध्यान्ही । स्नान-संध्या-जपादि करोनि । औपासनादि करा
 विधानी । मग करावा ब्रह्मयज्ञ ॥ ७ ॥ उदकममीप मुख्य स्थान । करा तप्ण ब्रह्मयज्ञ । प्राणायाम तीन करोन । 'विद्युदसि' ।
 मंत्र जपावा ॥ ८ ॥ दूरां घेऊन दक्षिण करी । उदयगुडे^२ अथवा उतरी । बसावे वाम पादावरी । दक्षिण पाद ठेवोनि
 ॥ ९ ॥ उभयहस्तसंपुटेसी । ठेवावे दक्षिण जानूसी । महणावे तीन प्रणवांसी । मग महणावे ऋचाक्षर ॥ १० ॥ 'ओ भूर्भुवः
 स्वः' ऐसे म्हणोनि । 'तत्सवितुवरेण्यी' । त्रिपदा गायत्री उच्चारोनि । मग जपावी दहा वेळा ॥ ११ ॥ स्वाध्याय दिवसासी ।
 म्हणा वेद शक्तीसी । अनध्याय होय तथा दिवसी । एक ऋचा म्हणावी ॥ १२ ॥ तेही नये एखाड्यासी । मंत्र म्हणावा विशेषी ।
 'नमो ब्रह्मणे' मंत्रासी । तीन वेळ जपावे ॥ १३ ॥ 'बृष्टिरसि' मंत्रासी । जपोनि स्पर्शावे उदकासी । तप्ण करावे परियेसी ।
 एक ब्राह्मणा एकचित्ते ॥ १४ ॥ ब्रह्मयज्ञ करावयासी । दर्भ मुख्य परियेसी । वसु रुद्र आदित्येसी । तृप्त समस्त देव-पितर
 ॥ १५ ॥ एखादे दिवसी न घडे जरी । अथवा होय समय रात्री । जप करावा गायत्री । वेदपठण फल असे ॥ १६ ॥ देवतप्ण
 कुशायेसी । मध्यस्थाने तृप्त क्रृषि । मूळांगी पितृवगांसी । तप्ण करावे परियेसा ॥ १७ ॥ न करावे तप्ण पावांत । करावे
 आपण उदकांत । भूर्मीवरी घरी नित्य । निपिद्ध असे करू नये ॥ १८ ॥ दर्भ ठेवोनि भूर्मीवरी । तप्ण करा अवधारी ।
 विधियुक्त भक्तिपुरःसरो । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ १९ ॥ तील घरोन आपुल्या करी । तप्ण करावे अवधारी । ठेवो
 नये शिळेवरी । भूर्मी काळपात्री देखा ॥ २० ॥ रोमकृपादि स्थानी देखा । तील ठेवितां पावती दुःखा । तील होती कृमि
 एका । निपिद्ध चोलली स्थाने पांच ॥ २१ ॥ घरी तप्ण करावयासी । तील अग्राहा परियेसी । करावे आपण उदकासी ।
 एका समस्त क्रृषिजन ॥ २२ ॥ खेत तील देवांसी । धूष्पवर्ण क्रृषिजनांसी । कृष्णवर्ण पितरांसी । तिळतप्ण करावे ॥ २३ ॥
 यज्ञोपवीत सव्ये देवांसी । निवीतीने करावे झर्णीसी । अपसव्ये पितरांसी । तप्ण करावे येणे रोती ॥ २४ ॥ देवांसी अंजुलि एक ।

क्रहीसी अंजुलिद्वय सम्यक् । पितरांसी अंजुलि त्रिक । तर्पण ऐसे करावें ॥ २५ ॥ स्त्रियांसी अंजुलि एक देखा । व्यतिरिक्त माता-बंधुसी ऐका^१ । सापल्ली-आचार्य^२ नामिका । द्वयांजुलि करावें ॥ २६ ॥ देवद्वाहक्षीश्वरांसी । अक्षता मुख्य तर्पणासी । कृष्ण तिल पितरांसी । अनंतपुण्य परियेसा ॥ २७ ॥ आदित्य शुक्रवारेसी । प्रतिपदा मधानक्षत्रासी । घटी नवमी एकादशीसी । तिलतर्पण करूँ नये ॥ २८ ॥ अथवा विवाह उपनयनासी । जन्मनक्षत्र जन्मदिवशी । आपुल्या घरी शुभदिवसी । तिलतर्पण करूँ नये ॥ २९ ॥ जर्धी न करी तिलतर्पण । उदके मुख्य करा जाण । मुद्रिका हस्ती असे मुवर्ण । दर्भपवित्री करावें ॥ ५३० ॥ पाय न धुतां मंगलस्नान । तिलावीण कस्तिं तर्पण । श्राद्ध करी दक्षिणोवीण । निष्फल असे अवधारी ॥ ३१ ॥ निषिद्ध बोलिले ज्या दिवसी । तर्पण करावें उदकेसी । दिपवाळी चतुर्दशीसी । करावें तर्पण परियेसा ॥ ३२ ॥ अंगारक कृष्ण चतुर्दशीसी । यमाचे नांवे विधीसी । करावें तर्पण परियेसी । यज्ञोपवीत सव्याने ॥ ३३ ॥ एकेक तील घेऊनि । विवार अंजुलि देऊनि । यमाचे नाम उच्चारोनि । तर्पण करावें भक्तीने ॥ ३४ ॥ यमाची नांवे चतुर्दशी । मांगेन एका विस्तारेसी । यम धर्मराजनामे ऐसी । मृत्यु अंतक चौथा जाणा ॥ ३५ ॥ बैवस्वत काल देखा । सर्वभूतक्षय ऐका । आठवा औंदुबर दध्न निका । नीलाय परमेष्ठी एकादश ॥ ३६ ॥ वृक्षोदर चित्र देखा । चित्रागुप्त चतुर्दशका । पृथक् नामे म्हणोनि एकेका । नर्दीत द्यावें परियेसा ॥ ३७ ॥ समस्त पातके नासती । रोगव्याधि न पीडिती । न घडे कर्धी अपमृत्यु । शनैश्चरादि महापीडा ॥ ३८ ॥ शुक्लपक्षी माघमासी । तर्पण करावें अष्टमीसी । भीष्मनामे परियेसी । वर्षपातके परिहार होती ॥ ३९ ॥ ऐसे तर्पण करोनि । सूर्यनामे अच्यै तीनी । द्यावी समस्त विद्वज्जनी । म्हणे श्रीनृसिंहसरस्वती ॥ ५४० ॥ सिद्ध म्हणे नामधारकासी । कृपामूर्ति श्रीगुरु ऐसी । सांगते झाले ब्राह्मणासी । कर्ममार्ग येणेपरी ॥ ५१ ॥ म्हणे सरस्वती-गंगाधर । ऐसा ब्राह्मणाचा आचार । बर्तां होय मनोहर । सर्वांभीष्टं साधती ॥ ५४२ ॥ इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरी श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे आह्विकनिरूपणं नाम षट्क्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

॥ अथाय छत्तिसावा समाप्त ॥

^१. माता-गितामही-प्रपितामही १. निहीस थोड़ा जन्य स्त्रियां एक अचली २. सापल्लावा, गुप्तल्लावा, गुप्तनी द्यावा तोन अचली ३. लेग्योगली

॥ सदतिसावा अध्याय ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ नामधारक महणे सिद्धासी । पुढे कथा वर्तली कैसी । श्रीगुरु
 सांगती ब्राह्मणासी । काय निरूपिले त्यानंतर ॥ ? ॥ ऐक महणे नामधारका, सगुण^१ । श्रीगुरु अवतार-नारायण^२ । जाणे
 सर्व आचारखूण । सांगतसे कृपेसी ॥ २ ॥ त्रिमूर्तीचा अवतार ज्यासी । आचार सांगतां काय प्रयासी । ज्ञान देउनी
 पतितासी । वेद महणविले कवणेपरी ॥ ३ ॥ ऐसा गुरुमूर्ति दातारु । भक्तजना कल्पतरु । सांगता डाला आचारु । कृपा
 करोनि विग्रासी ॥ ४ ॥ श्रीगुरु महणती ब्राह्मणासी । गृही रक्षावें कारणासी । अग्निमंथनकाष्ठासी^३ । संपादावें कृष्णमार्जन
 ॥ ५ ॥ श्रीखण्ड^४, दिव्य मणि^५, धृत^६ । तिळ, कृष्णाजिन, छागबस्त^७ । इतुकीं असावी पवित्र । दुरितं वाधा करू न शकती
 ॥ ६ ॥ शुकपक्षी^८ सारसासी^९ । योसावें घरीं परियेसी । समस्तपापविनाशी । धेनु असावी आपुले घरीं ॥ ७ ॥ देवपूजेचे
 विधान । सांगेन ऐका एकोमन । गृह वरवें समार्जन^{१०} । देवगृह अर्चावें^{११} ॥ ८ ॥ त्रिष्ण रीष्य तास्मेसी । अथवा मृत्तिकापावेसी ।
 संमार्जन करावें विधीसी । निशिद्ध पावें सांगेन ॥ ९ ॥ कांस्यपात्र कन्याहस्ती । नोबरी अथवा शृद्रजाती । न करावे वस्त्र
 धरोनि वामहस्ती । दक्षिणहस्ते सारवावें ॥ १० ॥ प्रारंभ करावा नैर्हत्यकोनी । रात्रीं न करावे उदक घेउनी । अगत्य करणे
 घडे मनीं । भस्मोकरोनि सारवावें ॥ ११ ॥ रंगमालिका^{१२} घालोनि । निर्मल असावें देवताभुवनी । मग शुभासनी
 दैसोनि । देवपूजा करावी ॥ १२ ॥ जैसी संध्या ब्राह्मणासी । देवपूजा करावी तैसी । त्रिकाल करावें अर्चनासी । एकचित्तें
 मनोभावें ॥ १३ ॥ त्रिकाल न घडे ज्यासी । ग्रातःकाळी करावी हर्षी । तेही न साधे परियेसी । माध्याह्नकाळी करावे
 ॥ १४ ॥ सायंकाळी मंत्रेसी । पुष्ये बहावीं भक्तिसी । ऐसे न साधे ज्यासी । भोजनकाळी करावे ॥ १५ ॥ देवपूजा न
 करी नर । पावे त्वरित यमपुर । नरक भोगी निरंतर । ऐक ब्राह्मणा एकचित्ते ॥ १६ ॥ विप्रकुलीं जन्म ज्यासी ।
 १. नारायणाना सगुण उत्तम श्रीपूर्ण २. अर्पी त्यार करणासी कासे ३. पालावे ४. संदय ५. ल्य ६. तूँ ७. चोकड ८. पोषट ९. लंग १०. गोमधाना भदा पान्न
 ११. यशोभित करावे १२. रंगमाला

पूजा न करितां जेवी हयी । तोचि होय यमग्रासी^१ । वैश्वदेव न करी नर ॥ १७ ॥ देवपूजा करावयासी । विधाने^२ सहा परियेसी । 'उदक' नारायणस्वरूपेसी^३ । पूजितां तृप्ति जगन्नाथा ॥ १८ ॥ दुसरा प्रकार सांगेन ऐका । 'अग्निपूजा' अधिका । 'मानसपूजा' अतिविशेषा । एकचित्ते परियेसा ॥ १९ ॥ 'सूर्यपूजा' करितां जाण । संतुष्ट होय नारायण । सामान्यपक्ष 'स्थंडिली'^४ जाण । 'प्रतिमापूजा' स्वल्पवृद्धि ॥ २० ॥ जाता असेल बुद्धिमत । यजपुरुष पूजा तुम्ही त्वरित । स्वर्गापवर्ग पूजा देत । यजपुरुषपूजा मुख्य जाण ॥ २१ ॥ अथवा पूजावै धेनुसी । ब्राह्मण पूजावै अतिविशेषी । गुरुपूजा मनोमानसी । प्रत्यक्षा तुष्टे वैमूर्ति ॥ २२ ॥ गुरु वैमूर्ति म्हणोनि । बोलती समस्त श्रुतिवचनी । सकळाभीष्टे तयापासुनि । पाविजे चारी पुरुषार्थ ॥ २३ ॥ कलिप्रवेश होतां नर । न करिती अंतःकरण स्थिर । उत्पत्ति केली शार्दूधरे । समस्त लोक उद्धरावया ॥ २४ ॥ शालिग्राम चक्रांकितेसी । ग्रकाश केला हृषीकेशी । तीर्थ घेतां परियेसी । समस्त पापे नामती ॥ २५ ॥ निरोप घेऊनि श्रीगुरुचे । पूजन करावै प्रतिमेचे । वेदोळमंत्रे देवाचे । विधिपूर्वक अर्चाचे ॥ २६ ॥ स्त्रीजनादि शूद्रांसी । न म्हणावै वेदमंत्रासी । आगमोक्तमार्गेसी^५ । गुरुनिरोपे करावै ॥ २७ ॥ श्रीगुरुचे निरोपाने । पूजा करी काष्ठ पाषाण । तेचि होती देव जाण । प्रसव होय परियेसा ॥ २८ ॥ शुचि आसनी वैसोनि । करावै प्राणयाम तीनि । 'येभ्योमाता' म्हणोनि । चेतवावा^६ परमात्मा ॥ २९ ॥ ग्रन्तव मंत्रोनि द्वादश । उदके प्रोक्षावै आपुले शीर्ष । संकल्प करोनि अंगन्यास । कलशपूजा करावी ॥ ३० ॥ देवा दक्षिणभागेसी । कलश देवावा परियेसी । पूजा करोनि भक्तीसी । शंखपूजा करावी ॥ ३१ ॥ निर्माल्य काढानि विनयेसी । टाकावै नैक्कंत्यदिशी^७ । धूत वस्त्र अंथरा हयी । दीप प्रज्वलित करावा ॥ ३२ ॥ स्मरावै मनी श्रीगुरुसी । मनोवाक्कायकमेसी । अर्चन करावै शीढासी । विधिपूर्वक अवधारा ॥ ३३ ॥ चारी द्वारे पूजानि । दिशा पुजाव्या अर्चानि । 'शांताकार' करा ध्यानी । मग आवाहनावै मंत्रोक्त ॥ ३४ ॥ 'सहस्रशीर्ष' ति आवाहनोन । 'पुरुषएवेदे' करा आसन ।

१. यमवालना भोगणारा २. महा अप्पासुने ३. उदक हेच नामरायास्वरूप समजून न्याशी पूजा जरणे ४. स्थंडिल भूज वै होमहवनावरीतो तयार केलेली जपीन ५. मुरागाका

६. उत्तिमेनील अपवा ७. दद्यातील देवकला जागृत करावी

‘एतावानस्य’ महणोन । पाद्य द्यावे अवधारा ॥ ३५ ॥ मंत्र महणोनि ‘त्रिपादृथर्व’ ऐसा । अर्थं द्यावे परियेसा । ‘तस्माद्विराळ’ महणा ऐसा । देवासी आचमन समर्पयेत् ॥ ३६ ॥ ‘यत्पुरुषेण’ मंत्रेसी । स्नपन करावे देवासी । पंचाष्टतादि विधीसी । स्नपनपूजा करावी ॥ ३७ ॥ पुरुषसूक्तादि रुद्रेसी । श्रुतिमार्गे करोनि न्यासासी । स्नपन करावे परियेसी । एकचित्ते अवधारा ॥ ३८ ॥ स्नपन करूनि देवासी । वैसवावे शुभासनेसी । ‘तंयज्ञमि’ ति मंत्रेसी । वस्त्रे द्यावी परियेसा ॥ ३९ ॥ ‘तस्माद्यज्ञात’ मंत्रेसी । यज्ञोपवीत द्यावे देवासी । येरे मंत्रे गंधाक्षतेसी । वहावे अनन्यभक्तीने ॥ ४० ॥ ‘तस्माद्यवा अजायंत’ । ऐसा तुम्ही मंत्र महणत । पुष्ये वहावी एकचित्त । मनःपूर्वक देवासी ॥ ४१ ॥ पुष्ये वहावयाचे विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । आपण पेरिली कुसुमे सागुण । उत्तम पक्ष परियेसा ॥ ४२ ॥ पुष्ये असती अरण्यांत । मध्यम प्रकार असे वाहतां । क्रृत्य करूनि विकत घेतां । सामान्य पक्ष पुष्ये जाणा ॥ ४३ ॥ उत्तम न मिळां द्यावी विकत । उत्तम पक्ष पुष्ये श्वेते^१ । रक्त^२ मध्यम, अधम पीत^३ । कृष्णचित्र^४ अधमाधम^५ ॥ ४४ ॥ वर्जावी शिरी पुष्ये देख । सच्छिद्र^६ अथवा कृमिभक्षक^७ । भूमीवरी पडलें ऐक । पुष्य त्यजावे देवासी ॥ ४५ ॥ शिरे नवहते^८ द्रव्य जाण । बिल्वपत्र तुलसीपर्ण । सहस्रपत्र कमले जाण । सदा ग्राहा देवांसी ॥ ४६ ॥ शतपत्रे बकुल^९ चंपकासी^{१०} । पाटले^{११} कमले पुत्रागेसी^{१२} । मल्लिका^{१३} जाती^{१४} करवीरेसी^{१५} । कलहारपुष्ये अर्पावी ॥ ४७ ॥ विष्णुपूजा करावयासी । वर्जावी पुष्ये तुम्ही ऐसी । धत्तूर^{१६} अर्के^{१७} करवीरेसी । रक्तपुष्ये वर्जावी ॥ ४८ ॥ गिरिकर्णिका^{१८} निर्गुडेसी^{१९} । सेवगा कपित्थ^{२०} करंजेसी । अमलपत्र^{२१} कूप्यांडेसी^{२२} । पुष्ये विष्णूसी वर्जावी ॥ ४९ ॥ ही वाहिल्या होय दोषी । सांगेन ऐका समस्त ऋषि । पूजा करितां विष्णूसी । त्यजावी याचिकारणे ॥ ५० ॥ अर्कपुष्य वाहिल्यासी । विनाश होय आपणासी । धत्तूरपुष्ये प्रज्ञा नाशी । कांविदारे^{२३} दरिद्रता ॥ ५१ ॥ गिरिकर्णिकापुष्ये वाहतां ।

^१ पाली ३, तांची ३, पिवडी ५, चित्तिपित्र रंगाची पुले ५, अमालीच कमिश ६, लिंगे पडलेले पुल ५, किंकासी माल्लेले ८, ठोत नाही ५, जोवडीचे पुल १०, चापणाचे पुल ११, तांची कमळे १२, सूर्य १३, मोरारी १४, जावे १५, कम्पेत १६, पोतारा १७, रई १८, पांडा गोकर्ण १९, निमडी २०, कवड २१, आवडीचे पान २२, फोहल्डा २३, कांचन

कुलक्षय होय त्वरिता । कंटकारीपुष्टे^१ वाहतां । शोक होय परियेसा ॥ ५२ ॥ कुंदपुष्टे होय दुःख । जालमलीपुष्टे^२ गोग
एक । याकारणं करूनि विवेक । पुष्टे बहावी विष्णूसी ॥ ५३ ॥ वर्जा पुष्टे इंश्वरासी^३ । सांगेन नांवे परियेसी । कपित्थ
केतकी^४ शशांकेसी । श्यामपुष्टे^५ वर्जावी ॥ ५४ ॥ कृष्ण पिंगल^६ करंज देखा । धातकी निंबादि पंचका । बकुल दाढिच
केतका । माधवीपुष्टे^७ वर्जावी ॥ ५५ ॥ चूत^८ कुंद यूथिका^९ जाती^{१०} । रक्त पुष्टे वर्जावी निरुती^{११} । इंश्वरार्चने^{१२} दोष
घडती । श्वेतपुष्टे मुख्य देखा ॥ ५६ ॥ पूजा करितां गणेशासी । वर्जं करा तुम्ही तुलसी । वर्जं करावे दुवेसी । दुर्गा
शक्तिदेवीते ॥ ५७ ॥ येण विधीं पुष्टे वाहतां । काम्य होय तुम्हां त्वरिता । चतुर्विथ पुरुषार्था । होय तुम्हां अवधारा
॥ ५८ ॥ 'यत्पुरुषं' मंत्रेसी । सुगंध धूपावे परिमलेसी । 'ब्राह्मणोस्ये' ति मंत्रेसी । एकारति करावी मनोभावे ॥ ५९ ॥
'चंद्रमामनसो' मंत्रेसी । नैवेद्य द्वावा परिकरेसी । तांबूल देतां मंत्रासी । 'नाभ्याआसी' म्हणावे ॥ ६० ॥ सुवर्णपुष्ट नीरांजन ।
'सप्तास्येति' मंत्रेकरून । 'वेदाहमे' ति मंत्रेकरून । पुष्टांजली अर्पावी ॥ ६१ ॥ 'थातापुरस्तात' मंत्रेसी । नमस्कारावे
देवासी । अतिरिन्मुख पृष्ठदेशी^{१३} । गर्भगृहीं करूं नये ॥ ६२ ॥ नमस्काराचे विधान । सांगेन एका विद्वज्जन । अपसव्य^{१४}
देवा प्रदक्षिण । करूनि नमन करावे ॥ ६३ ॥ आपुला गुरु माता पिता । सन्मुख जावे ब्राह्मणि येतां । अथवा उत्तम द्विज
देखतां । सन्मुख जावोनि वंदावे ॥ ६४ ॥ सभा असेल द्विजवरांची । नमस्कार करा तुम्ही एकचि । देवताचंनीं तैसैंचि । नमस्कार
पावे समस्तां ॥ ६५ ॥ माता पिता श्रीगुरुसी । नमस्कार करावे ऐसी । उभय हस्ते कणां स्पर्शी । एकोभावे वंदावे ॥ ६६ ॥
सव्य^{१५} पादावरी देखा । सव्य हस्त स्पर्शोनि निका । वामपादावरी देखा । धरूनि नमस्कार करावा ॥ ६७ ॥
गुरुस्थानांचीं नांवे । सांगेन एका एकोभावे । विचारेनियां वरवे । नमस्कारावे येण विधी ॥ ६८ ॥ माता पिता गुरु थाता^{१६} ।

१. पिंगणीसी फूले २. सातवीचे फूल ३. भांकगलत ४. बोवडा ५. काळी निळी फूले ६. पिंगट ७. जगतू गोगा ८. आंब्याआ मोहर ९. ज्वै १०. जाई, लमेली
११. निश्चयाने १२. शक्तस्त्रया पूजेत (वर्जं पुण्यासी पूजा केली नर) १३. भगावी सभा निजतु किंवा द्वावा । भागल्या बावून नमस्कार करू नये १४. देवाला उत्तने
मानून प्रदक्षिणा करावी १५. उजवा १६. डाका १७. सराजका

भयहतां अग्रदाता । व्रतबंध केल्या पुरोहिता । सहपल्नी ते गुरुम्थानी ॥ ६९ ॥ ज्येष्ठ भाता अथवा चुलता । सापल असेल
 जे माता । वय अथिक इष्टमेत्रा । नमस्कारावे तथांसी ॥ ७० ॥ निषिद्ध स्थाने नमावयासी । सांगेन ऐका तुम्हांसी । वय
 उणे असेल ज्यासी । नमू नये विद्वज्जनी ॥ ७१ ॥ अग्नि समिधा पुर्णे कुण । धरिला असेल अक्षता कलश । स्वहस्ती
 परहस्ती असतां दोष । उभयतां असे नमस्कारितां ॥ ७२ ॥ जप अथवा होम करितां । दूर देखिला द्विज येतां । स्नान करितां
 जळी असतां । नमस्कार करू नये ॥ ७३ ॥ एखादा विष्र असे धांवत । नेणता अथवा धनगर्वित । क्रोधवंत, मंगलस्नात ।
 नमन करितां दोष घडे ॥ ७४ ॥ एकहस्ते ब्राह्मणासी । नमू नये परियेसी । प्रेतनरु^१ मूरुं जनांसी । करू नये नमस्कार
 ॥ ७५ ॥ गीतवाद्यामृत्येसी । संतुष्टवावे देवासी । प्रार्थना करावी भक्तीसी । मग अचावे सनकादिकां ॥ ७६ ॥ पूजा अर्पणि
 देवासी । हस्त ठेवूनी पीठेसी । उत्तरपूजा करा हर्षी । मग करावे उद्वासन^२ ॥ ७७ ॥ ऐसेपरी देवपूजा । करावी भक्तीने एक
 द्विजा । अज्ञ-संस्कार व्यावया काजा । वैश्वदेव करावा ॥ ७८ ॥ अग्न्यलंकार^३ करूनि । अज्ञ अग्निकुंडी दाखवूनि ।
 धृतसंप्रिश करूनि । पांच भाग करावे ॥ ७९ ॥ एक भागाच्या सहा आहुति । दुसरा बळिहरणी योजिती । अग्रदान^४ तिसरा
 करिती । चौथ्या भागे पितृयज्ञ ॥ ८० ॥ मनुष्ययज्ञ पांचवेसी । वैश्वदेव करावा मंवेसी । अज्ञ नाही ज्या दिवसी । तेंदुलानी
 करावा ॥ ८१ ॥ वैश्वदेवसमयासी । अतिथि आलिया घरासी । चोर चांडाल होय हर्षी । पूजा करावी मनोभावे ॥ ८२ ॥
 वय सांगे आपुले दूतासी । वैश्वदेव न करित्या नरासी । अतिथि आलिया घरासी । अज्ञ न घाली जो नर ॥ ८३ ॥ त्याते
 आणावे आम्हापाणी । पूजा करिती जे विधीसी । जाऊ नको तयांपाणी । विष्णुआज्ञा आम्हां असे ॥ ८४ ॥
 मातापिताधातकीयासी । शुनि व्यपच चांडालासी^५ । अतिथि आलिया घरासी । अज्ञ द्यावे परियेसा ॥ ८५ ॥ न विचारावे
 गोव्रकुळा । अज्ञ घालावे ताळकाळा । चिमुख डालिया वर्षे सोळा । पितर न येती घरासी ॥ ८६ ॥ प्रवासी असेल आपण
 जरी । औषधि धृत दधि क्षीरी । कंदपूळे फळे तरी । देवयज्ञ करावा ॥ ८७ ॥ अद्वाविणे अग्रदान । करू नये साधुजनें ।
 १. मंगल म्नान केलेला २. मूतकी ३. विसर्जन ४. अग्निपूजा ५. अतिथी निवा गोप्रास चौलकारता ६. अज्ञा प्रकरत्वा पातकी असला तरी

पंचमहायज्ञ न करी त्या ब्राह्मणे । चांद्रायण आचरावें ॥ ८८ ॥ न होतां वैश्वदेव आपुल्या घरी । भिक्षेसी आला नर जरी ।
 भिक्षा धालितां पाप दूरी । वैश्वदेवफल असे ॥ ८९ ॥ बळिहरण धालोनि काढी आपण । त्याणे करावें चांद्रायण । आपण
 काढितां दोष जाण । आणिका करी काढवावे ॥ ९० ॥ बळिहरण न काढितां जेवी जरी । सहा प्राणायाम त्वरित
 करी । तेणे होय पाप दूरी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥ ९१ ॥ गृहपूजा करूनि देखा । गोग्राम द्यावा विशेषका । नित्य
 श्राद्ध करणे एका । त्यक्त करूनि समर्पावे ॥ ९२ ॥ स्वथाकार पिंडदान । करूं नये अप्नीकरण । ब्रह्मचारियासी तांबूलदान ।
 दक्षिणा वर्ज परियेसा ॥ ९३ ॥ वैश्वदेव इगालियावरी । उभा राहोनि आपुल्या द्वारी । अतिथिमार्ग पहावा निर्धारी । आलिया
 पूजन करावे ॥ ९४ ॥ श्रमोनि आलिया अतिथीसी । पूजा करावी भक्तीसी । अथवा अस्तमानसमयासी । आलिया पूजन
 करावे ॥ ९५ ॥ 'वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः' । ऐसे बोलती वेदशास्त्रु । अतिथि जाण सर्वगुरु । वैश्वदेवसमयासी ॥ ९६ ॥
 वैश्वदेवसमयी अतिथीसी । पूजा करितां परियेसी । ती पावे सर्व देवांसी । तुष्टे ब्रह्मा इंद्र बह्दि ॥ ९७ ॥ बायुगण अर्यमादि
 देव । तृप्त होय सदाशिव । पूजा करावी एकोभावे । सर्व देवता संतुष्टती ॥ ९८ ॥ अतिथिपाद प्रक्षालिती । पितर सकळ
 तृप्त होती । अन्नदाने ब्रह्मा तृप्ति । विष्णु-महेश्वरां अवधारा ॥ ९९ ॥ यतीश्वरादि ब्रह्मचारी । जे समयी येती आपुल्या
 घरी । अन्न द्यावें निर्धारी । महापुण्य असे देखा ॥ १०० ॥ ग्रासमात्र दिघला एक । मेरूसमान पुण्य अधिक । बरवें द्यावे
 त्यासी उदक । समुद्रासमान दान असे ॥ १ ॥ अतिथि आलिया घरासी । जेवी आपण त्यजूनि त्यासी । श्वानयोनी होय
 भरंवसी । गर्देभ होऊनि पुढे उपजे ॥ २ ॥ ऐसे अतिथि पूजोन । मग करावे भोजन आपण । न करावे अन्न भिन्न' । प्रपंच
 करितां दोष असे ॥ ३ ॥ सायंप्रातर्गुहस्थासी । भोजन करणे संतोषी । प्रक्षालन करोनि पादांसी । ओले पार्यी असावे
 ॥ ४ ॥ ओलीं असावीं पांच स्थाने । हस्त पाद उभय जाणे । मुख ओले पंचमस्थान । शतायुषी पुरुष होय ॥ ५ ॥
 पूर्वाभिमुख बैसोन । भोजनसमयी धरा मीन । पाद उभय जोडोन । बैसावे ऐका एकचिंते ॥ ६ ॥ मंडल करावे चतुष्कोनी ।

ॐ वरी भस्म ग्रोक्षोनि । क्षत्रियासी मंडल त्रिकोनि । वर्तुल वैश्यासी परियेसा ॥ ७ ॥ शूद्रे अर्धचंद्राकार । मंडल करावे परिकर ।
 आवाहनाये मुखवर । आदित्य वसु रुद्र ब्रह्मा ॥ ८ ॥ पितामहादि देवता । तथा मंडली उपजीवता । याचि कारणे करा
 त्वरिता । मंडलाविणे जेवू नये ॥ ९ ॥ न करितां मंडल जेवी जरी । अग्ररस नेती निशाचरी । पिशाच असुर राक्षस येरी ।
 अग्ररस नेती अवधारा ॥ १० ॥ उत्तम पूर्वाभिमुखी देख । पश्चिम मध्यम असे ऐक । पितृकार्या उत्तरमुख । सदा दक्षिणेसी
 वैसावे ॥ ११ ॥ जेविते पात्र अवधारा । सुवर्ण रजत तासुपात्रा । पदापत्र पालाशपात्र । पुण्यपात्र परियेसा ॥ १२ ॥ चर्जावे
 गृहस्थे तासुपात्र । यतीं सुवर्ण रजतपात्र । तासु शीक्षिक^१ शंखाज पात्र । स्फटिक पावाण यतीसी ॥ १३ ॥ कर्दलीगर्भपात्रेसी ।
 पदापत्रजलस्पर्शी । चल्ली^२ पालाशपत्रेसी । जेवितां चांद्रायण आचरावे ॥ १४ ॥ वट अस्वत्थ अर्क पटोल^३ । कर्दंब
 कोविदारपणी^४ कोमळ । भोजन करितां तात्काळ । चांद्रायण आचरावे ॥ १५ ॥ लोहपात्र आपुले करी । तासु पृष्ठमय
 पुष्टपण्डिरी । कार्पासपत्री^५ ब्रह्मवयेरी^६ । जेवितां नरकाप्रती जाव ॥ १६ ॥ कांस्यपात्री जेविल्यासी । यण बळ प्रजा आयुरी ।
 वाढे नित्य अधिकेसी । गृहस्थांसी मुख्य कांस्यपात्र ॥ १७ ॥ असावे पात्र पांच शेर । नसावे उणे अधिक थोर । उत्तमोत्तम
 घोडश शेर । सुवर्णपात्रासमान देखा ॥ १८ ॥ कांस्यपात्रेसी भोजन । तांबूलासहित अभ्यंगन । गृहस्थासी मुख्य जाण ।
 यति ब्रह्मचारी विधवास्त्रियेसी वर्ज ॥ १९ ॥ श्वानाच्या चर्माहुनी । निषेध असे एंडपानी । निषिद्ध जाणा त्याहुनी ।
 आणिक जेविल्या ताटी जेवितां ॥ २० ॥ फुटके कांस्यपात्रेसी । जेवितां होय महादोषी । संध्याकाळी जेवितां हर्षी ।
 महापातकी होय जाणा ॥ २१ ॥ जवली असतां पतित जरी । जेवू नये अवधारी । शूद्र जेविल्या शेषावरी । जेवू नये ब्राह्मणाने
 ॥ २२ ॥ सर्वे घेऊनि बालकासी । जेवू नये ब्राह्मदिवसी । आसन आपुले आपणासी । घालू नये ब्राह्मणाने ॥ २३ ॥ आपोशन
 आपुले हातीं । घेऊ नये मंदमती । तेल घालुनी स्वहस्ती । आपण अभ्यंग न करावे ॥ २४ ॥ भोजनकाळी मंडल देखा । करू
 नये स्वहस्तका । आयुष्यक्षय पुत्रघातका । महणिजे नाम तथासी ॥ २५ ॥ नमस्कारावे वाढितां अत्र । अभियावे^७ पहिलेचि जाण ।
 १. विशावे २. सागाणान ३. घटवले ४. कांचन अवधा नोंदलावे पानवारा ५. ज्यापरावे सानाभा ६. ब्रह्माक ७. अन्न ब्राह्मणापूर्वी नाटान तृप पालणे